IOAN MATEI

Deportat în țară străină

ALL

IOAN MATEI

Deportat în ţară străină

Traducere din limba franceză de PAUL B. MARIAN

Colecţia „Memorii – Arhive – Mărturii”

Editura ALLFA
Bucureşti, 1998

———————

Corectură [V1.0]: mai 2019.

———————

Fiicei mele dragi, Mariana-Doina, pe care am crescut-o în gând şi am cunoscut-o abia când a împlinit trei ani, opt luni şi zece zile.

PARTEA I – ÎN LIBERTATE

La intrarea în cel de al doilea război mondial, Marina Militară a României era alcătuită din forţe maritime şi forţe fluviale destinate să apere 400 kilometri de litoral maritim şi 1.075 kilometri de fluviu, de la intrarea Dunării în ţară la Baziaş şi până la vărsarea în Marea Neagră, la Sulina. În afară de nave, Marina Militară mai cuprindea formaţiuni de uscat care constau din artilerie de coastă şi antiaeriană, depozite de muniţii, de arme sub apă, depozite de alimente şi cazărmi, cunoscute ca baze, principalele aflându-se la Constanţa şi Galaţi.

Portul Constanţa adăpostea navele maritime, care cuprindeau 4 distrugătoare, 3 torpiloare, 3 canoniere, un submarin, 3 vedete torpiloare, o navă bază pentru submarine şi un puitor de mine. În sprijinul acţiunilor pe mare şi la gurile Dunării exista la Mamaia o escadrilă de hidroavioane, executând în principal misiuni de cercetare, recunoaştere, supraveghere şi uneori convoiere, la bordul cărora intrau ca observatori ofiţeri de marină. Din luna mai 1939 intrase în componenţa flotei maritime şi nava şcoală „Mircea" din al cărei prim echipaj de elevi am făcut parte şi am străbătut timp de două luni Mediterana. În portul Constanţa se mai aflau şi iahtul „Luceafărul" şi şalupa „Taifun", ambele la dispoziţia familiei regale. După 1947 iahtul a fost rebotezat „Libertatea" şi folosit de oficialităţi în ocazii speciale. În prezent se află în portul Galaţi şi este folosit ca navă hotel şi restaurant.

Pentru apărarea litoralului maritim erau instalate baterii de coastă şi antiaeriene, în punctele Sulina, Cap Midia, Constanţa, Agigea şi Mangalia.

Portul Galaţi constituia baza forţelor fluviale, care cuprindeau 7 monitoare, 4 vedete fluviale, 2 vedete blindate, un puitor de mine, o navă de comandament, mai multe remorchere, şalupe şi şlepuri. La uscat exista Baza de la Ţiglina-Galaţi, cu un depozit de muniţii. Aici se făcea instrucţia iniţială a echipajelor navelor fluviale. Mai exista un depozit de muniţii şi arme sub apă la Hinogu.

Pământul ţării noastre avea o santinelă de strajă în apele Mării Negre, Insula Şerpilor, apărată de o mică unitate de infanterie marină, având ca putere de foc maximă 2 tunuri de calibru 53 mm.

În povestirea evenimentelor la care am fost martor sau care mi-au fost furnizate de alţii, voi face unele incursiuni în timp, care vor lămuri unele atitudini şi fapte. Mă întorc deci la 31 martie 1940, când am fost avansat la gradul de aspirant, echivalent cu gradul de sublocotenent din celelalte arme şi când, după o lună de concediu m-

am prezentat la N.M.S „Lascăr Catargiu”, unul din cele 7 monitoare gata de luptă la începutul războiului. Aveam ca sarcină pregătirea timonierilor şi eram şi ajutorul ofiţerului cu artileria navei.

La această navă şi în această funcţie m-am aflat şi la data de 22 iunie 1941, la Tulcea, asistând la începerea ostilităţilor. Comandantul navei era căpitanul Tudor Popescu, un ofiţer cu o bună pregătire profesională, cult, manierat, iubit de subalterni. Era ora 4:30 dimineaţa, se iveau zorile şi de pe puntea de comandă priveam prin binoclu luminile încă aprinse din oraşul Ismail. La ora „H”, ştiută cu o zi înainte, două din cele trei tunuri de 120 mm ale monitorului, sincronizate cu cele ale monitorului „Mihail Kogălniceanu”, aflat la mică distanţă de amonte şi cu cele ale artileriei armatei de uscat instalată pe mal, au început să bubuie, aruncând zeci de proiectile asupra portului Ismail şi asupra poziţiilor presupuse a fi ocupate de sovietici în apărare. Monitoarele aveau ca obiectiv monitorul sovietic „Udarnîi” şi celelalte nave aflate în portul Ismail. Momentul era înălţător, începea lupta pentru eliberarea Basarabiei, ocupată samavolnic de către sovietici în iunie 1940, ca urmare a înţelegerii anterioare, cunoscută ca pactul Ribbentrop-Molotov, din 23 august 1939.

În iunie 1940 mă aflam la bordul monitorului „Catargiu” chiar în portul Ismail, prezent acolo pentru a asista şi sprijini retragerea administraţiei române şi a unei părţi a populaţiei, din faţa hoardelor năvălitoare, care nu mai respectaseră etapele stabilite şi liniile de retragere, capturând bunuri, armament şi luând prizonieri militari şi civili, ce se retrăgeau conform înţelegerii dintre cele două guverne.

În timp ce în port se desfăşurase ambarcarea pe vase şi şlepuri a bunurilor retrase de administraţie, a personalului respectiv, cât şi a unor civili care nu doreau să rămână sub ocupaţie sovietică, din ferestrele unei clădiri mari, aşezată în pantă, se deschisese foc, creând panică şi dezordine. Se reacţionase imediat la această provocare, instalându-se de la monitor o mitralieră pe mal şi care, mânuită de sergentul Dimitriu Cristache, redusese la tăcere pe atacatori, permiţând ca operaţia de evacuare să se poată desfăşura în ordine şi siguranţă, până seara târziu. Am rămas cu imaginea a două tinere fete din Ismail, care cu lacrimi în ochi îşi exprimau părerea de rău că administraţia română era nevoită să plece şi se gândeau cu teamă la ceea ce le aşteaptă. Mi-au mărturisit că au ascuns drapelul românesc la loc sigur şi vor fi bucuroase să-l poată arbora din nou şi cât mai curând, când îi vom alunga pe sovietici. Gândindu-mă la acea zi şi la aceste tinere fete care aşteptau eliberarea, ascultam entuziasmat bubuitul tunurilor monitorului, concertat cu al tuturor celorlalte de pe celălalt monitor şi de pe uscat, răspunzând ordinului conducătorului statului „Vă ordon, treceţi Prutul”.

Exact la o săptămână de la declanşarea războiului, sergentul Dimitriu Cristache, ochind cu mitraliera sa o formaţie de 9 avioane sovietice de bombardament care lansau bombele asupra monitorului, a fost ciuruit de schije, dintre care una mortală, la cap, l-a făcut erou. Era 29 iunie 1941, ora 12, soarele strălucea puternic îngreunând ochirea, întrucât formaţia venea din soare, dar telemetristul urmărea şi raporta mereu distanţele la formaţie. Monitorul se afla în poziţia de camuflaj, la malul drept, în amonte de Tulcea, la km 39 şi nu s-a deschis foc, pentru a nu demasca poziţia, spuneam noi; aceasta fusese de fapt depistată datorită semnalizărilor făcute de partizanii lipoveni din Tulcea, cu oglinzi reflectate în soare sau lumini întrerupte pe timpul nopţii, de undeva din spate de pe deal, în dreptul locului în care era acostat monitorul. Formaţia de avioane a atacat în valuri de câte trei, aşternând un covor de bombe începând de la malul stâng spre malul drept, reuşind să încadreze nava cu câteva bombe explodate mai aproape, dar niciuna în plin. Rezultatul atacului a fost de 7 morţi şi 12 răniţi, iar suprastructura navei, ciuruită de numeroase schije.

Fac o paranteză pentru a semnala o mică întâmplare din acest bombardament, care m-ar fi putut costa viaţa. În momentul în care s-a dat alarma „avion inamic” eram pe punte, în dreptul bucătăriei, şi vorbeam cu bucătarul Anghelache. Când se dădea alarma întreg echipajul se adăpostea sub punte, în turele sau redută, pe punte rămânând doar servanţii armamentului antiaerian. Eu aveam locul de adăpostire în cabina mea, la câţiva paşi de bucătărie, la adăpostul cuirasei punţii şi bordajului. I-am spus atunci bucătarului să plece la adăpost, dar el mi-a răspuns că rămâne să vadă de mâncare, pentru că, spunea el „ăştia sunt proşti” şi mă îndemna să rămân în bucătărie cu el. Nu l-am ascultat şi m-am dus în cabină. Am ieşit imediat după terminarea exploziilor şi primul lovit l-am văzut pe Anghelache, căzut mort în bucătărie. O schijă mare îl lovise în piept şi îi ieşise în spate, scoţându-i un plămân. Am avut şansa să scap cu viaţă, condus de instinct, dar şi de disciplină, la adăpost.

Comandantul a hotărât să evacueze morţii şi răniţii şi să schimbe poziţia navei întrucât s-a dovedit că sovieticii o cunoşteau. A ordonat „gata de plecare” şi mecanicii au aprins focurile la căldări. Pe puntea navei avea postul său butoiul cu fumigene. Lovit de schije, un fum alb şi dens s-a ridicat spre cer, întrucât nu era vânt. Aprinderea focurilor la căldări a cauzat ieşirea unui fum negru, care de asemenea se înălţa mult spre cer. Sovieticii, observând cele două fumuri apărute la scurt interval de timp, au tras concluzia că au scufundat ambele monitoare, unul fiind lovit la magazia de muniţii, de unde rezulta fumul alb, şi celălalt lovit la maşini şi tancurile de păcură, de unde provenea fumul negru. Seara, posturile de radio sovietice au anunţat scufundarea a

două monitoare româneşti în zona Tulcea.

Această eroare a sovieticilor ne-a folosit pentru că ne-a dat răgazul să pornim spre Tulcea, să ne debarcăm morţii şi răniţii şi apoi să ne îndreptăm spre un nou loc de camuflaj, ales cu multă dibăcie, la Ceatalul Sf. Gheorghe, exact la bifurcare, unde începe canalul Sulina şi braţul Sf. Gheorghe. Am acostat pe braţ şi ne-am camuflat cu sălcii atât de bine încât nu am mai fost descoperiţi de sovietici. Din această poziţie am mai executat, împreună cu celălalt monitor şi artileria de la uscat, o pregătire de artilerie asupra satului Ceatalchioi, în vederea alungării sovieticilor care se infiltraseră până acolo.

Revenind la atacul de la 29 iunie, din care am scăpat neatins, trebuie să arăt că el mi-a schimbat sarcinile, fiind numit imediat ofiţer cu apărarea antiaeriană a monitorului, întrucât aspirantul Călin Bursan, titularul postului, fusese rănit şi evacuat la spital. În această funcţie am condus focul antiaerian al monitorului, executat cu un tun de 37 mm Rheinmetal, două mitraliere jumelate de 13,2 mm Hotkiss şi două mitraliere de 6,5 mm Schwarzlose, tot timpul verii anului 1941.

Acţiunile aviaţiei sovietice au fost foarte intense în cursul lunilor iulie şi august 1941, dar s-au micşorat mult după ocuparea Odessei, rezumându-se la recunoaşteri şi lansări sporadice de mine magnetice pe Dunăre. În acea perioadă, două au fost atacurile mai periculoase asupra monitorului, unul pe braţul Chilia, când datorită focului intens cu care am ripostat toate bombele lansate de cele trei avioane atacante au căzut mult deviate spre mal şi pe malul stâng şi al doilea atac, chiar la Sulina, unde monitorul se afla în marş spre gura canalului, unde o unitate de dragaj controla ieşirea în mare, monitorul având misiunea de a face protecţia antiaeriană a dragoarelor. Mica unitate de foc a monitorului a funcţionat corect, eficacitatea mai mare având-o tunul de 37 mm. Datorită acestui foc formaţia de trei avioane de bombardament a ratat atacul, bombele căzând şi explodând la malul drept, într-o mică baie care constituia loc de întoarcere pentru vasele de mare tonaj.

Nu am văzut căzând niciun avion sovietic datorită focului antiaerian al monitorului, deşi am putut observa multe proiectile explodând între avioanele care atacau în formaţie de câte trei, însă nicio schijă n-a mai atins monitorul după 29 iunie 1941, pentru că am ripostat cu foc. Focul antiaerian avea şi un efect moral asupra echipajului; atâta timp cât se auzea lătratul ritmic al tunului şi ţăcănitul vioi al mitralierelor, fiecare stătea liniştit la postul său, simţindu-se protejat şi aceasta era o realitate. S-a întâmplat uneori ca să existe un blocaj al tunului, în special când se trăgea foarte aproape de verticală. În acele momente, parcă văd şi acum câteva capete ale mecanicilor apărute în tambuchiul de la intrarea în compartimentul maşini, îngrijoraţi de încetarea bruscă a focului, dar retrăgându-se

voioşi când focul era reluat. Eu însumi îmi amintesc de tensiunea sub care stăteam în adăpost aşteptând exploziile, numărându-le şi nesiguranţa pe care o simţeam neputând să văd ce se întâmplă afară. Alta era situaţia când eram la tun, vedeam avioanele venind, ordonam deschiderea focului la distanţa corespunzătoare, vedeam momentul lansării bombelor, pe ele plutind în aer şi fâşâind la apropiere. Momentul de nesiguranţă se reducea la 1–2 secunde, când împreună cu servanţii tunului făceam o culcare pe burtă, la adăpostul sacilor de nisip protectori împotriva schijelor. Urmau exploziile care erau puternice, dar suficient de îndepărtate pentru a nu constitui vreun pericol şi, desigur, satisfacţia că atacul a eşuat.

Am avut bucuria de a reveni la Ismail în luna august şi am fost mirat că sovieticii n-au dat jos de pe soclu statuia Regelui Ferdinand. M-am gândit la cele două tinere de cu un an în urmă, dar întâmplarea nu mi le-a scos în cale. Desigur că bucuria lor a fost imensă, dar n-a fost pentru totdeauna, căci tăvălugul sovietic a revenit în 1944.

Odată cu apariţia îngheţului, monitorul a fost retras din apărarea Deltei din zona Vâlcov şi adus la iernat în Bazinul Vechi al portului Galaţi.

Pentru mine a urmat o pauză la ambarcare, începând cu 1 aprilie 1942, fiind numit comandant al companiei a 2-a lucrători din Depozitele Fluviale aflate în cazarma Ţiglina. Această schimbare mi-a fost favorabilă întrucât la 7 august 1941 mă căsătorisem şi mă stabilisem cu locuinţa în Galaţi. Serviciul la Ţiglina era comod, frontul se îndepărtase mult şi viaţa în Galaţi era efectiv liniştită.

La 1 noiembrie 1942 am fost chemat la Constanţa pentru a urma Şcoala de Aplicaţie a Marinei, obligatorie pentru ofiţerii de marină după terminarea stagiului de doi ani la unităţi. Normal, şcoala dura doi ani, însă în condiţiile războiului durata a fost redusă la numai un an de studii.

După absolvire, la 15 aprilie 1943, am fost numit comandant al Vedetei Fluviale nr. 4, care purtase anterior numele locotenentului Dimitrie Călinescu, erou din Războiul de Independenţă din 1877. Aceasta era o navă uşoară, cu un deplasament de 50 tone, măsurând 20 m lungime şi 4 metri lăţime, având un pescaj de 0,9 m şi un echipaj de 20 oameni. Era acţionată de două maşini alternative, cu aburul produs de o căldare. Ca armament avea un tun de 47 mm, cu scut, situat în prova navei, un tun antiaerian de 20 mm tip Oerlikon şi două puşti mitraliere ZB binate, aşezate pe un postament deasupra comenzii. Vedeta mai era dotată şi cu un echipament de dragaj mecanic şi cu o instalaţie de şase grenade antisubmarine, aflată la pupa navei.

Nava a fost repartizată Detaşamentului Maritim nr. 1 Sulina pentru misiuni de supraveghere, dragaj şi apărare antisubmarină a drăgii

„Karl Kühl” care lucra la vărsarea în mare a canalului Sulina, unde se depuneau multe aluviuni.

Deşi era navă fluvială, putea naviga şi pe mare, având o rezervă de apă dulce de patru ore. Am făcut deseori drumul până la Sf. Gheorghe pe mare, iar într-o misiune specială chiar până aproape de Gura Portiţei, în punctul numit Zaton, unde se intenţiona să se instaleze un far ajutător. În acest scop, la 27 decembrie 1943 am primit misiunea de a însoţi până la Zaton un remorcher ce transporta material lemnos pentru construirea farului, vedeta având sarcina să facă transbordarea materialului de la remorcher la mal, deoarece adâncimile erau foarte mici pe o bună distanţă de la ţărm, inaccesibile remorcherului. Timpul şi starea mării au fost oarecum favorabile în drumul către Zaton, deşi existau deja valuri la ieşirea în mare, însă erau suportate mai uşor de vedetă căci le primea din pupa, iar după trecerea de la travers Sf. Gheorghe am intrat spre vest, la adăpostul coastei. Am refăcut plinul de apă dulce de la remorcher, în apropiere de Zaton, în condiţii foarte grele deoarece odată cu înteţirea vântului s-au mărit şi valurile, iar starea mării ne-a obligat să renunţăm la descărcarea materialelor pentru far. Am luat deci drumul de întoarcere în condiţii mai grele decât la venire. Remorcherul s-a distanţat mai mult de vedetă, pierzându-l din vedere la travers SF. Gheorghe, odată cu căderea întunericului. Navigaţia cu o vedetă fluvială pe o mare de gradul 3–4 şi în condiţii de noapte a devenit foarte dificilă. Luând legătura radio cu Detaşamentul Maritim nr. 1 Sulina şi raportând situaţia grea în care se făcea navigaţia, mi s-a comunicat că a fost trimis în întâmpinare un remorcher pentru a fi luată vedeta la remorcă. La cererea sa, pe remorcher s-a ambarcat în mod suplimentar cel mai bun prieten al meu şi coleg de bancă în Şcoala Navală, locotenentul Neculai Maxim.

Apariţia remorcherului în noaptea neagră ce se lăsase m-a făcut să uit de orice pericol. Cu destulă greutate am putut prinde parâma de remorcă, la limita rezervei de apă dulce pe care o mai aveam la vedetă, dar totul a fost la timp. Am stopat maşinile şi eram acum remorcat, dar situaţia nu era totuşi uşoară căci vedeta era săltată de valuri ca o coajă de nucă şi exista în orice moment pericolul ruperii parâmei de remorcă din cauza şocurilor puternice, riscând ca vedeta să rămână în voia valurilor. Dar Sfântul Ştefan, a cărui pomenire se face a treia zi de Crăciun, ne-a protejat şi am reuşit să acostăm la cheul Sulinei din faţa restaurantului Camberi, la ora 21:30. Pericolul a fost mare, dar nu ne-am temut niciun moment că s-ar putea întâmpla ceva rău, căci aveam remorcherul în faţă şi pe el pe prietenul meu „Max”, care ar fi făcut orice ca să mă ajute. În plus, botezul mării înfuriate îl făcusem cu cinci ani în urmă, ambarcat fiind pe canoniera „Dumitrescu”; când eram pe drumul de întoarcere de la Bosfor şi pe o furtună puternică, din cauza ciocanelor de apă care loveau nava, au

sărit câteva nituri de la îmbinarea tablelor de bordaj, provocând inundarea încet, dar continuu, a compartimentului prova. Timp de opt ore am navigat cu prova pe val şi cu o pompă de mână scoteam apa care intra mereu, reuşind să stabilim un echilibru între cantitatea de apă intrată şi cea evacuată prin pompare. Starea mării şi pericolul de atunci erau mai mari ca acum, navigând în noapte cu vedeta remorcată. După acostare am avut însă o senzaţie de leşin când am constatat că parâma de remorcă, din cauza multiplelor şocuri create de valuri, se tăiase şi mai rămăsese într-o singură şuviţă.

Printre misiunile vedetei la Sulina mai figurau şi apărarea împotriva debarcării de paraşutişti, staţionând într-un punct în amonte de oraş, unde a rămas parcă uitată de vreme o moară de vânt, precum şi apărarea împotriva navelor uşoare care ar încerca să pătrundă pe canalul Sulina. În acest scop, la căderea serii acostam cu vedeta la o platformă amenajată la digul din dreapta al canalului, unde rămâneam până în zori. Într-o asemenea misiune, în una din nopţile lui august 1943, am fost martor la lansarea de către un avion sovietic a unei mine chiar în gura canalului, care din cauza curentului puternic din acest loc a fost dusă în mod sigur mult mai spre larg, neatingându-şi scopul de a ambuteia gura canalului, prin scufundarea unei nave. Avionul zbura la joasă înălţime şi avea luminile de bord corespunzătoare codului zilei şi l-am considerat avion amic. Abia după ce a lansat mina şi au apărut şi luminile din spate, care nu mai corespundeau codului zilei, am putut constata viclenia şi am deschis focul cu tunul de 20 mm, tardiv şi fără eficacitate, căci avionul a stins de îndată luminile şi s-a îndepărtat cu viteză.

O altă misiune executată cu vedeta a fost cea de apărare împotriva submarinelor a drăgii „Karl Kühl”, aflată în serviciu în 1943. Aceasta ieşea în mare în fiecare zi la răsăritul soarelui, ancora la debuşeul canalului în mare şi începea să dragheze, scoţând cu cupele ei cantităţi enorme de aluviuni, menţinând astfel adâncimea de 24 de picioare standard, pentru efectuarea normală a navigaţiei pe canalul Sulina. Misiunea înceta la apusul soarelui şi era reluată a doua zi. Această misiune a apărut ca urmare a încetării de scufundare a drăgii în vara anterioară, prin lansarea unei torpile de către un submarin sovietic, dar fără succes, căci torpila a eşuat pe plaja de sud. Vedeta dispunea de cele şase grenade antisubmarine aşezate pe un postament simplu de lansare de pe pupa navei, cu acţionare manuală, în cazul în care aparatul de ascultare cu căşti indica zgomot de elice. Misiunea era simplă, dar plictisitoare, în sensul că se făcea patrulare paralel cu coasta pe direcţia nord-sud, cu viteză mică şi cu dese opriri pentru ascultare pe toată durata zilei lumină, fără a fi avut vreodată satisfacţia descoperirii vreunui submarin şi grenadarea lui. Se pare că sovieticii au observat instalarea pazei antisubmarine şi au renunţat la

ideea de obstruare a gurii canalului prin scufundarea drăgii.

O misiune accidentală şi de cu totul altă natură a îndeplinit-o vedeta în vara lui 1943, când o navă de debarcare germană s-a pus pe uscat în baia de nord a Sulinei, greşind gura de intrare pe canal. Evenimentul se petrecuse noaptea şi pe o mare agitată. În portul Sulina se aflau mai multe nave germane şi un comandament german, dar nu s-a trimis nicio navă în ajutor, ci au apelat la comandantul Detaşamentului Maritim, care era pe atunci comandorul Constantin Ulic. Acesta m-a chemat şi m-a întrebat dacă cred că este posibil, în condiţiile de stare a vremii şi a mării existente să ajut cu vedeta la scoaterea navei germane de pe uscat. Am răspuns că încerc de îndată ce se va lumina de ziuă. Greutatea consta de fapt la ieşirea şi reintrarea în canal, unde, datorită debitului mare de apă al fluviului scurs cu o viteză considerabilă, în contact cu masa de apă a mării acţionată şi de vântul puternic de est, se formau valuri mari care dădeau balans mare vedetei cu pescajul atât de mic, în momentul când trebuia să întoarcă de aproape 90 de grade pentru a intra în baia de nord şi la fel în momentul când se reintra în canal. Am reuşit totuşi să ies în mare şi să reuşesc intrarea în baia de nord printr-o întoarcere la babord mai largă, îndreptându-mă spre nava germană. Am primit parâma de remorcă şi am iniţiat scoaterea de pe uscat prin întinderea parâmei uşor şi apoi prin câteva şocuri scurte nava s-a desprins de pe uscat, în câteva minute. S-a întâmplat însă ca nava germană să pună maşinile în marş brusc şi cu prea mare viteză, încât a venit cu prova în pupa vedetei, lovind-o şi producând o buşitură la babord. Cu scuzele de rigoare şi cu suportarea cheltuielilor de îndreptare a tablei de bordaj la şantier, totul s-a terminat.

Vara şi toamna anului 1943 au fost frumoase şi liniştite la Sulina şi aproape că nu simţeam că eram în război, căci frontul era departe şi sovieticii îşi făceau simţită prezenţa ca adversari numai prin câte un avion de recunoaştere zburând la mare altitudine, urmărit de proiectilele bateriei antiaeriene a căpitanului Gâdiuţă. Acesta organizase o popotă a ofiţerilor bateriei, dar la ea aveau acces şi marinarii din Sulina sau cei ai navelor în trecere, din escorta convoaielor, căci activitatea în portul Sulina era foarte intensă, intrau sau ieşeau mereu convoaie escortate de torpiloare sau canoniere. Sulina primea convoaie de la Odessa, unele doar în tranzit, urmând apoi calea Dunării, în amonte spre Germania.

În Sulina era şi o mică garnizoană germană formată din militari ai armatei de uscat şi marinari, cu care eram în relaţii oficiale, dar nu şi amicale. Nu i-am putut suferi niciodată din cauza semeţiei lor, chiar de la intrare în ţară comportându-se uneori ca o armată de ocupaţie şi nu aliată. Îmi amintesc de comportarea lor diferită la Sulina, funcţie de mersul operaţiunilor militare pe Frontul de Est. Când nemţii

înaintau pe frontul sovietic, ridicau nasul sus şi nu-i mai salutau pe ofiţerii români întâlniţi pe stradă. Când sovieticii erau în contraofensivă şi frontul se deplasa spre Vest, nemţii deveneau politicoşi şi salutau, ne invitau la clubul lor la câte un film şi căutau apropierea.

Tot în cadrul misiunilor mele deosebite de cele normale, din vara anului 1943, am mai îndeplinit una, dar fără vedetă, fiind numit pentru o zi comandant al remorcherului „Elena", un remorcher maritim folosit în mod curent în acţiunile de convoiere între Odessa şi Sulina, remorcând şlepuri, de obicei încărcate cu bunuri rezervate statului sau armatei germane. Numirea mea se datora faptului că sublocotenentul de echipaje Marian Dumitrescu, comandantul titular, se afla în concediu şi remorcherul era disponibil în portul Sulina. Comandantul Detaşamentului Maritim Nr. 1 Sulina mi-a ordonat ca în ziua de 31 octombrie 1943 să iau comanda remorcherului şi să transport la Insula Şerpilor o încărcătură de alimente şi apă pentru garnizoana de acolo, comandată temporar de sublocotenentul de rezervă Stelian Şerbănescu.

Am plecat din Sulina pe un timp nu tocmai favorabil, cu cer acoperit şi vânt, cu starea mării în montare, dar nu de aşa natură încât să creeze dificultăţi remorcherului „Elena". Pe măsură ce ne îndepărtam de coastă vântul creştea şi valurile prezentau tot mai multe creste albe, mărind tangajul şi ruliul navei. Am ajuns totuşi cu bine şi am ancorat remorcherul în mica baie de sud-est a insulei, unde se părea că nu vor fi dificultăţi pentru debarcarea proviziilor. S-a lăsat barca la apă şi a început transbordarea materialelor în barcă şi transportul la plaja destul de redusă existentă aici, la baza stâncii. Am debarcat pe insula, pe care nu o mai văzusem din vara anului 1938, când am venit aici ambarcat ca elev al Şcolii Navale, pe canoniera „Dumitrescu". Urmăream de pe insulă debarcarea materialelor, care nu era tocmai uşoară în această baie, din cauza valurilor crescânde.

La destul de scurt timp după coborârea mea pe insulă am zărit şi urmărit o formaţie de trei avioane de bombardament sovietice zburând între insulă şi coastă pe direcţia sud-nord, întoarse din misiune spre baza lor, undeva la nord de Odessa. M-am gândit şi m-am temut că fiind observaţi ne vom putea aştepta, după un timp, la un atac din partea aviaţiei sovietice. Cu acest gând, mi-am întors privirile spre larg şi am zărit la orizont un convoi de vase în formaţie, escortate de nave militare şi de un hidroavion dragor german care preceda convoiul descriind cercuri largi, la joasă altitudine. Uneori, adică după aproape 47 de ani, am aflat că din navele care escortau convoiul făcea parte şi puitorul de mine „Amiral Murgescu", nava luată de sovietici în 1944 şi care n-a mai fost restituită României. Din direcţia de marş a convoiului am înţeles că naviga spre Constanţa. N-a trecut mult timp

şi am fost martor ocular – prin binoclu – la un bombardament aerian executat de o formaţie de avioane sovietice. Navele din escortă au ripostat cu un puternic baraj antiaerian şi atacul a eşuat, nefiind atins niciun vas din convoi.

Acestui spectacol privit prin binoclu i-a urmat unul pe viu, privit cu ochiul liber şi de la mică distanţă. Îndreptat fiind cu privirea spre larg şi urmărind dispariţia convoiului la orizont, am zărit deodată, zburând la mică altitudine, cinci bondari mici negri în şir indian, venind spre insulă din direcţia est, vizând remorcherul. Am putut urmări atacul acestora din gura unui adăpost săpat în stâncă, după ce alarmasem mai întâi remorcherul. Servantul puştii mitraliere ZB, instalată pe cabina comenzii, a început să tragă, jenând avioanele atacatoare şi ca dovadă stă rezultatul atacului. Din cele cinci avioane torpiloare venite la atac, au lansat câte o torpilă doar primele două, celelalte trei mulţumindu-se să mitralieze insula. Distanţa era aşa de mică încât am putut observa echipajul avionului care a lansat prima torpilă şi a mitraliat apoi insula pe la sud, compus din pilot şi mitraliorul din spatele său. Bine apărat de stâncă, mi-am putut permite să salut pe cei doi cu pumnul, din gura adăpostului. Rezultatul atacului a fost penibil pentru atacanţi şi fericit pentru noi, căci prima torpilă a trecut la circa 10 m nord de remorcher, lovind doar insula. Explozia a produs o jerbă de apă înaltă de circa 50 m, iar pe mica plajă au rămas multe schije din conul torpilei, unele de mărime impresionantă, din care am luat câteva ca trofeu. Torpila lansată de cel de al doilea avion n-a atins nici măcar insula, trecând pe la nord de aceasta. Din locul în care mă aflam am putut urmări bine siajul torpilelor şi eşapamentul gazelor emanate în motorul torpilelor, ieşind din apă ca un şarpe albăstrui pornind să atace prada.

Explozia puternică a creat un val uriaş, dând bărcii şi remorcherului o bandă mare şi acoperindu-le cu o masă mare de apă. Sacii de fainã din barcă şi cei ce aşteptau pe remorcher să fie descărcaţi s-au udat. La bordul remorcherului s-a produs panică, dar nu au fost stricăciuni. Vântul şi valurile din mica baie unde era ancorat remorcherul s-au înteţit şi îngreunau operaţia de debarcare, la care se adăugase şi udarea făinii, motive pentru care a apărut necesitatea de întrerupere a acţiunii. Raportând situaţia la Sulina, am primit ordin de întoarcere, asigurându-ni-se escorta aeriană în zona de larg, cu un hidroavion. Am pornit deci spre Sulina cu aproximativ jumătate din provizii rămase la bord.

Starea mării era mai rea acum, dar moralul era ridicat, nu ne impresiona tangajul pronunţat, mergeam doar spre „casă” şi hidroavionul îşi făcuse deja apariţia, dându-ne târcoale. Intrasem în cabina comenzii la adăpost de vântul destul de rece al sfârşitului de octombrie şi mă gândeam cu plăcere la comoditatea şi căldura cabinei

mele de la vedetă, când am fost întrerupt din visare de un răpăit de armă automată. Într-o clipă am fost pe punte şi am scrutat cerul şi marea să văd de unde s-a tras. Nu se vedea nimic în afară de crestele albe ale valurilor şi virajele largi ale hidroavionului care ne însoţea. Am descoperit totuşi misterul când am privit spre puşca mitralieră de pe cabina de comandă, care avea încărcătorul rămas la armă. Servantul care trăsese împotriva avioanelor torpiloare n-a scos ultimul încărcător, în care mai rămăseseră câteva cartuşe netrase şi un şoc mai puternic al valurilor a produs declanşarea automată a focului, dând alarmă falsă.

Restul drumului până la Sulina a fost parcurs fără incidente şi după acostare m-am prezentat comandorului Ulic cu unul din trofeele culese de pe plajă, o schijă mare din conul torpilei, destinată remorcherul, dar primită de insulă. Cu aceasta mi-am încheiat misiunea primită şi a doua şi ultima mea vizită la Insula Şerpilor.

Iarna 1943–1944 am făcut-o la Sulina cu Dunărea îngheţată, izolaţi, dar liniştiţi în privinţa aviaţiei sovietice, continuând instrucţia la nave în orele de serviciu şi gustând din ţuica fiartă a lui Nicu Camberi, ori prăjiturile de la cofetăria lui Chercula.

Dintre localnici am reţinut două figuri deosebite. Mai întâi domnişoara Urania, o grecoaică rămasă fată bătrână, dar nu prea bătrână la acea dată, când să fi tot avut vreo 50 de ani. Era înaltă, bine făcută, brunetă, cu un mers legănat din şolduri şi dispusă încă să flirteze cu ofiţerii de marină, printre care se numărase şi „puştiul de Emil”, care în 1943 era comandor şi mai târziu a fost înaintat la gradul de contraamiral, iar prin 1951 ajunsese Comandantul Marinei Militare. Pentru Urania rămăsese „puştiul de Emil”, ca pe vremea când era tânăr aspirant în trecere prin Sulina. În 1943, domnişoara Urania era secretară la Primăria Sulina, se îmbrăca elegant şi se plimba adeseori pe strada întâia, de-a lungul cheului Dunării. Era inteligentă, cultivată, purta o conversaţie plăcută şi putea fi o parteneră bună la o cafea la Chercula, sau la o plimbare pe strada întâia. Relaţiile mele cu domnişoara Urania a acelor zile s-a redus la întâlniri întâmplătoare pe stradă, schimbând câteva amabilităţi, ori povestindu-mi câte ceva din viaţa de odinioară a Sulinei, când era port liber şi se făcea contrabandă şi de asemenea despre Emil, pe care se pare că l-a îndrăgit mult.

M-am referit la domnişoara Urania a acelor timpuri pentru că întâmplarea a făcut să mai revin în Sulina prin anii ’60, când nu mai eram în marină şi lucram ca inginer la o unitate a Comitetului de Stat al Apelor, numită temporar Direcţia Teritorială de Gospodărie a Apelor Argeş–Ialomiţa, care pe lângă cele două bazine hidrografice incluse în denumire mai cuprindea şi bazinul Dunărea de la râul Olt şi până la vărsarea în Marea Neagră şi de asemenea bazinul Litoral

cuprinzând cursurile de apă mici din Dobrogea şi lacurile Dobrogei. Desigur că am insistat la conducerea Direcţiei să mă ocup de bazinele Dunăre şi Litoral, pe care le cunoşteam din viaţa de marinar şi îmi plăcea să fac controale unităţilor care foloseau apa pentru alimentarea cu apă industrială, potabilă sau irigaţii.

Aşa s-a făcut că am ajuns din nou la Sulina şi am căutat-o pe domnişoara Urania. Aflasem că după 1944 a fost un timp primar al Sulinei şi apoi s-a pensionat. Am vrut s-o revăd, fiind singura persoană din trecut pe care o cunoşteam şi mă gândeam cu nostalgie la timpul în care eram comandant de vedetă şi am trăit mai bine de un an în Sulina. I-am aflat adresa, locuia undeva spre fosta piaţă, pe strada a Treia, într-o casă cu etaj. Mă aşteptam să revăd pe Urania anului 1943 puţin mai maturizată, dar am fost şocat la apariţia unei doamne de nerecunoscut în cadrul uşii întredeschise, cu o faţă grasă, ochii micşoraţi parcă şi ascunşi în grăsime, având trupul masiv al unei femei obeze. Datora înfăţişarea unei dereglări glandulare. Plăcută la vorbă ca şi înainte, am fost bucuroşi să putem evoca trecutul nu prea îndepărtat, când viaţa pulsa la Sulina viguros, în acel capăt îndepărtat de ţară, până la venirea sovieticilor în septembrie 1944. Trimit un gând Uraniei, care acum se odihneşte în cimitirul aflat pe drumul dinspre plajă, unde m-am oprit de multe ori, descifrând inscripţii pe mormintele unora din morţi, funcţionari de la Comisiunea Europeană a Dunării.

O altă figură caracteristică a Sulinei de dinaintea celui de al doilea război mondial era un grec în vârstă pe care toată lumea îl ştia de „Barba Iani". El fusese mecanic care lucrase pe drăgile Comisiunii Europene a Dunării în tinereţe şi se pare că fusese şi bun patinator. Desfăcându-i-se contractul de muncă fără o îndemnizaţie consistentă, pe care el susţinea că trebuia să o primească, a rămas fără posibilităţi materiale şi a suferit şi un şoc mintal, având uneori momente când povestea cum a lucrat el ca mecanic şi a inventat un tun şi un contra-tun, care făcea sibam-sibum, iar alteori povestea secvenţe din cariera lui de patinator. Era îmbrăcat într-un costum negru învechit şi ros, peste care purta invariabil, iarna-vara, un pardesiu tot negru, pe cap cu o pălărie de asemenea neagră, cu boruri mari întoarse în sus şi în mână cu nelipsita umbrelă, parcă ar fi fost chamberlain. Trăia din mila cetăţenilor Sulinei şi a marinarilor în trecere prin Sulina sau făcând garnizoană acolo, cum eram şi eu în 1943. Barba Iani era încălţat de multă vreme cu bocanci de la marinari, care uneori erau mai mari decât măsura lui, dar îi purta mergând puţin legănat, ca Charlot.

Îi fixasem o raţie de jumătate de pâine pe zi pe care venea şi o lua cu regularitate în jurul amiezii, precum şi un ajutor bănesc de 300 lei pe lună, pe care îi primea la câteva zile după terminarea lunii, când sosea însărcinatul administrativ al navei de la Galaţi, unde făcea

verificarea actelor. Era foarte bine informat de sosirea acestuia şi a doua zi dimineaţa se prezenta la locul de acostare al vedetei să-şi încaseze „solda”. S-a întâmplat însă într-o lună ca delegatul cu banii să întârzie şi Barba Iani a fost dezamăgit, dar s-a prezentat şi în ziua următoare când aflase de sosirea delegatului şi în loc de bună ziua mi-a spus: „Acum nu poţi să-mi spui că n-au venit banii”.

O întâmplare mai nostimă a avut loc tot în vara lui 1943, când la pontonul din faţa hotelului şi restaurantului Camberi a sosit puitorul de mine „Amiral Murgescu”, pe timpul acela comandant de lt. comandor Foca, veche cunoştinţă a lui Barba Iani, de pe vremea când Foca era locotenent. Barba Iani aflase despre sosirea navei în port şi era prezent la cheu cu câteva ore mai înainte, iar când nava în sfârşit a sosit, Barba Iani a fost acela care a prins bandula aruncată la mal, de care era legată parâma şi el a fost acela care a prins-o la baba. După terminarea manevrei de acostare, lt. comandor Foca a coborât pe mal şi cu braţele deschise a înaintat spre Barba Iani, îmbrăţişându-l. După un schimb amical de bun întâlnit, lt. comandor Foca a scos din portofel o sută de lei şi i-a întins-o. Barba Iani s-a dat un pas înapoi şi cu un ton de reproş i-a spus – „Când erai locotenent îmi dădeai câte două sute de lei şi acum când eşti comandor şi un aşa mare comandant îmi dai numai o sută? Nu primesc”. Ofiţerul a zâmbit şi apoi a mai scos încă patru sute de lei, pe care Barba Iani a binevoit să-i primească.

Ca şi domnişoara Urania, Barba Iani se odihneşte din anul 1944 în cimitirul internaţional de la Sulina, amintit anterior şi situat de o parte şi de alta a drumului ce duce spre plajă, în care m-am oprit adesea şi, descifrând inscripţiile de pe pietrele funerare sau cruci mă întorceam în trecut, luând cunoştinţă despre unii care au trăit şi au muncit la crearea canalului Sulina şi la prelungirea lui în mare cu peste 4 km de la limba de pământ cea mai înaintată a teritoriului României. Văd parcă şi acum două lespezi alăturate cu inscripţii în limba engleză, puse pe mormintele a doi tineri logodnici care s-au înecat împreună, după ce el sărise în apă să o salveze şi, în disperarea morţii, ea l-a blocat şi nu s-au mai putut salva.

Am mai fost la Sulina într-o vară, prin 1975, împreună cu soţia, amânând cu nostalgia în suflet pentru că petrecuserăm acolo un an de viaţă şi am rămas cu multe amintiri plăcute, deşi era război şi cum spuneam mai înainte frontul era departe. Acum cheul era pustiu, câteva şlepuri erau acostate mai în amonte, iar pasagerul cu care venisem era acostat la ponton, gata pentru drumul de înapoiere la Galaţi. Am vrut să mâncăm ceva la un restaurant sau mai bine zis bodegă, dar nu existau decât câteva bucăţi de peşte prăjit, rece. Cum era pe vremea pepenilor şi pe cheu era o grămadă de pepeni verzi, am cumpărat unul şi l-am mâncat pe loc. Domnul Nicu Camberi,

proprietarul hotelului şi restaurantul ce-i purta numele era plecat demult în Grecia, iar hotelul se numea acum „Sulina” şi bineînţeles că nu avea nici măcar un pat liber, astfel că am fost nevoiţi să plecăm la Galaţi cu pasagerul care încă aştepta ora de pe grafic.

Sulina anului 1940, unde am staţionat câteva luni, ambarcat pe N.M.S. „Catargiu”, mi-a rămas de asemenea în minte pentru că pe atunci încă mai rămăsese ceva din viaţa prosperă a anilor de „port liber” şi, plimbându-te pe strada întâia, întâlneai lumea veselă din porturile noastre, cu mese pe trotuare în faţa restaurantelor şi cafenelelor, cu partide de table la câte o masă de cofetărie înconjurată de chibiţi, care uneori făceau şi pariuri, cu fete zglobii îmbrăcate în rochiţe străvezii, făcând turul de orizont pentru a fi admirate şi uneori acostate de tineri mai îndrăzneţi. Intram pe atunci, adeseori, în singura librărie existentă în Sulina, ţinută de familia Voltera, unde găseam cărţi frumoase în limba română, dar şi în engleză, franceză sau italiană, stând uneori ore întregi printre rafturi şi ieşind de fiecare dată cu câte o achiziţie interesantă. Reţin şi acum un titlu *La rue du chat qui pêche*, pe care n-am putut-o lua cu mine, fiind o tipăritură mai veche de anul 1952, considerată vrednică să rămână în patrimoniul statului.

Păstrez o frumoasă amintire Sulinei, oraşul şi portul în care mi-am început cariera de ofiţer de marină în luna mai 1940 şi în care am revenit în timpul războiului în luna august 1941, respingând un atac aerian al sovieticilor, comandând armamentul antiaerian de pe monitorul „Catargiu” şi apoi în mai 1943, fiind comandant al Vedetei fluviale nr. 4, în cadrul forţelor care apărau punctul… pe care Jean Bart îl numea în romanul său „Europolis” „…acolo unde bătrânul Danubiu îşi pierde şi apa şi numele în mare”. Am părăsit portul Sulina cu oarecare nostalgie în aprilie 1944, plecând spre Turnu Măgurele pentru a face escorta unor convoaie cu trupe destinate frontului din Moldova.

După 12.000 de kilometri parcurşi cu nava în anii 1943–1944, am fost programat cu vedeta la reparaţii capitale la maşini, în luna iulie 1944, la Şantierul Mobil al Diviziei de Dunăre aflat în amonte de Brăila, la ostrovul Arapu. În această situaţie a navei am putut să-mi iau concediu parţial, pe care l-am petrecut în oraşul Roşiori de Vede, unde erau refugiate soţia şi mama ei, aşteptând cu îngrijorare mersul evenimentelor pe front şi naşterea apropiată a primului nostru copil, care a fost să fie Mariana-Doina, venită pe lume la 19 august 1944.

Întors la navă, supravegheam lucrările de reparaţii şi aşteptam o rezolvare miraculoasă a luptelor din Moldova, care aveau să vină la 23 august 1944, fără a bănui că pentru mine nu era un sfârşit, ci abia un început.

Înainte de a trece la acest trist început, doresc să justific de ce, ca

român, am fost entuziasmat în zorii zilei de 22 iunie 1941, când tunurile de 120 mm, ale monitorului „Catargiu” au început să bubuie, aruncând asupra portului Ismail primele proiectile, începând astfel lupta de eliberare a Basarabiei, cotropită de ruşi nu numai în iunie 1940 sub ochii mei, întâmplător în acelaşi port Ismail, dar şi în multe alte rânduri din ultimii 200 de ani.

Acest pământ românesc situat între Prut şi Nistru numit Basarabia, santinelă înaintată la hotare împotriva năvălirilor dinspre Răsărit, face parte din Moldova lui Ştefan cel Mare. Are o suprafaţă de 44.422 km^2 şi o populaţie de 4,5 milioane de locuitori. Moldova a devenit stat independent în secolul al XIV-lea şi a continuat să-şi apere existenţa împotriva tătarilor, care se extinseseră în secolul al XIII-lea, la est de Nistru, ţinând sub ocupaţie şi Ducatul Moscovei. Acest Ducat a devenit independent în a doua jumătate a secolului al XV-lea şi a început să se extindă spre apus şi sud, ajungând la ceea ce a fost U.R.S.S. rotunjită la sfârşitul celui de al doilea război mondial cu Ţările Baltice, părţi din Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Basarabia, nordul Bucovinei şi regiunea Herţa, Germania şi Insulele Kurile.

Imperialismul rus a venit în contact direct cu principatul Moldovei, când acesta avea de acum un statut de independenţă vechi de patru secole. În 1806, pe timpul Războiului ruso-turc, Rusia a invadat Moldova ţinând-o sub ocupaţie până în 1812. Prin Tratatul de pace din 1812, Turcia a cedat parte din Moldova cuprinsă între Prut şi Nistru – Basarabia – dar numai până la Delta Dunării. A urmat o acţiune intensă de rusificare a Basarabiei prin colonizarea ei cu ruşii, deportări şi distrugerea culturii naţionale.

După Pacea de la Adrianopol din 1829, Rusia a mai luat şi o parte din Deltă.

În 1856, după terminarea Războiului Crimeei, prin Conferinţa de pace de la Paris, s-a retrocedat Moldovei partea de sud a Basarabiei, corespunzătoare celor trei judeţe de mai târziu – Cahul, Bolgrad şi Ismail – în mod artificial date Ucrainei după 1944 de către Stalin şi menţinute în această situaţie şi astăzi.

În urma Războiului ruso-turc din 1877, în care dorobanţii români au dat dovada vitejiei lor la Plevna, Griviţa şi Smârdan, ajutând armata rusă, a urmat Conferinţa de pace de la Berlin în 1878, prilej în care Rusia a reluat stăpânirea celor trei judeţe din sudul Basarabiei.

Pe timpul primului război mondial, în urma izbucnirii Revoluţiei din anul 1917, trupele ruseşti au părăsit poziţiile lor de pe frontul din Moldova, lăsând descoperită o mare parte a apărării în faţa trupelor germane atacante; tot greul a căzut asupra trupelor române aflate în refacere, care au trebuit să preia o apărare pe un front larg şi ulterior să preia şi menţinerea ordinii în Basarabia.

La 27 martie 1918, Sfatul Ţării din Chişinău a proclamat unirea

Basarabiei cu Patria Mamă – România. Evenimentul a fost consfinţit ulterior prin Conferinţa de pace de la Paris, din anii 1919–1920.

Urmând aceeaşi politică stăruitoare de expansiune a Rusiei ţariste, Uniunea Sovietică, în înţelegere cu Germania hitleristă, au încheiat la 23 august 1929 pactul cunoscut sub numele de Ribbentrop-Molotov, prin care s-a încuviinţat ocuparea în iunie 1940 a Basarabiei, nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţa. Ca urmare, în iunie 1940, Uniunea Sovietică a dat României un ultimatum, cerând să-i fie predată Basarabia în termen de trei zile. Deşi s-au stabilit nişte etape de retragere a administraţiei şi armatei române, nu s-au respectat nici ca timp, nici ca loc, sovieticii dedându-se la samavolnicii, arestări, luări de prizonieri şi de bunuri, în mod abuziv.

Ocuparea nordului Bucovinei şi a Ţinutului Herţei, niciodată în stăpânire rusească până atunci, a fost justificată ca despăgubiri pentru exploatarea de către România a Basarabiei timp de 20 de ani.

În anul 1941 Basarabia a fost eliberată vremelnic prin lupte şi a rămas sub administraţia română până în august 1944, când tăvălugul sovietic a trecut peste Nistru şi nu s-a oprit nici la Prut, ci s-a rostogolit peste întreg teritoriul României.

Conferinţa de pace de la Paris din 1946 a consfinţit această situaţie nedreaptă pentru România. Conferinţa n-a prevăzut ca Insula Şerpilor să treacă în stăpânirea Uniunii Sovietice, dar acest lucru s-a realizat mai târziu, prin anii ’50, printr-o înţelegere „tovărăşească”. Amintesc că prin Congresul de la Berlin, din iunie-iulie 1878, se recunoscuseră României Delta Dunării, Dobrogea şi Insula Şerpilor.

Din relatarea situaţiei Basarabiei de-a lungul timpului şi din alte evenimente în legătură cu ţara noastră se poate constata că de multe ori soarta ei a fost hotărâtă de către străini. Mai recent, soarta României a fost hotărâtă chiar înainte de a se termina cel de al doilea război mondial, când, prin înţelegerea dintre Stalin, Roosevelt şi Churchill, s-a consfinţit ca Uniunea Sovietică să-şi păstreze ceea ce ruşii luaseră în 1812 şi chiar mai mult, dacă ne referim ulterior şi la nordul Bucovinei şi la Ţinutul Herţa.

De îndată ce sovieticii au ocupat Basarabia în 1940, au creat în mod artificial aşa-zisa Republica Moldovenească, lipsită de partea sudică – judeţele Cahul, Bolgrad şi Ismail şi partea nordică de la Soroca spre nord, care chipurile aparţin Ucrainei. Dacă s-ar scula din mormânt Ştefan cel Mare!

O altă măsură de schimbare forţată a istoriei şi geografiei Basarabiei a constituit-o rusificarea ei, prin deportări de români basarabeni în Siberia şi colonizarea ei cu ruşi, procedeu folosit începând cu 1812. Cu toate aceste măsuri, românii basarabeni nu şi-au pierdut limba, dragostea de ţară şi puterea de rezistenţă, reuşind ca în anul 1989 să obţină recunoaşterea limbii române ca limbă oficială în

republică şi înlocuirea alfabetului slavon cu alfabetul latin.

Nedreptatea făcută României şi Basarabiei de-a lungul celor 179 de ani (la nivelul anului 1991) nu poate fi însă decât temporară şi evenimentele recente din ţările est-europene, printre care şi România, ne îndreptăţesc să credem şi să sperăm în realizarea din nou a visului tradus în faptă de către părinţii noştri, ai celor ce am depăşit 70 de ani de viaţă, România Mare, aşa cum a fost ea, cu hotarele ei din Răsărit şi din Apus, între cele două războaie mondiale.

Revenind la firul evenimentelor din 1944, îmi amintesc şi acum îngrijorarea care ne-a cuprins când frontul se apropiase de ţara noastră şi întrevedeam cu greu o portiţă de ieşire din această încleştare, o scăpare de sub ameninţarea rusească.

În aprilie 1944, am fost chemat de la Sulina la Galaţi şi trimis cu vedeta spre Turnu Măgurele pentru a escorta convoaie cu trupe de infanterie şi artilerie ambarcate pe şlepuri, destinate frontului din Moldova şi Basarabia, unde trupele sovietice reuşiseră să pătrundă. Privind la echipamentul cu care erau dotate trupele noastre, armamentul şi vârsta rezerviştilor, de la care se aştepta oprirea puhoiului sovietic, mă încerca un sentiment de îngrijorare şi deznădejde.

La 2 aprilie 1944, ziarele din Moscova au publicat o declaraţie a guvernului sovietic, făcută cu asentimentul guvernelor englez şi american, fapt confirmat ulterior de către primul ministru Churchill şi secretarul de stat Cordell Hull. Declaraţia putea da o licărire de speranţă că am putea ieşi din încleştare fără consecinţe catastrofale. Citez:

„Guvernul sovietic informează că unităţile de înaintare ale Armatei Roşii, urmărind armatele germane şi trupele române aliate cu acestea, au trecut la câteva puncte râul Prut şi au pătruns pe teritoriul românesc. Comandamentul Suprem al Armatei Roşii a ordonat unităţilor sovietice de înaintare să urmărească inamicul până la înfrângerea totală şi capitulare. În acelaşi timp, Guvernul sovietic declară că nu urmăreşte scopuri de cucerire a niciunei părţi din teritoriul românesc sau de schimbare a regimului social existent în România şi că intrarea trupelor sovietice în România este în exclusivitate dictată de necesitatea militară şi de continua rezistenţă opusă de trupele germane.”

În acelaşi timp, la nivel de partide de opoziţie, dizolvate de către dictatura regală în 1938, precum şi la nivelul guvernului condus de mareşalul Ion Antonescu, se duceau tratative secrete cu anglo-americanii la Cairo şi cu sovieticii la Stockholm, în vederea ieşirii României din război. Despre acestea se ştia ceva la nivelul de zvon, în anumite cercuri. Anglo-americanii spuneau reprezentanţilor noştri că nu poate fi vorba decât de o capitulare necondiţionată şi să ne

adresăm sovieticilor. Mareşalul Antonescu, acţionând prin ambasada României la Stockholm şi oferind sovieticilor doar un culoar de trecere spre Transilvania şi Ungaria, urmărea să ferească teritoriul de o ocupaţie militară totală. În aceste condiţii de tratative paralele, oamenii mureau pe front, iar unităţile marinei noastre militare erau pregătite să-i întâmpine pe atacanţi, suportând pe timpul lunii aprilie 1944 doar atacuri aeriene, la care se asociaseră şi americanii, folosind bazele de plecare din Italia; vizau însă numai zone petroliere.

După terminarea misiunii de convoiere pe Dunăre, Vedeta fluvială nr. 4 a intrat, după cum am amintit anterior, în reparaţii capitale la Şantierul Naval mobil de la Ostrovul Arapu, puţin amonte de Brăila.

Viaţa la Ostrovul Arapu vara 1944 era liniştită, odihnitoare chiar, neavând altă grijă decât urmărirea reparaţiilor şi a mersului operaţiilor pe Frontul de Răsărit. Aici intervine în povestirea evenimentelor colegului meu de bancă din Şcoala Navală şi cel mai bun prieten, locotenentul Neculai Maxim, comandantul Vedetei fluviale nr. 2, care în luna august 1944 se afla în misiune la Vâlcov, în subordinea grupului de monitoare „Catargiu" şi „Lahovary", într-o poziţie de camuflaj cu sălcii pe braţul Solomonov. În zonă se mai afla şi un bac puitor de mine, un şlep cu estacade şi stăvilare şi o şalupă, sub comanda aspirantului Mircea Roşianu, în poziţie de camuflaj pe braţul Cernovca.

Locotenentul Maxim avea cu el, în Vâlcov, pe soţia sa, Sofia, care se întâmpla să fie şi în aşteptarea unui eveniment fericit, aducerea pe lume a primului născut, Bogdan. În situaţia în care frontul se apropia tot mai mult şi la Sulina începuseră bombardamentele sovietice, soţia trebuia dusă la Pogoanele-Buzău, la mama ei. Prietenul meu Max m-a rugat telefonic să-l înlocuiesc la comandă timp de o săptămână pentru a duce soţia acasă. Cu aprobarea Comandantului Diviziei de Dunăre, Contraamiral Alexandru Stoianovici, am plecat la Vâlcov, în ziua de 17 august 1944.

Misiunea Vedetei fluviale nr. 2 în zonă era ca pe timpul nopţii să ocupe o poziţie înaintată la gura braţului Stari Stambul, de unde să semnalizeze şi să împiedice pătrunderea forţelor navale uşoare prin acest punct. Adâncimile mici nu permiteau intrarea pe acest braţ a unor forţe navale mai mari. Deplasarea pe poziţie se făcea cu puţin înainte de căderea serii şi se sta la ancoră, lângă stufărişul dinspre malul drept, până dimineaţa.

În seara zilei de 17 august, am plecat împreună pe poziţie pentru a-mi însuşi misiunea. Se organiza, imediat după ocuparea poziţiei, serviciul de veghe cu servanţi la tunul de 47 mm din prova, la tunul de 20 mm din pupa şi puşca mitralieră binată de pe postamentul de comandă. Pe poziţie era linişte, prea multă linişte şi singurul lucru supărător îl constituiau ţânţarii, sosiţi în roiuri, roiuri dinspre stuf,

fiind flămânzi şi agresivi. Am dormit pe punte, la adăpostul unui cort făcut din plasă fină numit „polog” şi era un spectacol hazliu să vezi şi mai ales să auzi bâzâitul atacurilor în picaj ale ţânţarilor, eşuate toate din cauza plasei ocrotitoare. Am devenit astfel comandantul temporar al vedetei şi colegul meu era liber să plece.

Cu pasagerul de a doua zi, 18 august 1944, Max şi Sofi au şi plecat, fără să bănuiască atunci că vor trece ani până să ne mai putem revedea.

Zilele care au urmat au fost uşoare, cu soare cald şi luminos, ca în ultima decadă a lui august. Nu mi-au rămas în minte în mod deosebit, aşa cum mi-au rămas puternic imprimate în memorie cele începând cu 22 august. Dinspre Sulina se auzea totuşi zgomotul bombardamentelor sovietice şi tirul artileriei antiaeriene condusă de căpitanul Gâdiuţă.

Am ajuns deci, la căderea serii din 22 august pe poziţia înaintată de la capăt la ţară, cum stătusem în atâtea nopţi cu aceeaşi misiune la Sulina şi conform obiceiului am ancorat la malul drept, la 5 m distanţă de stuf, 200 m de ieşirea în mare. Serviciul de veghe permitea folosirea în orice moment a armamentului şi plecarea de la ancoră în câteva minute, în caz de pericol ori de prezenţă a inamicului naval.

Se înnoptase bine când am coborât în cabină să mă odihnesc, dar n-a trecut mult şi şeful de cart a venit să-mi raporteze că se aud zgomote suspecte în stufăriş, ce păreau a fi paşi de om. Urcat pe punte, am ascultat cu atenţie şi într-adevăr se auzeau paşi făcuţi rar şi cu întreruperi, strivind stuful şi auzindu-se un fâşâit caracteristic. Am ordonat în şoaptă servantului de la puştile mitraliere să ochească în direcţia zgomotului şi să tragă rafale scurte de îndată ce aude paşii. Au urmat două rafale trase după zgomotul paşilor. După fiecare rafală urma tăcere, apoi se auzeau alţi paşi. Am coborât în cabină şi cu pistolul Steyer de calibru 9 mm am pândit la unul din hublouri, contând că voi capta zgomotul amplificat, întrucât cabina era ca o cutie de rezonanţă. Într-adevăr, am auzit zgomotul paşilor mai puternic decât pe punte şi am apăsat pe trăgaci. Acelaşi joc, cu oprire la circa 1–2 minute şi reluarea mersului până la o nouă rafală cu puştile mitraliere sau cu lovitura de pistol. Jocul nu putea fi continuat, căci individul care arăta atâta îndrăzneală şi stăruinţă, pe lângă că era înarmat în mod sigur cu o armă automată, mai putea avea şi grenade, cu care ar fi putut produce pierderi umane şi materiale, corpul vedetei fiind construit din tablă, fără blindaj.

Am hotărât să plec din această poziţie pentru a ancora la o distanţă de 50–60 m de mal, evitând posibilitatea şi urmările unui atac cu grenade de mână. Am rămas convins că individul era un partizan lipovean, care cunoştea prezenţa vedetei pe timpul nopţii, aproximativ în acelaşi loc, urmărind provocarea de pierderi şi eventual scufundarea ei. Cu atenţia mărită, am continuat misiunea până la

răsăritul soarelui, fără a mai auzi însă paşi în stuf. În schimb, dinspre mare şi în direcţia nord am zărit cerul luminat cu întreruperi şi am auzit zgomote de explozii, ce nu păreau a fi la o distanţă prea mare. Ulterior, aveam să aflu că unităţi navale sovietice au sprijinit cu foc o debarcare pe coasta Basarabiei la Jibrieni, după care au venit spre sud şi au intrat pe braţul Oceacov până la Vâlcov, unde au sosit în dimineaţa zilei de 24 august 1944.

Înainte de această premieră sovietică în Deltă au fost însă 24 de ore dramatice care au influenţat mersul operaţiilor militare, uşurând reuşita operaţiei Iaşi–Chişinău începută la 19 august 1944, cunoscută sub denumirea de „Lovitura a 7-a". Aceasta avea drept scop zdrobirea grupului de armate germane „Ucraina de sud", comandat de generalul Friessner şi ocuparea în întregime a Basarabiei ca în 1940, urmând ca apoi, în funcţie de o eventuală schimbare politică în România, să se atingă frontiera bulgară.

În dimineaţa zilei de 23 august 1944, soarele a răsărit ţâşnind ca un balon roşu aprins din mare, aşa cum îl văzusem de multe ori răsărind la Constanţa, o mare liniştită şi albastră de toată frumuseţea, în contrast cu numele de Marea Neagră. Către ora 7 dimineaţa am părăsit poziţia de veghe, neştiind că va fi ultima oară în viaţă să văd marea de la gura braţului Stari Stambul, capăt de ţară şi acesta, la care am stat de veghe ca şi la Sulina, în atâtea nopţi ale anilor 1943 şi 1944.

Mă aflam deci pe drumul de întoarcere, cu Vedeta fluvială nr. 2 spre Vâlcov şi braţul Solomonov, unde se afla poziţia de camuflaj a celor două monitoare „Catargiu" şi „Lahovary", sub comanda lt. comandor Dumitru Stanciu. După aproximativ o jumătate de oră de marş pe braţul Stari Stambul, am întâlnit o lotcă de pescari, care îmi făcea semne cu braţele îndreptate în sus, arătând pe cer într-o anumită direcţie. Erau bine intenţionaţi, ei îmi semnalau o formaţie de avioane de bombardament sovietice zburând spre Vâlcov. Am acostat imediat la malul drept care era împădurit cu salcie şi în câteva minute am camuflat vedeta cu ramuri de salcie, fiind astfel la adăpost de vedere şi atac aerian. După scurt timp am auzit zgomot de bombardament în zona Vâlcov. Bănuiam că avioanele atacau monitoarele, dar puteau fi vizate şi alte obiective cum erau puitorul de mine şi şlepul cu estacade şi stăvilare de pe braţul Cernovca.

Aviaţia sovietică a continuat să fie activă în zonă astfel că am fost nevoit să folosesc avantajul sălciilor, deplasându-mă pe etape. Mult mai târziu aveam să aflu că obiectivul de atac al aviaţiei sovietice fusese poziţia monitoarelor de pe braţul Solomonov şi că monitorul „Lahovary" a suferit avarii importante la suprastructură şi a plecat în amonte escortat de monitorul „Catargiu", până dincolo de zona de activitate a aviaţiei tactice.

Am reuşit să ajung cu vedeta până la Vâlcov, la bifurcarea braţelor Stari Stambul şi Oceacov, unde am ocupat poziţie de camuflaj la malul drept al braţului Stari Stambul. La scurt timp după sosire, s-a ataşat poziţiei vedetei, în pupa acesteia, şalupa de legătură a grupului de monitoare, care din cauza activităţii aviaţiei nu mai putuse ajunge la grup. Am încercat să intru în legătură radio cu grupul de monitoare, prin postul de radio MG, cu o bătaie mai mică, însă n-am fost recepţionat şi nu am primit nicio comunicare. Din cauza activităţii prelungite a aviaţiei sovietice în zonă, am hotărât să mai încerc legătura radio pe timpul zilei şi spre seară să ajung pe braţul Solomonov pentru reluarea contactului direct, înainte de a pleca din nou pe poziţia înaintată de la gura Stari Stambul.

În jurul orei 18, am plecat în amonte însoţit de şalupă. Am făcut o scurtă oprire la pontonul de acostare de la Vâlcov pentru a lua informaţii despre monitoare şi mi s-a răspuns că, după bombardament, legătura telefonică fusese întreruptă, ceea ce a condus la părerea că monitoarele plecaseră de pe această poziţie, presupunere care de fapt corespundea adevărului. Pentru verificare, am hotărât continuarea marşului în amonte, cu şalupa pe braţul Solomonov şi cu vedeta pe Dunăre (braţul Chilia), având ca punct de raliere capul ostrovului Solomonov, după care, ar fi urmat să mergem la grupul de monitoare dacă l-am fi găsit în zonă. Ralierea s-a făcut după căderea serii, fără a fi întâlnit grupul de monitoare, astfel că am continuat marşul în amonte, spre Chilia Nouă.

După aproximativ o oră de marş am zărit venind în aval o navă mare, care era monitorul „Catargiu” şi revenea în zonă, după ce scosese din zona de pericol aerian monitorul „Lahovary”, avariat. Am primit ordin să-l urmăm împreună cu şalupa, formând o scurtă linie de şir, apropiindu-ne încet de satul de pescari Periprava de pe malul drept. Era aproape ora 22 şi n-a trecut mult şi am auzit rumoare şi urale la bordul monitorului, urmate de o comunicare prin megafon, în care ni se spunea că s-a dat un comunicat important la radio, în care Majestatea Sa Regele Mihai I a declarat armistiţiul prin care încetau luptele împotriva forţelor aliate – Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii. Entuziasmul s-a extins şi pe vedetă şi mărturisesc că am simţit o uşurare în suflet, trecându-mi fulgerător prin minte gândul că Dumnezeu ne-a ajutat să dăm o rezolvare situaţiei grele, considerând atunci că totul s-a terminat, fără a bănui cum se va rezolva totul pentru ţară şi mai ales pentru mine şi cei 20 de marinari cu care împărţisem soarta începând din aprilie 1943.

Ajungând la travers Periprava, monitorul a făcut rondoul la tribord şi apoi, stopând maşinile, cu prova în curent, a aruncat ancora. Am imitat manevra de întoarcere în curent şi am venit la acostare în bordul tribord al monitorului. După ce mi-am pus ţinuta la punct, m-

am prezentat la comandantul grupului şi al monitorului „Catargiu”, lt. comandor Dumitru Stanciu. Acesta era bucuros de întorsătura pe care o luaseră lucrurile, dar spunea că trebuie să ne gândim şi la atitudinea pe care o vor lua nemţii, presupunând o posibilă intervenţie cu aviaţia, chiar a doua zi dimineaţa. El a hotărât să rămânem pe timpul nopţii la ancoră şi să plecăm în zori într-o poziţie de camuflaj în aval, la bifurcarea braţelor Oceacov cu Stari Stambul, în dreptul portului Vâlcov.

Am plecat deci spre vedetă, dar pe punte m-a întâmpinat sergentul major Dumitru Trip, care servea în marină din anul 1937, căci din cauza evenimentelor ce se abătuseră asupra ţării nu mai apucase să se elibereze. Din soldat tunar devenise comandant de tun din bateria de 120 mm a monitorului şi înaintat în mod excepţional la gradul de sergent major. Dumitru Trip era un ardelean provenit dintr-un sat de prin regiunea Aradului, cinstit, muncitor şi inteligent. Îl cunoşteam de pe timpul când mă prezentasem la monitorul „Catargiu” în mai 1940 şi fusesem apropiat sufleteşte de el, nu numai pentru că eram şi eu ardelean. M-a invitat în cabina lui mică de lângă turela lui şi m-a cinstit cu nişte lichior, închinând un păhărel pentru pacea pe care amândoi o credeam apropiată. Ne-am despărţit voioşi de vestea bună şi de întâlnire, nebănuind că în dimineaţa următoare atât monitorul cât şi vedeta vor fi scufundate de aviaţia noilor noştri aliaţi. N-am mai auzit nimic despre soarta sergentului major Trip, dar dacă a scăpat cu viaţă atunci, acum ar fi un bătrânel de peste 70 de ani, în satul lui din Ardeal, povestind nepoţilor despre începuturile necazurilor poporului nostru „eliberat” în acel august 1944.

Ieşind din cabina sergentului major Trip, am observat de pe punte că braţul Chilia era traversat de militari retraşi de pe frontul din Basarabia, în mod neorganizat, folosind diferite mijloace de plutire, în afară de câteva lotci, precum scânduri, trunchiuri de sălcii sau câteva centuri de salvare pe care nu ştiu de unde le procuraseră. Era un aspect jalnic să vezi băieţii deznădăjduiţi, străduindu-se să ajungă la celălalt mal şi să pornească mai departe spre casă, îngroziţi de apropierea ruşilor.

Mă întorc însă la comunicatul oficial dat puţin mai târziu, către ora 2 dimineaţa la postul de radio Moscova, pe care îl redau în întregime:

Declaraţia Comisariatului Afacerilor Străine.

„În legătură cu evenimentele din România, guvernul sovietic socoteşte că nu este de prisos să întărească declaraţia dată în aprilie a.c., că Uniunea Sovietică nu are niciun fel de pretenţie teritorială şi nici nu intenţionează să schimbe starea socială existentă, sau să-i ştirbească prin orice mijloc independenţa. Dimpotrivă, guvernul sovietic socoteşte necesar să refacă împreună cu Românii independenţa României pe cale eliberării ei de sub jugul fascist.

Comandamentul Suprem Sovietic declară că dacă trupele române vor înceta operaţiile militare împotriva Armatei Roşii şi dacă se obligă să ducă războiul mână în mână cu Armata Roşie împotriva germanilor sau împotriva ungurilor pentru eliberarea Transilvaniei, atunci Armata Roşie nu le va dezarma, le va îngădui să păstreze armamentul şi le va ajuta prin toate mijloacele să ducă la bun sfârşit această misiune.

Armata Roşie nu poate înceta operaţiunile militare de pe teritoriul românesc decât după ce va fi lichidat trupele germane care asupresc poporul român. Sprijinul trupelor româneşti acordat Armatei Roşii în vederea lichidării trupelor germane este singurul mijloc pentru grăbirea încetării operaţiunilor militare pe teritoriul României şi încheierii armistiţiului României cu coaliţia aliată", (text reprodus după *Revista de istorie militară* nr. 1 din anul 1984, pagina 68).

Ce înălţător şi frumos! Deşi n-am auzit la timpul respectiv comunicatul, comportarea noastră imediată a fost ca şi când l-am fi auzit şi am rămas convinşi de atitudinea sinceră a noilor noştri aliaţi.

În dimineaţa zilei de 24 august 1944, către ora 5:30 monitorul a ordonat „gata de plecare" şi peste aproximativ o oră a ridicat ancora; făcând rondoul la tribord a pornit în aval, urmat de vedetă, în linie de şir, distanţa 100 m. Când formaţia a ajuns la travers pontonul de acostare al portului Vâlcov, dinspre mare (est) au apărut două avioane de luptă sovietice, care pierdeau din înălţime, venind spre noi. Păreau că vin la mică altitudine să ne întâmpine cu un salut amical, în urma declarării armistiţiului, dar apropiindu-se mai mult, au executat un picaj pe monitor, deschizând focul cu tunurile de bord, lovind suprastructura, în special spardeckul. Monitorul nu a ripostat cu foc şi nici de la vedetă nu s-a tras, pentru că în acel moment chiar se descifra o radiogramă de la comandament prin care se dădeau instrucţiuni în legătură cu modul de comportare faţă de sovietici, ca noi aliaţi.

Monitorul a făcut rondoul la tribord şi a venit către malul drept, căutând un loc de acostare, dar întrucât adâncimile la mal erau prea mici în acel loc, iar malul era despădurit, a renunţat la adăpostirea la mal şi a continuat drumul în amonte, ordonându-mi să-l urmez cu vedeta. Eu găsisem un loc bun de camuflaj, dar a trebuit să execut ordinul şi m-am înscris în formaţie însă la o distanţă ceva mai mare; mi-am făcut calculul că dacă avioanele revin şi repetă atacul asupra monitorului să nu lovească din întâmplare vedeta. Calculul meu nu a coincis însă cu acela al aviatorilor căci, revenind la atac au ales ca ţintă tocmai vedeta, venind din tribord şi trăgând o rafală scurtă. Lăţimea navei fiind doar de 4 m, proiectilele au muşcat suprafaţa apei în tribord şi apoi la babord, încadrând nava, fără a o lovi însă. Eram singur pe punte, la comandă, echipajul găsindu-se în întregime adăpostit sub punte. Am făcut o culcare pe punte în dreptul coşului

din babord, care mă proteja. Am revenit imediat pe puntea de comandă, reprezentată de platforma tunului de 47 mm şi am urmărit evoluţia avioanelor. Virând din nou, au făcut o buclă în aer şi au revenit la atac tot asupra vedetei, dar în babordul babord. Am folosit ca adăpost locul opus, în dreptul copului tribord, poziţia culcat. Nu am deschis focul pentru că nava comandant nu făcuse acest lucru, ceea ce am regretat, aducându-mi aminte că în 1941, conducând focul armamentului antiaerian al monitorului aflat acum în capătul formaţiei, nava nu primise nici măcar o schijă. Acum, la acest al doilea atac, câteva proiectile au atins vedeta la compartimentul maşinii, reuşind să atingă tubulatura de vapori, ceea ce a avut ca rezultat pierderea aburului în atmosferă şi oprirea maşinilor alternative ce foloseau forţa aburului. Un alt proiectil a lovit bordajul în compartimentul bucătăriei-vestiar, la nivelul liniei de plutire, din explozie rezultând o gaură de apă cu diametrul de circa 10 cm, suficientă pentru ca apa să pătrundă repede. Cu viteza rămasă am pus nava cu prova pe mal, aruncând totodată şi ancora. Avaria importantă era însă cea de la compartimentul maşini, căci lipsa aburului sub presiune a imobilizat nava.

Fără vreo comandă, echipajul a ţâşnit din cazarma prova şi compartimentul maşinilor şi s-a adăpostit pe sub sălcii şi în stufăriş, singurii rămaşi la bord fiind eu şi maistrul mecanic al vedetei care era rănit la braţul stâng, superficial, având însă şi multe alte schije minuscule pe braţ şi umăr. Am dat ordin şalupei să-l transporte la Vâlcov pentru a fi îngrijit de medic. Alţi 8–10 oameni din echipaj au fost răniţi cu schije mici rezultate din explozia proiectilelor, mai grav fiind un singur marinar care avea o schijă într-un ochi.

Coborând în cabină pentru a mă îmbrăca, deoarece la manevra de plecare de dimineaţă pusesem o ţinută sumară de serviciu la bord, am constatat existenţa găurii de apă despre care am relatat anterior. Luându-mi costumul de haine din dulap, am constatat că un proiectil explodase în umărul stâng al hainei, iar altul trecuse prin pantalonii puşi pe umeraş, perforând şi partea de sus şi cea de jos, datorită poziţiei îndoite. Ieşind pe punte, am observat că monitorul se îndepărta spre amonte, iar avioanele erau încă active în zonă mitraliind de zor, obiective de pe uscat.

În această situaţie, am plecat de la navă şi m-am adăpostit pe aproape, într-o groapă individuală de puşcaş, din cadrul unei linii de apărare instalată pe malul drept al braţului Chilia, în faţa portului Vâlcov. Monitorul a dispărut din vedere şi de atunci n-am mai ştiut nimic despre el, dar mai târziu voi afla că a revenit la Vâlcov, concomitent cu venirea unor vedete blindate sovietice pe braţul Oceacov şi, cu un pavilion alb la catarg, s-a îndreptat spre vedete pentru a parlamenta. În această situaţie, a apărut o formaţie de

avioane de bombardament sovietice care au atacat monitorul, lovind cu o bombă în plin compartimentul prova în partea lipsită de blindaj şi scufundând nava. Un alt monitor, „Kogălniceanu”, fiind trimis să înlocuiască monitorul „Lahovary”, avariat în ziua anterioară, fusese bombardat şi el şi scufundat de aviaţia sovietică în aceeaşi zi de 24 august în zona Chilia Nouă. Două monitoare româneşti şi o vedetă au fost astfel scufundate la numai câteva ore de la declaraţia românească referitoare la armistiţiu, dar care părea necunoscută de sovietici, cel puţin în zona aceasta de front.

Revenind la povestirea evenimentelor, în groapa individuală din dispozitivul de apărare amintit, în care mă adăpostisem, am avut surpriza să primesc alături de mine pe un coleg artilerist, de care mă despărţisem la terminarea anului de instrucţie comun de la Şcoala Pregătitoare de Ofiţeri Bucureşti, la 1 iulie 1938. El fusese comandant de baterie şi se retrăsese grabnic, după ruperea frontului de către sovietici în Basarabia şi Moldova, ajungând acum la 24 august într-o groapă individuală de puşcaş, alături de un coleg marinar, fără baterie, fără subalterni, forţat de nişte avioane care parcă uitaseră să se mai întoarcă la bazele lor. El propunea şi stăruia chiar să-l însoţească în retragerea sa spre Tulcea, convins fiind că sovieticii nu se vor opri la graniţele existente în 1940, după răpirea Basarabiei. Eu, foarte naiv, trebuie să recunosc, aveam nişte scrupule şi îi spuneam că nu îl pot însoţi înainte de a lua cu mine registrul istoric al navei şi a socotit închizătoarele de la tunuri şi că de asemenea va trebui să raportez comandantului sectorului Vâlcov, lt. colonel Cristescu, aflat în acel moment la Periprava, despre scufundarea vedetei şi plecarea mea. Argumente în favoarea propunerii colegului meu au fost însă aduse imediat de aviaţia sovietică din ce în ce mai activă între Vâlcov şi Periprava, astfel încât am renunţat la închizătoare şi registrul istoric şi am pornit-o împreună prin stuf spre Periprava. Era un stuf înalt, binecuvântat, care ne ascundea complet de privirea aviatorilor, însă pe de altă parte ne micşora viteza de marş, forţându-ne până la urmă să ne scoatem încălţămintea cu care ne împotmoleam mereu. Am mărşăluit astfel prin stuf, distanţă de 4 kilometri, în ciorapi, fără ca aceştia să se rupă. Ne-a trebuit mai mult de două ore, dar am ajuns cu bine în Periprava. Eu rămăsesem totuşi cu ideea că trebuie să raportez colonelului Cristescu părăsirea zonei de care era el responsabil. Dar tot noii „aliaţi” m-au sfătuit să aleg calea cea adevărată. În timp ce ne adăposteam sub streaşină unei case, deoarece un avion mitralia de zor, o rafală a muşcat ţărâna la câţiva paşi de noi. La debarcaderul de pe braţul Cernovca s-au auzit explozii de bombe şi ţipete disperate. În aceste împrejurări convingătoare cu privire la respectarea graniţelor din 1940, am renunţat să mă mai prezint la Lt. Colonel Cristescu şi m-am hotărât să plec împreună cu colegul meu artilerist spre Tulcea,

unde se afla Comandamentul Forţelor Fluviale. Drumul ales a fost acela care pleca din Periprava, trecea peste câmpul dintre sat şi pădurea Letea, apoi prin satul Letea, gârla Majaru, Dunărea Veche, canalul Sulina, Tulcea.

Partea cea mai dificilă de drum era cea peste câmp, o porţiune descoperită de peste un kilometru, în care prezentam ţintă sigură pentru vânătorii din aer, trebuind să o parcurgem în mare viteză. Colegul meu artilerist avea antrenamentul de marş făcut căci străbătuse o bună parte din Basarabia pe jos, dar eu nu-i puteam ţine pasul, aşa că ne-am strâns mâinile şi ne-am despărţit. Mă uitam cu deznădejde la el, care se îndepărta parcă era Achile cel iute de picior, iar eu mă mişcăm aşa de încet şi greu după drumul făcut prin stuf. Cu un ochi eram mereu în sus la avioanele ce nu mai plecau şi se abăteau uneori periculos de aproape de traseul meu; atunci ocheam câte o tufă de pipirig şi mă culcam, încercând să mă ascund sub ea, deşi nu ajuta la nimic. Cu ajutorul lui Dumnezeu am ajuns la marginea pădurii Letea şi când am intrat în ea m-am simţit în siguranţă ca pe vremea când eram pe monitor, înainte de a primi comanda armamentului antiaerian şi la alarma aeriană mă adăposteam în reduta de sub comandă, cu un blindaj gros de 7 centimetri. În pădure am întâlnit şi doi marinari de la vedetă, şi un soldat grănicer, care ni s-a alăturat şi aşa am ajuns în satul Letea. De aici am plecat spre Dunărea Veche Gârla Majaru, de unde trebuia să continuăm drumul cu o lotcă; cu greu am putut găsi însă una bună deoarece înaintea noastră trecuseră militari pe acolo şi luaseră multe, fără garanţia că vor fi aduse înapoi de cineva, iar cele care rămăseseră când am ajuns noi erau avariate probabil intenţionat de către lipoveni, tocmai pentru a nu mai fi luate. Dintre cele găsite am ales una care avea doar o mică gaură în bordaj prin care intra puţină apă. Cei doi marinari şi grăniceri se rânduiau la vâsle, iar eu, cu un ispol scoteam apa din lotcă pe măsură ce pătrundea.

Pe când eram încă pe gârlă, am făcut un plan. Întrucât nu ştiam dacă sovieticii au intrat sau nu pe canalul Sulina, am stabilit că puţin înainte de a intra în canal să debarcăm şi să urmăm drumul pe malul stâng al canalului Sulina, care era împădurit cu sălcii, putându-ne astfel strecura spre Tulcea neobservaţi. După un timp, am întâlnit nişte lotci venind în sens invers dinspre canal şi de la cei care le aduceau spre Letea am aflat că sovieticii nu intraseră încă pe Canalul Sulina, aşa că am răsuflat uşuraţi, continuând drumul pe gârlă şi apoi pe braţul Dunărea Veche până la confluenţa cu canalul Sulina, în dreptul satului Flămânda. Am debarcat pe malul drept al canalului, am tras lotca pe mal şi apoi, pe jos am continuat drumul în amonte, până la localitatea Crişan (fostă Carmen Sylva) aflată la Mila 13.

Ne-am oprit în dreptul unui telefon de campanie instalat pe mal,

unde se afla lt. comandor Pompiliu Belu care vorbea la telefon şi locotenentul Gheorghe Scurtu, ei făcând parte din Detaşamentul Maritim nr. 1 şi menţionând legătura pentru a afla despre sosirea sovieticilor la Sulina, pe care o considerau iminentă.

Spre seară, a sosit şi a acostat la mal un şlep antiaerian comandat de sublocotenentul Vrabie, trimis aici de la Sulina pentru a-i culege pe toţi militarii aflaţi în retragere de pe frontul din Basarabia şi a-i transporta la Tulcea. Sublocotenentul îmi era o cunoştinţă apropiată din timpul când amândoi tăcuserăm garnizoană în Sulina şi de unde eu plecasem doar la 1 aprilie. Cu el am plecat spre Tulcea şi după ce am luat o masă bună, istovit de drumul făcut pe jos în acea zi, am adormit repede, în timp ce şlepul sosea la Tulcea, către ora 1 din 25 august 1994.

Mă opresc cu evenimentele trăite de mine până la această dată şi rezum relatarea acestor zile lui Mircea Roşianu, care era pe atunci aspirant şi comandantul grupului format dintr-un bac puitor de mine, un şlep cu estacade şi stăvilare şi o şalupă.

Citez:

„Către data de 18 august 1944 am ajuns, remorcat, în raionul Vâlcov şi m-am prezentat lt. comandorului Dumitru Stanciu, care mi-a ordonat să pregătesc minele de lansare şi să acţionez numai la ordinul său. De altfel, nici nu puteam acţiona altfel întrucât, pentru a putea manevra puitorul de mine aveam nevoie de un remorcher, mijloc care nu intra în compunerea grupării mele. Mă gândeam însă că în caz extrem puteam folosi în acest scop şalupa de care dispuneam.

M-am instalat cu gruparea pe braţul Cernovca, pe malul drept al acestuia, în imediata apropiere a locului în care acest braţ intră în braţul Chilia, puţin amonte de Vâlcov, acostând navele în următorul dispozitiv, din amonte în aval, la circa 70–80 m distanţă una de alta: puitorul de mine, şlepul şi şalupa.

Am pregătit minele pentru lansare, am făcut un instructaj cu cei doi maiştri privind executarea misiunii de minare şi am camuflat navele cu multă grijă folosind crengi de salcie şi plasa de camuflaj, după care am rămas în aşteptarea ordinului. Nu cunoşteam să fi existat vreo unitate prin apropiere. Din timp în timp, trecea numai câte o lotcă cu grăniceri în patrulare.

În dimineaţa zilei de 22 august 1944, am auzit un tir de artilerie antiaeriană pe braţul Chilia, în amonte de locul unde mă aflam eu şi zgomot specific de avioane de bombardament în picaj şi am tras concluzia că monitoarele erau atacate de aviaţie. A doua zi, 23 august 1944, către ora 8 a trecut pe deasupra mea, pe direcţia est-vest, un avion de recunoaştere sovietic, la circa 800 m altitudine. Am crezut atunci că din cauza camuflajului foarte bun nu va putea trage nicio

concluzie. Ori, ulterior mi-am dat seama că tocmai acesta a constituit motivul pentru care, la o oră interval, eram atacat de trei avioane de bombardament în picaj. Atacul a vizat obiectivul cel mai proeminent şi aparent cel mai important – şlepul. După ce fiecare avion a trecut de câteva ori pe deasupra şlepului şi şi-a terminat bombele, am trecut la astuparea găurilor de apă, am lichidat un incendiu şi am refăcut camuflajul la şlep, după care, apreciind, nu fără temei, că atacul ar putea să fie reluat, am remorcat cu şalupa puitorul de mine – cu minele gata de lansare – pe malul opus al braţului, unde l-am camuflat bine. Atacul a fost într-adevăr reluat, de data aceasta bombele atingând mai bine ţinta decât prima dată, reuşind să aducă şlepului avarii mari şi să-l urce parţial pe uscat. Nu am avut însă pierderi în oameni, întrucât îmi luasem din timp măsuri pentru adăpostirea lor.

Neputând lua legătura cu grupul de monitoare, întrucât orice barcă în mişcare era atacată de aviaţie şi neprimind niciun ordin de la acesta, fiind şi conştient de faptul că în urma scoaterii din funcţiune a şlepului nu se va mai putea acţiona cu estacade, am hotărât să trimit cu bărcile la Brăila, la Regimentul de Geniu Marină, un număr cât mai mare de oameni, în special din cei repartizaţi pentru estacade şi stăvilare şi mai ales rezervişti, rămânând cu maiştrii şi cu militarii repartizaţi pentru manevra minelor, în general oameni mai tineri. Detaşamentul a plecat în seara de 23 august 1944. Începând din după amiaza zilei de 23, în direcţia Vâlcov se auzea în depărtare o canonadă puternică, iar seara cerul era roşu în acea direcţie, în timp ce tirul de artilerie crescuse în intensitate.

După ora 21:30, un militar mi-a raportat că la radio s-a anunţat că la ora 22:00 urmează să se transmită un comunicat de importanţă deosebită. M-am dus la şalupă şi acolo am ascultat împreună cu maiştrii şi o bună parte din militarii rămaşi comunicatul despre armistiţiu. Într-un întuneric de nepătruns, trăind viaţa aparte din mijlocul bălţilor la sfârşitul unei zile în care trecusem prin mari emoţii, fiind ţinta unui puternic atac aerian căruia nu-i puteam riposta, căci numai şalupa avea o mitralieră veche Maxim, aflaţi în imediata apropiere a frontului care se rostogolea spre noi şi nefiind pregătiţi pentru luptă la uscat, la capătul unor ani lungi de privaţiuni şi lipsuri, cu gândul acasă, iată un mănunchi de trăiri şi sentimente pe care le încercam, gândind că acum, în condiţiile armistiţiului, toate acestea s-au terminat şi manifestându-ne deosebit bucuria şi entuziasmul pentru schimbarea cu totul deosebită şi neaşteptată a mersului evenimentelor, am dat apoi ordin pentru odihna oamenilor şi asigurarea pazei pe timpul nopţii. Mi s-a părut totuşi că activitatea artileriei pe timpul nopţii continuă cu intensitate şi zgomotul acesteia se amplifica, arătând că pe front ostilităţile sunt încă în curs şi că acestea continuă să se apropie de Vâlcov.

A doua zi, 24 august 1944 din zori, au început să treacă militari din armata de uscat izolaţi sau în grupuri mici, de la Vâlcov spre Chilia Veche. Unicul drum de trecere era o cărare, pe malul drept al braţului Cernovca. Privind de-a lungul acestui drum în sensul retragerii acestor militari spre Chilia, în dreapta era braţul Cernovca iar în stânga mlaştina, cu puţină vegetaţie specifică.

Stând de vorbă cu unii din aceşti militari, mi-am dat seama că de fapt luptele continuau şi că unităţi române care se retrag din Basarabia, ajungând la braţul Chilia, încearcă să-l treacă, folosind mijloace improvizate, sub presiunea trupelor sovietice. Un timp mi-am spus că probabil este o neînţelegere datorită întârzierii comunicării ordinului către trupele aflate în luptă dar că, ajungând la braţul Chilia, trupele sovietice se vor opri. Am încercat să ies cu o barcă pentru a merge la grupul de monitoare pentru a primi ordin asupra celor ce-mi rămân de făcut. N-a fost însă posibil din cauza activităţii intense a aviaţiei de vânătoare sovietice, care trăgea în orice mişcare pe apă.

La un moment dat mi-am dat seama că sovieticii au trecut braţul Chilia şi că înaintează pe cărarea menţionată mai sus, spre Chilia Veche, urmând să ajungă în scurt timp în locul unde mă aflam eu. Odată cu subunităţile de uscat sovietice care înaintau pe cărare, aviaţia sovietică mitralia permanent cărarea, începând de la primele unităţi proprii până la Chilia Veche şi înapoi. Se distingea din ce în ce mai aproape focul de armament automat al subunităţilor sovietice.

În această situaţie am hotărât să scufund puitorul de mine şi să mă retrag spre Chilia Veche. Pentru aceasta am format două grupe din care, prima – cu mine – urma să asigure scufundarea puitorului de mine şi apoi să retragă spre Chilia Veche, iar a doua să plece imediat pe cărare spre Chilia Veche.

Am dat ordinul de plecare celei de a doua grupe. Am trecut apoi braţul Cernovca, cu şalupa, la puitorul de mine şi am luat imediat măsuri pentru scufundarea lui la mal, în parâme, pentru a fi ulterior recuperat, însă treaba mergea foarte greu din cauza valvulelor de fund ruginite, care n-au cedat decât parţial, după ce au fost forţate cu răngi şi alte unelte, permiţând inundarea navei într-un timp prea lung faţă de cel pe care îl aveam la dispoziţie. Deşi acum nu numai că se auzea perfect din imediata apropiere focul de armament automat, dar se şi vedea flacăra de la gura ţevii, nu am plecat de pe puitorul de mine până când acesta nu a ambarcat suficientă apă ca să am siguranţa că se scufundă, rămânând legat în parâme. Am plecat apoi cu şalupa şi pe când ajungeam din urmă grupul care se retrăgea pe cărare, am fost atacaţi de un avion, situaţie în care timonierul, speriat, a intrat cu şalupa cu toată viteza în mal. Cu multă greutate şi cu ajutorul militarilor care se retrăgeau pe cărare am reuşit să scoatem şalupa din nămolul gros în care intrase aproape pe jumătate. Aceeaşi situaţia s-a

mai repetat de câteva ori, până când, cu toate eforturile, n-am mai putut scoate şalupa, părăsind-o şi continuând drumul pe cărare, din spate trăgând pistolarii sovietici, din faţă mitraliindu-ne aviaţia. În dreapta aveam braţul Cernovca, în stânga mlaştina. Când apărea avionul, singura soluţie era să intrăm imediat în mlaştină, soluţie pe care am adoptat-o de mai multe ori.

La un moment dat, în faţă, de după un ostrov, a apărut ceva ce mi s-a părut că ar fi o vedetă fluvială şi am presupus că, ştiindu-se situaţia unităţii mele, mi s-a trimis un mijloc pentru evacuarea oamenilor. Era într-adevăr o vedetă fluvială, dar sovietică, de la care, prin staţia de amplificare, ne-a somat de la distanţă şi ne-a cerut să ne predăm. Cum în niciun caz nu puteam fi de acord, mi-am făcut repede planul de a intra în mlaştină şi a căuta să ocolesc pe mai departe vedeta, urmând apoi să revin la cărarea spre Chilia Veche. Am arătat oamenilor pe scurt acest plan şi am cerut celor hotărâţi să facă faţă pericolelor unei astfel de încercări, să mă urmeze. Ceilalţi, împreună cu cei care mă devansaseră, s-au predat.

La adăpostul pâlcurilor rare de stuf şi papură şi al unor tufe de salcie, am început executarea planului, în timp ce, din când în când, vedeta trăgea asupra noastră. Cu greutăţi enorme, aflându-ne uneori în nămol, tocmai când credeam că am ajuns pe un teren mai stabil, nimerind în mici canale pe care trebuia să le trecem cum şi pe unde se putea, tăindu-ne în stuful ascuţit ca briciul, după 5–6 ore epuizante de mers prin mlaştină, la căderea întunericului, am reuşit să ajungem sfârşiţi de puteri la cărarea spre Chilia Veche. Acolo, în întuneric, eram aşteptaţi de câţiva militari din cei care fuseseră luaţi prizonieri de echipajul vedetei şi apoi eliberaţi şi care ne-au transportat cu o căruţă la Chilia".

Aici se sfârşeşte scurta relatare a evenimentelor la care a fost martor căpitanul R1(r) Mircea Roşianu, în zona Vâlcov – Chilia Veche. Cu el aveam să mă întâlnesc destul de curând, la 4 septembrie 1944, în lagărul de prizonieri improvizat într-o magazie cu trei nivele în portul Odessa, ca de altfel şi cu lt. comandor Dumitru Stanciu, care fusese transportat cu o vedetă rapidă sovietică pentru interogatoriu, după scufundarea monitorului „Catargiu" pe care îl comandase şi acum se afla în acel lagăr.

Aspirantul Mircea Roşianu a reuşit să ajungă cu bine la Chilia Veche, dar a fost înşelat de către simpatizanţi ai sovieticilor, făcându-l să meargă la Chilia Nouă împreună cu alţi militari români şi, în cele din urmă, să fie considerat prizonier. A parcurs pe jos, în multe etape, distanţa până la Odessa suferind de foame, sete şi oboseală, încât a ajuns în lagăr bolnav de dizenterie. Străbătând Basarabia, o tânără care l-a văzut şi l-a plăcut a vrut să-l ia de soţ ca să-l scape de lagăr,

dar el a refuzat şi a urmat calea prizonieratului, din care a scăpat cu viaţă şi mai uşor decât mine, fiind înrolat în divizia de voluntari „Horia, Cloşca şi Crişan” cu care a sosit în ţară în vara anului 1945, după ce războiul se terminase. Reiau firul evenimentelor, din momentul sosirii mele la Tulcea cu şlepul antiaerian comandat de sublocotenentul Vrabie.

În dimineaţa zilei de 25 august, deci, am părăsit şlepul şi m-am prezentat la Statul Major al Forţei Navale Fluviale, personal la căpitanul Ionaşec din secţia de operaţii şi raportându-i cele întâmplate cu 24 de ore mai înainte şi modul în care am ajuns până la Tulcea, a rămas mirat căci la comandament se ştia că am murit. După prezentarea unui scurt raport scris, mi s-a permis să plec pe cont propriu la Brăila, la Şantierul naval mobil pentru a ajunge la nava mea, Vedeta fluvială nr. 4. Am refuzat oferta de a pleca în cursul nopţii cu torpilorul „Zborul”, comandat de căpitanul Receanu, întrucât trebuia făcută o trecere oarecum forţată pe la Reni, unde sovieticii ajunseseră deja şi nu mai aveam încredere în cavalerismul noilor aliaţi, care îmi scufundaseră vedeta la circa 10 ore după declaraţia referitoare la armistiţiu.

La Tulcea aveam o cunoştinţă, la care m-am prezentat pentru a-mi pune la punct ţinuta mea cu găurile produse de proiectilele explodate în dulapul de haine de pe vedetă. Am rugat gazda să facă reparaţiile necesare şi neavând haine de schimb am intrat în pat. Oboseala zilei anterioare şi-a spus cuvântul şi am adormit curând. Somnul adânc în care eram scufundat a făcut-o pe gazdă să nu mă trezească şi astfel am intrat în noapte. M-am trezit a doua zi dimineaţa, făcând un salt din pat şi până în mijlocul curţii, la auzul exploziei unei bombe lansate de un avion german, pe locomotiva trenului ce trebuia să plece spre Medgidia în dimineaţa aceea.

Era 26 august dimineaţa, ora 6. Mulţumind gazdei, doamna Dendrino, pentru ajutor şi ospitalitate, m-am îndreptat spre gară şi mare mi-a fost deziluzia să constat că bomba lansată a avariat locomotiva aşa încât trenul nu mai putea pleca şi trebuia aşteptată sosirea altei locomotive de la Medgidia. În această situaţie, m-am hotărât să recurg la o ocazie şi m-am îndreptat spre şoseaua Tulcea-Isaccea, care era pustie, nici vorbă de vreun mijloc auto, însă am avut şansa să găsesc o căruţă militară, care mergea în direcţia Isaccea şi am plecat. Fericirea nu a fost de prea lungă durată, căci după vreo oră a trebuit să cobor, întrucât conducătorul ei m-a anunţat că se abate la stânga, mergând spre Constanţa. Am trecut la mersul pe jos, în speranţa ivirii unei alte căruţe. Până una-alta, am făcut rost de un tovarăş de drum, un sublocotenent de grăniceri, cu care mi s-a părut drumul mai uşor. Am reuşit să găsim apoi altă căruţă, care mergea dincolo de Isaccea, spre Măcin. În acest fel am petrecut ziua de 26

august, la sfârşitul căreia am ajuns la Măcin, de unde speram să găsesc un mijloc de a ajunge la Brăila. M-am oprit la oficiul telefonic şi am cerut legătura cu Şantierul Arapu, unde era nava mea. La centrala telefonică Brăila operatoarele fuseseră înlocuite cu militari, din cauza apropierii sovieticilor, şi de la ei am aflat că Şantierul plecase în amonte şi deci trebuia să amân găsirea navei; speram să obţin informaţii în cursul zilei următoare.

O întâmplare norocoasă a făcut să mă pot ataşa unui grup de refugiaţi militari şi civili, conduşi de maiorul Dabija, care a rechiziţionat un bac pentru transport de vehicule, acţionat de un motor cu explozie, deci cu mijloace de propulsie rudimentare, dar utile. Cu acesta am plecat în zorii zilei de 27 august în amonte de braţul Măcin, făcând o primă escală la Pecineaga, un sat pe malul drept, unde am luat masa de prânz. Am continuat marşul toată ziua, cu viteză mică, dar înaintam totuşi şi ne-am oprit după ce s-a înnoptat bine.

Printre pasagerii de pe bac se aflau şi trei funcţionari de la Camera de Agricultură din Ismail, împreună cu autoturismul unităţii şi din discuţiile avute cu ei am aflat că îi aşteaptă directorul lor la Valea Oii, de unde vor pleca în interior funcţie de situaţie, neavând o ţintă precisă. Se oferiseră să mă ducă împreună cu ei la Roşiorii de Vede, unde eu aveam soţia refugiată, o şansă mare, pe care dacă aş fi folosit-o soarta mea şi a familiei ar fi fost cu totul alta, căci între timp, la 19 august se născuse fetiţa noastră, Doina; dar la acea oră nu ştiam vestea bună.

Directorul şi-a aşteptat subalternii în dimineaţa de 28 august, când noi eram cu bacul puţin mai în aval unde înnoptasem. Acolo, la Vadul Oii, era un punct de trecere de pe malul dobrogean pe cel muntean, cu afluenţă mai mare dinspre Dobrogea. Am coborât de pe bac, am făcut cunoştinţă cu directorul Camerei de Agricultură din Ismail şi m-a invitat în maşină, promiţându-mi că mă va transporta oriunde doresc. Dar, destinul a făcut ca în timp ce stăteam de vorbă pe mal, să treacă o şalupă militară spre aval şi i-am făcut semn să tragă la mal. Am întrebat dacă are cunoştinţă despre localizarea şantierului naval mobil şi astfel am aflat că nu era prea departe, undeva în aval pe braţul Vâlciu. Întrebând pe comandantul şalupei dacă mă poate transporta acolo, răspunsul a fost afirmativ şi soarta mea a fost astfel pecetluită şi deturnată spre captivitate. Era totuşi oarecum normal să doresc să ajung la nava mea, să mă schimb, pentru că eram cu costumul de haine cârpit la Tulcea, să mă spăl, să intru în viaţa obişnuită după atâtea peripeţii întâmplate în câteva zile. Am mulţumit celor ce se oferiseră cu atâta amabilitate să mă ajute şi ne-am despărţit pentru totdeauna.

Am revenit deci la comanda Vedetei fluviale nr. 4 către ora

amiezii, în acea zi de 28 august 1944. La vedetă fusesem considerat mort, dovadă fiind un rest de lumânare aflat într-un păhărel de lichior cu picior, în chip de sfeşnic, pus pe masa din cabină de către ordonanţa mea, marinarul Brânzoi, care aprinsese lumânarea la aflarea tristei veşti care, din fericire, nu era adevărată. Întrebându-l ce rost avea lumânarea consumată de pe masă, Brânzoi, care era cam bâlbâit s-a bâlbâit şi mai tare, căutând să-mi explice că de fapt el a aprins lumânarea de bucurie când a aflat că n-am murit, aşa cum se zvonise la început. Oricum, i-am privit gestul cu duioşie, căci el îmi arăta că marinarii mei mă iubeau şi au fost mişcaţi la aflarea tristei veşti legate de viaţa mea.

Vedeta avea reparaţiile capitale terminate, astfel că a doua zi, 29 august, am ieşit la probele navei în marş şi rezultatele au fost bune. Raportând rezultatul probelor la comandament, care se afla acum la Hârşova, am primit ordin ca a doua zi, 30 august, să mă prezint la ordin acolo.

Revin însă la problema cu soarta care îţi oferă câteodată o şansă, dar depinde de cum ştii sau cât de inspirat eşti să o foloseşti. Deşi mă prezentase la comandament pe când se afla încă la Tulcea şi în dimineaţa zilei de 25 august lăsasem căpitanului Constantin Ionaşec raportul meu în legătură cu scufundarea Vedetei fluviale nr. 2 şi plecarea la nava al cărei comandant titular eram, datorită evenimentelor care s-au desfăşurat imprevizibil şi cu rapiditate, cei de la comandament au uitat că există şi au trimis la 29 august pe locotenentul Aurel Maican la mine la vedetă, să preia comanda navei. Acesta s-a prezentat la mine în după amiaza zilei, spunând că este surprins că mă vede la navă, deoarece a fost trimis să ia comanda. I-am explicat cele întâmplate şi în final l-am rugat că, dacă tot a venit, să rămână la comandă pentru ca eu să mă pot duce la Roşiorii de Vede să-mi văd fetiţa, despre naşterea căreia aflasem din scrisoarea primită şi care stătea pe masă. Locotenentul Maican a refuzat însă. El fusese comandantul unei alte vedete fluviale pe care a părăsit-o în portul Tulcea, în momentul în care s-a anunţat că sovieticii vor sosi la Tulcea a doua zi, venind de la Ismail. Avea o repulsie deosebită faţă de sovietici, sau poate îi era teamă, deci era explicabil răspunsul negativ. Insistând puţin, în final el a luat o mină supărată şi mi-a aruncat plictisit replica: „Hai, du-te, domnule”. M-am simţit jignit şi i-am răspuns că renunţ. De formă a mai repetat că rămâne, dar am refuzat şi am fost bucuros când am văzut că îşi ia şapca şi pleacă. Asta a fost ultima şansă.

În cursul dimineţii de 30 august, m-am prezentat la comandamentul Diviziei de Dunăre la Hârşova, instalat atunci în localul Căpităniei portului Hârşova. Contraamiralul Alexandru Stoianovici era plecat cu o zi înainte de Ismail, chemat de

contraamiralul Gorşkov şi acum era pe drumul de întoarcere. În aşteptare, am zărit pe o masă raportul meu trimis prin locotenentul Maican, prin care solicitam să mi se acorde concediul de o lună de zile, obişnuit a se da tuturor acelor cărora soţia le năştea un copil. Nimeni nu s-a mai gândit în acele zile fierbinţi să respecte o prevedere legală şi nici eu n-am stăruit, considerând că era de datoria mea să rămân în serviciu până se vor mai limpezi evenimentele, adică până când îi vom scoate pe nemţi din ţară în cooperare cu noii aliaţi.

După scurt timp de la sosirea mea la comandament, s-a înapoiat şi contraamiralul Stoianovici, având o mină foarte tristă, putându-i-se citi pe faţă mânia şi indignarea. După câteva minute, a dispus ambarcarea la bordul vedetei mele a comandorului Constantin Ulic, fostul comandant al Detaşamentului Maritim nr. 1 Sulina, în calitate de comandant al Grupului de monitoare ce acţionau în amonte pe Dunăre, pentru curăţirea ei de navele germane în retragere. Locotenentul Ioan Roşulescu a fost numit aghiotant al acestuia. Grupul era format din monitoarele „Ardeal" şi „Lahovary", acesta din urmă fiind cel bombardat de sovietici la Vâlcov, în dimineaţa zilei de 23 august 1944.

Plecarea a avut loc la scurt timp şi am navigat în amonte până către ora 22, fără a întâlni grupul de monitoare sau alte nave. Întrucât cerul era complet acoperit şi întunericul făcea navigaţia dificilă, am propus comandorului Ulic să acostăm pentru odihnă, câteva ore la malul stâng, în zona km. 415, mai împădurit, şi să continuăm marşul la ivirea zorilor. A fost de acord, am acostat la ora 23 la malul stâng şi am organizat serviciul de veghe cu jumătate din efectiv, gata a interveni în orice moment. Conduceam personal serviciul de veghe din prima jumătate a nopţii, urmând să fiu schimbat după ora 3 de locotenentul Roşulescu.

Către ora 23:00, santinela de la mal mi-a raportat că aude nişte paşi prin apropiere. Am atras atenţia celor de la tunuri şi puşti mitraliere să fie gata de tras şi am coborât pe mal pentru verificarea celor raportate. De îndată ce am debarcat am fost primit cu focuri de armă trase de foarte aproape, din pădure, dar întunericul m-a avantajat şi n-am fost lovit. Am ordonat „gata de plecare" şi am revenit la bord împreună cu santinela. În câteva minute ne-am îndepărtat de mal şi am navigat în amonte, în căutarea unui nou loc de asociere. În această situaţie fiind, am observat în direcţia pupei navei o lumină mobilă mişcându-se dinspre malul românesc spre malul bulgăresc. Privind prin binoclu, am observat că era o barcă având un felinar şi în ea erau militari germani. Comandorul Ulic a ordonat să scufundăm barca. La malul bulgăresc era de asemenea un felinar aprins, către care se îndrepta barca. Am ordonat servantului trăgător al tunului de 20 mm să deschidă focul mai întâi asupra bărcii

şi apoi asupra luminii de la mal. Sergentul Mihalache Drăghici era bun ochitor şi dintr-o rafală a lovit barca în plin, scufundând-o, şi cu a doua rafală a stins lumina de la mal. Proiectilele trasoare au permis observarea atingerii ţintelor, iar strigătele – poate de ajutor – ale celor din barcă, ne-au confirmat scufundarea ei.

Am mai navigat puţin în amonte, până am găsit un nou punct de acostare împădurit cu sălcii şi arini, la malul drept, unde am acostat. Am luat aceleaşi măsuri de siguranţă, dar nu am avut linişte nici aici, căci la scurt timp după acostare s-au auzit paşi prin pădure. Când paşii s-au apropiat, am somat oprirea şi apoi apropierea, în limba germană, căci ştiam cu cine avem de a face. S-a prezentat un soldat german înarmat cu un pistolet şi ne-a întrebat dacă îl putem trece în Bulgaria. L-am poftit la navă, l-am dezarmat fără opunere şi l-am trecut la cazarma prova sub pază. Era îmbrăcat subţire, prăfuit şi obosit, flămând. I-am dat să bea şi să mănânce, iar după el am mai capturat încă 12 militari germani, cu care am procedat la fel. Unul dintre ei avea un binoclu mare şi i-am propus să mi-l vândă, dar la început nu voia, motivând că este al şefului său şi nu-l poate înstrăina. L-am convins până la urmă să mi-l vândă că fiind prizonier, banii îi vor prinde bine, ca să scrie familiei. Eu nu aveam experienţa şi apucăturile noilor noştri aliaţi cu „davai ceas”, de care mă despărţeau atunci doar două zile. Am capturat cinci pistolete şi ceva cartuşe. Am continuat veghea şi paza prizonierilor şi totul a decurs în linişte până în zori.

Ziua de 31 august era însorită şi caldă, iar noi ne-am reluat mersul în amonte cu „musafirii” instalaţi pe punte, la pupa, păziţi de un marinar înarmat. După circa o oră de mers, ne-am întâlnit cu monitoarele „Ardeal” şi „Lahovary”, care primiseră ordinul radio de a se deplasa în zona Călăraşi–Silistra pentru a interzice trecerea peste Dunăre a resturilor unei mari unităţi germane, aflate în retragere spre Bulgaria.

Comandorul Ulic a ordonat monitoarelor să ancoreze între ostrovul Ciocăneşti aflat la km 394 şi km 400, cu misiunea de a interzice trecerea trupelor germane şi a curăţi malul stâng şi ostrovul de nemţi. În timpul deplasării pe poziţia ordonată, monitorul „Ardeal” a surprins o barcă plină cu militari germani care voiau să treacă în Bulgaria şi a somat-o printr-o lovitură de tun de 37 mm să se predea. Nesupunându-se, barca a fost scufundată şi militarii scăpaţi de la înec, făcuţi prizonieri.

Pe timpul staţionării la ancoră în zona amintită, monitoarele au trimis detaşamente de debarcare la mal şi pe ostrov, care au capturat prizonieri. Prezenţa navelor şi activitatea de cercetare a malurilor şi ostrovului n-a mai permis nemţilor să treacă Dunărea prin această zonă. Către ora 14, comandorul Ulic a ordonat ambarcarea tuturor prizonierilor la bordul vedetei şi transportarea lor la Călăraşi. Am

executat deplasarea având la bord şi pe comandorul Ulic. În portul Călăraşi era organizat un centru de primire a prizonierilor germani, păzit de către elevii Şcolii de specialităţi a Marinei, astfel că i-am predat acolo pe cei capturaţi de către vedetă şi de către monitoare.

De la Căpitănia portului Călăraşi am cerut legătura telefonică la Comandamentul Marinei la Bucureşti şi comandorul Ulic a raportat despre acţiunile desfăşurate în zonă, subliniind şi lăudând, printre altele, modul de comportare al vedetei. Personal, am primit apoi o notă telefonică transmisă de cpt. comandor Ioan Stoian, prin care ni se dispunea plecarea Grupului de monitoare la Reni, unde se va pune în subordinea comandamentului sovietic, urmând a se forma unităţi mixte, care să opereze apoi pe Dunăre împotriva forţelor fluviale germane. Cpt. comandor Stoian părea îngrijorat şi insista să se execute ordinul întocmai şi imediat. Până la acea dată şi oră, 31 august ora 15:00, Dunărea fusese curăţită de nemţi până la Turnu Măgurele datorită acţiunilor forţelor fluviale române, fără ajutorul sau participarea sovieticilor şi ar fi putut fi mai repede curăţită până la Orşova, fără a pierde un timp preţios, timp în care nemţii aveau să aibă răgazul să urce mult în amonte şi să sabordeze un mare număr de nave, înainte ca sovieticii să mai fi putut ajunge acolo. S-a ratat astfel obţinerea unui mare succes datorită bănuielilor şi neîncrederii sovieticilor, care n-au mai acceptat să lupte cot la cot cu forţele române, aşa cum se afirma în declaraţia din noaptea de 23 spre 24 august, ora 2, a Comisariatului Afacerilor Externe, difuzată de radio Moscova.

Am plecat din portul Călăraşi spre poziţia monitoarelor, unde comandorul Ulic a dat ordinul de marş spre aval. Cu comandantul grupului la bordul vedetei, am pornit în aval depăşind monitoarele, ele având viteza mai mică decât vedeta. Am ajuns la Cernavodă după căderea întunericului, pe o noapte cu lună. La pontonul de debarcare a portului, aflat imediat în aval pe pod, am zărit acostate două siluete de nave mici, care păreau negre. Noaptea toate pisicile par cenuşii. Erau două vedete blindate sovietice, armate cu câte un tun de 76 mm în prova şi cu câte un lansator de rachete „Katiuşa” la pupa. Pontonul fiind ocupat de acestea, am ales un loc de ancorare la mal, în aval şi în imediata lor apropiere.

La scurt timp după acostare, s-a prezentat la vedetă un marinar din flota comercială română care făcea oficiul de translator şi a venit să-mi transmită invitaţia comandantului grupului de vedete sovietice de a purta convorbiri. Deplasându-mă la ponton, am discutat prin interpret cu căpitanii de rangul 3 Barbotko şi Aximentiev, care se interesau despre misiunea vedetei şi a monitoarelor. După ce au aflat pe scurt despre mişcarea navelor româneşti, i-am poftit să vină la vedetă, unde vor putea discuta mai amănunţit cu comandantul grupului,

comandorul Ulic, care cunoştea limba rusă. Ştirea părea că-i interesează foarte mult şi au promis că vor fi la vedetă peste un sfert de oră, ceea ce au şi făcut, prezentându-se într-o ţinută foarte îngrijită şi exact la timpul anunţat.

Am făcut pe gazda, primindu-i în micuţa cabină a vedetei, unde erau o masă cu un scaun şi două cuşete laterale în borduri, mărginind masa. Au început discuţiile în limba rusă dirijate de comandorul Ulic, explicând ordinul primit de a ne prezenta la Reni, unde împreună cu nave ale flotilei sovietice de Dunăre, vom forma unităţi mixte şi vom porni apoi pentru înfrângerea unităţilor germane care mai acţionau pe fluviu. În timpul discuţiilor, au sosit şi cele două monitoare „Ardeal" şi „Lahovary", care, după o scurtă oprire pentru a debarca elevii Şcolii de specialişti a Marinei, aflaţi ambarcaţi la practică şi conduşi de locotenentul Gheorghe Mihăilescu, au continuat drumul spre Brăila. Lt. Mihăilescu era coleg de promoţie cu mine şi mă sfătuia să plec cu el şi elevii la Constanţa, având convingerea că vom fi făcuţi prizonieri. Educaţia primită în familie, la şcoală şi în marină nu-mi permitea însă nici măcar să-mi treacă prin gând să-mi părăsesc nava şi comandantul de grup aflat la bord în pline discuţii cu ofiţerii sovietici. Discuţiile au fost mai plăcute, întrucât au fost stropite cu nişte lichior franţuzesc, capturat anterior de marinarii mei de la nişte şlepuri germane părăsite în retragere, pline şi cu multe alte bunătăţi, luate de peste tot din Europa de cei care doreau să întroneze o „nouă ordine" în lume. Înţelegerea a fost deplină şi cei doi s-au arătat miraţi de duşmănia care a putut să existe între popoarele noastre, care au atâtea afinităţi şi discuţiile din acea seară demonstrau că popoarele noastre ar fi putut trăi în bună înţelegere şi prietenie. Portretul soţiei mele aflat pe masă, sprijinit de bordaj, mărit şi încadrat într-o ramă aurie, era martor la discuţii şi poate a influenţat atmosfera, făcând-o chiar duioasă, căci îi amintea unuia din ei de soţia lui care a murit în luptele de la Odessa. Discuţiile s-au prelungit până târziu, iar la plecare ofiţerii sovietici au insistat ca să-i vizităm a doua zi, înainte de plecare, stabilind ora 6:30, datorită necesităţii de a ajunge din urmă monitoarele şi a ajunge împreună la Brăila.

În ziua de 1 septembrie 1944, la ora amintită, eram oaspeţii vedetelor blindate sovietice. După o scurtă prezentare a navelor şi a armamentului lor, a urmat o scurtă întrevedere şi o gustare stropită cu coniac franţuzesc şi şampanie, de asemenea franţuzească, băuturi capturate de la şlepurile germane părăsite în diferite puncte de pe Dunăre. Cabina vedetei blindate în care am fost poftiţi pentru gustare era mult mai mică decât cea a vedetei, dar am încăput totuşi patru persoane şi am fost trataţi, pe lângă băuturile amintite, cu câte o farfurie adâncă de friptură de porc „procurat" din Cernavodă, desigur, menţionând că marinarilor le place foarte mult carnea de porc. Ne-am

despărţit în mod prietenesc la ora 7:30 şi după ce am făcut rondoul de întoarcere în amonte de ponton, cu echipajul la front pentru salut, am primit salutul în acelaşi fel din partea echipajelor vedetelor blindate sovietice şi apoi ne-am îndreptat cu toată viteza spre Brăila.

În drum am întâlnit două vedete blindate sovietice, acostate la un grup de şlepuri germane părăsite la malul stâng al Dunării pline de bunătăţi. Am semnalizat să acostăm, ceea ce am şi făcut şi comandorul Ulic a avut o scurtă convorbire cu comandantul grupului de vedete, timp suficient totuşi pentru ca marinarii români, în strânsă colaborare cu cei sovietici, să se înfrupte din bunătăţile aflate din belşug şi gratuit, constând din biscuiţi, ciocolată, conserve diferite, coniac, şampanie, zahăr, cafea şi ţigări.

Am continuat apoi drumul spre Brăila, dar am făcut o mică avarie, gripându-se un melc la una din maşini, ceea ce a micşorat temporar viteza şi am sosit la Brăila cu întârziere, către ora 14:00, acostând la nava de comandament. Monitoarele sosiseră mai înainte şi erau acostate în aval, iar monitorul „Ardeal” îşi făcea plinul de cărbuni în acel moment, acesta fiind singurul dintre monitoare care mai folosea şi cărbunele drept combustibil, celelalte având tancuri de păcură. Am raportat contraamiralului Stoianovici despre avaria survenită şi că era în curs de remediere. Este foarte supărat şi întunecat la faţă, ca şi cum ar fi presimţit cele ce se vor întâmpla peste 24 de ore.

După o scurtă convorbire între contraamiralul Stoianovici şi comandorul Ulic, am primit ordin să plec cu vedeta la Ghecet, pe canalul Măcin, aflat aproape vizavi de portul Brăila, transportându-i pe comandorul Ulic şi lt. comandor Belu, care trebuiau să ajungă la formaţiunile de spate ale Diviziei de Dunăre, aflate la Piua Petrii. Deplasarea vedetei a fost urmărită de o vedetă blindată sovietică, pe care am observat-o menţinându-se în maşini, la confluenţa braţului Măcin cu Dunărea. După debarcarea celor doi ofiţeri superiori, am avut o convorbire cu unul din fraţii Alexici, proprietarii unui mic şantier naval, la care se aflase vedeta mea în reparaţii capitale în primăvara anului 1943, înainte de a lua eu comanda. Acesta insistă să mă convingă să rămân ascuns la el, motivând că dacă ne ducem la sovietici vom fi făcuţi prizonieri. Am refuzat desigur, mulţumindu-i pentru grija şi oferta lui, spunându-i că nu pot părăsi nava când în fruntea formaţiei se află însuşi Comandantul Diviziei de Dunăre. Prezenţa vedetei sovietice care ne aştepta era o confirmare a presupunerilor domnului Alexici, dar cum am amintit şi înainte, educaţia noastră era bazată pe cinste, onoare şi corectitudine. La loc de cinste, pe navele noastre erau înscrise cuvintele cu litere de alamă „ONOARE – PATRIE”, care nu constituiau o simplă lozincă, ci ne influenţau şi ne impuneau un mod de comportare.

Am revenit deci şi am acostat la monitorul „Ardeal” care era pe

punctul de a termina facerea plinului de cărbuni. Către ora 16:00 s-a dat ordin de plecare spre Ismail, şi nu spre Reni, cum primisem ordinul cu o zi mai înainte de la Comandamentul Marinei, destinaţie schimbată de ofiţerul de legătură sovietic aflat la bordul navei comandant, căpitanul de rangul 1 Blinov. Întrucât avaria cu melcul gripat nu a fost remediată până la ora plecării, am pornit cu vedeta remorcată la ureche de către monitorul „Ardeal". Din formaţia de nave ce pleca în aval reţin că făceau parte: nava de comandament, monitoarele „Ardeal" şi „Lahovary", Vedeta fluvială nr. 3 – al cărui comandant titular fusese debarcat la Brăila, fiind nepotul unui general german cu care avea acelaşi nume, Lohr, şi fusese înlocuit cu locotenentul Ioan Roşulescu – apoi Vedeta fluvială nr. 4 comandată de mine şi de un şlep de transmisiuni cu materialele aferente.

Trecerea prin portul Galaţi a fost dezolantă, cheiurile erau goale şi pe mal, nici ţipenie de om. Era ca şi când asupra oraşului şi portului ar fi explodat o bombă atomică şi n-a mai rămas niciun semn de viaţă şi activitate. După ce am depăşit portul Galaţi, odată remediată avaria la vedetă, m-am desprins de monitor şi am navigat în formaţie. Se înnoptase bine când am ajuns la travers Isaccea şi acolo am mai avut un indiciu despre cele ce vor urma în ziua următoare. Din port s-a desprins o vedetă sovietică şi, apropiindu-se de distanţa de megafon, mi-a comunicat să păstrez locul în formaţie aşa cum am plecat din Brăila, adică lângă monitor. Am fost contrariat de această intervenţie, dar i-am dat totuşi curs, zicându-mi că fiind noapte este mai puţin obositor pentru echipaj. În urma intervenţiei, marinarii mei au devenit bănuitori şi au venit la mine cu propunerea să părăsim formaţia, să ducem nava la mal şi să plecăm acasă, deoarece sovieticii ne vor lua prizonieri. Le-am răspuns că în capul formaţiei se află comandantul nostru, al tuturor, contraamiralul Alexandru Stoianovici, pe care suntem obligaţi să-l urmăm. L-am urmat deci şi am sosit în amonte de Ismail către ora 1 din 2 septembrie 1944 şi am acostat la malul drept, românesc, înainte de cotul pe care canalul Chilia îl face spre Ismail, în trei puncte şi anume: în amonte şlepul cu nava de comandament, la centru monitorul „Lahovary" cu Vedeta fluvială, nr. 3, iar în aval monitorul „Ardeal" cu Vedeta fluvială nr. 4 la bordul căreia mă aflam. A urmat o noapte liniştită, ultima noapte dormită omeneşte.

În ziua de 2 septembrie 1944, aşteptam ordine în legătură cu constituirea unităţilor mixte româno-sovietice. Către ora 10:00, am primit un semnal de la nava comandant să raportăm situaţia combustibilului şi să pregătim o echipă pentru a pleca la Tulcea după provizii de hrană. Plecarea nu a mai avut loc însă. Ceva mai târziu, contraamiralul Stoianovici împreună cu comandanţii celor două monitoare au fost invitaţi la comandamentul sovietic din Ismail. La ora 14:00 am fost invitat la masă la monitorul „Ardeal" şi am ascultat

transmisia în limba română a postului de radio englez „BBC”. După ce se spunea despre propaganda falsă germană care pretindea că sovieticii ar omorî prizonierii de război a urmat ştirea senzaţională că „morţii de la Stalingrad” au defilat la Bucureşti, fără a specifica atunci că era vorba de Divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu” şi lăsând impresia că prizonierii români crezuţi morţi la Stalingrad s-au şi întors acasă. Peste două ore erau făcuţi prizonieri în loc să formăm unităţi mixte româno-sovietice, momeala cu care fusesem aduşi până la Ismail.

Era sâmbătă în acel 2 septembrie 1944 şi marinari executau programul numit „la sac” care consta din spălatul rufelor, curăţirea ţinutei, corespondenţă şi alte preocupări personale, de voie. După masa îmbelşugată luată la monitor, am coborât în cabină să mă odihnesc puţin. Am reţinut şi m-am gândit de multe ori la meniul acelei mese de prânz la care, după o supă bună de pasăre, s-a servit un pilaf la fel de bun. Am reţinut expresia de nemulţumire a secundului navei, căpitanul Ene, care a exclamat: „Iar avem la masă coliva asta?”, colivă pe care ar fi mâncat-o cu şapte guri în următorul an dacă ar mai fi avut-o. M-am odihnit şi pe la ora 16 am ieşit pe punte, fumând o ţigară.

Dinspre Ismail, tocmai apărea după cot o formaţie de trei vedete blindate sovietice, similare celor pe care le vizitasem într-o atmosferă de prietenie la Cernavodă cu o zi şi jumătate mai înainte. Mergeau în linie de şir pe lângă malul stâng opus navelor noastre, ca şi când ar fi trecut spre Tulcea. Echipajele vedetelor sovietice erau aşezate la front pe punte în chip de salut şi la fel s-au aliniat şi echipajele navelor româneşti. Când fiecare din cele trei vedete sovietice au ajuns în dreptul celor trei grupuri de nave româneşti acostate cum am spus la malul drept, au făcut manevra „întoarceţi toţi deodată” la babord cu 90 de grade şi au venit la acostare la noi. La vedeta mea a venit vedeta sovietică de coada formaţiei şi am primit-o la acostare, prinzând parâmele de legare şi întinzând apoi schela de trecere la bord şi cu şeful de cart la scară, am ordonat onorul „pe bord” executat de şeful de cart cu sifleea, şi eu am întins mâna comandantului vedetei blindate sovietice, care păşea la bord. Acesta nu mi-a mai întins mâna sa, ci a păşit înainte şi a făcut un pas lateral pe vedetă pentru a face loc pistolarilor care au ţâşnit de după turela tunului şi comanda vedetei lor, cu nişte strigăte sălbatice de „davai, davai, davai”, ţintindu-mă cu „balalaicele” lor şi strigând la fel la fiecare intrare sub punte, respectiv la cazarma prova a marinarilor, la intrarea la maşini, cabina comandantului şi cabina maiştrilor. Am fost trecuţi pe puntea monitorului, la prova, în timp ce pe monitor se repeta acelaşi ceremonial „davai”. Am amuţit, sângele mi s-a urcat în obraji de indignare şi efectiv n-am putut să fac nici cel mai mic gest de

împotrivire, căci aş fi fost împuşcat sau înjunghiat pe loc. N-am cuvinte să descriu starea de revoltă şi totodată de dispreţ pentru această comportare pe care o socoteam mişelească din partea unor militari de-acum „aliaţi", care găsiseră sprijin şi ajutor material din partea Naţiunilor Unite, pentru a ajunge la tăvălugul lor până la mijlocul Europei. După război, cu timpul s-a putut vedea că atitudinea sovieticilor faţă de români după 23 august 1944 a depins de ordinele pe care le primeau (şi le cereau) de la comandantul lor suprem.

Am fost condus apoi sub escorta unui plutonier la vedetă pentru a-mi lua bagajele personale. Am aruncat într-o valiză ceea ce am crezut în acel moment că-mi va fi necesar, neglijând să-mi iau lingură, furculiţă, cuţit, farfurie şi un pahar, obiecte de mare trebuinţă, a căror lipsă aveam să o simt multă vreme, mai ales în prima săptămână de captivitate, când singurul obiect de care aveam să mă pot servi ca să mănânc a fost o cutie goală de conserve, în care primeam „masa", un fel de mâncare lichid uşor de înghiţit şi fără lingură sau furculiţă. Am vrut să iau banii din casa bordului, dar mi s-a interzis, ca şi în privinţa celorlalte documente din casa bordului. S-a procedat la fel cu toţi ofiţerii, maiştrii şi marinarii de la monitor şi vedetă, şi am fost cu toţii trecuţi pe iarba de lângă monitor, înconjuraţi de pistolari, siliţi să stăm aşezaţi. S-au trimis apoi delegaţi la nave să aducă cutii cu biscuiţi de război, care ne-au servit drept orice mâncare până în ziua de 4 septembrie 1944, când am fost admişi să intrăm în lagărul din portul Odessa.

Acum stăteam pe pajişte şi trebuia să ascultăm ameninţările şi batjocura unui maior NKVD, scurt şi gras, care se plimba triumfător prin faţa noastră şi ne reproşa că am luptat împotriva Uniunii Sovietice, promiţând că vom putrezi în lagărele sovietice. În aşteptare pe mal, am recapitulat cele întâmplate în aceste două zile de contact cu sovieticii şi am constatat cu amărăciune şi revoltă cât de mult ne înşelaseră într-un chip lipsit cel puţin de cavalerism. După nici 48 de ore de la primul contact cu ei, am ajuns să fiu păzit şi ameninţat de pistolarii mongoloizi. Eram deznădăjduit văzându-mă în această situaţie, când de fapt ar fi trebuit să mă aflu la familie, bucurându-mă de naşterea fetiţei. Nu întrevedeam când şi cum voi putea ieşi din această situaţie dureroasă, umilitoare şi nedreaptă, fără să-mi fi închipuit că s-ar fi putut întâmpla după declararea armistiţiului şi întoarcerea armelor împotriva nemţilor, capturarea de prizonieri şi iniţierea unor contacte de colaborare. Mi-au revenit în minte afirmaţiile din Comunicatul Comisariatului Afacerilor Străine Sovietic din 24 august, ora 2, care spunea că dacă „trupele române vor înceta operaţiile militare şi se obligă să ducă războiul de eliberare mână în mână cu Armata Roşie, nu vor fi dezarmate, li se va îngădui să păstreze armamentul şi vor fi ajutate prin toate mijloacele să ducă la

sfârşit această misiune". Am fost naiv să nu fi ţinut seama de atâtea avertismente primite din partea altora şi nici de unele manifestări, după luarea contactului. Vechiul dicton latin „Timeo Domos et dona ferentes" nu l-am luat în seamă, deşi îl ţineam minte şi îl citez şi acum fără să mai consult vreun tratat de istorie antică. În educaţia militară primită nu s-a inclus şi neîncrederea pe care trebuie s-o ia faţă de duşman chiar când îţi face daruri. Puteau duşmanii de până mai ieri să devină prieteni credincioşi peste noapte? La greci exista totuşi simţul onoarei, al cinstei, doar ei l-au introdus în competiţiile olimpice. Ei foloseau viclenia militară, dar nu şi necinstea.

Aceste gânduri şi sentimente mă frământau, ca şi durerea şi supărarea faţă de cei personificaţi prin maiorul burtos de la NKVD, care simţea plăcere să ne umilească şi să ne înspăimânte, când stăteam pe pajiştea verde şi fragedă de pe malul românesc din dreapta braţului Chilia, în acel amurg de 2 septembrie 1944, prima zi din cele 1.340 la care am fost condamnat după acţiunile sovietice din primele zile de „colaborare" cu forţele române.

La căderea serii, o navă de debarcare preluată de la noi, care fusese comandată de locotenentul Mihai Bănceanu, ne-a transportat în portul Ismail, unde erau parcate autocamioane de transport militare de provenienţă americană. Cu unul din acestea noi, ofiţerii, am fost duşi în curtea fostei comenduiri a pieţei din Ismail şi după o oră de aşteptare am pornit în plină noapte pe drumul şi timpul cel lung al prizonieratului, spre Odessa, via Cetatea Albă.

Am prezentat până aici evenimentele petrecute în Deltă cu grupul de monitoare şi Vedeta fluvială nr. 2, apoi activitatea mea pentru a reveni la comanda Vedetei fluviale nr. 4, care, după terminarea reparaţiilor capitale, intrase în unităţile constituite în vederea urmăririi forţelor germane fluviale în retragere. Acţiunea nu mai putuse fi realizată deoarece intervenise ordinul de întoarcere a navelor române spre Ismail, în vederea aşa-zisei organizări de forţe fluviale mixte sovieto-române, care a însemnat de fapt capturarea navelor fluviale române şi trimiterea în prizonierat a echipajelor acestora, la mii de kilometri departe de ţară.

Evenimentele au fost în fapt mult mai complexe şi revin acum cu nişte fragmente din alte surse.

La 25 august 1944, ambasadorul român la Ankara – Alexandru Cretzianu – a înmânat omologul său sovietic – Serghei Vinogradov – şi ambasadorului american – Lawrence A. Steinhard nota următoare:

„Potrivit instrucţiunilor guvernului meu, am onoarea să vă rog să informaţi Guvernul Uniunii Sovietice (Statelor Unite) că Regele României a demis din funcţie, la 23 august 1944, Guvernul Mareşalului Antonescu şi a numit ca preşedinte al Consiliului de Miniştri pe Generalul Sănătescu. Noul guvern are caracter de Uniune

Naţională prin participarea şefilor celor patru partide politice care constituie Blocul Naţional Democrat: Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, Lucreţiu Pătrăşcanu şi Titel Petrescu.

Noul guvern a hotărât să semneze imediat un armistiţiu şi să treacă cu toate forţele ţării la izgonirea completă a tuturor germanilor aflaţi pe teritoriul României".

Instrucţiunile au fost trimise ambasadorului român la Ankara în ziua de 24 august 1944 cu un avion special pilotat de Ştefan Mateescu, transportând pe colonelul Ştefan Nicolescu şi un ofiţer de stat-major, împreună cu colonelul englez Gardine Alfred de Chastelaine, eliberat din detenţie. El fusese paraşutat în 1943 pe teritoriul românesc cu un aparat de emisie, lucrând în serviciul spionajului englez.

Pilotul Ştefan Mateescu avea să moară eroic în închisoare făcând greva foamei, după instaurarea noului regim în România. Nota a avut ca urmare imediată încheierea şi semnarea mai ales a armistiţiului, aliaţii lăsând această acţiune în seama Uniunii Sovietice, care nu s-a grăbit deloc; în schimb a continuat lucrarea şi capturarea de militari români, armament şi nave până la 12 septembrie, când sovieticii s-au hotărât să semneze armistiţiul.

Folosind alte surse, în continuare, voi întregi tabloul evenimentelor din acea perioadă cu câteva din relatările comandorului (r) Mihai Chiriţă, care la timpul respectiv avea gradul de locotenent şi îndeplinea funcţia de ofiţer secund pe monitorul „Brătianu". Relatările sunt luate din informarea pe care a făcut-o la Marele Stat-Major, după întoarcerea din prizonierat.

În ziua de 22 august 1944, monitoarele „Brătianu" şi „Kogălniceanu" s-au deplasat de la Tulcea la Ismail şi au ocupat o poziţie de tragere la malul stâng al Dunării, în amonte de port. Prima activitate după acostare a constat în camuflarea navelor cu sălcii.

În noaptea de 22 spre 23 august s-a lucrat la pregătirea tragerilor de artilerie, în scopul apărării „capului de pod" Ismail. S-au studiat obiectivele de tragere şi poziţiile observatoarelor de artilerie pe planurile directoare şi s-au calculat elementele de tragere pentru tunurile de 120 mm.

În cursul dimineţii de 23 august s-a făcut recunoaşterea observatoarelor de tragere, trimiţându-se pe teren ofiţeri observatori. De la monitorul „Kogălniceanu" a fost destinat locotenent Dan Marin, iar de la monitorul „Brătianu" a sosit căpitanul de artilerie Negoescu, delegat al armatei de uscat pentru asigurarea legăturii şi cooperării armatei cu monitoarele, ataşat în acelaşi timp şi pe lângă trupele germane. Seara, a trecut în amonte monitorul „Lahovary" care fusese avariat în cursul dimineţii de către aviaţia sovietică, în poziţia de pe braţul Solomonov, în Deltă, fiind escortat de către monitorul

„Catargiu”. În cursul aceleiaşi seri s-a primit ordinul ca în locul monitorului „Lahovary” să fie trimis la Chilia monitorul „Kogălniceanu”.

La ora 22, s-a dat la postul de radio comunicatul special prin care Regele Mihai a declarat armistiţiul cu forţele aliate. A urmat apoi ordinul Statului Major al Marinei prin care s-a confirmat încetarea ostilităţilor şi s-a ordonat ca navele şi trupele de uscat să rămână pe braţul Chilia, fără a se împotrivi trupelor sovietice sau să tragă vreun foc de armă.

În zorii zilei de 24 august, monitorul „Brătianu” s-a decamuflat şi a schimbat poziţia deplasându-se pe malul drept, românesc, acostând lângă un şlep, pentru a îndepărta orice intenţie de atac sau de ostilitate faţă de trupele sovietice.

Căpitanul Negoescu se afla la bord, împreună cu locotenentul Nicuşor Marinescu, delegat din partea diviziei de Dunăre, pentru executarea planului de evacuare a trupelor române care sosiseră la Ismail în urma ruperii frontului la Cetatea Albă. Portul era plin de formaţii de aprovizionare ale armatei române, constând din convoaie de căruţe trase de cai şi militari răzleţi sosiţi de pe front.

Dimineaţa, un avion de poştă german a zburat pe deasupra oraşului şi portului. În jurul orei 11, o formaţie de trei avioane de asalt sovietice au atacat monitorul, repetând atacul în mai multe rânduri. Bombele căzute în jurul navei au produs uşoare avarii la suprastructură, aparatura de incendiu şi bărci, datorită schijelor. Lt. comandor Virgil Gealep, comandantul navei, se răneşte încercând să se adăpostească la şlepul aflat acolo. Monitorul a deschis focul asupra avioanelor din iniţiativa ofiţerului cu artileria antiaeriană aspirantul Constantin Constandache, care n-a reuşit să identifice avioanele de la distanţă, considerându-le germane. Un avion s-a îndepărtat în fum, lăsând impresia că a fost avariat. După terminarea atacului, monitorul a schimbat poziţia acostând la acelaşi mal, dar mai în amonte cu 10 km, executând camuflajul.

În după-amiaza aceleiaşi zile, între orele 14 şi 16 a trecut în amonte, în linie de şir, o formaţie de nave germane alcătuită din nave de război de mic deplasament, cuprinzând remorchere, barcaze, bacuri şi nave de debarcare. De o parte şi de alta, marinarii erau la posturile de salut, iar din motive de precauţie armamentul tunurilor de 120 mm de pe monitor se afla în turele, gata de tras în caz că ar fi fost nevoie. Către ora 16, monitorul a primit ordin de la Comandamentul Forţelor Fluviale să plece la Tulcea. La sosirea acolo monitorul a acostat la malul drept, în aval de portul Tulcea şi în pupa navei „Basarabeanca” pe care era ambarcat Statul Major al Diviziei de Dunăre.

La 25 august, au sosit la Tulcea resturi din echipajele monitoarelor „Catargiu” şi „Kogălniceanu”, scufundate în ziua anterioară la

Periprava, respectiv Chilia Nouă de către aviaţia sovietică. În cursul serii, a sosit la Sulina un şlep armat, remorcat. (Era şlepul antiaerian cu care călătorisem eu de la localitatea Crişan, comandant al bateriei antiaeriene fiind sublocotenentul Vrabie.)

S-a dat imediat ordin remorcherului, prin Lt. Chiriţă, să se întoarcă pe canalul Sulina şi să aducă la remorcă un bac de transmisionişti, pe care îl abandonase. A doua zi s-a aflat că remorcherul a fost surprins de aviaţia sovietică a doua zi dimineaţa şi a fost scufundat. În tot cursul zilei au continuat să sosească militari români de-a lungul malului, pe jos sau în lotci pescăreşti, care confirmau ştirile că aviaţia sovietică atacă peste tot în Delta Dunării, nave şi trupe de uscat. În urma mitralierii unui remorcher, a fost omorât în cabină comandantul său, căpitanul fluvial Georgescu. La Tulcea, s-a distribuit marinarilor şi populaţiei echipament şi alimente dintr-o magazie germană abandonată.

În noaptea de 25–26 august, monitorul a primit ordin să dezarmeze o şalupă germană rămasă pe canalul Sulina şi în acest scop a ocupat poziţiile pe malul stâng, imediat în amonte de intrarea în canal, cu tunurile în supraveghere. Şalupa nu a mai apărut însă, apreciindu-se că ştirea a fost eronată. În schimb, în zorii zilei de 26 august, o formaţie de aviaţie de asalt sovietică a atacat nava română de pasageri „Rândunica”, venind de la Sulina supraîncărcată cu militari şi familiile acestora. Au fost morţi şi răniţi, care au fost transportaţi cu monitorul la Tulcea.

În după-amiaza aceleiaşi zile de 26 august, contraamiralul Stoianovici a fost la Ismail, însoţind un general român. La înapoiere, amiralul l-a anunţat pe comandantul monitorului că amiralul Gorşkov – comandantul flotei sovietice – a declarat că el nu are cunoştinţă despre armistiţiu decât de la radio şi că-i lipsesc ordine din partea înaltului Comandament Sovietic în acest sens. În consecinţă, îşi va continua ofensiva şi a cerut ca flota română să se predea, fixând ca termen de predare pentru navele aflate la Tulcea ziua de 27 august, ora 12. Ofiţerul secund al navei, locotenentul Mihai Chiriţă, împreună cu ofiţerii inferiori de la bord, au propus comandantului să părăsească portul Tulcea în cursul nopţii şi să se angajeze în lupta cu nemţii pe Dunăre. Propunerea nu a fost acceptată.

În cursul serii a părăsit Tulcea, plecând spre Brăila torpilorul „Sborul”. Tot atunci a sosit la Tulcea o vedetă fluvială, având la bord pe comandorul Constantin Ulic, comandantul Detaşamentului Maritim Nr. 1 Sulina, împreună cu ofiţerii de stat-major ai Detaşamentului, printre care şi şeful de stat-major lt. comandor Belu. Grupul de ofiţeri în frunte cu comandorul Ulic a plecat spre Hârşova pe calea uscatului. Din ordinul comandorului Ulic, sublocotenentul mecanic Vasile Mârzac a fost ambarcat pe monitor. Ceva mai târziu, după ce ofiţerii

sosiţi de la Sulina au plecat, ofiţerul secund al monitorului a fost anunţat de către un maistru că un submaistru de la vedetă pregăteşte scufundarea ei, fiind însă împiedicat să o facă. Tot în acea seară s-a aflat că soldaţii de la centrala telefonică Tulcea au pregătit distrugerea ei. Puţin mai înainte, generalul Leoveanu vorbise la telefon cu Marele Stat-Major, care insista ca generalul să trateze cu comandamentul sovietic colaborarea noastră împotriva armatei germane pe baza armistiţiului, în timp ce generalul raporta că sovieticii nu vor să ştie de armistiţiu şi că pretutindeni atacă trupele noastre, deşi acestea nu opun nicio rezistenţă.

Către miezul nopţii de 26–27 august, locotenentul Mihai Bănceanu, comandantul celor trei nave de debarcare maritime sosite la Sulina, a anunţat la monitor că amiralul Stoianovici împreună cu Statul-Major au părăsit nava „Basarabeanca” şi au plecat pe calea uscatului, spre Hârşova. Secundul monitorului s-a deplasat la nava „Basarabeanca” să verifice ştirea şi să primească ordine. A găsit acolo pe căpitanul Nicolae Stoenescu făcându-şi bagajele şi fiind gata de plecare şi el. Căpitanul Stoenescu i-a spus că nu este în măsură să dea niciun ordin şi să facă ceea ce crede de cuviinţă. Ajuns la monitor, locotenentul Chiriţă a dat ordin ca nava să fie gata de plecare pentru deplasarea navei pe braţul Sf. Gheorghe. În momentul în care se întrerupsese legătura telefonică de la mal şi se vira ancora, a sosit la mal lt. comandor Florin Bădulescu, locţiitorul şefului de Stat-Major al Diviziei de Dunăre, care a transmis ordinul contraamiralului Stoianovici de a nu părăsi portul Tulcea, urmând ca a doua zi monitorul să fie pus la dispoziţia sovieticilor. A informat de asemenea că în portul Tulcea se află câteva vedete blindate sovietice şi a prevenit să nu fie încercată trecerea cu monitorul în amonte, fiindcă acest lucru ar putea fi considerat ca un act de ostilitate.

La 27 august, în jur de ora 9 dimineaţa, s-a primit ordin telefonic de la contraamiralul Horia Măcelariu prin lt. comandor Mitescu, să se protesteze împotriva ultimatumului dat de sovietici pentru predarea navelor, motivând că ordinul comandamentului român este de a acţiona împotriva flotei germane pe Dunăre şi ca urmare, să fie dată libera trecere a monitorului spre Brăila. Lt. comandorul Virgil Gealep a predat comanda monitorului locotenentului Chiriţă, ofiţerul secund al navei şi s-a internat în spitalul din Tulcea, fiind rănit.

Locotenentul Chiriţă a plecat la ora 10 cu o şalupă la Tulcea unde a luat contact cu căpitanul de rangul I sovietic Blinov, căruia i-a expus scopul vizitei. În urma unei convorbiri radio pe care acesta a avut-o cu contraamiralul Gorşkov la Ismail, a transmis hotărârea amiralului ca locotenentul Chiriţă să se prezinte imediat cu navele la Ismail pentru capitulare. Ca o primă măsură i s-a cerut să transmită, prin şalupa cu care venise în port, ordinul ca să fie arborat pavilionul alb la catargul

monitorului şi la celelalte nave de război române aflate în portul Tulcea. Locotenentul Chiriţă a fost reţinut în port şi apoi urcat la bordul unei vedete blindate sovietice împreună cu căpitanul de rangul I Blinov. Împreună au trecut în revistă navele de război române, apoi vedeta a acostat la monitor, lăsându-l pe locotenentul Chiriţă acolo, devenit acum comandant al monitorului şi al grupului de nave existente acolo. În afara monitorului „Brătianu" se mai aflau în port Vedeta fluvială nr. 3, al cărei comandant fusese locotenentul Aurel Maican, trei nave de debarcare, al căror comandant era locotenentul Mihai Bănceanu, două dragoare de mare, ai căror comandanţi erau aspiranţii Constantin Diaconescu şi Ionescu Doru, remorchere, şalupe şi alte ambarcaţiuni. S-a dat ordin să se facă gata de plecare, şeful mecanic al monitorului să completeze echipajele navelor care aveau oameni lipsă la maşini şi să se scufunde în Dunăre lăzile cu arhiva monitorului, mai puţin documentele secrete constând din cifru, planurile navei şi altele, rămase închise în casa de fier a bordului. A raportat apoi contraamiralului Măcelariu cele petrecute. Acesta l-a asigurat că vor fi eliberaţi de către generalul Dămăceanu, adjutant regal, care se afla la Medgidia în drum spre Tulcea şi că va trimite un avion de recunoaştere pe timpul deplasării navelor de la Tulcea la Ismail. Amiralul Măcelariu a spus că nu trebuia scufundată arhiva.

În jurul orei 12 monitorul, urmat în linie de şir de celelalte nave de război, având pavilionul alb arborat la catarg, a pornit în marş spre Ismail. Convoiul era escortat de vedete blindate sovietice. Căpitanul de rangul I Blinov era ambarcat la bordul monitorului, împreună cu o echipă de timonieri semnalizatori. Pe timpul marşului, un avion românesc a evoluat de câteva ori deasupra convoiului. Către ora 18 din ziua de 27 august, convoiul a sosit în portul Ismail şi după ce a întors a ancorat la malul drept. O vedetă blindată sovietică l-a transportat pe căpitanul de rangul I Blinov şi locotenentul Chiriţă la contraamiralul Gorşkov aflat în acel moment pe o navă sovietică acostată la debarcaderul din port. Locotenentul Chiriţă a raportat în limba franceză că este comandantul monitorului „Brătianu" şi al celorlalte nave de război sub pavilion român, pe care i le pune la dispoziţie. Conform hotărârii contraamiralului Gorşkov, locotenentul Chiriţă s-a întors la bordul monitorului, după care întreg convoiul de nave româneşti s-a deplasat în aval de Ismail, a acostat la malul stâng şi s-a camuflat. Navele au fost încadrate de un monitor sovietic şi de către vedete blindate. La bordul monitorului „Brătianu" s-au ambarcat căpitanul sovietic Doljenko împreună cu o echipă de semnalizatori, care au rămas la bord tot timpul.

La 28 august 1944, la bordul navelor româneşti se făceau pregătiri în vederea primirii contraamiralului Gorşkov. S-au pregătit declaraţiile comandanţilor de nave pentru colaborarea navelor româneşti cu cele

sovietice împotriva Germaniei fasciste, din iniţiativa căpitanului de rangul I Blinov. Sosind la bordul monitorului român, contraamiralul Gorşkov a trecut în revistă echipajul şi apoi, în careul ofiţerilor, fiecare comandant român a predat declaraţiile de colaborare cu flota sovietică. În prealabil acesta a expus situaţia militară pe front şi situaţia politică creată după 23 august. În esenţă, în declaraţii se arată că navele româneşti vor lupta împotriva Germaniei hitleriste „cu echipaj românesc şi sub pavilion român". Ca urmare, navele de debarcare sub comanda locotenentului Bănceanu au primit ordin să se deplaseze la Isaccea pentru transportul de tancuri sovietice de pe un mal pe altul, iar remorcherele au primit ordin să remorcheze şlepuri cu trupe sovietice de la Ismail la Tulcea. Contraamiralul Gorşkov a vizitat apoi monitorul.

La 29 august 1944, s-a transmis o radiogramă contraamiralului Stoianovici prin care contraamiralul Gorşkov admitea ca forţele fluviale române să-şi continue acţiunea împotriva celor germane, cu condiţia de a raporta zilnic rezultatele obţinute şi de a nu întreprinde nicio acţiune împotriva forţelor terestre sovietice, navale sau aeriene; se mai cerea ca cel mai târziu până la 1 septembrie forţele fluviale române să se prezinte la Ismail. La plecarea aspirantului Constantin Diaconescu cu remorcherele dragoare maritime la Tulcea, în ziua de 29 august, i s-a spus de către locotenentul Chiriţă să comunice comandamentului de la Hârşova că sovieticii îi vor face prizonieri şi restul flotei să nu mai vină la Ismail.

La 30 august 1944, s-a primit la monitor o radiogramă din partea contraamiralului Măcelariu prin care acesta ruga să fie retransmisă radiograma Blinov aflat la Sulina. Din conţinutul radiogramei rezulta că amiralul Măcelariu nu poate deplasa navele din portul Constanţa, acestea fiind indisponibile în port. În acelaşi timp el asigura că a trimis două vedete rapide cu mesaje din partea sa către amiralul Oktyabrski. Locotenentul Chiriţă s-a deplasat la Ismail cu o vedetă sovietică pentru a transmite conţinutul radiogramei contraamiralului Gorşkov. La înapoiere s-a întâlnit cu contraamiralul Stoianovici care, la bordul unui remorcher cu care tocmai sosise la Ismail, i-a spus ca nu cumva să predea monitorul înainte de a încheia un proces-verbal de predare şi primire. În după-amiaza aceleiaşi zile, s-au strâns aparatele de radio şi s-au închis în staţia T.F.F., după care aceasta s-a sigilat, din ordinul unui ofiţer sovietic sosit la bord. Locotenentul Chiriţă a dat apoi ordinul să ardă cifrul şi documentele secrete din casa bordului.

La 31 august 1944, echipajele vedetelor blindate sovietice au vizitat monitorul, probabil pentru a cunoaşte mai bine nava şi a-i ajuta în acţiunea ce avea să se desfăşoare a doua zi.

La 1 septembrie 1944, ora 4 dimineaţa, monitorul a fost luat cu asalt de către echipajele vedetelor blindate sovietice. Ofiţerii şi

echipajul monitorului au fost făcuţi prizonieri fără a fi se opune rezistenţă, lucru de altfel imposibil în situaţia în care toţi erau luaţi prin surprindere, din somn. Sovieticii aveau nevoie de câţiva oameni de specialitate pentru a-i putea instrui pe marinarii lor în mânuirea tehnicii de luptă şi a aparatului motor al navelor. Locotenentului Chiriţă i s-a propus să rămână la navă însă el a refuzat. La bord a rămas şeful mecanic al navei, căpitanul Cristescu, împreună cu patru mecanici şi patru tunari de la tunurile de 120 mm, care nu s-au oferit voluntar ci au fost numiţi de către comandant.

În momentul acela, locotenentul Chiriţă credea că echipajul şi ofiţerii vor fi trimişi în ţară, la Tulcea, dar destinaţia era alta şi anume lagărul de prizonieri de la Odessa. În apropiere erau pregătite două autocamioane cu care s-a efectuat transportul.

Reamintesc cu acest prilej un fragment din „Declaraţia Comisariatului Afacerilor Străine" făcută la 24 august 1944, ora 2 dimineaţa, la postul de radio Moscova: „Comandamentul Suprem Sovietic declară că dacă trupele române vor înceta operaţiunile militare împotriva Armatei Roşii şi dacă se obligă să ducă războiul de eliberare mână în mână cu Armata Roşie împotriva germanilor sau împotriva ungurilor pentru eliberarea Transilvaniei, atunci Armata Roşie nu le va dezarma, le va îngădui să păstreze armamentul, şi le va ajuta prin toate mijloacele să ducă la bun sfârşit această înaltă misiune". Este exact ceea ce marinarii români au făcut, iar marinarii sovietici n-au mai făcut, după şapte zile de la această declaraţie solemnă.

Exact după 36 de ore de la dezarmarea prin înşelare a acestui prim grup de nave române, a avut loc acelaşi gest, cu grupul al doilea din care făceam şi eu parte, despre care am relatat anterior.

Am arătat de asemenea că Sulina fusese supusă unor bombardamente aeriene încă înainte de 23 august, dar declararea armistiţiului nu i-a împiedicat pe sovietici s-o facă şi după această dată. Am aflat, datorită bunăvoinţei lt. comandorului (r) Pătru Nicolaescu, despre un ultim bombardament asupra Sulinei, ce a avut loc în dimineaţa de 24 august 1944, vizând în special bateriile de coastă. Redau în continuare câte ceva din amintirile încredinţate mie:

„A doua zi (24 august), într-o atmosferă de bucurie că războiul s-a terminat, am fost surprinşi când o escadrilă de avioane sovietice a apărut deasupra oraşului şi portului, bombardând de la mică înălţime şi în special bateriile. Am reuşit să scăpăm nevătămaţi sărind dintr-o groapă în alta, folosind pe cele în care căzuseră mai înainte bombele.

Consternaţi, nu puteam înţelege comportamentul sovieticilor, cu atât mai mult cu cât deasupra Sulinei erau multe cearceafuri şi drapele albe, prin care se marca încetarea oricărei acţiuni de război. Unităţile

române nu au tras niciun foc de armă, deşi avioanele sovietice lansau bombele de la mică înălţime.

Întrebându-l pe comandantul sovietic, în ziua de 25 august, de ce am fost bombardaţi, acesta a răspuns cinic că au dorit să verifice modul de respectare a armistiţiului.

Tot la 25 august au apărut primele unităţi terestre sovietice, al căror comandant a dat ordin ca militarii aflaţi în Sulina să fie adunaţi pe terenul fostei Comisii Europene a Dunării. S-au instalat soldaţi sovietici înarmaţi la podul pe sub care se scurge apa din Balta împuţită. În acest mod, toţi militarii din Sulina se găseau ca şi în situaţia de prizonieri".

Locotenent comandorul Pătru Nicolaescu a hotărât să plece pe ascuns la bateria de la Sfântul Gheorghe, comandată de locotenentul de artilerie marină Tiberiu Pintea. A străbătut pe jos distanţa destul de lungă şi cu multă precauţie. Ajuns acolo, a ordonat adunarea militarilor cu armamentul portabil şi lucrurile strict necesare şi ambarcarea lor în cele cinci lotci ale bateriei. Cu acestea au intrat pe canalul Dranov şi din acesta în lacul Razelm, ajungând până la localitatea Murighiol. De aici, cu cinci căruţe rechiziţionate cu ajutorul şefului de jandarmi, au ajuns la Babadag, de unde au luat primul tren spre Constanţa. O scurtă epopee încheiată cu bine datorită spiritului de iniţiativă, curajului şi priceperii unui comandant, folosite pentru a se salva pe sine şi subalterni, într-o situaţie neprevăzută.

Militarii unităţilor de la Sulina, cea mai mare fiind Batalionul de Infanterie Marină comandat de maiorul Titi Ieni, au fost dezarmaţi şi trimişi pe jos, la Tulcea.

În comportamentul lor brutal, sovieticii au invocat mereu necunoaşterea dintr-un document oficial al armistiţiului şi cu această scuză au profitat de avantajele rezultate din încetarea unilaterală a luptelor, folosind unităţile noastre în sprijinul acţiunilor armatei sovietice în înaintare, iar în paralel i-au făcut prizonieri şi pe oamenii de care se folosiseră în prealabil, trimiţându-i în lagăre şi folosindu-i la muncă forţată.

La 29 august 1944, a plecat la Moscova o delegaţie guvernamentală pentru semnarea armistiţiului, formată din Lucreţiu Pătrăşcanu, generalul Dumitru Dămăceanu, Ghiţă Pop, Ion Cristu şi colonelul Ion Focşeneanu. Lor li s-a adăugat Barbu Ştirbei şi Constantin Vişoianu care veneau de la Cairo, via Teheran. De la colonelul Focşeneanu, cu care am fost în relaţii de prietenie până la moartea sa, în 11 februarie 1986, am aflat despre modul neprietenos şi bănuitor de comportare a sovieticilor, care i-au ţinut izolaţi şi timoraţi într-un hotel timp de mai multe zile, până să fie chemaţi la aşa-zisele discuţii care au avut mai mult caracter de impunere a semnării a ceea

ce au vrut sovieticii. Semnarea a avut loc la 12 septembrie 1944. Chiar şi după această dată sovieticii au mai capturat de la Dunăre monitorul „Bucovina” şi câteva remorchere.

Este oarecum curios cum, întors în ţară după cele 1.340 de zile de prizonierat, n-am simţit imboldul de a aşterne pe hârtie amintirile proaspăt înregistrate în minte, deşi îmi propusesem acolo, departe de ţară, să fac cunoscute toate cele petrecute cu Marina noastră, cu mine şi cu alţii, cât mai amănunţit cu putinţă. Pe măsură ce timpul trecea, îmi încolţea şi creştea în minte ideea unei cărţi, mărturisire în faţa oamenilor pentru a-mi uşura conştiinţa. Au fost însă ani grei pentru ţară şi mai ales pentru mine. Rămas şomer în anul 1948, la două luni după înapoierea din captivitate, având răspunderea unei familii compuse din soţie şi o fetiţă, pe care am cunoscut-o abia la întoarcere, când ea avea trei ani, opt luni şi zece zile, era primordial să muncesc, problema scrisului situându-se pe un plan cu totul secundar. Reintegrarea în armată mi-a asigurat revenirea la normal pentru o perioadă de zece ani, după care a urmat un alt şoc, trecerea din nou în rezervă, dar în nişte condiţii mai acceptabile, întrucât obţinusem şi dreptul la o pensie mai redusă şi dreptul de ocupare a unui serviciu în viaţa civilă.

Integrat în această viaţă şi în cozile la alimente, crescânde pe măsura înaintării în „anii lumină ai epocii de aur”, mă aflam într-o duminică dimineaţa încadrat într-un rând şi aşteptând sosirea câtorva lăzi cu portocale, în spatele cofetăriei „Scala”. Era pe timpul când se mai „dădeau” portocale, uneori, şi populaţiei. Lumea discuta vrute şi nevrute şi aşa s-a făcut că, din vorbă, în vorbă m-am trezit vorbind, nu fără vreo legătură bineînţeles, despre prietenii noştri de la răsărit care ne aduseseră în „bunăstarea” de atunci şi despre modul în care procedasem chiar de la primul contact cu noi şi până la urmă am povestit şi întâmplarea din 24 august dimineaţa, cu scufundarea a două monitoare şi a două vedete fluviale, profitând de declararea unilaterală a armistiţiului. Am fost ascultat, desigur, cu mult interes. Sosiseră între timp şi portocalele şi cu „trofeul” în sacoşă, am părăsit rândul destul de consistent încă în urma mea. O tânără care mă ascultase tot timpul m-a salutat şi mi-a spus: „Să scrieţi asta, vă aşteptăm în librării”.

A trecut mult timp de atunci şi mai mult încă de la evenimentele înregistrate atât de viu pe pelicula memoriei, încât le pot aşterne pe hârtie cu suficientă exactitate, iar dorinţa de a le da la iveală a crescut proporţional cu trecerea timpului. Unele încercări le-am făcut de foarte mult timp, mai întâi în manuscris, apoi multiplicat la maşina de scris, difuzând materialul în cerc restrâns. Primul „beneficiar” al însemnărilor mele a fost colonelul Focşeneanu, care le-a folosit în scrierile sale despre evenimentele din 1944, la care a fost participant

direct şi activ. Ulterior am îmbunătăţit prima „mână” şi am dat materialul căpitanului (r) Nicolae Koslinski şi comandorului Mihai Chiriţă.

Contribuţia mea este mică în forma de redactare de atunci, dar sper să devină mai importantă, completată cu alte mărturii şi sper, inedită prin cea de-a doua parte – prizonieratul. Mă folosesc în continuarea evenimentelor de la Dunăre de materialul documentar dat de lt. comandor (r) Niculae Koslinski, diplomat, universitar în istorie, care lucrează la o istorie a Marinei Române în al doilea război mondial. Voi menţiona şi din evenimentele petrecute după 23 august la mare.

Înainte de a trece mai departe, mă opresc asupra a două întrebări care-mi vin în minte. Prima se referă la primele 21 de salve de tun trase la Moscova în cinstea „eliberării” oraşului Constanţa. O fi auzit oare vreun constănţean că s-a tras măcar un foc de armă pentru eliberarea oraşului, în afară de rafalele de „balalaică” trase de soldaţi beţi, pe stradă?

A doua întrebare se referă la monumentul de pe malul mării la Constanţa, situat între Cazinou şi statuia nemuritorului poet Mihai Eminescu, închinat eroilor sovietici căzuţi pentru eliberarea Constanţei. Ce lupte au avut loc la Constanţa? Germanii au plecat în linişte din Constanţa înainte de a veni „eliberatorii”, iar românii i-au primit ca pe nişte aliaţi, oferindu-le cazărmi, localuri, locuinţe şi hrană.

Mă întorc puţin în timp, cu evenimentele de la Dunăre. La ordinul comandamentului sovietic, pontoanele de debarcare 404 şi 405, sub comanda locotenentului Bănceanu au executat timp de 48 de ore transporturi de trupe şi materiale sovietice peste Dunăre la Isaccea, aproximate la două divizii. Aspirantul Doru Ionescu a executat şi el transporturi cu remorcherul „Mureş”, având un ofiţer sovietic cu supraveghere la bord. A plecat apoi la Brăila pentru refacerea plinului de combustibil. Revenind la 1 septembrie la Ismail, a fost făcut prizonier, urmând soarta ofiţerilor de la monitorul „Brătianu”.

Sovieticii au avut comportări ciudate în continuare. După capturarea brutală a monitoarelor „Ardeal” şi „Lahovary” şi a Vedetelor fluviale nr. 1 şi nr. 4, echipajele şi personalul acestora au fost trimise în prizonierat, iar o parte din ofiţeri au fost reţinuţi într-o casă din Ismail şi anume: contraamiral Alexandru Stoianovici – comandantul Diviziei de Dunăre – căpitan comandor Victor Voinescu – care îndeplinea funcţia de şef de stat-major – F.N.Fl. căpitanii Grigore Gomoescu şi Paul Diaconescu, comandanţi ai monitoarelor capturate la 2 septembrie la Ismail. Ei au fost trimişi în ţară după câteva zile, spre deosebire de restul personalului navelor, care avea să se înapoieze din captivitate în luna mai 1948.

La data de 5 septembrie a fost debarcat de pe remorcherul „Gherdap” comandantul acestuia, aspirantul Vasile Ioan, împreună cu echipajul militar al remorcherului, care făcea parte din flota de dragaj. Doi marinari, Ion Boboc şi Alexandru Lupu, care au vrut să plece de la bord după alimente, au fost împuşcaţi.

Tot la această dată sovieticii au luat monitorul „Basarabia” şi remorcherul „Basarab”, trimiţând personalul şi echipajele în prizonierat. Comandantul grupului 3 de monitoare (Basarabia şi Bucovina) lt. comandor Eustaţiu Nicolau a fost reţinut la Ismail împreună cu ceilalţi comandanţi până în noaptea de 7–8 septembrie 1944, când toţi au fost trimişi la Tulcea şi lăsaţi liberi să se întoarcă la Bucureşti.

Există şi alte exemple încă despre uşurinţa şi lipsa de scrupule cu care au procedat sovieticii dispunând de viaţa şi libertatea marinarilor români, care au fost leali şi s-au alăturat lor cu toate efectivele şi navele. Astfel, unităţile Flotilei de Dragaj Fluvial de sub comanda căpitanului Constantin Uceanu au fost luate ultimele, la data de 10 septembrie, deşi au dat la data de 4 septembrie, la cererea căpitanului de rangul III Salinov, la Brăila, declaraţii scrise că vor lupta împotriva germanilor, iar la 9 septembrie primiseră dispoziţie să se pregătească pentru efectuarea dragajului în amonte. Personalul navelor şi echipajele au fost lăsaţi liberi la Tulcea, cu excepţia celor originari din Basarabia, dar nu înainte de a-i folosi pe toţi la descărcarea unui şlep cu circa 40 vagoane de muniţii. Aspirantul Kirculescu Sorin a fost reţinut încă două zile, fiind cunoscător al limbii ruse.

O ultimă navă a Diviziei de Dunăre a fost luată în stăpânire de sovietici la 14 septembrie 1944, cu toate că armistiţiul fusese semnat la Moscova cu două zile mai înainte; sovieticii procedau deci în continuare după bunul lor plac. A fost vorba de monitorul „Bucovina”, care fiind în drum spre Ismail, se pusese pe uscat la km 399, în seara zilei de 1 septembrie. Încercările repetate de ranfluare cu remorchere şi drage, timp de două săptămâni, nu reuşiseră să-l scoată de pe nisip, din cauza scăderii continue a nivelului apelor. Comandantul navei, comandantul Dumitru Comănescu, plecase la Bucureşti pentru a solicita mijloace mai puternice, la data de 13 septembrie. A doua zi, sovieticii au luat nava, dar au lăsat liber echipajul.

Submarinul „Delfinul” aparţinea Diviziei de Mare, dar se afla în 1944 în reparaţii capitale la Galaţi. Fusese însă mutat în timp în amonte, până la Islaz, pentru a fi ferit de bombardamente. A fost luat şi el, tot după semnarea armistiţiului, la data de 19 septembrie.

După data de 10 septembrie 1944, au mai rămas echipaje româneşti numai pe remorcherul D3 (Machis) cu aspirantul Constantin Diaconescu, remorcherul „Amurg” cu aspirantul Vasile Marinescu şi remorcherele „Basarab” şi „Gherdap”, fără ofiţeri la bord. Echipajul

remorcherului D3, care făcea transporturi la Odessa, a fost debarcat la Sulina la data de 3 octombrie 1944. Echipajul remorcherului „Amurg” a fost debarcat iniţial la 9 septembrie 1944 la Giurgiu, apoi reambarcat a doua zi, şi nava a continuat să facă remorcaje sub pavilion românesc până la 19 septembrie. A intrat apoi într-un grup de dragaj constituit de sovietici la Giurgiu, împreună cu cinci unităţi sovietice cu „Gherdap” şi „Basarab” şi două remorchere bulgăreşti. Gruparea avea să execute ulterior dragaj magnetic până la Belgrad, remorcherul „Gherdap” scufundându-se prin explozia unei mine la 11 octombrie 1944, în zona portului Orşova, iar „Amurgul” la 19 octombrie în zona Semendria. De pe „Amurgul” au fost numai trei supravieţuitori, printre care şi aspirantul Vasile Marinescu.

Echipajul navei tip debarcare PTA 404, care transportase primele unităţi sovietice peste Dunăre la 28–30 august 1944 şi care, având un ofiţer sovietic la bord a ajuns până la Cernavodă, a părăsit din proprie iniţiativă nava, la data de 6 spre 7 septembrie, spre a preîntâmpina trimiterea în prizonierat. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi pe torpilorul „Sborul” care urmase monitoarele împotriva convoaielor germane pe braţul Borcea al Dunării, dar neavând pilot de Dunăre la bord, s-a pus ulterior de uscat. În prealabil fusese chemat la Ismail de către două vedete blindate sovietice.

Dintr-o sinteză a evenimentelor petrecute la Mare a căpitanului Koslinski, redând filmul povestit al faptelor dramatice trăite de cealaltă mare unitate a Marinei Române, Divizia de Mare, cu permisiunea acestuia, voi menţiona pe scurt în continuare cele mai importante evenimente.

Primele unităţi navale ale Flotei Roşii au intrat în portul Sulina la 27 august 1944, după ce oraşul fusese ocupat de trupele de uscat sovietice, primite de unităţile române cu bunăvoinţă. Intrarea în port s-a făcut cu vedete torpiloare şi motocanoniere, care aveau pescaj redus, putând trece peste barajele de mine existente în faţa Sulinei.

În ziua de 28 august 1944, amiralul sovietic Oktyabrski a fost informat de aducerea navelor fluviale române de la Tulcea la Ismail şi de declaraţiile date de comandanţii români că luptă în continuare împotriva Germaniei. Trupele sovietice treceau Dunărea pe la Isaccea şi urmau să ajungă a doua zi la Constanţa. A mai fost informat că flota maritimă română se afla în portul Constanţa şi că forţele navale germane au părăsit portul la amiază, în ziua de 25 august, îndreptându-se spre Vama.

Obiectivul operativ al Flotei Mării Negre sovietice era ca şi acela al forţelor fluviale, de sprijin al flancului armatei de uscat şi în acest scop era necesar ca navele să ajungă la Constanţa cel mai târziu la 30 august. Amiralul Oktyabrski şi-a făcut cunoscute intenţiile în dimineaţa de 29 august. O vedetă torpiloare sovietică a debarcat la

Capul Midia un ofiţer român plecat la Sulina, prin care s-a transmis la Constanţa către ora 7, Comandantului Flotei Navale Maritime, contraamiralul Horia Măcelariu, o dispoziţie ultimativă prin care se cerea ca până în după amiaza zilei respective să fie trimise la Sulina toate navele.

Contraamiralul Măcelariu s-a consultat prin telefon cu generalul Eftimiu, sosit la Tulcea în calitate de Ministru al Comunicaţiilor şi apoi a întocmit un răspuns scris în care a specificat că majoritatea navelor nu sunt în stare de marş din cauza avariilor suferite în bombardamentele aeriene şi că navele române vor colabora cu cele sovietice, sub comandament român. Răspunsul a fost trimis la Sulina printr-un căpitan delegat al Marelui stat-major cu Vedeta torpiloare nr. 7 comandată de locotenentul Mircea Papassoglu şi Vedeta torpiloare nr. 4 comandată de locotenentul Emil Apostolescu, plecând din Constanţa în jurul orei 10 dimineaţa. Concomitent, contraamiralul Măcelariu a luat legătură cu staţia T.F.F. a monitorului „Brătianu" care nu fusese încă sigilată de sovietici, prin care s-a transmis contraamiralului Gorşkov rugămintea de a informa asupra răspunsului pe amiralul Oktyabrski, cu precizarea că textul scris a fost trimis cu două vedete torpiloare.

Ulterior, după raportarea la Statul-Major la Marinei şi primirea avizului verbal ca navele să plece totuşi la Sulina, contraamiralul Măcelariu a întocmit o notă către amiralul sovietic şi a dat ordin să înceapă deplasarea spre Sulina.

Primul răspuns primit de la Sulina a fost negativ, dar la interval de zece minute a sosit un al doilea răspuns, prin care se spunea că toate navele să aştepte la Constanţa sosirea flotei sovietice. Ca urmare, navele române ieşite deja din port au fost rechemate, inclusiv vânătoarele de submarine care se apropiau de Gura Portiţei.

Deoarece vedetele torpiloare româneşti nu ajunseseră încă la Sulina din cauza stării mării nefavorabile, de la Sulina au plecat către Constanţa contraamiralul Azarov şi căpitanii de rangul II Derevenko şi Kovel şi un grup de şase motocanoniere. La nord de Sfântul Gheorghe, în dreptul punctului Câşla Vădanei, au apărut vedetele torpiloare române purtând pavilion alb de parlamentar, cu tunurile antiaeriene ţinute cu ţevile în sus şi tuburile lanstorpile închise. Navele sovietice erau însă pregătite pentru luptă.

Îmi amintesc de o situaţie similară pe care am trăit-o în luna octombrie 1940 când, după ocuparea Basarabiei din luna iunie a acelui an, sovieticii au debarcat într-o noapte trupe pe Ostrovul Tătara, care aparţinea României. Nava pe care eram ambarcat atunci, monitorul „Catargiu", a fost trimis de la Sulina la Chilia Veche, trecând demonstrativ prin faţa ostrovului în cauză. Sovieticii, informaţi de apropierea monitorului român, au ieşit în întâmpinare cu

monitorul sovietic „Udarnâi”. Când navele s-au petrecut, monitorul „Catargiu” avea personalul de serviciu la front pe punte, pentru salutul obişnuit între nave de război, cu tunurile în ax, dar cu oamenii în turele gata de acţiune la nevoie, în timp ce monitorul sovietic avea tunul de 150 mm din turela prova ochit pe noi şi fără echipaj la front pentru salut. N-au fost însă incidente. Am stat în zonă pe braţul Tătaru într-o poziţie de tragere, pentru orice eventualitate, câteva zile, până ce conflictul a fost rezolvat pe cale diplomatică.

Revenind acum la întâlnirea pe mare a navelor sovietice cu vedetele torpiloare române, între ele s-a purtat o scurtă discuţie la megafon prin translatori de ambele părţi, după care delegatul Marelui Stat-Major Român a trecut la bordul motocanonierei amiral. Vedeta torpiloare nr. 4 a primit ordin să-şi continue drumul la Sulina punându-se la dispoziţia comandamentului sovietic, iar Vedeta torpiloare nr. 7, la bordul căreia a trecut căpitanul de rangul II Kovel, a trecut în capul formaţiei, cu misiunea de a pilota spre Constanţa navele sovietice. Deşi s-a făcut între timp noapte, trecerea formaţiei prin pasa de nord a barajului de mine din largul coastei Midia-Tuzla s-a făcut în bune condiţiuni. Tot atunci au fost întâlnite canonierele române „Dumitrescu” şi „Ghiculescu”, fiind în aşteptare la sud de Capul Midia, care au însoţit apoi formaţia de nave în port.

Către ora 5 dimineaţa în ziua de 30 august 1944, navele sovietice au acostat la dana Gării Maritime. Căpitanul de rangul II Kovel şi-a exprimat satisfacţia ofiţerilor vedetei torpiloare române, pentru executarea marşului pe timp de noapte şi apoi s-a alăturat celorlalţi comandanţi sovietici care au aşteptat câteva minute sosirea contraamiralului Măcelariu. Acesta participase în după-amiaza zilei precedente la primirea trupelor sovietice sosite în Constanţa (către ora 16 intraseră în oraş vârfurile blindatelor) şi n-a putut ajunge în port chiar la sosirea navelor. În cursul dimineţii de 30 august au venit la Sulina alte motocanoniere şi vedete torpiloare sovietice, care primiseră traseul de navigaţie prin radio.

Aşadar Constanţa nu a fost cucerită în urma unui „dublu atac pe uscat şi pe mare” (versiunea oficială sovietică), ci prin sosirea fără lupte, prin Dobrogea, a trupelor sovietice peste Dunăre la Isaccea şi la Tulcea de către navele Forţei Fluviale româneşti şi prin pilotarea de aproape de Sulina – prin zone costiere minate – de către o vedetă torpiloare românească a primelor unităţi ale Flotei Mării Negre sosite în port. Amiralul Azarov a instituit o autoritate portuară sovietică, interzicând orice mişcare a navelor româneşti şi aprovizionarea cu carburanţi, alimente ca şi locuri de cazare pentru unităţile sale. A trecut în revistă o parte din navele flotei şi a putut constata disponibilitatea lor. Contraamiralul Măcelariu s-a arătat gata pentru orice cooperare operativă şi pentru satisfacerea tuturor cerinţelor

sovietice. În aşteptarea unor unităţi noi de la Sevastopol, autoritatea portuară sovietică, deşi i s-a atras atenţia asupra existenţei unor submarine germane în larg (care nu s-au aflat în port între 23 şi 25 august), a lăsat deschisă estacada de la intrare.

Ca urmare, în noaptea de 31 august spre 1 septembrie, la ora 2:40, submarinul german „U 23" (comandant Arendt) aflat în mare dinainte de 23 august, a venit în gura portului şi a lansat o jerbă de torpile, din care una a dărâmat cheul danelor 32 şi 33, iar alta a lovit în plin vasul „Oituz", aflat la dana 22 şi l-a scufundat.

Comandamentul sovietic a întreprins o anchetă în dimineaţa lui 1 septembrie. Ancheta n-a putut găsi o vină comandamentului român, dar acest incident a înăsprit totuşi atitudinea comandamentului sovietic.

Prezenţa submarinelor germane s-a putut constata şi a doua zi, la 2 septembrie 1944, ora 5:22, când dragorul sovietic „T 410" cu un deplasament de 441 tone, aflat în drum spre Constanţa, a fost scufundat în interiorul barajului la mine de către submarinul german „U 19" (comandant W. Ohlenburg). În urma acestei torpilări, Forţa Navală a dat Ordinul de Operaţii nr. 5 prin care se reiau ascultarea şi vânătoarea submarină.

Prima navă trimisă în misiune a fost „VS 3" comandată de aspirantul Cezar Apreotesei, apoi în zilele de 2, 3 şi 4 septembrie vânătoarele române au patrulat atât în zonele Tuzla (pasa de sud) şi Midia (pasa de nord), cât şi în afara barajului, bineînţeles cu ofiţeri sovietici delegaţi la bord.

La 1 septembrie, către ora 11, în urma primirii unui ordin de operaţii din partea amiralului Oktyabrski, care prevedea deplasarea majorităţii navelor române pentru a aduce provizii de la Odessa, contraamiralul Măcelariu a întocmit un document operativ de execuţie, care a primit aprobarea viceamiralului sovietic Basisti, comandant superior sovietic la Constanţa. Contraamiralul Măcelariu a plecat în aceeaşi zi la Bucureşti, fiind chemat urgent la Minister pentru raportarea situaţiei de la Constanţa. În prealabil a anunţat în scris viceamiralul Basisti, pe contraamiralul Bazarov şi pe comandantul marii unităţi sovietice care se afla în oraş.

Iată însă că pentru a treia oară, în decurs de numai câteva zile, sovieticii au folosit un procedeu contrar onoarei militare, pentru a lua navele româneşti. În dimineaţa zilei de 5 septembrie 1944, către ora 4, detaşamente înarmate de militari sovietici au venit prin surprindere la bordul fiecărei nave româneşti, punând stăpânire pe nave fără a fi se opune vreo rezistenţă, sculând din somn personalul şi echipajele, surprindere posibil de realizat întrucât nu fusese prevăzută nicio ipoteză de apărare împotriva sovieticilor, care erau consideraţi aliaţi, oferindu-le tot sprijinul material solicitat şi o sinceră cooperare.

Tuturor ofiţerilor aflaţi la bordul navelor li s-a cerut să predea armele personale şi au fost trimişi (sub escortă, unii) la Gara Maritimă, unde un ofiţer sovietic de origine română, basarabeanul căpitan-locotenent Lungu, a făcut cunoscută hotărârea comandamentului naval sovietic de a lua navele române, constatându-se existenţa unui complot fascist în flotă. O afirmaţie gratuită pentru a găsi o scuză, justificare pe care n-au folosit-o la capturarea navelor forţelor fluviale române aduse de la Tulcea şi nici pe cele capturate la 2 septembrie la Ismail, chemate acolo să se formeze „unităţi mixte sovietico-române pentru lupta împotriva Germaniei fasciste". Ce vor fi simţit oare, auzind despre aceste măreţe fapte de arme sovietice, căpitanul de rangul II Kovel, care a fost adus în condiţii de siguranţă la Constanţa, la bordul Vedetei torpiloare nr. 7 române, împreună cu întreaga formaţie de nave sovietice în noaptea de 29 spre 30 august, sau cei doi ofiţeri sovietici care fuseseră invitaţi cu câteva zile mai înainte numai, ca oaspeţi la vedetele torpiloare române, ori căpitanii de rangul III Barbotko şi Aximentiev, care au fost oaspeţii mei la bordul Vedetei fluviale nr. 4 în portul Cernavodă, în seara de 31 august?

Istoria va condamna acţiunile comandamentului sovietic, care pentru asemenea fapte a ordonat salve de artilerie pentru eliberarea unor oraşe din România ca Tulcea şi Constanţa şi a ridicat monumente în memoria sovieticilor, care ar fi căzut pentru „eliberarea" acestor oraşe.

Suntem vecini cu ţările care ne înconjoară şi trebuie să întreţinem relaţiilor de bună vecinătate; dar să nu ne pierdem simţul autoapărării, instinctul de conservare ca neam, ca insulă latină într-o mare slavă şi aflată lângă cei care au năvălit în secolul 9 şi vor să apară drept primii locuitori care au descălecat pe pământul Transilvaniei.

Revenind la navele noastre maritime trebuie adăugat că pe distrugătorul „Regina Maria" au avut loc două incidente, atunci când căpitanul Nicolae Tudor, ieşind pe punte în calitate de ofiţer de gardă pe unitate, a fost rănit cu baioneta de către unul din soldaţii sovietici, iar comandorul Dumbravă, cel mai vechi ofiţer din flotă de la plecarea contraamiralului Măcelariu, s-a sinucis în cabina sa.

Dintre ofiţerii duşi la Gara Maritimă, s-a permis ca un ofiţer la fiecare navă să meargă la bord şi să ia bagajele personale ale ofiţerilor, care erau apoi trimişi acasă. Ofiţerii care aveau armele personale la locuinţele din oraş urmau să le aducă şi să le predea la Gara Maritimă.

Flota şi portul au trecut sub comandamentul militar sovietic, accesul în port al ofiţerilor şi marinarilor români nemaifiind permis decât cu autorizaţie de la autorităţile sovietice. Acest „obicei" a fost perpetuat şi sub Republica Populară Română şi l-am simţit şi eu după înapoierea din captivitate, când, pentru accesul în port a trebuit să cer

permisul de la un ofiţer român devenit comandant al Căpităniei Portului. Acesta nu mi l-a acordat pentru că în 1948 nu mai eram ofiţer activ ci în rezervă.

Comandamentul Apărării Litoralului Maritim nu a fost însă desfiinţat şi militarii nu au fost dezarmaţi, pentru că era necesar din punct de vedere logistic unităţilor sovietice din Constanţa.

După ce ofiţerii au plecat de la navele româneşti, echipajele au fost întrebate dacă vor continua lupta alături de sovietici. Maiştrii militari erau aproape toţi cu locuinţele în Constanţa şi s-au dus la casele lor. Majoritatea marinarilor era alcătuită din contingente mai vechi care aşteptau desconcentrarea, aşa că au considerat războiul terminat şi au plecat cu trenul spre Cernavodă-Feteşti. În cele din urmă au fost reţinuţi câţiva mecanici şi motorişti, pentru explicarea funcţionării maşinilor şi agregatelor de la bord.

Căpitanul Mircea Papassoglu, ofiţerul secund al escadrilei de vedete torpiloare, întorcându-se la Salvamar pentru a lua lucrurile personale ale ofiţerilor, şi-a adunat echipajul pe puntea Vedetei torpiloare nr. 7 şi a coborât flamura de comandant de navă, în văzul marinarilor sovietici.

Vedeta torpiloare nr. 4, ajunsă în seara de 30 august la Sulina, a rămas cu echipaj românesc până la 5 septembrie. Între timp, ofiţerii sovietici aduseseră la escadrilă o scrisoare din partea comandantului vedetei, locotenentul Emil Apostolescu. Acestuia i s-a permis la data de 10 septembrie, când a revenit la Salvamar, să-şi ia tot ce a crezut de cuviinţă, astfel că a putut lua şi memoriile ofiţerilor din casa de fier şi le-a dus la Comandamentul Marinei.

Aproape toţi ofiţerii care au fost debarcaţi şi nu locuiau în Constanţa au plecat cu trenul de ora 16 spre Bucureşti, prezentându-se la Subsecretariatul de Stat al Marinei, în ziua de 6 septembrie 1944.

Cu aceste evenimente petrecute la Constanţa, după navele Forţelor Fluviale, au luat calea înfrângerii fără lupte şi navele Forţelor Maritime.

Declararea armistiţiului în mod unilateral de către Regele Mihai a creat un avantaj serios sovieticilor, în primul rând trecând peste teritoriul României aproape fără lupte şi pierderi, contribuind la scurtarea duratei războiului şi înfrângerea Germaniei.

În eseul său, căpitanul Koslinski a făcut câteva constatări şi a tras nişte concluzii, referindu-se la evenimentelor din august-septembrie 1944, pe care le prezint în continuare, şi cu care închei relatarea mea, urmând să reiau firul lor din momentul din care nu mai eram un om liber, ci prizonier.

„Intervalul de timp dintre 27 august şi 10 septembrie 1944 a constituit una dintre cele mai triste perioade din istoria marinei

române. Bucuria de la început, marcând ieşirea din războiul antisovietic, s-a sfârşit cu durerea de a ni se lua flota şi internarea în lagăre a unui mare număr de marinari.

Drama marinei noastre şi-a avut temeiul în proclamaţia de la 23 august, care a constituit de fapt un act unilateral de încetare a focului, a ostilităţilor. Juridic, starea de război continua să existe până la semnarea armistiţiului la Moscova.

Armata de uscat din Moldova, odată desprinsă de nemţi, se putea îndrepta spre Ardeal sau spre Oltenia, în aşteptarea armistiţiului oficial, dar marina nu avea unde să se ducă, teatrul ei de acţiune fiind Marea Neagră şi Dunărea. Acolo ea a aşteptat forţele navale sovietice pentru a începe o cooperare operaţională în cadrul alianţei noi cu Naţiunile Unite.

Atât flota sovietică de Dunăre cât şi flota Mării Negre nu aveau dispoziţii de cooperare cu navele române. Misiunea lor era sprijinirea armatei de uscat, restabilirea frontierei din 1940 pe Dunăre şi capturarea forţelor navale germane din Marea Neagră. În toate aceste acţiuni, forţele navale sovietice urmau să primească sprijin aerian. Cooperarea cu navele române, care nu a fost refuzată iniţial, s-a făcut după nevoi, de la caz la caz şi anume: transport de trupe sovietice peste Dunăre cu secţia de pontoane de debarcare şi remorcherul «Mureşul», pilotare de nave militare dinspre Sulina la Constanţa, ascultare submarină în faţa Constanţei, dragaj magnetic.

Este de remarcat însă că forţele navale sovietice de Dunăre cât şi cele de la Marea Neagră nu au avut ciocniri cu forţele navale germane care se retrăgeau. Urmărirea germanilor pe Dunăre s-a făcut de către români până la 1 septembrie, când monitoarele ajunse până la Zimnicea au fost chemate de către sovietici, iniţial la Reni şi apoi la Ismail. Se capturaseră până atunci 14 remorchere, două şalupe şi 60 de şlepuri încărcate, până la Cernavodă şi apoi, mai în amonte, şantierul naval mobil german cu două şlepuri, două remorchere, două şalupe şi o navă.

Ultima grupare germană s-a autoscufundat la 4 septembrie la Ostrovul Mare, la km 860. Tot aşa s-au sabordat forţele navale maritime, retrase de la Sulina şi de la Constanţa până la Varna (29 şi 30 august), urmate după 10 zile şi de cele trei submarine restante la 9 septembrie.

Atitudinea schimbătoare a comandamentelor navale sovietice faţă de români naşte o întrebare firească şi anume dacă a existat un ordin iniţial de luare în posesie, de capturare a navelor române sau, un astfel de ordin, cu caracter în mare parte politic, a fost dat ulterior? Amiralii Oktyabrski, Basisti, Azarov şi Gorşkov erau şefi de valoare, a căror capacitate fusese dovedită în război. Relaţiile cu marinarii români trebuiau să fie înainte de toate relaţii profesionale militare, care dacă

se dovedeau corecte nu puteau fi decât continuate.”

Ar mai fi de avut în vedere că marina română pricinuise pierderi marinei sovietice, în cadrul operaţiunilor din Marea Neagră şi anume: scufundarea marelui distrugător „Moscova”, concurând la acesta barajul de mine, artileria de coastă şi artileria distrugătoarelor, apoi 5–10 submarine din care 4–5 grenadate la atacarea convoaielor noastre şi 4–5 lovite de minele din barajele defensive de litoral, precum şi o navă de transport scufundată de către submarinul „Delfinul”, comandat de căpitanul Costăchescu. Criteriul compensării pierderilor existente a fost aplicat şi în cadrul tratativelor Aliaţilor cu Italia, dar această compensare avea să se definitiveze abia la tratatul de pace, sovieticii primind o cotă care compensa pierderile lor suferite în Marea Neagră şi Marea Baltică, deoarece marinele Statelor Unite şi Marii Britanii aveau nave în supranumerar.

„Criteriul politic al capturării navelor române apare în faptul că toate unităţile de pe Dunăre, indiferent dacă se aflau sau nu în acţiuni de urmărire a nemţilor, au fost chemate la Ismail, în ape sovietice, unde luarea lor în posesie s-a făcut până la 11 septembrie, adică atâta timp cât juridic exista încă stare de război între România şi U.R.S.S. Faptul că monitoarele erau angajate în urmărirea germanilor nu prezenta importanţă imediată. Forţele armate sovietice nimiceau şi capturau metodic, bătălie după bătălie, forţele germane, iar cele de pe Dunăre, chiar dacă nu ar fi putut fi lichidate de către români, ar fi fost desigur lichidate în operaţiile ofensive ulterioare ale armatei, aviaţiei şi Flotei Roşii.”

Realitatea este însă că datorită ieşirii României din război şi a declarării războiului împotriva Germaniei, forţele germane s-au retras, iar pe Dunăre sovieticii n-au întâmpinat rezistenţă.

„Marina a fost sacrificată, nu cu intenţie, desigur, ci ca o consecinţă a încetării unilaterale a ostilităţilor faţă de U.R.S.S.” Guvernul român şi înaltul Comandament Militar, în dorinţa de a arăta loialitate faţă de noul aliat, nu au opus rezistenţă la manifestările diferite de comportare a acestora.

Îmi amintesc de momentul intrării în lagărul de la Odessa, în ziua de 3 septembrie 1944, când un civil care ne făcea controlul la poartă, un om mai în vârstă, ne-a întrebat dacă am învăţat latina în şcoală. La răspunsul nostru afirmativ, s-a uitat compătimitor şi ne-a spus: „Vae victis” – vai vouă, învinşilor.

Aici s-a terminat viaţa de om liber şi a urmat captivitatea.

PARTEA a II-a
PRIZONIER ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ

1. Începutul calvarului. Primul lagăr din portul Odessa

Din partea I a relatărilor mele s-a putut vedea modul în care sovieticii au făcut prizonieri, după declararea armistiţiului de către partea română şi începutul unei colaborări între marinarii sovietici şi marinarii români. Această colaborare a fost acceptată până la 5 septembrie şi izolat şi după această dată, sovieticii însuşindu-şi însă marea majoritate a navelor maritime şi fluviale. Cei care, ca mine, au fost capturaţi prin înşelăciune şi transportaţi la mii de kilometri de ţară, au fost etichetaţi drept „voina plen", prizonieri de război. Eram prizonier dar nu şi de război, ci am fost răpit de pe teritoriul ţării mele, aflându-mă în momentul capturării la malul drept al braţului Chilia, mal pe care nu l-au considerat niciodată că ar fi fost al lor.

Reiau firul povestirii din momentul în care ne aflam aşezaţi pe iarbă, înconjuraţi de pistolari şi ascultând la vorbele de batjocură şi ameninţare ale maiorului NKVD.

Învecinat cu pajiştea era un lan de porumb înalt ce depăşea statura unui om. Fusese o recoltă bună în acel an, păcat doar că acţiunile de luptă se mutaseră pe teritoriul ţării şi recoltele aveau de suferit. Sovieticii trecuseră probabil la curăţirea terenului în această parte dintre Ismail şi Tulcea, căci din când în când se auzeau rafale de arme automate. Lângă mine, în spate, se afla un marinar de-al meu pe nume Ţone, cu o minte ageră şi un bun executant. În timp ce maiorul vorbea, Ţone îmi vorbea şi el pe furiş, sugerând o evadare prin lanul de porumb. I-am atras atenţia la rafalele care se auzeau nu prea departe şi la pistolarii care ne păzeau şi care ar fi făcut uz de „balalaice" de îndată ce ar fi observat vreo mişcare. Ţone al meu s-a potolit şi a urmat drumul prizonieratului, dar a fost mai norocos decât mine, căci a fost eliberat mult mai înainte şi prin anul 1946 a făcut o vizită părinţilor mei în Cristianul Sibiului.

Aşteptarea noastră a durat până în amurg, când a sosit de la Ismail unul din pontoanele de debarcare comandate de locotenentul Bănceanu şi am fost „poftiţi" să urcăm la bord. Acţiunea s-a terminat la căderea întunericului şi am pornit cu nava spre Ismail. Am acostat la un ponton din port unde eram aşteptaţi de autocamioane de fabricaţie americană. Ofiţerii şi angajaţii civili au fost ambarcaţi în

două autocamioane şi transportaţi în oraş la localul fostei Comenduiri a Pieţei Ismail. Acolo, am rămas în aşteptare în maşini, până ce s-au terminat discuţiile referitoare la destinaţia formaţiei şi comandantul transportului. Maiştrii, subofiţerii şi marinarii au fost ambarcaţi în alte maşini şi au pornit spre altă destinaţie, despre care nu am mai putut afla nimic.

Se înnoptase bine, dar era o noapte caldă de început de septembrie, cu cer înstelat, dar fără lună. Camionul era deschis, fără prelată, iar noi eram aşezaţi pe margini şi unii pe jos, condiţii în care aveam să călătorim sute de kilometri. S-a dat în sfârşit semnalul de plecare. Maşina în care eram eu era condusă de un bărbat şi avea în cabină şi pe şeful detaşamentului, un plutonier înarmat cu un pistol legat la centură şi având şi un porthart, petrecut cu o cureluşă pe după umăr. Cea de-a doua maşină avea un şofer o femeie, o rusoaică blondă, mică de statură şi grăsană.

Bineînţeles că n-am ştiut nimic despre destinaţia noastră, dar ne-am dat seama în curând că mergem înspre nord, având steaua polară mereu în faţă. După ieşirea din Ismail am trecut după câtva timp printr-o comună, dar n-am putut observa numele din cauza întunericului şi mai târziu ne vom da seama şi după scris, care nu mai avea caractere latine. În comuna următoare, ajutaţi şi de farurile mici ale maşinii, pentru că se respectau încă regulile de camuflaj, deşi frontul era departe, am reuşit să descifrăm numele care era scris în caractere chirilice. La o bifurcare de şosea am observat o femeie soldat cu fanioane, dirijând circulaţia. În mai puţin de 10 zile de la prezenţa lor în Basarabia totul devenise sovietic, integrat colosului din Răsărit, ca şi când n-ar fi fost niciodată picior de român pe acolo.

Masa de seară am luat-o din mers şi a constat din biscuiţi de război din care primiserăm fiecare câte o cutie, după ce fuseseră aduse de la bordul navelor noastre. Nu-mi mai amintesc să fi oprit undeva pe drum să bem apă sau pentru mici nevoi. Ştiu doar că drumul era obositor şi că aţipeam câteva clipe, când şoseaua era mai bună pe câte o porţiune. Bănuiam că vom fi duşi într-un lagăr şi speram ca el să fie undeva în Basarabia, să nu ne îndepărtăm prea mult de ţară, dar nu a fost să fie aşa. S-a luminat între timp de ziuă şi am văzut pe unde trecem, localităţile erau aproape goale, părând pustii, dar militarii sovietici erau pretutindeni. A apărut după un timp la orizont şi Cetatea Albă, ceea ce ne-a făcut să mai prindem puţin curaj pentru că speram că se va pune capăt călătoriei noastre. Speranţa s-ar fi putut realiza dacă s-ar fi găsit locuri libere în singurul lagăr existent acolo, instalat în localul fostului liceu de fete, după câte am putut afla.

Cele două maşini s-au oprit în faţa porţii lagărului şi plutonierul nostru s-a dus să se intereseze despre posibilitatea primirii noastre acolo. Între timp a venit din lagăr un sublocotenent sovietic şi a

întrebat dacă avem şi dorim să-i vindem ceasuri şi verighete sau inele de aur şi alte obiecte personale, spunând că el este cinstit şi ne plăteşte tot ce cumpără, avertizându-ne că în lagăr tot o să ne fie luate şi bineînţeles că fără bani. După o scurtă chibzuială, eu personal m-am gândit că este mai bine să iau ceva bani cu care să-mi satisfac anumite nevoi decât să-mi fie confiscat ceasul. Astfel mi-am vândut ceasul de mână marca „Longines", primit cadou la înălţarea în gradul de aspirant de marină la 31 martie 1940. Nici nu mi-a trecut prin minte să-mi vând verigheta, cum de altfel niciunul dintre ofiţeri nu a făcut-o nici acum nici mai târziu, când aveau să existe multe solicitări. Printre noi erau unii ofiţeri care cumpăraseră în mod avantajos nişte ceasuri de aur de mare precizie, aduse din Elveţia pentru ofiţerii din întreaga armată. Unul dintre aceştia era şi locotenentul mecanic Ioan Miulescu, dar el nu şi-a vândut ceasul ci l-a ascuns în şapcă, sub căptuşeală, în dreptul emblemei cu coroana şi ancora, specifică uniformei ofiţerilor de marină. A reuşit să-l salveze şi s-a întors cu el acasă în anul 1948.

În legătură cu ceasurile şi valoarea lor în ochii sovieticilor îmi amintesc de o scenă bună de film. Aspirantul Ioan Stanciu a călătorit în autocamionul condus de fata şofer. El avea un mic ceas deşteptător ca o jucărie, care funcţiona normal şi avea şi un sunet plăcut al soneriei. În timpul staţionării în faţa lagărului de la Cetatea Albă, Stanciu a făcut gestul mărinimos de a oferi acest ceas fetei. Acesteia nu-i venea să creadă că i-l dă cadou şi când s-a convins că nu este glumă, a luat o mină fericită şi sărea în sus de bucurie, punându-l când la o ureche când la alta, ca să-l audă cum merge şi iar sărea în sus şi râdea. Se bucura exact cum se bucurau negrii din Africa sau Pieile Roşii din America, la primirea din partea europenilor a diferitelor obiecte de podoabă din sticlă colorată. Ceasurile au fost într-adevăr o problemă la sovietici înaintea contactului masiv cu Europa civilizată, dar până la a avea şi ei câte un ceasornic la mână au folosit în înaintarea spre Apus formula „davai ceas", ceea ce l-a făcut pe marele nostru actor de comedie Constantin Tănase să spună într-o revistă prin 1944–1945 că „Rău era cu der, die, das, da-i mai rău cu davai ceas" şi cealaltă variantă cu „De la Nistru pân' la Tisa, davai ceasul davai pi…", pentru care a avut de suferit, dacă nu cumva din asta i s-a tras şi moartea.

Comerţul cu ceasurile noastre a mers bine în dimineaţa însorită a zilei de 3 septembrie 1944, în piaţa improvizată din faţa liceului din fete din Cetatea Albă, dar n-am avut norocul nostru să rămânem acolo, din lipsă de locuri, ceea ce a constituit o mare nefericire pentru noi, deoarece condiţiile de viaţă de acolo erau mult mai civilizate decât în cătunul de cinci case „Mănăstirea", situat la circa 70 de kilometri de marele oraş de pe Volga „Nijni Novgorod", denumit vremelnic „Gorki".

Plutonierul a spus „davai”, ne-am urcat în maşini, şi am pornit în căutare de un loc potrivit pentru noi. Ne-am dat seama mai târziu că el nu primise un ordin precis asupra locului unde să ne lase, ci să încerce pe unde va găsi loc, pe traseul spre Odessa. Ne-am trezit astfel intrând în incinta cetăţii datând de pe timpul lui Ştefan cel Mare, loc pe care eu îl vizitasem cu mulţi ani înainte, în cadrul unei excursii organizate de liceul militar „Mihai Viteazul” din Tg. Mureş.

Plutonierul s-a oprit, coborând din maşină şi apoi făcând câţiva paşi şi rotindu-şi privirea întrebător de jur-împrejur, s-a oprit pe loc plimbându-şi mâna pe pistolul aflat la centură. Noi îl priveam îngrijoraţi şi în mintea noastră imaginaţia a început să lucreze combinând atmosfera misterioasă din interiorul cetăţii cu camera de tortură în care se vedeau încă urme de sânge uscat pe pereţi, cu masacrul ofiţerilor polonezi din pădurea de la Katyn, cu plimbarea gânditoare a plutonierului ţinând mâna pe pistol, făcând să ne treacă fulgerător prin minte posibilitatea repetării Katynului la scară mai mică. Dar n-am simţit frică ci doar o totală indiferenţă, însoţită de gândul că se va sfârşi repede şi odată cu viaţa va dispărea şi durerea adâncă, revolta şi umilinţa de a nu fi putut face nimic împotriva felului cum am fost înşelaţi.

Exageram, desigur, din cauza stării psihice deprimante şi nu puteam intui gândul plutonierului care ar fi fost bucuros să găsească un loc de adăpost pentru noi şi să considere misiunea împlinită. Cetatea nu putea oferi un adăpost şi siguranţa împotriva evadării, aşa că plutonierul, după un nou „davai”, s-a urcat în maşină şi a pornit la drum spre limanul Nistrului. Peste limba de pământ care închide limanul şi gura limanului se construise o cale ferată peste un pod de vase, dublată cu o fâşie de acces pentru vehicule. Aşa am trecut pentru prima oară pe pământ rusesc, de fapt ucrainean. Masa de prânz, constând din biscuiţi de război şi apă de la liceul din Cetatea Albă, o luasem înainte de a pleca de acolo, aşa că după trecerea limanului nu mai aveam decât să urmăm drumul oarecum paralel cu coasta pentru a ajunge la Odessa.

După circa patru ore de mers a apărut la orizont şi Odessa, sfârşindu-se astfel o călătorie obositoare. Intrând în oraş, plutonierul a oprit şi s-a informat, aflând că ar exista posibilitatea să ne predea la un lagăr de prizonieri aflat în port. N-am avut nici timp, nici dispoziţie pentru a înregistra secvenţe pe parcurs din acest oraş frumos odinioară, arătând însă că suferise de pe urma luptelor duse pentru apărarea lui în 1941 şi recucerirea lui în 1944.

Lagărul era improvizat în nişte magazii cu trei nivele, aflate în incinta portului. Înainte de a intra pe poartă, pe partea stângă era o clădire în care era amenajată o aşa-zisă baie, prin care trebuia să trecem obligatoriu pentru a putea fi primiţi apoi în lagăr. Personalul

sanitar care ne-a luat în primire ne-a indicat o cameră mare în care să ne dezbrăcăm şi apoi o a doua în care erau instalate cade de lemn asemănătoare cu albiile noastre de rufe, pe podea, având alături câte o găleată cu apă călduţă, din care luai apa cu o cană mai mare şi, stând cu picioarele în vană, îţi turnai apa pe corp. Am reuşit să înlăturăm cât de cât praful pe care l-am dobândit pe drum, dar numai baie nu se putea considera că am făcut.

Acţiunea „baia" a durat aproximativ o oră şi jumătate, astfel că am ajuns în faţa lagărului pe la ora 17:30 şi am avut surprinderea de a nu a mai putea fi primiţi în interior, deoarece se făcuse apelul de seară la ora 17 şi după acest ritual zilnic nu mai era permisă nicio modificare în efective până a doua zi dimineaţa. Nu mai era nimeni ca să ne păzească, dar nimeni dintre noi nu s-a mai gândit să pornească spre ţară pe jos, pe un drum împânat cu agenţi de circulaţie sovietici, cu o populaţie duşmănoasă, şi pe deasupra fără posibilităţi de hrană.

Cei din paza lagărului aflaţi în interior ne-au sugerat să ne aşezăm cum putem în dreapta porţii lagărului, protejaţi de un deluşor care cobora abrupt spre stradă, aproape ca un perete şi de gardul de zid al lagărului. Peretele de zid al gardului făcea un unghi drept cu deluşorul şi ne-am aşezat în acest spaţiu de sector de cerc, făcând din bagajele noastre un fel de mic parapet circular, urmând să dormim pe pământ cu capul pe o parte din bagaje. Era o primă organizare, care a fost completată ulterior, gândindu-ne la ce ne-am face în caz de ploaie şi, privind în jur, am constatat că avem materiale destule. Am descoperit nişte foi de tablă ondulată folosită la acoperişuri şi din ele am improvizat un acoperiş, sprijinindu-le cu un capăt de gardul lagărului şi cu celălalt pe pământ, constituind un fel de colibă. În felul acesta realizam şi o parte expusă mai mică, situată înspre intrarea în lagăr unde era o pază, la care puteam apela în caz de nevoie.

Eram acum mulţumiţi de adăpostul creat şi de o protecţie aproximativă, care era necesară pentru că exista şi un pericol constituit de marinarii sovietici, care ieşind din port se opreau pe la noi, curioşi de acest sistem improvizat de adăpost şi de faptul că eram străini. Necazul era că mulţi dintre ei erau băuţi şi porniţi pe harţă, întrebând aproape toţi dacă „Odessa bâl" ori „Sabastopolea bâl", urmate de obişnuita lor înjurătură. Bineînţeles că noi răspundeam că n-am fost nici la Odessa şi nici la Sevastopol şi răspunsul nostru negativ îi mai potolea, dar se îndepărtau tot înjurând.

Printre persoanele capturate la grupul nostru de nave se aflau şi două femei, care nu aveau nicio legătură cu serviciul la nave, doar numai pentru că erau soţiile unora din serviciul în flotă. Prima, care era soţia maistrului de transmisiuni Teodorescu, întâmplător gravidă în luna a noua, se afla la bordul şlepului de transmisiuni, împreună cu soţul. Cea de-a doua era soţia angajatului civil telegrafist Mogoşanu,

aflată şi ea tot pe şlep în momentul capturării navelor. Acestea două au dormit cu noi, pe pământ, la poarta lagărului, până a doua zi. Norocul lor a fost că sovieticii s-au lămurit repede că ele nu fac parte din personalul flotei şi le-a separat de noi, trimiţându-le în ţară.

Norocul nostru al tuturor a fost că nu a plouat şi n-a fost nici frig pe timpul nopţii, iar „vizitele" marinarilor sovietici au încetat destul de curând. A doua zi de dimineaţa, am îmbunătăţit adăpostul nostru cu mai multe planşe de tablă şi când am zis că totul este gata, a venit un soldat sovietic din lagăr şi ne-a strigat: „davai v laghere", daţi-i drumul în lagăr şi astfel toată munca noastră organizatorică a rămas zadarnică. Oricum, acolo nu mai exista nici pericolul ploii şi nici acela al marinarilor.

În lagăr ne aşteptau cu multă bucurie şi nerăbdare lt. comandor Dumitru Stanciu, comandantul monitorului „Catargiu", scufundat la Vâlcov-Periprava la 24 august 1944 de către aviaţia sovietică, în momentul în care, cu pavilion alb de parlamentar la catarg, venea în aval să ia contact cu primele vedete blindate sovietice apărute pe canalul Oceacov. El fusese adus mai înainte cu o vedetă, pentru interogatoriu şi apoi internat în acest lagăr din portul Odessa. Mai erau acolo şi trei ofiţeri de pe monitorul „Brătianu" cu echipajul navei. Noi am fost bucuroşi că intrăm într-un lagăr oarecum organizat în care erau asigurate un loc de dormit, o mâncare caldă şi apă de băut.

Bucuria n-a fost însă nici mare şi nici de lungă durată. Trebuie să încep însă cu intrarea în lagăr. Ca peste tot de aici înainte, s-a făcut un control corporal şi al bagajelor. Eu aveam un geamantan cu ceva lenjerie şi printre altele şi trei metri de stofă bleumarin, distribuită gratuit pentru cei de pe front, din care puteam confecţiona un costum de serviciu. Mi-a fost luată stofa pe considerentul că în lagăr mi se poate fura, spunându-mi că îmi va fi restituită la plecarea din lagăr. De formă, s-a întocmit un tabel de către civilul în vârstă despre care am amintit anterior că ne-a spus „Vae victis" în chip compătimitor. Printre lucrurile reţinute se afla şi un patefon şi nişte discuri ce au fost găsite la locotenentul Nicuşor Marinescu. Din precauţie am ascuns verighetele şi ceasornicele pe care le mai aveau unii dintre noi. În tabelul amintit erau trecute numele, prenumele tatălui şi al prizonierului, anul naşterii şi gradul. Cred că este inutil să mai amintesc că lucrurile reţinute, chipurile să nu fie furate de cineva în lagăr, au fost totuşi luate de administraţia lagărului, nefiind înapoiate la plecarea din lagăr.

Am amintit că lagărul era amenajat în nişte magazii din port, una din ele având trei nivele. Situaţia noastră, a marinarilor, era considerată oarecum specială, nefiind luaţi prizonieri pe front ca ceilalţi militari aflaţi acolo şi conducerea lagărului a simulat un fel de tratament deosebit, când noi am reclamat modul în care am fost

capturaţi. O primă măsură a fost să avem un spaţiu privilegiat, separaţi de ceilalţi prizonieri printre care colcăiau păduchii şi bântuia dizenteria, repartizându-ni-se etajul doi al magaziei, mai aerisit şi luminos, dar fără nicio amenajare pentru dormit, spălat şi masă. Dormeam direct pe duşumeaua din scândură, pe care cei care aveau aşterneau un cearşaf, iar eu la cap puneam geamantanul şi mă înveleam cu trenciul.

Problema s-a ridicat în ce să mâncăm ceaiul de dimineaţa şi cele două fierturi de cereale care constituiau mesele de prânz şi seară, denumite „caşa". Salvarea am găsit-o în nişte cutii de conserve de carne cilindrice avute de noi, din care sorbeam ceaiul dar şi caşa cu aceeaşi uşurinţă, pentru că această mâncare avea aspectul unei supe mai consistente şi nicidecum al unei mâncări gătite la noi.

O altă problemă a constituit-o apa. În lagăr se făcea mare economie la apă, pentru că ea era adusă cu sacaua, întrucât instalaţiile de alimentare cu apă fuseseră distruse, împreună cu multe clădiri în retragerea nemţilor. Noi, ofiţerii marinari, eram mai înţelegători şi răbdam uneori, însă masa soldaţilor avea o comportare mai animalică, lipsită de demnitate umană, scuzată doar de faptul că fiind deshidrataţi poate şi din cauza dizenteriei, cerinţa organică era atât de puternică, încât depăşea puterea de stăpânire omenească. Era un spectacol dezgustător să asişti la sosirea sacalei în curtea lagărului şi să vezi o masă de oameni disperaţi alergând cu gamelele în mână şi înghesuindu-se în jurul sacalei, urcându-se pe căruţa care o transporta şi introducând gamela să îşi astâmpere setea chinuitoare. Sacaua era apărată de o gardă cu bâte, care lovea fără milă pe cei care năvăleau să ia apă şi care nu renunţau, în ciuda loviturilor pe spate sau în cap, până nu îşi vedeau gamela plină şi o duceau cu disperare la gură. Cei care chipurile ţineau ordinea erau tot prizonieri, recrutaţi din soldaţii ce fuseseră în batalionul disciplinar de la Sărata (Basarabia), în majoritate format din legionari pedepsiţi şi înrolaţi în acest batalion pentru a se reabilita luptând în linia întâi pe front. Tot dintre ei se recrutaseră şi informatorii conducerii sovietice a lagărului, sau mai precis a celor din NKVD care dublau comanda. Unul din aceştia era mereu printre ofiţerii din marină şi căuta să provoace, ponegrindu-i pe sovietici şi văicărindu-se de câte a suferit el de pe urma lor. Tot prin aceşti informatori se lansau şi diferite zvonuri în legătură cu situaţia de pe front, din ţară şi în legătură cu constituirea unor loturi de repatriere. Informatorul care îmi cam dădea târcoale spunea că a fost sergent major de jandarmi. Nu-i mai reţin numele şi de fapt asta nu mai are vreo importanţă acum, după aproape 50 de ani, când omul poate se odihneşte în vreunul din cimitirele din ţară. Aceşti oameni au făcut jocul sovieticilor pentru un blid de caşa în plus, dar unii din ei au devenit în ţară membri de partid şi au fost răsplătiţi cu funcţii

bune, plătite mereu cu trădarea prietenilor şi a colegilor, până la moarte.

O altă problemă era legată de lipsa instalaţiilor sanitare în lagăr şi existenţa unei promiscuităţi dezgustătoare când era vorba de nevoile fizice pe care fiecare era obişnuit să le rezolve în intimitate şi în condiţii de igienă civilizate. De mic copil şi până în lagărul de la Odessa am fost obişnuit ca pentru nevoile personale să fiu singur, fără martori, având această posibilitate, cu toate că am fost în internatul liceului timp de opt ani şi încă trei pe timpul şcolii militare. Dintr-odată aici, în lagăr, am constatat că avem la dispoziţie pentru noi, marinarii, o cabină de closet cu două locuri, fapt ce presupunea folosirea acestora împreună cu altă persoană, ceea ce nu puteam face. Pentru a evita o asemenea situaţie neplăcută pentru mine, mă abţineam tot timpul zilei şi mă duceam acolo numai noaptea după ce toţi dormeau, uneori după miezul nopţii.

N-am încetat nicio clipă să mă gândesc la actul mişelesc al proaspeţilor noştri aliaţi şi să nu fiu mânios pe de o parte şi îndurerat gândindu-mă la soarta soţiei şi a copilei abia născute, lipsite de sprijinul meu, pe de altă parte şi furios în neputinţa de a reacţiona. Tratamentul nostru părea să fie totuşi favorizat prin izolarea noastră în acest spaţiu mai curat şi degajat, apoi prin vizitarea noastră de către o doctoriţă cu gradul de locotenent, tânără, plăcută la înfăţişare, care prinsese oarecum slăbiciune pentru lt. comandor Florin Bădulescu, un bărbat frumos, inteligent şi cu o ţinută îngrijită, având un costum din piele de culoare „gri”. Ea venea de foarte multe ori la noi şi rămânea mult, uneori încurajându-ne, spunând că nu suntem prizonieri ci internaţi şi că vom pleca repede acasă. Este posibil ca sovieticii să fi avut în vedere şi această variantă, dar n-au pus-o în aplicare niciodată.

Problema spălatului era deficitară şi am reuşit s-o îmbunătăţim datorită bunăvoinţei arătate de împrejurările în care am fost luaţi şi poate şi faptului că sovieticii au dragoste şi admiraţie faţă de marinari. Cu ajutorul acestei tinere locotenent doctor ce ne vizita des, am reuşit să obţinem învoirea de a părăsi lagărul câteva ore, cu pază, desigur, pentru a merge pe plajă, unde pe lângă baie am spălat şi rufele. O altă favoare ne-a fost acordată atunci când doi ofiţeri de-ai noştri, însoţiţi, au plecat în oraş să procure pastă de dinţi, periuţe, săpun, gamele din care să mâncăm şi linguri, căci de furculiţe n-am avut nevoie niciodată, caşa fiind destul de subţiată pentru a fi mâncată foarte bine cu lingura. La vremea aceea, în Odessa nu se găsea pastă de dinţi, ci numai praf de dinţi.

Această perioadă de început a fost una din cele mai grele al prizonieratului, atât din cauza condiţiilor fizice de trai la care trecuserăm brusc, dar mai ales din cauza stării morale, a despărţirii forţate de cei dragi şi de ţară, în condiţii cu totul imprevizibile.

Sufletul nostru a sângerat multă vreme, apoi a început o uşoară îmbunătăţire alimentată de credinţa în Dumnezeu şi de speranţă. Am avut părinţi sănătoşi la trup şi la suflet care m-au adus pe lume sănătos, m-au crescut şi m-au educat, făcând apoi sacrificii pentru a-mi completa educaţia prin şcoală. Datorită acestui fond transmis şi completat, am putut suporta suferinţele fizice şi morale, fără a rămâne cu sechele din acest prim şoc puternic care a fost prizonieratul şi am putut înfrunta şi alte suferinţe ulterioare, trecând cu răbdare şi stoicism peste „binefacerile" celor 40 de ani de întuneric din ţară.

Zvonurile despre plecarea noastră în ţară nu s-au adeverit. În timp ce noi speram, sovieticii plănuiau şi au pus în aplicare un transport de prizonieri români şi germani către est, cât mai departe, pentru a evita posibilitatea evadării.

După trei săptămâni de aşa-zisă „internare" a marinarilor, ne-am trezit convocaţi la poarta lagărului cu bagajele, împreună cu alţi ofiţeri români din armata de uscat şi conduşi spre o altă magazie din port, care avea în faţă o linie ferată. Nu ni s-a spus nimic despre destinaţie, scop sau alte date legate de scoaterea noastră din lagăr şi astfel, către seara acelei zile, am intrat într-o magazie goală, cu ciment pe jos, în care am fost închişi cu pază în exterior. Am dormit deci pe ciment, tot cu geamantanul drept pernă şi învelit cu trenciul. Era ultima săptămână a lui septembrie, timpul se mai răcorise, dar tinereţea a învins, aveam doar 27 de ani şi n-am păţit nimic.

Ce să mai spun despre moralul nostru, care până cu puţin timp înainte mai era întreţinut de posibilitatea întoarcerii în ţară, iar acum ne vedeam însoţiţi de prizonieri adevăraţi, luaţi în lupte pe front? Ne-am dat seama că ni se pregăteşte ceva de lungă durată şi calvarul va continua.

Am dormit totuşi şi în aceste condiţii inumane şi m-am trezit puţin cam înţepenit, dar mulţumit că mă puteam mişca normal.

La formula magică „davai" am ieşit din magazie şi am fost îmbarcaţi într-un vagon de marfa de 10 tone capacitate, un număr de 44 de ofiţeri. Astfel s-a sfârşit un prim episod din viaţa de captiv în portul Odessa, la malul Mării Negre, încă nu prea departe de ţară. Curând avea să înceapă îndepărtarea adăugând în fiecare zi tot mai mult pământ rusesc sub roţile vagonului care, timp de trei săptămâni, a dus 44 de ofiţeri români spre Volga. Un alt vagon cu prizonieri germani ne însoţea [1].

Speranţa care dăinuise cât de puţin în timpul şederii la Odessa s-a spulberat şi la amărăciunea din suflete se adăuga acum şi disperarea, întrebându-ne mereu de ce, cum este posibil?

2. Transport spre o nouă destinaţie

Să intrăm în vagonul de marfa de 10 tone capacitate, frecvent în transporturile noastre feroviare la nivelul anului 1944. Nu avea niciun fel de amenajare interioară pentru a transporta oameni pe o mare distanţă, cu excepţia unui jgheab din tablă amplasat în dreptul uneia dintre uşi, care răspundea în afara vagonului şi care avea rostul facerii nevoilor personale – mici şi mari cu alte cuvinte ţinea loc de cabină W.C. Uşa cu instalaţia respectivă era blocată complet şi încuiată pe dinafară. Cea de-a doua care servea de acces în vagon trebuia să fie şi ea închisă şi blocată cu zăvor pe dinafară. Singura ferestruică de aerisire şi care permitea pătrunderea luminii zilei în vagon era şi ea prevăzută cu sârmă ghimpată pentru a împiedica încercări de evadare.

Paza noastră asigurată de o santinelă care din fericire era moldovean de-al nostru de pe malul stâng al Nistrului, cu care ne-am putut înţelege mai întâi ca limbă, dar foarte curând şi din alte puncte de vedere. Îl chema Andrei. Ne-a făcut instructajul spunându-ne că pe timpul deplasării uşa vagonului va sta închisă, iar în timpul staţionărilor prin gări ne-o va deschide pentru aerisire şi primirea raţiilor de hrană. Conştiinţele oamenilor sunt sensibile când este vorba de avantaje materiale, într-o societate în care lipsurile şi mizeria sunt instalate şi au un caracter de permanenţă. N-am stat cu uşa vagonului închisă nicio clipă pentru că noi, marinarii, aveam în bagajele noastre şi câte ceva ispititor pentru prietenul nostru Andrei. Centurile noastre cu diagonală erau frumoase, din piele bună şi orice ostaş sovietic putea fi mituit cu asemenea obiect. I-am dat lui Andrei două centuri cu diagonală şi câteva obiecte din rufăria noastră şi am făcut astfel pactul ca el să ne lase uşa descuiată, obligându-ne să n-o lăsăm larg deschisă ca să nu afle nimeni secretul nostru.

Scopul mituirii era multiplu. Mai întâi pentru nevoia de aer şi lumină, dar mai ales pentru a putea să ne facem nevoile personale pe această uşă, evitând promiscuitatea şi mirosul dacă am fi folosit jgheabul din tablă din dotare. Am găsit o soluţie convenabilă, pentru că aveam şi cum să ne gospodărim. Am improvizat o perdea dintr-un cearceaf în dreptul uşii. Pentru nevoi ne plasam în spatele perdelei şi procedam ca atare, adică ne lăsam pe vine cu spatele în afară şi, cu perdeaua în faţă, care ne ascundea vederii celor din vagon, ne sprijineam în coate de uşa şi de peretele vagonului, uşa fiind deschisă atât cât era necesar pentru această poziţie. Sistemul a funcţionat perfect pe tot timpul parcurgerii stepelor ruseşti spre noua destinaţie. Am mai şi făcut haz, când unul dintre noi, aflat „în poziţie de tragere”, s-a trezit cu un pumn de pietriş în spate, aruncat de un diavol de copil care era pe marginea liniei ferate. De acest avantaj nu s-au bucurat şi germanii din vagonul vecin, ei fiind obligaţi să folosească jgheabul pentru ambele nevoi, dar au recurs şi ei la o inovaţie, folosind o cască drept oală de noapte şi golind-o imediat după folosire pe gemuleţul

vagonului. Desigur că n-au putut înlătura mirosul, iar ca aspect exterior, aveau murdăria afişată pe peretele vagonului, care se scurgea de fiecare dată, de sub ferestruică până jos, iar casca atârna în afară, aerisindu-se. Desigur că pentru sovietici spectacolul nu era o raritate.

Mai erau însă de rezolvat şi alte probleme de organizare a vieţii a 44 de oameni, obligaţi să trăiască timp de trei săptămâni într-un spaţiu atât de redus. Ne-am aşezat pe lângă pereţii vagonului şezând turceşte, iar noi, marinarii, şezând pe geamantan, ceea ce prezenta un mare avantaj, dar să stai turceşte în şedere timp de trei săptămâni era cu neputinţă, un fel de figură de yoga prelungită, pe care n-ar fi putut-o înfăptui nici cel mai încercat yoghin. Aveam apoi de petrecut 20 de nopţi şi nu le puteam dormi în aceste poziţii înţepenitoare. Vagonul, mic ca suprafaţă pentru cei 44 de ocupanţi, nu permitea întinderea pe podea pentru relaxare şi somn decât la opt persoane odată; astfel am organizat o rotaţie la odihnă de câte două ore stând întins. Cel aflat în această fericită poziţie adormea imediat, indiferent dacă era zi sau noapte, realizând în acest fel patru ore de odihnă în 24 de ore, ţinând seama şi de existenţa unor „timpi morţi" ocupaţi de primirea şi consumarea raţiilor de hrană, care erau destul de sumare, ca şi pentru rânduirea la W.C.

Majoritatea marinarilor aveau câte un geamantan în care se înghesuiseră în grabă obiecte personale, sub ochiul santinelelor. Camarazii din armata de uscat, luaţi prizonieri în condiţiile retragerii de pe front, nu aveau decât un sac de merinde cu gamela şi bidonul de apă, eventual şi o foaie de cort. Aspirantul Mircea Roşianu, făcut prizonier la Chilia Veche, parcursese toată Basarabia şi restul drumului peste Nistru până la Odessa pe jos şi nu avea niciun bagaj. Întâmplarea a făcut să aibă o dizenterie, de care a scăpat în vagon după câteva zile de pâine uscată pe care ne-o dădeau sovieticii.

Câteva cuvinte şi despre hrana noastră pe timpul călătoriei. Era foarte simplă şi consta din ceai cu pâine uscată, dimineaţa, distribuit pe timpul staţionării în gări. Mesele de prânz şi cea de seară cuprindeau câte o porţie de caşa din cereale sau cartofi şi din pâine uscată. Faptul că nu făceam nicio mişcare, deci nu consumam energie, ne-a făcut să supravieţuim cu acest regim alimentar, dar fiecare dintre noi a consumat şi din rezervele organismului, ajungând la sfârşit de cursă cu mult mai supli decât eram chiar la plecarea din lagărul de la Odessa.

Simţeam şi lipsa vitaminelor – nu am mai văzut legume sau fructe de la plecarea din ţară, cu excepţia câtorva cepe uscate mâncate la Odessa, cumpărate din banii luaţi pe ceasul de mână vândut la Cetatea Albă. Eram însoţiţi de o soră medicală în uniformă militară, care venea din când în când în vagonul nostru să ne întrebe de sănătate şi să-i mai treacă şi ei timpul plictisitor de lung. Îl îndrăgise, se pare, pe

aspirantul Ioan Chivăran, căruia îi aducea câte o roşie nu prea coaptă, dar asemenea articol era foarte rar în Uniunea Sovietică pe atunci şi acest dar făcut unui bărbat şi mai ales prizonier echivala cu un fel de declaraţie de dragoste. Cred că mult timp după ce ne-a predat la lagăr se va fi gândit la „Vanea" al ei.

Nu am rămas cu multe amintiri despre ţinuturile străbătute, peisajul lor şi localităţile prin care am trecut. Am străbătut mii de kilometri ataşaţi la câte un tren de marfă, aşteptând uneori câte o zi sau două pentru a putea fi preluaţi, staţionând întotdeauna pe câte o linie secundară sau moartă, departe de gară, fără a putea afla numele gării, căci vigilenţa era foarte mare, exagerată chiar. Îmi amintesc că în mai multe gări am întrebat pe câte un tânăr ce trecea pe lângă vagon ce anume gară este şi de fiecare dată ni se răspundea foarte candid „neznaiu" – nu ştiu.

Mi-au rămas totuşi întipărite în minte unele secvenţe de traseu sau staţionare, prin ieşirea lor cu mult din comun. Astfel, o primă imagine vie o am pe cea legată de un jaf organizat în complicitate cu prietenul nostru Andrei. Eram în staţionare în gara Znamenka din Ucraina, într-o după-amiază cu timp frumos, cu vreo oră înainte de apusul soarelui. Andrei ne-a lăsat, conform pactului încheiat, cu uşa vagonului deschisă şi s-a îndepărtat de noi, fiind sigur că nu-i vom face greutăţi printr-o eventuală fugă. După puţin timp, a apărut la uşa vagonului nostru un individ îmbrăcat în civil, cu aspect îngrijit ca îmbrăcăminte, ne-a salutat şi a început să se informeze despre noi, cine suntem, de unde venim şi altele, apoi s-a urcat în vagon şi, ca un vultur s-a repezit la o ladă de campanie a sublocotenentului Vasile Mârzac, a deschis-o şi a luat din ea un costum de haine bleumarin aproape nou, nişte cămăşi şi apoi a mai înşfăcat şi o manta dintr-un cui, care era a sublocotenentului de echipaje Gheorghe Marinescu de la Bricul „Mircea" şi, cu toate protestele noastre, s-a îndreptat spre uşă şi a sărit din vagon, îndepărtându-se în fugă. În zadar am strigat după Andrei, căci el nu a apărut decât după vreo 15 minute şi s-a arătat mirat şi intrigat de întâmplare şi ne-a spus că nu trebuia să-i permitem să intre în vagon şi cu atât mai mult să ia ceva, ba ne-a mai ameninţat şi că n-o să ne mai lase uşa vagonului deschisă, lucru pe care nu l-a făcut totuşi. Oricum, a jucat bine teatru şi a fost limpede că totul s-a făcut cu complicitatea lui şi în mod intenţionat a întârziat, pentru a lăsa timpul necesar hoţului să opereze.

O altă întâmplare s-a petrecut într-o altă gară, al cărui nume nu l-am putut afla, fiind garaţi pe o linie mai îndepărtată de clădirea gării, dar fiind soare şi plăcut, stăteam în uşa vagonului şi priveam. Pe o linie distanţată puţin de noi privea o fetişcană la noi, dar părea foarte speriată şi ascunzându-se tot timpul după un vagon. Era curioasă să ne vadă totuşi, pentru că suntem străini şi până la urmă ne-am convins că

ne crede nemţi, deoarece la un moment dat s-a arătat după vagonul ei şi cu o mână la gât ne făcea semn că ar vrea să ni-l taie, ascunzându-se apoi imediat după vagon. În general ei considerau şi defineau toţi prizonierii ca fiind „friţi", nemţi care le-au cotropit ţara la 22 iunie 1941.

Am reţinut de asemenea numele unei gări de pe parcurs, fiind o gară foarte mare, cu linii numeroase ce depăşeau în mod sigur pe cele ale Gării de Nord din Bucureşti. Trebuia să aşteptăm acolo un nou tren de marfă la care să fim ataşaţi şi care să ne ducă spre Volga, unde aveam să lăsăm vagonul cu germanii. Am sosit în gara Penza într-o după-amiază şi am fost lăsaţi pe o linie secundară, în aşteptare. Andrei ne-a poftit jos cu toţii să ne facem nevoile lângă linie, puţin mai sus de vagon. Ne-am aşezat pe vine „în linie de bătaie", păziţi de Andrei, dar spre surprinderea noastră, peste două linii de vizavi de noi câteva femei priveau la noi cum ne făceam treburile, mâncând seminţe foarte liniştite. Americanii ar fi numit această situaţie ca intrând în ceea ce se numeşte „Russian Culture".

Pentru că tot a venit vorba de gări sovietice, WC-uri şi prizonieri, îmi permit să intercalez în relatările mele ceva doar auzit, dar netrăit de mine. Un prizonier român era transferat dintr-un lagăr în altul şi, trebuind să schimbe trenul într-o gară, a trecut şi pe la WC-ul gării, care nu avea cabine individuale, ci o baterie de găuri pe care se aşezau tovarăşii la rând. El era îmbrăcat ca un rus, cu deosebirea că pe mâneca stângă a pufoaicei avea prinsă o bucată de pânză galbenă pe care scria cu negru literele BP (chirilice) care vroiau să spună prizonier de război. S-a instalat deci românul nostru pe vine, lângă cineva din stânga sa, îmbrăcat cu pufoaică şi căciulă cu clapele trase. N-a apucat să-şi termine nevoile şi să se ridice, când s-a trezit strâns de mâna stângă şi apostrofat: „pacimu vaieval protiv Sovietskovo Soiuza", adică, de ce ai luptat împotriva Uniunii Sovietice? Întrebarea era poate justificată, dar pusă într-o asemenea împrejurare şi mai ales când vocea care i se adresa nu era a unui bărbat ci a unei femei, era aproape să cadă de surprindere. Da, a avut cinstea să-şi facă nevoile alături de o cetăţeană sovietică patriot. Nu doresc să generalizez cazul căci mult mai târziu, fiind şi eu în situaţia de transfer în alt lagăr de lângă Moscova, am avut ocazia să folosesc un WC în gara Gorki, destinat exclusiv bărbaţilor.

Drumul spre lagărul organizat de lângă cătunul de cinci case Mânăstârca nu a mai durat mult şi acolo am părăsit etapa volantă Odessa-Şoniha, aceasta din urmă fiind gara de coborâre pentru minuscula localitate.

Înainte de a părăsi vagonul celor „44" trebuie să amintesc însă o altă întâmplare neplăcută, pe care n-am putut afla dacă a fost premeditată sau nu. Cu câteva ore înainte de a ajunge la destinaţie, ni

s-a servit drept gustare o bucată de peşte sărat, în grabă, pe timpul unei opriri într-o gară, fără a mai fi timp şi pentru distribuirea ceaiului. A mers apoi ore în şir fără ca trenul să mai oprească şi peştele sărat cerea apă. A fost un chin îngrozitor şi ne-am gândit că anume au făcut-o. Dacă ştiam că se întâmplă aşa, ar fi fost preferabil să răbdăm de foame, decât să simţim chinurile setei.

Cu asta am încheiat o călătorie de trei săptămâni prin Uniunea Sovietică, în care timp am văzut nesfârşitele teritorii de care dispuneau sovieticii şi pe care, pentru acel timp, era explicabil de ce erau nelucrate – pentru că era stare de război, dar nu explica pofta de a lua în stăpânire şi alte teritorii ce nu le aparţinuseră niciodată.

Am uitat să menţionez că în ultima fază a călătoriei am ajuns cu trenul până la malul fluviului Volga, unde am staţionat o noapte şi acolo i-am părăsit pe tovarăşii de drum germani, ei având o altă destinaţie, către un lagăr de prizonieri germani. Îmi va fi dat să revăd Volga în ianuarie 1947, cu ocazia transferului în alt lagăr.

Am sosit deci în lagărul de prizonieri nr. 74 în ziua de 11 octombrie 1944, după o călătorie de 21 de zile, într-un vagon de marfă, lipsit de orice amenajare pentru transportul oamenilor. Gara Şoniha era de fapt o haltă, iar clădirea ei nu mi-a rămas în minte chiar deloc, adică nu îi am imaginea. Am fost debarcaţi şi încolonaţi pentru a parcurge cei patru kilometri până la lagăr pe jos, sub supravegherea gărzii care ne-a adus până acolo, misiunea ei fiind terminată abia la predarea noastră comandantului lagărului. Aşa cum am mai spus, noi, marinarii, aveam câte un geamantan cu lucrurile aruncate în grabă când am fost capturaţi şi îmi amintesc cât de greu mi-a fost să-l duc pe al meu, după cele 21 de zile de înţepenire în vagon. Eram îmbrăcat şi cu trenciul şi, pentru uşurinţă la purtarea geamantanului, am scos cordonul şi am făcut o cingă trecută peste umăr şi prin mânerul geamantanului, ajutându-mă în acest fel să port geamantanul sprijinit când de şold şi când de spate. Am făcut câteva halte pe parcurs. Pe la jumătatea drumului ne-am întâlnit cu un moşneag ce ne privea compătimitor şi întrebându-ne dacă suntem români, ne-a spus încurajator: dacă sunteţi români veţi merge în curând acasă („skoro damoi”). Dorinţa noastră de moment era să ajungem cât mai curând în lagăr să putem bea apă, căci setea era chinuitoare.

Drumul de la gara Şoniha până la cătunul Mânăstârca trecea printr-o pădurice de mesteacăn, scăldată în soare blând de octombrie. Mă simţeam umilit, mărşăluind ca o coloană de deţinuţi, purtând şi geamantanul în chip de desagă. M-am compătimit singur şi mă gândeam că umilinţa ar fi fost şi mai mare dacă am fi fost văzuţi de ai noştri. Gândul mi-a zburat la soţie, fetiţă şi părinţi, dar mă simţeam parcă uşurat că trec nevăzut pe drumul acesta la adăpostul mestecănişului tânăr, care prin albul tulpinilor şi frunzele trecând spre

galben-auriu, parcă ne proteja şi ne zâmbea prietenos.

Puţin înainte de a ajunge la poarta lagărului, păduricea se sfârşea şi pe dreapta drumului era albia unui pârâu străjuită de sălcii, iar puţin mai înainte se vedeau cinci căsuţe din lemn, care alcătuiau ceea ce se chema cătunul Mânăstârca. Pe partea stângă a drumului era un teren defrişat din pădurea de brazi şi mesteceni, coborând în pantă spre pârâu, împrejmuit cu câte patru rânduri de sârmă ghimpată şi cu şase foişoare de pază aşezate simetric, în care stăteau santinele înarmate cu pistoale mitralieră. Acesta era vestitul lagăr nr. 74, alcătuit din 26 de bordeie semi-îngropate în pământ până la nivelul ferestrelor şi acoperite cu brazde. Un bordei asemănător se afla şi în afara lagărului, în partea dreaptă a porţii privită din faţa lagărului. În acest bordei erau adăpostiţi militarii din paza lagărului.

Intrarea în lagăr se făcea printr-o poartă cu două deschizături pentru vehicule şi prizonierii care ieşeau sau intrau în coloană din şi în lagăr, iar pentru circulaţia personalului de pază şi administrativ al lagărului se circula prin interiorul unui culoar aflat într-o mică gheretă din partea stângă a porţii, unde se găsea în permanenţă „ofiţerul de serviciu" răspunzător de securitatea lagărului.

În faţa porţii, s-a făcut apelul nominal şi numeric al lotului celor „44" în prezenţa autorităţilor lagărului şi a gărzii care ne însoţise pe timpul transportului. Când totul a fost gata, s-a auzit din nou eternul obişnuit „davai" şi am intrat pe poartă fiind conduşi direct la camera de dezbrăcare de la baia lagărului.

Se încheia astfel un nou episod şi începea un altul, care avea să fie de mult mai lungă durată şi cu multe încercări ale puterii de rezistenţă fizică şi psihică. Dar cum am mai amintit anterior, tinereţea a învins **[2]**.

3. Al doilea lagăr din cătunul Mânăstârca

Cele 26 de bordeie erau grupate în trei coloane pornind dinspre poarta lagărului spre marginea pădurii, terenul urcând uşor în pantă. Aleea principală, mai lată şi mai îngrijită, pornea de la poartă până la gardul de sârmă ghimpată dinspre pădure. Alte două alei paralele separau cele trei coloane de bordeie sau alte dependinţe ca spitalul, baia cu etuva, spălătoria, grupul alimentar format din bucătărie, brutărie, ceainărie şi sala de mese. Carcera şi latrinele, dispuse pe cele două alei laterale, constau din câte două baterii de găuri aşezate spate în spate şi despărţite de un mic perete de scândură.

Bordeiele erau denumite „corpus" şi erau numerotate de la 1 la 26. Capacitatea de cazare a unui bordei era de 100 de persoane, în două compartimente a câte 50, cu acces din exterior la cele două capete şi aveau formă dreptunghiulară. Intrarea în bordei se făcea prin cele

două uşi de la capete, coborând însă câteva trepte, întrucât podeaua bordeiului se afla sub nivelul solului. Structura de rezistenţă a unui bordei era formată din 42 de stâlpi din lemn, care susţineau armătura tot din lemn a plafonului-acoperiş, precum şi paturile suprapuse grupate câte patru, două sus şi două jos, formate din tăblii de placaj, încadrate în rame din lemn de brad, constituind un fel de cuşete, cu un mic spaţiu între ele. În loc de cuiere sau şifoniere fiecare prizonier avea câte un cui pe care îl bătea în pilonul de la capătul cuşetei sale. De altfel, garderoba noastră era foarte sumară, astfel că un cui mai mare satisfăcea orice cerinţă. Cei care aveam şi câte un geamantan, îl păstram sub cuşeta de la parter.

Sala de mese era formată dintr-un spaţiu mare, cu mese în formă dreptunghiulară la care şedeau pe bănci 10 persoane, sala având o capacitate de primire de circa 400 prizonieri, din care pricină servitul mesei se făcea în cinci serii a câte o jumătate de oră, începând cu ora 7 dimineaţa, 12 la prânz şi cinci seara, prin rotaţie. Astfel, fiecare „corpus" ajungea să vină la masă în prima săptămână în seria I, în a doua săptămână în seria a II-a şi aşa în continuare, reluând ciclul după 6 săptămâni. Seriile la masă au fost mai mici ca număr în cazurile în care au avut loc plecări din lagăr pentru constituirea celei de-a doua divizii de voluntari „Horia, Cloşca şi Crişan" sau loturi de repatriere.

Bucătăria făcea corp comun cu sala de mese şi avea două plite uriaşe, cu respectivele cazane în care se pregătea mâncarea, cu denumirea generică de „caşa", constând dintr-o fiertură de cereale decorticate – grâu, orz, ovăz, mei – soia, mai rar orez şi cartofi, la care se adăuga jumătate din raţia de grăsimi – margarină, unt sau ulei – adică 20 de grame. Raţia completă era de 40 de grame zilnic şi se împărţea pentru gătitul caşei; restul de 20 de grame se împărţea la ceaiul de dimineaţă, împreună cu 40 de grame de zahăr. Uneori, se mai dădea câte o bucată de peşte sărat.

Ceainăria era o încăpere separată lângă bucătărie şi funcţiona toată ziua, servind la discreţie ceaiul, care ţinea şi loc de apă de băut, întrucât apa fântânii din lagăr nu era potabilă. Pentru gătit se aducea apa din afara lagărului cu sacale, fiind constituită în acest scop o aşa-zisă brigadă de sacale, formată din câţiva prizonieri care primeau un supliment de mâncare pentru că se înhămau la saca. Multă vreme se făcea haz de aceşti ofiţeri, strigându-li-se la trecerea lor „ciuş", ca la măgari. Aceştia se înfuriau şi uneori lăsau sacaua în drum şi se repezeau să lovească pe cei ce strigau la ei. Pentru a termina cu ceaiul şi universalitatea lui, trebuie să adaug că în prima iarnă din lagăr îl mai foloseam şi la spălat şi bărbierit, în paralel cu zăpada topită în gamele. Problema apei potabile în lagăr avea să fie rezolvată mai târziu, în vara 1945, când inventivul locotenent inginer Mihalache avea să alcătuiască un dispozitiv de captare a apei din afara lagărului,

folosind pentru pompare forţa vântului.

Brutăria se afla în acelaşi complex alimentar, lângă bucătărie şi pregătea două sortimente de pâine: albă şi neagră. Pâinea albă era distribuită numai ofiţerilor, iar pâinea neagră şi ofiţerilor, şi trupei. De fapt, în lagăr erau foarte puţini soldaţi, folosiţi la diferite munci interioare şi exterioare de către administraţia lagărului. Raţia de pâine pentru ofiţeri era de 300 de grame de pâine albă şi 300 grame de pâine neagră pe zi. Pregătirea pâinii se făcea în forme metalice paralelipipedice, sistem care se introdusese şi în ţară după sosirea sovieticilor. Conţinea multă apă şi nacialnicul rus al brutăriei putea fi auzit de multe ori ţipând la brutari, care greşeau intenţionat şi făceau coca mai puţin lichidă, pentru care primeau câteva înjurături şi constatarea că „niet praţent", înţelegând prin asta că nu este procentul necesar de apă.

Baia şi spălătoria formau un corp aparte şi erau deservite de soldaţi. Baia avea o organizare deosebită, ingenioasă pentru scopurile urmărite, într-o perioadă când soseau mereu prizonieri luaţi de pe front şi având mai fiecare păduchi. Intrarea în localul băii se făcea într-o primă cameră de dezbrăcare, legată printr-o trapă cu etuvă, o cameră în care se primeau obiectele de îmbrăcăminte aşezate pe nişte cercuri metalice ce se atârnau pe nişte cadre de susţinere şi erau supuse la încălzire în exces, astfel încât micile vieţuitoare să moară, inclusiv ouăle, dar îmbrăcămintea să nu sufere. Din camera de dezbrăcare prizonierii treceau în camera duşurilor şi se spălau. De la duşuri se ieşea în camera de îmbrăcare, unde de asemenea printr-o trapă se primeau cercurile metalice cu îmbrăcămintea deparazitată. Acest sistem a dat rezultate foarte bune şi au dispărut cazurile de tifos exantematic ce fuseseră foarte numeroase până în anul 1944.

Clădirea spitalului era similară celorlalte bordeie, dar amenajată în interior altfel, pentru îngrijirea sănătăţii prizonierilor bolnavi. Era prevăzută existenţa a două „saloane" pentru bolnavi, un cabinet al medicului şef şi încăperi pentru surorile medicale şi echipamentul medical destul de redus. Denumirea de spital era cam pretenţioasă, mai degrabă putea fi numită infirmerie.

Carcera era o clădire minusculă, destinată celor ce erau în cercetare sau prizonierilor care încercaseră să evadeze şi fuseseră prinşi şi pedepsiţi cu un anumit număr de zile de carceră. Spaţiul era mai incomod şi hrana redusă.

Am făcut această sumară prezentare a lagărului nr. 74 în care am intrat în ziua de 11 octombrie 1944, intenţionând să urmez firul întâmplărilor şi al vieţii de lagăr, pe cât posibil în ordinea lor cronologică.

Eram aşteptaţi cu apă fierbinte, etuva încinsă şi cu o echipă de medici români transformaţi în sanitari, înarmaţi cu maşini de tuns

pentru deposedarea noastră de podoaba tuturor părţilor păroase. S-au închegat discuţii, întrebau mereu despre situaţia frontului, despre ce mai este nou prin ţară, în ce împrejurări am fost făcuţi prizonieri şi altele vrute şi nevrute. Este adevărat că eram cam gălăgioşi, căci eram şi mulţi şi întrebările medicilor erau numeroase, vorbind uneori toţi deodată. Mare ne-a fost însă stupoarea când a apărut printre noi o femeie blondă îmbrăcată în halat alb, care nu părea deloc jenată că se afla printre atâţia bărbaţi în costumul lui Adam. Un prim şoc a fost apariţia ei, urmat de al doilea, la auzul reacţiei ei la discuţiile noastre, apostrofându-ne cu un „niet kultur". Apariţia ei ne-a făcut să ne acoperim sexul cu mâinile, gest instinctiv al oricăruia surprins gol în faţa unei persoane străine. Ea înţelegea că este „kultur" să se plimbe printre 44 de bărbaţi goi, dar nu era „kultur" să vorbim în prezenţa ei. Aceasta era Liuba, una din cele câteva surori din cadrul spitalului condus de doctoriţa Vasilievna, medic capabil şi devotat profesiei, căreia îi păstrez o amintire plină de respect şi despre care voi mai aminti în continuare, undeva.

Sora Liuba a plecat de la noi şi ne-am aşezat îmbrăcămintea pe cercurile respective, predându-le la ghişeul dinspre etuvă, apoi au trecut la duş. Era prima baie după trei săptămâni de călătorie şi ne-am simţit ca nou-născuţi. Din camera duşurilor am trecut în cea de îmbrăcare şi, când toţi am fost gata, ne-am încolonat afară şi am fost conduşi de către aceiaşi medici români într-un bordei la marginea din dreapta a lagărului, împrejmuit cu sârmă ghimpată, izolaţi de restul lagărului, fiind ţinuţi în carantină. Am avut la dispoziţie o cuşetă de scândură goală pe care m-am putut întinde în voie, dormind cel mai dulce somn din viaţa mea de până atunci.

Nu mai ţin minte dacă am mai mâncat ceva în seara aceea, dar ţin minte că am băut câteva bidoane cu apă, aduse cu multă bunăvoinţă de unul dintre medicii care ne-au asistat la baie. Primul bidon îl băusem de fapt în camera de dezbrăcare de la baie, peştele sărat mâncat în dimineaţa respectivă cerând mereu apă – pe deasupra eram şi deshidratat.

Începând cu a doua zi dimineaţă, am intrat în programul normal de lagăr, mâncarea fiindu-ne adusă în nişte vase din lemn cilindrice, asemănătoare unei găleţi cu o toartă de frânghie, din care se făcea distribuţia cu un polonic. Dimineaţa primeam ceaiul, însoţit de 300 de grame de pâine albă, 40 de grame de zahăr şi 20 de grame de grăsimi. La prânz se dădea o supă, în majoritatea cazurilor de varză, o caşa, care când era de cartofi putea să aibă şi 70 de grame de carne sărată de oaie sau cămilă şi 300 de grame de pâine neagră. Seara primeam numai câte o caşa de cereale. Foarte rar caşa era de orez sau de grâu decorticat, predominând însă cele de mei, orz, ovăz decorticat sau făină de soia. Caşa de soia era cam greţoasă la gust şi o cedam celor ce

le plăcea. Mai târziu, după expirarea perioadei de carantină, abonat la casa de soia era un maior neamţ, ofiţer de rezervă, cult, trăit o vreme la Londra. De fiecare dată când i-o ofeream protesta, îndemnându-mă s-o mănânc eu ca să pot trăi şi să ajung să-mi revăd soţia şi fetiţa, dar la stăruinţele mele se „sacrifica", mâncând-o cu multă plăcere. Pentru mine relaţia cu maiorul german era folositoare, în sensul că făceam exerciţii de conversaţie în limba engleză pe care, la acea dată, o cunoşteam mai bine decât germana.

Revenind la carantină, trebuie să mărturisesc că a fost plictisitor, pentru că nu avem decât un spaţiu restrâns în jurul bordeiului şi nu puteam lua legătura cu restul prizonierilor români, printre care şi colegi de promoţie sau de liceu. Discutam câte puţin, despărţiţi de sârma ghimpată, dar nu puteam să fim vizitaţi să stăm mai comod de vorbă. S-au făcut însă şi mici excepţii, pe care la data aceea nu le-am băgat de seamă. După câteva zile au apărut pe rând câte cineva dintre prizonierii vechi, care în discuţii ne vorbea aşa, întâmplător, şi despre existenţa unei mişcări de voluntariat printre prizonierii români, care urmărea formarea unei divizii de voluntari de tipul diviziilor „Tudor Vladimirescu", „Morţii de la Stalingrad" care defilaseră în Bucureşti la 2 septembrie 1944, anunţate de Radio Londra. Ascultând acel post de la bordul monitorului „Ardeal", la ora 14:00 nu se spusese nimic despre formarea unei divizii româneşti pe teritoriul sovietic, la îndemnul Anei Pauker.

La puţin timp după sosirea noastră, a grupului celor „44", a sosit în lagăr un transport masiv de ofiţeri români prizonieri, luaţi direct din Moldova, după ruperea frontului şi declararea armistiţiului în mod unilateral de către partea română. Comportarea sovieticilor a fost de neînţeles şi diferită faţă de anumite unităţi române. Au acceptat să meargă şi să lupte alături de ei anumite unităţi de artilerie, refuzând însă majoritatea luptătorilor români care ar fi fost mult mai utili pe front decât în lagărele de prizonieri [3].

După terminarea perioadei de carantină am fost mutaţi în alt bordei, împreună cu prizonieri români şi germani. Era o perioadă de organizare, ţinând probabil seama şi de noii sosiţi. Din acea perioadă mi-au rămas în minte două întâmplări. Dormeam într-o cuşetă de jos, având în faţa mea un ofiţer german, destul de tânăr. Venise iarna, căci în Uniunea Sovietică, la latitudinea în care ne aflam (70 de kilometri sud de oraşul Gorki de pe Volga), iarna începe în a doua jumătate a lunii octombrie. Era frig, dar în bordei era cald. Pentru nevoi personale ieşeam afară şi la circa 50 de metri aveam latrinele. Nimic greu sau deosebit. Într-una din nopţi însă m-am trezit şi l-am observat pe ofiţerul german că urina în gamela din care în mod obişnuit mânca. A pus-o sub cuşetă, acoperind-o cu ceva, şi s-a culcat liniştit. A vărsat-o a doua zi dimineaţă şi a spălat-o cu zăpadă. Nu fac comentarii

asupra gestului, dar adaug doar că am mai văzut şi alte manifestări în lunga perioadă a prizonieratului care m-au dezamăgit, scăzând în ochii mei prestigiul unui popor civilizat şi al unei armate care voise să facă o „nouă ordine” în lume.

O altă întâmplare din acest timp de provizorat este legată de locotenentul Ioan Miulescu, ofiţer mecanic şi student la Politehnică, studios şi grijuliu că pierde sesiunea de examene din acel an. Avea cu el nişte cursuri litografiate, şi în supărarea lui că a fost rupt pentru cine ştie cât timp de soţie şi fetiţă, studia de zor ca să mai uite de casă. Printre prizonierii veniţi în vizită la noi era şi un prizonier din armata de uscat, care aflând de cursurile locotenentului Miulescu a venit la el şi s-a prezentat tot ca student la Politehnică şi dornic să studieze, fericit că a dat de un „coleg” cu care poate să discute şi alte probleme decât despre mâncare, cum făceau cei cu care era cazat. A cerut cu împrumut un curs şi s-a dus la el în bordei să „studieze”. După câteva zile, locotenentul Miulescu a fost înştiinţat de un binevoitor că presupusul student a început să „studieze” din cursul împrumutat tăind file din el şi folosindu-le ca foiţă pentru ţigările de mahorcă şi făcând şi comerţ cu o parte din file, obţinând în schimb tutun sau mahorcă. A sărit ca ars şi s-a dus la presupusul coleg, apostrofându-l şi salvându-şi restul de curs. Oameni şi oameni! În prizonierat am avut ocazia să studiez mai atent oamenii, căci în mizerie unii se dezbracă de multe, şi ceea ce-i mai trist, şi de caracter. Aceasta aveam să constat şi mai târziu în ţară, care avea să se numească pe rând Republica Populară Română şi Republica Socialistă România.

Sunt dator să mai dau o lămurire în legătură cu raţiile de prizonier, acelea de tutun sau de ţigări. Întâmplarea nefericită de a fi făcut prizonier în condiţiile arătate a fost totuşi favorizată de faptul că după Conferinţa de la Ialta[4], când s-au discutat printre altele şi raţiile de hrană ale prizonierilor deţinuţi de sovietici, s-a convenit să le fie asigurată o hrană de minimum 1.800 calorii zilnic, mărindu-se corespunzător pentru cei puşi la muncă. În numărul de calorii nu intra desigur şi tutunul, dar prizonierii primeau câte 10 ţigări pe zi (ofiţerii) sau echivalentul în tutun sau mahorcă. Sovieticii erau şi ei mari fumători şi aveau oarecare respect pentru acest viciu, îngăduit chiar şi prizonierilor. Prizonierii germani obligaţi să muncească, inclusiv ofiţerii inferiori, profitau de această slăbiciune a sovieticilor şi, în afară de pauza de 10 minute la fiecare oră de muncă – prelungită la 15 minute pe timp de iarnă, într-o cameră încălzită – au mai inventat o pauză intermediară pe care o numeau „Zigaretten Pause”, la care santinelele cu nacialnicul (şeful) nu obiectau.

Venind vorba despre muncă, trebuie să arăt că în mod teoretic şi legal ofiţerii nu erau obligaţi să muncească nimic, decât în mod voluntar. Excepţie o făceau ofiţerii inferiori germani care, începând

din anul 1946, au fost degradaţi şi obligaţi la muncă în rând cu soldaţii. Sovieticii obligau totuşi pe ofiţerii inferiori la aşa-zisa „muncă de autoservire", constând din curăţenia în bordeie, căratul lemnelor din pădure, prepararea hranei şi alte munci pentru îmbunătăţirea alimentaţiei, cum ar fi cultivarea de legume sau culegerea de urzici.

Viclenia sistemului sovietic părea de neîntrecut şi se aplica chiar cetăţenilor proprii. Nu obliga, dar infiltra în mase trădători de neam şi de sânge, care induceau în oameni ideile pe care le doreau. De exemplu, unii prizonieri răsplătiţi cu câte un blid de caşa în plus sau puşi în posturi avantajoase ca şefi de magazii de alimente, bucătari, distribuitori de pâine, zahăr şi unt, „pătrunşi" de recunoştinţă faţă de Uniunea Sovietică eliberatoare, veneau cu propunerea de a munci în mod voluntar pentru reconstrucţia Uniunii Sovietice, semnând o declaraţie în acest sens. Unii, mai slabi de înger, socotind o plecare mai repede acasă, acceptau uşor. Alţii rezistau, dar asupra lor se exercitau presiuni indirecte ca izolarea de colectivul naţional, pe motiv că trebuie asigurate condiţii mai bune celor care muncesc sau mutarea împreună cu prizonieri de o naţiune nedorită, cum ar fi românii şi ungurii.

Când s-au stabilizat mişcările în lagăr, făcându-se oarecum plinul locurilor, munca de lămurire privind înscrierea prizonierilor români în mişcarea antifascistă s-a intensificat şi în colectivul nostru de marinari s-a cam precizat atitudinea fiecăruia, majoritatea înclinând spre înscrierea în mişcare. Cei care se opuneau ideii invocau argumentul că ofiţerii nu fac politică şi ca atare nu se înscriu în această mişcare antifascistă, care are un caracter politic. Eram un colectiv mic şi părerile erau totuşi împărţite, iar în conducerea mişcării s-au ivit rivalităţi între doi dintre noi: lt. comandor Florin Bădulescu, mai mare în grad, şi căpitanul Nicolae Stoenescu, care a devenit conducătorul „mişcării antifasciste" a marinarilor, până la plecarea în ţară a diviziei „Horia, Cloşca şi Crişan".

Eu am fost de părere că pot să mă înscriu în mişcare de vreme ce ţara a încheiat armistiţiul cu U.R.S.S. şi armata noastră, al cărei comandant suprem era Majestatea Sa Regele Mihai I, lupta alături de sovietici şi forţele aliate pentru înfrângerea armatei germane. Se flutura ideea formării unei noi divizii de voluntari şi plecarea pe front, ceea ce însemna plecarea spre ţară, cu riscul greutăţilor frontului, dar punând capăt situaţiei de lâncezire în lagăr, aşteptând ca alţii să lupte şi să învingă, pentru a ne scoate pe noi de acolo.

În această situaţie, căpitanul Nicolae Stoenescu găsindu-se în fruntea mişcării marinarilor, s-a făcut încă o mişcare – noi, marinarii, grupându-ne în Corpus 10 în partea dinspre aleea principală, cam în dreptul sălii de mese. Eu eram aşezat în colţul din stânga intrării, un colţ mai intim de numai patru locuri, două sus şi două jos, lângă mine

dormind aspirantul Valeriu Petcu, iar în locurile de deasupra căpitanul Stoenescu şi sublocotenentul medic Şeremet.

Timp de şase luni am dormit pe scândură, acoperită doar cu dosul de saltea, fără a fi umplută cu ceva, până când, pe la sfârşitul lui martie, a sosit un transport de paie cu care am umplut saltelele. După atâta lipsă de comoditate, o saltea umplută cu paie ni s-a părut a fi excepţional de confortabilă şi somnul mult mai odihnitor.

Sosirea într-un lagăr organizat constituise o binefacere faţă de lagărul improvizat de la Odessa şi de cele trei săptămâni de călătorie în condiţii inumane, dar starea noastră psihică devenise cu totul anormală, nu ne puteam împăca deloc cu ideea că suntem obiectul unui abuz de putere şi manevraţi în nu se ştie ce scop urmărit de viclenia sovieticilor. După ce ne-am frământat un timp pentru a ne decide pentru înscrierea în mişcarea voluntarilor români sau a refuza, părerile fiind împărţite, am fost totuşi de părere în unanimitate să întocmim un memoriu de protest împotriva actului samavolnic de la 2 septembrie 1944, memoriu încredinţat conducerii lagărului prin comisarul politic Terleţki. N-am primit, desigur, niciun răspuns.

Personal, aveam să mai înaintez un memoriu adresat lui Stalin, în vara anului 1947, când mă aflam în al treilea lagăr de la Krasnogorsk, lângă Moscova, despre care voi da amănunte ulterior.

Lagărul nostru era destinat în principal ofiţerilor români şi, împreună cu secţia de la Oranki, aflată pe versantul opus al văii pârâului Mânăstârca, era cunoscut ca lagărul nr. 74. În număr mai mic erau prezenţi şi ofiţeri de alte naţionalităţi precum germani, austrieci, unguri, italieni, spanioli care luptaseră în Divizia Albastră spaniolă, francezi eliberaţi din lagărele germane, dar aduşi mai întâi aici pentru „lămurirea" situaţiei lor şi chiar şi nişte diplomaţi cu familiile lor – soţii şi copii. Aceştia din urmă ocupau un corpus separat, izolat de ceilalţi din lagăr, prin îngrădire cu sârmă ghimpată, bordei amenajat cu mai multe compartimente pentru familii.

O altă caracteristică de ordin organizatoric era separarea ofiţerilor superiori, indiferent de naţionalitate, în bordeie separate de ofiţerii inferiori. Ei erau scutiţi de orice muncă, chiar şi de curăţenia zilnică din bordei. Se aflau în lagăr şi ofiţeri superiori germani, care în 1946 aveau să fie degradaţi, dar regimul lor a rămas neschimbat, nefiind obligaţi la muncă, aşa cum s-a întâmplat cu ofiţerii inferiori germani, care au fost trimişi la muncă la fel cu soldaţii, după degradare.

Ofiţerii români erau organizaţi pe companii şi conduşi de un comandant de batalion, care iniţial a fost căpitanul Dumitrache din infanterie. Exista şi funcţia de secretar de batalion, funcţie pe care am îndeplinit-o până la plecarea căpitanului Dumitrache. Misiunea secretarului era de a transmite la companii, în fiecare seară, sarcinile de lucru pentru ziua următoare şi alte ordine ce ar fi intervenit de la

conducerea lagărului.

În acest lagăr, ofiţerii inferiori erau obligaţi să-şi aducă lemnele pentru încălzit şi gătit, spălat (baie şi spălătorie) şi să asigure curăţenia bordeielor. La început lemnele se cărau cu spatele, dintr-o parcelă foarte apropiată de lagăr şi ulterior şi cu căruţele sau săniile, înhămaţi cu câte o cingă trecută peste umăr, alţii împingând din spate.

Căpitanul Ioan Dumitrache era un ofiţer de infanterie foarte capabil, cu o atitudine demnă şi însufleţit de patriotism. Am fost mai apropiaţi datorită faptului că era văr cu un ofiţer de marină – comandorul Aurel Dumitrache – şi din acelaşi sat cu un cumnat de-al meu, având deci cunoştinţe comune şi prilejul de a vorbi şi de pe „acasă". Era căsătorit şi avea două fetiţe, pe care le botezase Basarabia şi Bucovina. Întors în ţară cu mult înaintea mea, a avansat repede în grad şi a ajuns în Marele Stat-major, de unde va ajuta mişcarea de partizani condusă de colonelul Arsenescu. Descoperit mai târziu, avea să fie arestat, judecat şi condamnat la moarte.

Revenind la muncile pe care le făceam în acest lagăr, arăt că am început prin a aduce lemne de foc din pădurea învecinată lagărului. Acolo, erau pregătite din timp de către o echipă de tăietori soldaţi, stive din lemn de mesteacăn, procedându-se la exploatarea lemnului pe parcele. „Domnii ofiţeri" veneau încolonaţi din lagăr, supravegheaţi de doi „cesovoi", soldaţi înarmaţi cu pistoale automate, uneori însoţiţi şi de un câine lup, până la stiva de lemne în exploatare şi luau o bucată de mesteacăn tăiată „la metru", câte o bucată de doi inşi, pe care o aşezau pe umărul stâng cel din faţă şi pe cel drept cel din spate; se forma astfel un şir indian de „cărători de lemne", de la parchet până în lagăr, unde se depozitau lemnele şi se tăiau mai scurt pentru arsul în sobe. Potrivind bine pasul şi lemnul pe umăr, mergând în pas domol, nici nu mai era nevoie să sprijini bucata de lemn cu mâna, putând păstra mâinile în buzunare. Munca nu era grea, ci doar umilitoare.

În toamna anului 1944, când am început căratul lemnelor în sistemul arătat, parchetul era foarte aproape de lagăr, astfel că într-o oră „norma" era terminată. Pe măsura trecerii timpului, parchetul în exploatare se îndepărta însă şi timpul necesar transportului creştea. La propunerea prizonierilor de a se folosi căruţe iar pe zăpadă sănii, angajându-se să înlocuiască lipsa animalelor, trăgând ei înşişi la căruţe sau sănii, propunerea a fost acceptată, astfel că unii trăgeau în ham, alţii împingeau, şi munca era uşurată şi terminată mai repede decât cu spatele. Făceam mare haz însă când vedeam înhămat la tras pe un conte spaniol, care avea gradul de căpitan şi era secondat de un tânăr locotenent, fiul unui general spaniol, amândoi fiind foşti luptători în Divizia Albastră, trimisă de Franco pe Frontul de Răsărit să lupte împotriva bolşevismului. Locotenentul era un tânăr foarte simpatic,

vesel şi bun povestitor de filme.

Am mai avut tovarăş la ham şi pe un locotenent de aviaţie francez, „eliberat" dintr-un lagăr german de către sovietici, dar adus până una, alta în lagărul 74 pentru a-şi face autobiografia în cele mai mici amănunte, aşa cum ne-am făcut-o cu toţii prima oară acolo şi apoi mereu şi mereu până la ieşirea la pensie. Când aveam să plec din ţară în 1988, a trebuit să mă mai „spovedesc" încă o dată înainte de plecare şi chiar după aceea, când aveam să cer luarea în evidenţă la Ambasada Română din Washington. Ceea ce era mai nostim era că locotenentul francez era şi membru al partidului comunist francez şi era indignat şi foarte dezamăgit de ceea ce văzuse în Uniunea Sovietică – printre altele, şapte femei din cătunul Mânăstârca trăgând la plug, precum noi la căruţele cu lemne. Indignat, ne spunea: „Eu sunt comunist şi înţeleg comunismul ca la noi în Franţa, unde urmărim să-i ridicăm pe muncitori la frac şi joben, la nivelul nostru, dar nu să coborâm noi la nivelul lor". Oricum, locotenentul aviator francez a fost repatriat în toamna lui 1945 şi cred că îşi va mai fi schimbat părerea şi despre partidul său comunist, având exemple în toate ţările est-europene, mai puţin în Uniunea Sovietică.

În luna aprilie 1945, formându-se Divizia „Horia, Cloşca şi Crişan" n-am fost selecţionat, astfel că am rămas în lagăr şi am pierdut şi funcţia de secretar de batalion, întrucât comandantul batalionului, căpitanul Ion Dumitrache, a plecat spre destinul său, murind ca erou nu pe front, căci războiul s-a terminat înainte ca divizia de voluntari să intre în ţară, ci ca bun român şi entuziast patriot, sprijinind cu armament lupta de partizani. Atunci a fost socotit mort ca trădător, dar acum cred că şi-a dobândit recunoaşterea ca patriot luptător împotriva trecerii la comunism a ţării. Îl stimez şi apreciez pentru atitudinea lui şi aş fi mulţumit să aflu că fiicele sale, Basarabia şi Bucovina, şi-au purtat cu cinste numele alese de părinţi.

Am mai lucrat şi alte munci în lagărul 74. În primăvara lui 1945, au apărut în lagăr „orbii de seară", câţiva prizonieri care, la căderea întunericului, îşi pierdeau brusc vederea şi cereau ajutor să fie conduşi în bordeiele lor, dacă se aflau la plimbare pe alei. Era acesta un fenomen pricinuit de lipsa de vitamine în organism, în special vitamina A. După o iarnă deosebit de grea, cu zăpezi abundente şi temperatura record la Mânăstârca de – 44 grade Celsius – lagărul fiind lipsit un timp de legătura cu gara Şoniha, deci lipsit de zahăr, ulei şi carne – lipsa vitaminelor era explicabilă.

Apariţia fenomenului orbirii de seară a dat de gândit comandantului lagărului, dar mai ales doctoriţei Vasilievna, o femeie cu experienţă, pricepere, devotament şi s-au luat măsuri de combatere prin alimente. Astfel, s-au adus în lagăr butoaie întregi cu peşte mic de genul hamsiilor, iar pe un teren din apropierea lagărului s-au semănat

ceapă, ridichi şi castraveţi, care, împreună cu peştişorii din butoaie au făcut să dispară total fenomenul orbirii. Am lucrat deci şi la grădinărit şi îmi amintesc cu câtă poftă am mâncat primele fire de ceapă verde din „producţia proprie".

Am mai lucrat apoi prin rotaţie la curăţenia bordeiului. Era o muncă uşoară, constând din măturat, folosind o mătură cu coadă confecţionată din nuiele şi spălatul podelei de scândură cu apă şi zvântată apoi cu „razul", o bucată de cauciuc prinsă la o bucăţică de scândură ataşată la o coadă de lemn. Apa împinsă cu razul antrena praful din scândură şi aceasta devenea curată. Cu o cârpă se zvânta apa şi se storcea într-o găleată din lemn. Operaţia se făcea zilnic, de luni până sâmbătă, şi era inspectată de sora Liuba. De obicei cobora cele câteva trepte de la intrarea în bordei şi privea culoarul din faţă, mărginit spre dreapta de ferestre. Dacă podeaua apărea suficient de udă, ea exclama: „haraşo, cistâi" şi pleca. Dacă însă i se părea că nu s-a făcut curăţenia temeinic, pentru că nu era udă suficient podeaua, o auzeam spunând „greaznâi" şi strâmba din nas, dând termen o jumătate de oră pentru ca podeaua să devină „cistâi" şi revenea la control. Cu două găleţi de apă aruncate pe podea, zvântată repede, umezeala vizibilă acum, aducea aprecierea sorei Liuba, care exclama încântată: „vot tak, tiperi cistâi" – iată, acum e curat.

Munca pe care am făcut-o cu cea mai cu plăcere în acest lagăr a fost din păcate de scurtă durată, aproximativ trei luni de zile. Am intrat în brigada de distribuire a pâinii, zahărului şi untului (aici orice formaţie de lucru se numea brigadă), treabă făcută într-o cameră anexă a bucătăriei. Cum am ajuns la o asemenea nobilă muncă? După plecarea lotului diviziei HCC, în locul căpitanului Nicolae Stoenescu, la „etaj" dormea acum căpitanul de cavalerie Virgil Năstăsescu, iar în locul doctorului Şeremet, căpitanul artilerist Burada. Virgil Năstăsescu era şeful brigăzii de distribuţie a pâinii. Aşa încât, la următoarea plecare a unui lot de prizonieri din lagăr, dinaintea alegerilor din anul 1946 – lot de propagandă pentru comunişti, alcătuit din prizonierii vechi de la Don şi Stalingrad şi foarte puţini „voluntari" – s-a ivit un loc liber la brigada lui Năstăsescu şi acesta m-a ales pe mine.

Munca era uşoară şi consta din tăierea în porţii de câte 300 grame pâine albă, folosindu-se pentru bucăţile mai mici ce trebuiau cuplate beţişoare din lemn de brad pregătite din timp de alţi prizonieri, porţii ce erau puse în coşuri de lemn, câte 10 porţii într-un coş, corespunzător numărului de persoane la o masă. La acestea se adăuga, aşa cum am mai spus, câte 40 de grame de zahăr tos, puse în cutii metalice, de diferite mărimi şi forme, ale prizonierilor stând împreună la aceeaşi masă, precum şi alte 10 porţii a câte 20 de grame de unt sau margarină, ori mai rar ulei. La masă se mai dădea şi câte o găleată de ceai, numită în lagăr bacioc, adusă de la ceainărie.

Pentru masa de prânz se „preambalau” în coşurile de pâine câte 10 porţii de pâine neagră şi se ducea la masa de 10 persoane. Îmi amintesc de modul în care se împărţea pâinea de către cei de la masă. Erau porţii de pâine cu miez, dar şi altele, care aveau colţuri de pâine, cu mai multă coajă deci. La început se proceda prin tragere la sorţi, prin ghicirea mâinilor ascunse la spate de unul din prizonieri, zicând „stânga” sau „dreapta”, şi în acest fel puteai avea parte de un colţ sau nu. Mai târziu, pentru a elimina ca „norocul” să cadă mai mult la unul decât la altul, s-a recurs la o evidenţă a colţurilor, ţinută pe o tăblie din lemn cu 10 găuri, în care se introducea un beţişor în dreptul celui care a avut ultima oară colţul şi astfel se continua distribuţia colţurilor, în ordinea şederii la masă. De ce oare se proceda aşa? Era caraghios, de râs, de plâns? Poate din toate câte puţin, dar mai mult de compătimit. Se răspândise printre prizonieri o poveste cu doi indivizi care ar fi stat împreună în închisoare şi unul din ei ar fi preferat coaja de pâine, iar celălalt miezul. Acela care a supravieţuit şi a ieşit din închisoare se spunea că a fost cel cu preferinţa pentru coaja de pâine. Am descris aceste lucruri pentru a evidenţia ce înseamnă mizeria omenească şi cum încearcă omul să supravieţuiască, uitând de demnitate, raţiune, maniere, devenind uneori caraghios. Nu ştiu în ce măsură era justificată „alarma” prizonierilor, dar un grăunte de dreptate aveau când se temeau de urmări în ceea ce priveşte lipsa de vitamine din alimentaţie.

Personal, am făcut o avitaminoză, manifestată după doi ani de prizonierat, prin apariţia unei zone keratinoase, de culoare vineţie, la articulaţiile mâinilor, ieşită în evidenţă mai mult atunci când aveam pumnul strâns, însoţite de apariţia unor băşici cu ruperea lor după un timp, în luna iunie a fiecărui an. Aceste manifestări au durat mergând însă spre dispariţie până în anul 1988, când, ajungând în Statele Unite şi având posibilitatea de a mânca multe fructe, în orice anotimp al anului, toate urmele au dispărut cu desăvârşire.

Mi-a rămas în minte prima zi de serviciu de la brigada Năstăsescu. Aveam la discreţie pâine albă, unt şi zahăr, dar organismul are o anumită putere de asimilare – şi dacă îi dai prea mult se revoltă. Dimineaţa serveam în mod obişnuit un ceai cu pâine albă şi unt „cât înghite”, ca la anumite reţete culinare. După terminarea seriilor de masă de dimineaţă, pregăteam porţiile de pâine neagră pentru masa de amiază şi seara, cele 300 de grame. Pe la ora 10:30 însă noi serveam nişte pâine albă prăjită cu unt şi presărat puţin zahăr deasupra. Combinaţia asta de zahăr cu unt dădea un gust asemănător vaniliei. Masa de prânz o mâncam din obligaţie, la fel şi caşa de seara, deşi nu cu prea multă poftă. Trecerea bruscă de la raţia obişnuită la cea la discreţie din prima zi de serviciu mi-a adus însă o indigestie şi m-am zbătut toată noaptea. Am tras concluzia corespunzătoare şi am

gustat din bunurile avute la dispoziţie mai cu „smerenie”, cum spune un călugăr din romanele lui Damian Stănoiu. Oricum, timpul petrecut în brigada Năstăsescu m-a făcut să mă îndrept puţin de spate, să prind putere şi rezerve pentru perioada următoare, când aveam să dau de greu în lagărul următor.

Mă întorc însă în timp, în acest lagăr 74, unde s-au întâmplat multe şi timpul de şedere a fost îndelungat.

Ingeniozitatea prizonierilor a făcut să apară mai multe îmbunătăţiri în viaţa de lagăr. De la aducerea apei cu sacaua dintr-un puţ cu apă necorespunzătoare calitativ, sau dintr-un pârâu exterior, datorită spiritului inventiv al locotenentului de rezervă, inginer Mihalache, s-a ajuns la reuşita pompării apei într-un rezervor aerian, folosind energia eoliană, având în vedere existenţa multor zile cu vânt la Mânăstârca. Au dispărut sacagiii şi strigătele de „ciuş”.

În toamna anului 1944 lagărul nu avea lumină electrică şi dacă ţinem seama de paralela pe care se afla Mânăstârca – aproximativ 57 de grade latitudine nordică – vara avea noaptea de 4 ore, între 23 şi 3, iar iarna erau nopţi îngrozitor de lungi, între orele 17 şi 8:30 a doua zi dimineaţa.

La iniţiativa celor patru prizonieri din colţul meu de paturi, am început să colectăm câte un vârf de cuţit de unt, margarină sau untură zilnic, cu care alimentam un opaiţ confecţionat dintr-o cutie de conservă americană, îmbunătăţind puţin situaţia, dându-ne impresia unui mic confort. Ingeniozitatea a mers mai departe şi tot din cutii de conserve americane s-au confecţionat lămpi cu gaz, care în locul sticlei de lampă aveau un cadru triunghiular sau dreptunghiular în care se introduceau bucăţi de sticlă, cadru terminat cu un mic cilindru în partea de sus, care asigura tirajul şi ventilaţia. În scurt timp au apărut şi lămpi mai sofisticate cu baza hexagonală, model pentru care a optat şi locotenentul comandant al lagărului pentru birou şi pentru acasă.

Întrucât tăbliile de placaj se găseau mai uşor în lagăr, din acestea se confecţionau cărţi de joc, jocuri de şah şi table, precum şi piese de joc pentru jocul de „rummy”. Aşa s-a făcut că în lunile noiembrie şi decembrie 1944 am jucat „rummy” zi de zi, de dimineaţa până seara, cu întreruperi numai în timpul mesei de prânz. Execuţia pieselor de toate categoriile de joc era foarte reuşită şi eram încântaţi să jucăm, dându-ne iluzia pieselor adevărate cu care jucam uneori în ţară. Jucam cu plăcere şi table şi făceam haz jucând cu aspirantul Costandache: nu jucam decât pe glorie, dar învingând, tot îi ceream recompensă ca în ziua în care era învins să treacă descoperit prin dreptul patului meu.

Lemnul de măr era la mare preţ în lagăr, căci era folosit de cei talentaţi pentru sculptat, nu obiecte de artă ci ceva mai practic, ţigarete, pipe şi tabachere foarte reuşite, cu încrustaţii frumoase. Un

asemenea ţigaret am primit cadou de la locotenentul Stelian Staicu, viitorul general de mai târziu, fiind cu un an în urma mea la liceul militar „Mihai Viteazul” din Târgu Mureş. Unii prizonieri sculptau medalioane cu Sfânta Fecioară Maria, folosind uneori ca materie primă oasele de vită sau cămilă procurate de la bucătărie. Ceea ce a uimit însă mai mult a fost realizarea unei pendule din lemn de măr, care avea un mers foarte precis, depăşind în această privinţă ceasornicele sovietice, care la data aceea erau destul de rare şi de proastă calitate. În afară de medalioane se mai sculptau şi cruciuliţe sau inele, imitând modelul celor cunoscute şi denumite la noi „ghiul”, locul pietrelor preţioase luându-l încrustaţiile. Deşi nu am talent nici la desen, nici la sculptură, am reuşit totuşi să fac şi eu un inel din os, dar foarte simplu.

Lipsurile cauzate de război erau numeroase şi printre acestea se număra şi lipsa de hârtie. Cu destul de multă greutate puteai face rost de un creion prin anii 1945–1946. Am fi dorit să învăţăm limba rusă şi am cerut manuale, dar n-am fost ajutaţi, pentru a nu vorbi bine limba rusă în caz de evadare. Întâmplarea a făcut ca unul din marinari să aibă cu el, salvat la control, manualul de limba engleză al cunoscutului autor Candrea şi am hotărât să continui studiul limbii engleze după acest manual. Hârtia a fost înlocuită cu o placă dreptunghiulară din placaj de mărimea unei coale de hârtie format A4. Pe ea scriam o lecţie cu creionul, învăţam apoi cuvintele, citeam textul şi regulile de gramatică şi aplicam metoda „tocelii” până reuşeam să-mi însuşesc bine lecţia. Învăţasem pe dinafară toate verbele neregulate de la sfârşitul cursului cu cele trei forme: infinitiv, imperfect şi participiu trecut. Chiar şi acum, dacă întâlnesc un verb neregulat la infinitiv, îmi vin în minte fulgerător celelalte două forme – imperfect şi participiul trecut. După ce lecţia era bine însuşită (era recomandaţia autorului), treceam la lecţia următoare, după ce în prealabil ştergeam textul cu o bucăţică de sticlă folosită ca „gumă” de şters.

Pentru corespondenţa cu familia foloseam cerneala violetă pregătită de noi din creion chimic dizolvat în apă. Eram dotaţi cu tocuri de scris cu peniţă, pe care le foloseam doar o dată pe lună, la primirea cărţii poştale duble. Mai târziu, adică prin 1946, am reuşit să obţinem şi ceva hârtie, plătind-o cu pâine, unt şi zahăr, de la soldaţii care lucrau afară din lagăr. Se practica pe scară largă acest sistem de troc pentru procurarea a orice, începând cu tutun sau ţigări Kazbek. Mahorca sau tutunul nu erau însoţite şi de foiţă, aşa că se folosea pentru confecţionarea unei ţigări ziarul „Izvestia”, din care primeam o anumită raţie, dar ziarul prizonierilor români „Graiul Liber”, a cărui hârtie nu era aşa de bună la fumat ca „Izvestia” sau „Pravda”. Raţia zilnică de ţigări, tutun sau mahorcă era de 10 grame şi primeam ceea ce aveau şi ei.

Venind vorba despre ziare, trebuie să arăt că sovieticii le foloseau pentru propagandă şi în acest scop, un ofiţer cunoscător al limbii ruse avea sarcina citirii unei anumite părţi din ziar, trecând pe rând pe la toate bordeiele, informând despre situaţia de pe front şi mai ales despre realizările interne, încununate mereu de succese. Este curios însă faptul că ofiţerul, care ne citea ziarul sovietic ca şi când ar fi fost un ziar românesc, nu vorbea limba rusă, dar o traducea în mod automat.

Lunar, primeam ziarul prizonierilor români, câte un exemplar la doi inşi, care după citire era împărţit şi tăiat în foiţe pentru tutun şi mahorcă. În acest ziar se spunea despre „victoriile strălucite ale Armatei Roşii" sau despre „măreţele realizări" ale muncitorilor sovietici, unele ştiri despre lagărele unde erau prizonieri români şi ştiri din România, şi ele cu tendinţă. Despre minciunile publicate în ziar m-am lămurit când am citit o ştire dintr-un număr din anul 1943, rătăcit nu ştiu cum până în 1945 la unul din prizonierii vechi, ştire care informa despre foametea din România, unde oamenii au ajuns să vâneze şi să mănânce ciori. Cum în 1943 mă aflam în ţară, am putut să-mi dau seama de acest neadevăr, care avea totuşi o bază, întrucât în acel an s-a cerut populaţiei rurale să împuşte cât mai multe ciori, care păgubeau recolta, dând o recompensă pe baza numărului de picioare de ciori predate autorităţilor, drept dovadă. În vara lui 1943 mă aflam la Sulina şi mă plictisisem de puii aduşi de lipovenii din Deltă în piaţa din Sulina.

Mai târziu, prin noiembrie 1947, aflându-mă în alt lagăr, aveam să particip la adunarea festivă ţinută cu ocazia zilei de 7 noiembrie. Imediat după aceea un coleg din lagăr, ofiţer de rezervă, avea să scrie un articol despre această adunare în „Graiul Liber" şi povestea despre măreţia zilei, când grupuri, grupuri de prizonieri români se îndreptau spre club vorbind cu entuziasm despre însemnătatea zilei şi măreţele realizări ale ţării socialismului victorios, când în realitate ofiţerii se îndreptau spre club împinşi pe la spate de şeful comunităţii de prizonieri români, sublocotenentul de rezervă Ionică, ajuns mai târziu maior la Sibiu în aparatul politic.

În general, viaţa în lagărul 74 era destul de comodă. Dacă îţi făceai munca zilnică la curăţenie sau la căratul lemnelor, nu te mai deranja nimeni până la ora 17 când, invariabil – iarna, vara – se făcea apelul general, la front în faţa bordeielor, pe aleea principală a lagărului. Periodic, aproximativ o dată pe lună, se făcea controlul la bagaje şi controlul corporal. Se confiscau de fiecare dată cuţitele găsite ce nu putuseră fi ascunse în grabă, de ochiul cesovoiului care controla. Cu toate controalele însă, cuţitele existau asupra prizonierilor mereu, aduse de soldaţii care lucrau afară din lagăr, ori confecţionate chiar în lagăr, cu plăsele frumoase din lemn de măr şi bine ascuţite. Erau

necesare la tăiatul porţiei de pâine primită, la întinderea pe pâine a untului sau margarinei, la confecţionat diverse obiecte, la sculptat şi mai rar la tăiatul cărnii din mâncarea de cartofi, căreia i se spunea tot caşa.

Cu toată lipsa de încurajare a învăţării limbii ruse, în timp, prin contactul sporadic cu santinelele, cu personalul sanitar şi administrativ al lagărului, am început să „prindem" câte ceva. Fenomenul era şi invers, mai învăţau şi ruşii câteva cuvinte româneşti, mai ales când ele exprimau mai corect ceva. Aşa s-a întâmplat cu locotenentul comandant al lagărului care, într-o zi aflându-se în apropierea porţii principale şi zărind un prizonier român pe aproape, i-a dat ordin să-l cheme la el pe şeful magaziei de alimente. Prizonierul a luat poziţia de drepţi şi în semn că a înţeles i-a răspuns: „seicias". Comandantul, furios, a ţipat la el spunându-i: „niet seicias, imediat". Acest „seicias" la ruşi poate avea semnificaţii diferite, de imediat, dar şi de o oră sau mai mult, de unde şi expresia lor „seicias cerez cias", adică imediat peste o oră.

În primele luni de prizonierat am avut mereu câte ceva nou în viaţa noastră, ne-am organizat şi adaptat noilor condiţii, noului mediu, am făcut noi cunoştinţe printre celelalte naţiuni prezente acolo, ne-am legat mai mult unul de altul noi, marinarii, care proveneam de la nave diferite. Preocupările pentru crearea unor condiţii cât mai comode de viaţă, în primitivitatea vieţii de prizonieri, la nişte oameni primitivi şi ei prin modul lor propriu de viaţă, ne-au atras oarecum de la gândurile apăsătoare ce le aveam datorită împrejurărilor în care fusesem pur şi simplu răpiţi şi aruncaţi într-un vagon de vite şi transportaţi la mii de kilometri de ţară şi de o viaţă civilizată.

A urmat apoi rutina şi plictiseala de moarte, disperarea la ideea că nu putem face nimic şi că nici cei din ţară nu fac nimic ca să ne scoată din captivitate. Aveam să aflu în anul 1990, citind cartea lui Nicolae Bacu intitulată „Agonia României 1943–1947", care în capitolul 12 prezintă scrisoarea Suveranului României din 24 ianuarie 1945 adresată Preşedintelui Statelor Unite Roosevelt, că această scrisoare a fost însoţită de memoriu de 36 de pagini, în care erau enumerate abuzurile sovieticilor pe teritoriul României şi care amintea şi de continuarea deţinerii prizonierilor de război, foarte mulţi luaţi nu în lupte, ci prin viclenie şi minciună, după 23 august 1944.

Cu toate condiţiile de igienă pe care sovieticii se străduiau să le asigure, în parte reuşite, pentru că nu mai existau păduchi în lagăr şi nici tifos exantematic, gândacii roşii au găsit mediu favorabil de dezvoltare în bucătării şi anexele lor, extinzându-se încetul cu încetul şi în bordeie, unde aveau mediu favorabil de cuibărire în tăbliile de lemn al paturilor şi în stâlpii de brad susţinători, care aveau multe crăpături. În acest mediu favorabil s-au dezvoltat şi ploşniţele, căci

sovieticii nu aveau insecticide. Lupta am dus-o cu mijloace reduse, dar până la urmă dovedindu-se eficace. Inamicul numărul unu îl constituiau ploşniţele, care se înmulţiseră extraordinar de repede şi ne aduseseră la disperare cu atacurile lor în picaj din patul de deasupra sau din scândurile tavanului în formă de „V" al bordeielor. Neavând lumină decât slaba pâlpâire a opaiţului, ne plimbam pe afară către ora 23 şi vara şi mai mult, pentru a obosi şi a adormi imediat, după care eram supuşi la muşcături; odată sătule, ne lăsau în pace. Unii dintre noi îşi făcuseră din cearceafuri un fel de sac de dormit, prevăzut cu o bucată de tifon în dreptul feţei pentru a putea respira şi îl închideau prin interior, izolând-se astfel de atacul ploşniţelor. Sacul fusese botezat submarin.

Am putut scăpa de ploşniţe abia în cursul iernii, când am făcut deparazitarea cu apă caldă şi prin ger, lăsând uşile şi ferestrele deschise pe timpul nopţii, timp în care dormeam în alte bordeie înghesuiţi cum puteam. Operaţia era repetată după un timp în cazul în care din ouăle mai rezistente la apa fiartă şi ger ieşea o nouă generaţie.

Nu pot să uit primul Crăciun făcut în lagăr. Aceste sărbători tradiţionale răscolesc prin amintiri duioase, care încep din fragedă copilărie, ajungând până la cele de acum un an. Moralul nostru era foarte scăzut. Ne aflam atunci înconjuraţi de patru rânduri de sârmă ghimpată, păziţi de militari înarmaţi cu „balalaice", nu mai aşteptam colindători, dar ne-am amăgit totuşi cu un pom de Crăciun sărăcăcios, împodobit cu ghirlande de hârtie colorată, vată şi figurine desenate pe hârtie. Ca să realizăm o atmosferă de sărbătoare, am pregătit din timp o băutură uşor alcoolică realizată din pâine, puţin zahăr şi apă, din care a rezultat un „cvas" relativ slab. În mod excepţional, în seara de ajunul Crăciunului am fost de acord să fumăm în bordei. Am cântat şi nişte colinde şi în pauze ne-am cinstit cu cvas şi am fumat. Gândurile erau însă departe, la ai noştri, şi fiecare ni-i închipuiam pe membrii familiei în jurul mesei şi cu un pom frumos împodobit. Am stat până la miezul nopţii şi apoi ne-am culcat cu tristeţea în suflete. Era primul Crăciun în captivitate şi nu bănuiam atunci că îmi va fi dat să mai petrec încă trei, în aceleaşi condiţii. A doua zi dimineaţa ne-am trezit cu toţii mahmuri ca după o noapte de chef. Cred că nici cvasul nici ţigările fumate nu purtau vina, ci doar lipsa de somn cu care ne obişnuiserăm în lagăr, când în primul an ne culcam devreme din cauza lipsei de lumină.

Scrisesem acasă a treia carte poştală, dar de primit nici vorbă să primim ceva din ţară şi această situaţie de lipsă de veşti a durat până în anul 1946. Cum au putut fi atât de cruzi cu sufletele oamenilor? De fapt, nu poţi pretinde nimic unor oameni fără suflet. Numărul total al cărţilor poştale cu răspuns (duble) scrise de mine a fost de aproximativ

50, iar la soţie au ajuns numai jumătate. Răspunsuri din partea ei au fost numai 12. Un exemplu despre „grija” cu care se proceda cu corespondenţa prizonierilor l-a constituit o carte poştală trimisă din Constanţa la 23 septembrie 1946, cu o fotografie mică a fiicei mele prinsă cu capsă, care a ajuns la mine abia la 5 octombrie 1947 şi fără fotografie. Plecasem din lagărul 74 în luna ianuarie 1947 şi până atunci nu mi se înmânase fotografia, dar cineva a scris pe cartea poştală noua mea adresă – lagărul 27/11 şi astfel a ajuns la sfârşit de octombrie la destinaţie.

Iarna 1944–1945 a fost foarte grea şi geroasă. Atunci am suportat gerul cel mai mare, de –44 grade Celsius, prin luna ianuarie. Lemne aveam suficiente în lagăr, în bordei era cald, dar chinul era atunci când trebuia să ieşim pentru nevoi personale. De asemenea, constituia o problemă şi deplasarea până la sala de mese, nările se lipeau imediat şi trebuia să ţinem mâna înmănuşată tot timpul la nas. Totul se făcea în pas alergător. Dacă scuipai, jos ajungea gheaţă.

În zilele geroase, cu cer senin de un albastru splendid, nu adia niciun vânt şi era un spectacol frumos să vezi înălţându-se drept spre cer fumurile de la bordeie. Era o regulă respectată peste tot în Uniune ca la temperaturi de –30 de grade sau mai scăzute, să înceteze orice lucru în aer liber. Asemenea temperaturi am mai avut şi în al treilea lagăr în iernile 1947–1948, dar nu mai scăzute de –30 de grade.

Zăpada abundentă ne-a obligat să facem pârtii, iar căratul lemnelor de la pădure devenea anevoios şi îl făceam cu săniile, la care trăgeam la ham cu nădejde şi cu pas mai grăbit din cauza frigului. Glumind, spuneam că ne meritǎm porţiile de caşa de ovăz pe care îl mâncam noi în locul cailor, inexistenţi la vremea aceea.

Iarna rusească este şi grea, şi plictisitor de lungă. Începe cel mai târziu la jumătatea lui octombrie şi durează până la jumătatea lui aprilie. Topirea zăpezii se face brusc şi masiv, primăvara este scurtă, iar vegetaţia evoluează rapid, existând o adaptare a plantelor la mediul geografic, cultivate sau sălbatice, care reuşeau să ajungă la maturitate într-un timp record. Aşa s-a întâmplat şi în primăvara lui 1945, când datorită fenomenului apărut de „orbire de noapte” ne-am apucat de grădinărit în goană după vitamine. Grădinăritul era o muncă uşoară, plăcută şi mai ales utilă în situaţia noastră. Eram supravegheaţi de câte două santinele, care erau destul de prietenoase şi uneori se angajau în discuţii cu noi.

Îmi amintesc de o zi însorită, când, odihnindu-ne într-o pauză pe marginea tarlalei, unul dintre prizonieri a scos din buzunarul de la piept o fotografie în care era soţia lui fotografiată în dormitor în apropierea patului, pe o noptieră se vedea aparatul de radio, iar pe cealaltă aparatul telefonic. Într-o altă fotografie era el lângă automobilul personal, un Ford pare-se. Santinela l-a văzut şi curios, s-a

apropiat întrebându-l cine-i persoana de lângă automobil. Răspunzându-i că este el, prizonierul, santinela a privit neîncrezător şi a aruncat de câteva ori ochii şi la fotografie şi la el, care era nebărbierit de câteva zile. Văzând că la figură se aseamănă a spus „ladna" (se poate). A cerut să vadă şi a doua fotografie şi a cerut explicaţii. Credea că soţia era vreo artistă şi aparatul de radio şi telefonul ar fi putut fi ale acesteia. La explicaţia dată de prizonier că persoana nu este artistă ci soţia lui şi că fotografia a fost luată în dormitorul lui, santinela s-a înfuriat şi l-a apostrofat în felul următor: mi-ai zis că este maşina ta şi te-am crezut, mi-ai spus că femeia nu e artistă ci soţia ta şi iar te-am crezut, dar să-mi spui mie că ai şi telefon şi mai ales aparat de radio nu te mai cred, eşti un mincinos.

La ei pe atunci emisiunile de radio se făceau prin staţii dirijate central, numite de radioficare, model copiat şi pe la noi pe la sate după ajungerea comuniştilor la putere, iar cetăţeanul avea în casă un simplu difuzor la care asculta ceea ce i se da şi nu avea decât posibilitatea să-l regleze de la un buton mai tare sau mai încet, ori să-l închidă. Ceea ce nu era „partinic", glasul partidului trebuia ascultat şi urmat cu sfinţenie. Prin anul 1948, la întoarcerea mea din captivitate, aveam să-l găsesc pe tatăl meu cu un asemenea difuzor în casă, pe care îl închidea foarte des şi pe care îl botezase „mincinosul".

Anul 1945 a fost un an cu surprize în lagărul 74. Foarte mulţi prizonieri se înscriseseră în mişcarea voluntară ca să plece pe front, să distrugă „fiara fascistă chiar în bârlogul ei" alături de tovarăşii eliberatori. S-a făcut o primă selecţie pentru o completare la divizia „Tudor Vladimirescu", pentru că aceasta fiind angajată în lupte avusese câteva pierderi. Printre fericiţii aleşi a fost şi prietenul meu Stelian Staicu, viitorul general de prin anii '50, pe care l-am rugat să-mi anunţe soţia unde sunt, în ce condiţii am fost făcut prizonier şi cum trăiesc în lagăr, menţionând că, deşi am scris în fiecare lună, nu am primit nimic de la ea. Era cel mai sigur mijloc de comunicare, dar din păcate într-o singură direcţie. Lotul a plecat prin luna februarie, dacă ţin bine minte.

Au început apoi zvonurile despre constituirea următoarei divizii „Horia, Cloşca şi Crişan" (HCC), în care speram să intrăm şi noi toţi marinarii, având în vedere condiţiile în care am fost făcuţi prizonieri, după armistiţiu. Dar n-a fost să fie aşa, căci sovieticii foloseau oamenii în atingerea scopurilor lor politice şi nu conform principiilor de drept, de dreptate sau cele ale moralei creştine. Printre marinari se aflau doi, deveniţi de curând taţi şi unul, adică eu, nu avusesem fericirea să-mi văd copila după naştere. Un sentiment umanitar i-ar fi obligat pe cei care au făcut selecţia să-i includă neapărat pe aceştia doi, dar cum acest sentiment nu exista la acea dată la sovietici şi nu ştiu cât există acum în ţările slave, foste componente ale Uniunii Sovietice,

locotenenţii Miulescu şi Matei au fost reţinuţi în continuare, scontând pe nu ştiu ce avantaj ar fi putut obţine de la ei în lagăr, sau în viitor în R.P.R. sau R.S.R. Scopul urmărit nu a putut fi realizat însă, deşi am mai fi rămas încă trei ani acolo, după plecarea diviziei HCC. N-am avut nici măcar mulţumirea de a afla vreo veste despre soţie şi fetiţă aproape doi ani de zile. Câte gânduri, câte frământări, griji şi presupuneri nu mi-au trecut prin minte şi prin suflet în aceşti ani, închis într-un spaţiu restrâns, îngrădit de patru rânduri de sârmă ghimpată. Numai tinereţea, organismul sănătos şi educaţia temeinică primită în familie, în şcoală şi marină au contribuit la calmul şi răbdarea cu care am înfruntat acel prezent dureros şi am întrezărit viitorul. Cred că un suport moral l-au constituit pentru mine cărţile poştale lunare pe care le scriam soţiei, dându-mi iluzia unui dialog şi a unei legături strânse cu familia, când în fond era doar un monolog cu secvenţe lunare. Am cerut mereu şi am sperat necontenit, lună de lună, că voi primi o fotografie a fetiţei, aveam dreptul de a o cunoaşte măcar pe această cale. Am semnalat anterior primirea, într-un târziu, a unei cărţi poştale la care fusese prinsă cu o capsă o mică fotografie a fetiţei şi, deziluzie, n-a sosit decât capsa, fotografia fiind pierdută undeva pe drum sau poate nu s-a pierdut ci a fost smulsă intenţionat pentru a stârci sufletul unui tată şi a-i face docil. S-au înşelat însă şi n-au reuşit decât să călească un caracter pentru încercările de mai târziu din lagăr şi mai apoi din ţară.

Am cunoscut cel puţin doi ofiţeri români, care în 1946 lucrau la distribuţia de unt, zahăr şi pâine în lagărul 74 şi care au fost racolaţi de către NKVD ca la întoarcerea în ţară să facă spionaj în favoarea Uniunii Sovietice. Unul din cei doi era un ardelean care mi se părea sincer şi cinstit, dezvăluindu-mi manevrele sovieticilor printre prizonieri. L-am întâlnit şi vizitat după întoarcerea în ţară, la o unitate MAI de pe strada Ştirbei Vodă, dintr-un bloc din apropierea Cişmigiului, unde accesul era strict controlat. La biroul de informaţii mi s-a luat un scurt interogatoriu, deşi eram în uniformă, cerându-mi să spun cine sunt, ce vreau, pe cine caut, de unde şi de când îl cunosc etc. Şi, după un timp de aşteptare, respectivul a venit la poartă. Mi s-a părut tot atât de sincer şi cinstit ca şi în lagăr, dar n-am mai repetat vizita, din prudenţă.

Mă întorc însă din nou la iarna grea din 1944–1945, când după sărbătorirea Crăciunului şi deparazitarea făcută cu apă şi ger, am avut o surpriză plăcută. Cred că era prin martie 1945, când se mai înmuiase gerul şi săniile au putut aduce în lagăr o cantitate enormă de paie pentru prizonierii sosiţi în lagăr în luna octombrie 1944. Dormisem până atunci pe scândura acoperită doar cu dosul de saltea şi începusem să facem vânătăi la oasele şoldurilor căci slăbisem în mod vizibil, aşa că ne-am umplut saltelele cu paie „cu vârf şi îndesat”, din

care cauză unii mai cădeau din cuşete de rotunde ce deveniseră saltelele. Oricum, dormeam acum mai comod, dar un somn dulce ca cel din prima noapte de lagăr, pe scândură goală, în urma celor trei săptămâni de calvar în vagonul de vite, nu am mai avut niciodată.

Aprilie 1945 a însemnat pentru mine un ghimpe în inimă, prin plecarea fericiţilor aleşi pentru divizia HCC[5], apoi resemnarea, noi speranţe, noi zvonuri şi iar speranţe în luna mai, când Germania a capitulat şi războiul s-a sfârşit. Nicăieri în lume, în afară de U.R.S.S., atât în urma primului război mondial cât şi în urma celui de-al doilea, n-am auzit ca prizonierii să fie reţinuţi cu anii până a ajunge să fie repatriaţi. Speranţele noastre s-au spulberat. Prizonierii totuşi fierbeau, se agitau, stabileau termene pentru viitoarele loturi, încurajaţi uneori şi de câţiva prizonieri care făceau spiritism şi răspunsurile morţilor erau conform dorinţelor prizonierilor, dar degeaba, nicio mişcare nu s-a mai făcut până în 1946, când s-a pregătit un lot special în scop propagandistic, înainte de alegerile din noiembrie.

În lagăr s-au descoperit multe talente artistice, s-a organizat un cor demn de toată lauda, condus de un ofiţer de rezervă pe nume Merişescu, cor care se întorcea uneori de la câmp cântând de-ţi era mai mare dragul să-l asculţi, uitând parcă de situaţia tristă în care ne aflam. S-au dat şi spectacole pe o scenă amenajată în sala de mese. Îmi răsună şi acuma în ureche melodia „Sârba în căruţă”, executată impecabil de cor.

S-a scris şi un spectacol de revistă, interpretat cu măiestrie, în care sublocotenenţii Martinescu şi Bălăşescu jucau roluri feminine cu atâta îndemânare că asistenţa, formată nu numai din prizonieri, ci şi din personalul sovietic al lagărului, nu putea distinge interpretarea masculină a rolurilor. S-au lansat şi două melodii noi – „Savarina” şi „Femei, femei” – care au devenit şlagăre şi erau fredonate de prizonierii care erau mai „în voce”, multă vreme după stagiunea de revistă. Doctoriţa Vasilievna a fost încântată, iar sora Liuba, prezentă şi ea, şi-a mai schimbat părerea iniţială cu „niet kultur”, devenind mai binevoitoare la inspecţiile la curăţenie, acordând mai multe calificative de „cistâi” decât de „greaznâi”. Pentru că a venit iar vorba de sora Liuba, nu mă pot stăpâni să n-o pârăsc. Ca fizic era o blondă acceptabilă şi veritabilă. Părul ei lung şi împletit în coade strânse frumos la spate într-un coc constituia farmecul ei şi de asemenea ochii albaştri-vineţii, adăpostiţi de sprâncene frumos arcuite, dar nasul şi forma botoasă a gurii o făcea să arate ca un cap de cal. Ca ţinută părea îngrijită – halatul alb şi boneţica, fusta din postav kaki şi cizmuliţa, o făceau demnă de meseria pe care o practica. Întâmplarea a făcut însă ca într-o zi singurul soldat marinar din lagăr să fie dat sorei Liuba la ea acasă, să taie lemne. Acesta a venit apoi să ne spună că sora Liuba

trăieşte într-o casă modestă, fără a fi împrejmuită cu gard, dar şi fără closet, ea folosind în acest scop terenul din spatele casei, presărat cu mici grămăjoare, care se degradează în timp, făcând loc altora. Asta mai zic şi eu „kultur”. Oricum, am iertat-o demult pe sora Liuba pentru calificativul de „greaznâi” pe care mi l-a acordat într-o dimineaţă la curăţenie.

Am amintit în treacăt mai înainte despre doctoriţa Vasilievna care merită numai cuvinte de laudă în calitatea sa de medic şef de spital, de fapt o clădire de infirmerie mai mare. Din personalul său în subordine nu-mi amintesc decât de surorile Liuba, Paolina şi Asea, aceasta din urmă având o figură plăcută de asiatică. Revin însă la doctoriţa Vasilievna, care s-a străduit şi a reuşit să menţină o stare sanitară corespunzătoare în lagăr, folosind baia şi etuva pentru a nu mai exista niciun parazit în lagăr, asigurând o baie la 10 zile, rufe curate, o hrană care să se înscrie în normele în vigoare de 1.800 calorii zilnic şi căldură suficientă în bordeie pe timpul iernii. De fapt acest din urmă deziderat era uşor de realizat, căci lemne erau suficiente şi cu o putere calorică mare, esenţa folosită fiind în exclusivitate mesteacănul. În plus, îngroparea în pământ, până la nivelul ferestrelor, a bordeielor le făceau mai călduroase, adăugându-se şi aglomeraţia din ele, astfel încât mai conta şi căldura proprie. Sobele erau construite din cărămidă în genul celor de teracotă de la noi şi aveau aplicată o inovaţie, o trapă metalică interpusă pe legătura dintre sobă şi horn, care se menţinea trasă în afară pe timpul arderii focului în sobă şi se înfunda prin împingerea ei în legătura dintre sobă şi horn, izolând astfel legătura de aer cu exteriorul, evitând pierderea căldurii pe horn şi în atmosferă, închiderea se făcea după ce arderea era completă, jarul devenind galben, fără flacără albastră. Soba se menţinea caldă până a doua zi dimineaţa. În cei mai bine de doi ani cât am stat în lagărul 74, doctoriţa Vasilievna a avut un singur caz mortal, de fapt accidental, de care nu putea fi făcută răspunzătoare.

Raţia acordată prizonierilor de război ofiţeri era în general îndestulătoare însă nu şi pentru persoane mai corpolente şi senzaţia lor de foame era permanentă. Cei care executau munci deosebite primeau un supliment de hrană, printre aceştia aflându-se şi cei din blocul alimentar. Prin vara 1945, un ofiţer de rezervă tânăr, voinic şi cu o poftă de mâncare deosebită a fost primit să lucreze la bucătărie, ajutând la curăţirea zarzavaturilor. În prima zi a curăţat morcovi şi lucrând mai şi mânca, aşa cruzi cum erau. La prânz a primit supliment de caşa, iar după-amiază a mai mâncat nişte coceni de varză, iar seara a mâncat din nou caşa, la discreţie. A fost ziua când s-a simţit cu adevărat sătul, dar în timpul nopţii i s-a făcut rău şi a fost dus la spital. Făcuse o ocluzie intestinală din pricina cantităţii mari de morcovi cruzi şi varză înghiţită în afară de mâncarea obişnuită şi deşi

doctoriţa Vasilievna a venit în timpul nopţii de acasă ca să-l asiste şi a intervenit cu experienţa şi priceperea ei, veghindu-l toată noaptea, nu l-a putut salva. Prizonierul a murit sătul dar în chinuri, ceea ce nu s-a întâmplat prin anii 1941–1943, când prizonierii aveau raţia de hrană a deţinuţilor din închisori şi mureau de foame. Pe atunci, raţia lor consta din 400 de grame de pâine neagră pe zi şi eterna supă în care pluteau doar câteva fire de varză, fire care erau culese cu linguriţa şi împărţite în mod egal celor prezenţi la masă.

Personalul sanitar sovietic era ajutat de medicii prizonieri, ca medici propriu-zis sau ca sanitari. Tot ca sanitari mai erau folosiţi şi alţi ofiţeri prizonieri, cum era cazul locotenentului aviator Danielescu, în lagărul 74. Acesta era prizonier vechi şi munca aceasta de sanitar l-a ajutat să supravieţuiască şi pe deasupra să se mai bucure şi de prietenia uneia dintre surorile spitalului. Colegul meu de pat, aspirantul Valeriu Petcu, cunoştea limba rusă şi acest fapt l-a ajutat să se împrietenească oarecum cu sora Asea, dar n-au ajuns la intimităţi din cauza fricii, ea de deportare şi el de amânarea plecării acasă.

A treia soră din cele amintite, Paolina, a făcut multă vâlvă în lagăr. Era o rusoaică blondă cu ochi albaştri, mică şi durdulie, dar cu forme oarecum proporţionate pentru statura ei, având o fire vioaie şi veselă. Era singura dintre rusoaice care a învăţat puţin româneşte. Prizonierii români o simpatizau şi când o întâlneau o salutau cu salutul obişnuit atunci în lagăr „hai să trăieşti”, salut pe care îl învăţase şi Paolina pronunţându-l însă în felul ei „hai se treieşti”. Unii prizonieri mai glumeţi îi răspundeau la salut cu „ca popa de la Costeşti”. Era cunoscut în toată ţara incidentul care avusese loc în localitatea Costeşti din Muntenia, la o denie din Săptămâna Mare când, producându-se panică, toţi credincioşii au năvălit spre uşă blocând-o, căci uşa se deschidea înăuntru şi astfel au ars cu toţii. Paolina auzind răspunsul acesta diferit la salutul ei, a întrebat nedumerită „pacemu ca popa de la Castieşti?”. După ce a aflat întâmplarea cu incendiul bisericii de la Costeşti, când vreun prizonier o saluta cu „hai să trăieşti” Paolina se grăbea să răspundă „niet ca popa de la Castieşti”. Mai circula în lagăr o bârfa despre Paolina, cum că ar fi fost căsătorită până atunci de trei ori, din care cauză unii o numeau Paolina tur de fier. Porecla a ajuns şi la urechea Paolinei şi iarăşi nedumerită a întrebat pe unul dintre prizonieri; „Paolina, Paolina, a pacemu tur de fier?”. Când i s-a explicat ce şi cum a ajuns să fie poreclită aşa, ea nu s-a supărat, ci a pus în mişcare degetul arătător spunând: „oi, rumâni hitrâi”. Paolina era cam de vârsta noastră, ceea ce înseamnă că ea este acum o pensionară trecută de 70 de ani. Doctoriţa Vasilievna avea pe atunci vreo 50 de ani, aşa că acum după ce au trecut mai mult de 46 de ani, ea se odihneşte în lumea drepţilor, împăcată că şi-a făcut datoria. Este singura persoană de la est de Nistru căreia îi păstrez

respect şi o frumoasă aducere aminte pentru comportarea ei faţă de prizonieri, pe care i-a tratat ca pe oameni egali cu ea.

Războiul odată încheiat, eram îndreptăţiţi să sperăm într-o întoarcere acasă, aşa că zvonurile apăreau şi dispăreau şi iar apăreau. Ziarele „Graiul Liber" şi „Izvestia" înălţau în slavă victoria împotriva fascismului, dar despre repatrierea prizonierilor nu spuneau absolut nimic. A făcut mare vâlvă în lagăr monumentul înălţat la şosea în memoria ostaşilor sovietici care s-au jertfit pentru apărarea României. Prizonierii nu priveau cu ochi buni ridicarea acestui monument.

Timpul trecea foarte greu şi nu aveam cărţi de citit în limba română decât foarte puţine şi cu conţinut exclusiv politic ca: *Istoria partidului comunist bolşevic, Imperialismul, cel mai înalt stadiu al capitalismului, Stângismul, boala copilăriei comuniste, Un pas înainte şi doi paşi înapoi*, şi cam atât. Salvarea mea din punct de vedere intelectual a fost Cursul de limba engleză fără profesor al lui Candrea şi romanul în limba franceză „Les Miserables" al lui Victor Hugo, pe care l-am citit şi l-am răscitit de câteva ori, acesta din urmă în lagărul de la Krasnogorsk.

Pentru omorârea timpului, mai ales în serile lungi de iarnă, prizonierii asistau la povestirea de romane sau filme, în câteva seriale fiecare, ori la procese imaginare organizate de avocaţi, desfăşurate de asemenea în şedinţe seriale.

Având şi preoţi militari în lagăr, se organizau servicii religioase la sărbători mai mari, uneori în sala de mese, improvizându-se acolo un altar, alteori în unul din bordeie. Se înălţau rugăciuni pentru sănătatea noastră şi a celor de acasă, pentru revederea cât mai apropiată a celor dragi. Credinţa în Dumnezeu şi în ajutorul Lui nu ne-a părăsit niciodată şi în rugăciune am găsit mângâiere, alinare şi speranţă, astfel că, mai târziu, m-am întors acasă sănătos, întărit pentru a înfrunta şi alte greutăţi pe care mi le-a rezervat viaţa şi care nu aveau să întârzie să apară chiar din clipa păşirii pragului casei.

Plictiseala vieţii de lagăr mai era alungată, după cum spuneam mai înainte, prin jocuri de table, şah, cărţi şi rummy, dar şi prin preocupări utile cum ar fi fost împletitul de ciorapi de lână sau pulovăre. De unde lâna? De la nişte pături aduse de sublocotenenţii Marinescu şi Câlea care fuseseră ambarcaţi pe nava şcoală „Mircea" şi aduseseră cu ei păturile de lână albe, frumoase, care au fost deşirate şi au căpătat altă utilitate. Ceea ce era mai curios cu aceşti împletitori de ciorapi şi pulovăre era faptul că ei împrumutaseră de la femei nu numai arta croşetatului, ci şi obiceiul de a vorbi fără întrerupere, exact cum făceau femeile la clacă sau la şezători. Cercul de croşetat era condus de sublocotenentul Cârlănescu.

Eu mă perfecţionasem în ţesutul ciorapilor proprii şi ai locotenentului comandor Dumitru Stanciu, care era tare

neîndemânatic în această privinţă. Eram mai apropiaţi unul de altul, date fiind şi împrejurările din seara de 23 august şi dimineaţa următoare, 24 august, când navele pe care le comandam fuseseră scufundate de aviaţia sovietică, deoarece noi n-am ripostat, înţelegând să respectăm armistiţiul. Este interesant de amintit că în casa de fier a monitorului „Catargiu", scufundat la 24 august 1944 în faţa Peripravei, se afla ceasornicul de buzunar al comandantului. La câţiva ani după război, monitorul avea să fie ranfluat, comandantul avea să fie eliberat din captivitate în mai 1948 şi, la deschiderea casei de fier a monitorului, ceasornicul va fi găsit intact. Ceasul a continuat să meargă tot atât de bine ca înainte, iar locotenent comandorul Stanciu a reintrat în posesia lui. Aceasta denotă că ceasornicul era foarte bun, dar şi casa de fler excelentă, având o etanşeitate perfectă. Lt. comandorul Stanciu înainte de prizonierat suferea de ulcer la stomac şi era consumator de pastile de tot felul. Regimul alimentar din lagărul 74 i-a menţinut silueta şi l-a vindecat şi de ulcer.

Îmi amintesc şi de o altă întâmplare, în legătură cu Vedeta fluvială nr. 4; aveam un „Larousse" ediţia 1914, pe care nu l-am luat în bagajul făcut în grabă, în prezenţa pistolarului sovietic care mă supraveghea în acel moment. Dacă l-aş fi luat atunci cu mine, precis că ar fi avut soarta cursului locotenentului Miulescu şi ar fi fost fumat, căci avea nişte file atât de fine încât rivalizau cu foiţele noastre dinainte de război, marca „Job". El a rămas însă la vedetă şi tot acolo a fost găsit şi în anul 1945, când s-au retrocedat o parte din navele capturate, printre care era şi vedeta mea. Interesant este şi faptul că ofiţerul român care a luat în primire vedeta a fost cumnatul meu, locotenentul Aurel Vasilescu-Novac, care cunoştea dicţionarul şi l-a luat, înapoindu-mi-l în anul 1948. Sovieticii n-au apreciat valoarea dicţionarului, iar pentru fumatul de mahorcă avea foiţa prea subţire, astfel că el a fost salvat. Nu l-am putut lua cu mine la plecarea din ţară, în 1988, deoarece a fost considerat ca intrând în patrimoniul naţional.

Un alt aspect al vieţii din lagăr era activitatea politică, a cărei latură – propaganda – era la loc de frunte. Eram mobilizaţi la adunările festive închinate zilelor de 1 mai, 23 august şi 7 noiembrie, sau la comemorări ale unor evenimente cum ar fi „Comuna din Paris" din 18 martie. De acestea mă leagă două amintiri. Una, netrăită de mine direct, ci povestită de căpitanul Scarlete, este în legătură cu aniversarea unui număr de ani a Comunei din Paris, într-un lagăr unde erau numai câţiva ofiţeri, printre care şi căpitanul Scarlete, martor la adunarea festivă, la care avusese sarcina să vorbească un subofiţer, fost subaltern al căpitanului. S-a achitat de sarcină onorabil dar, în virtutea inerţiei, a încheiat cuvântarea cu „trăiască Marx şi Engels". Căpitanul Scarlete l-a aşteptat la ieşirea din adunare şi l-a apostrofat

cu cuvintele: „Bine măi, Popescule, te-ai vopsit şi tu?”, la care acesta i-a răspuns smerit: „Ce să facem şi noi, domnule căpitane, vrem să plecăm şi noi acasă.” A fi vopsit înseamnă să fi înscris în mişcarea antifascistă şi să activezi cumva în cadrul ei. Profunzimea convingerii unora ce se înscriau era plastic reliefată în răspunsul plutonierului Popescu.

Bineînţeles că trebuia să se ducă munca politică şi prin gazeta de perete, un mijloc de propagandă larg răspândit în fosta Uniune Sovietică şi adoptat cu servilitate şi în ţara noastră, peste tot, de la Comitetul Central şi Marele Stat-Major şi până la ultimul C.A.P., desfiinţat primul, din Săpânţa – Maramureş. Aşa şi în lagărul 74, aveam şi noi gazeta noastră pe care n-o citea aproape nimeni, decât cei care o redactau şi poate comisarul politic care îi aprecia forma şi poate şi mai puţin conţinutul. Redactor responsabil era locotenentul de rezervă Dumitru Leonte, un învăţător, care a plecat ulterior la o şcoală antifascistă de lângă Moscova. M-a solicitat şi pe mine să scriu ceva şi am acceptat, propunându-i să scriu un articol despre naşterea marinei moderne române sub dominaţia lui Carol I. El a acceptat, dar a făcut greşeala să-mi modifice articolul fără să mă consulte. Gazeta a fost afişată de 15 august, Sfânta Maria şi Ziua Marinei noastre. Observând o ciuntire făcută de Leonte, m-am înfuriat şi l-am apostrofat.

Un alt incident „politic” l-am avut tot cu locotenentul Leonte. Era în preajma zilei de 23 august când se organiza o adunare festivă şi vorbitorul era el. În ajunul adunării a venit la mine şi mi-a spus ce va vorbi, prezentându-mi pe o hârtie fragmente din discurs, când eu urmam să încep să aplaud, antrenându-i în acest fel şi pe ceilalţi. Reacţia mea a fost bruscă şi violentă, spunându-i că acest mod de a face politică nu este cinstit şi pe mine să nu mă confunde cu „claqueur”-ii (aplaudatorii) plătiţi de la teatrele franceze pentru susţinerea unor actori sau piese de teatru. Probabil că cele două întâmplări din relaţiile mele cu revoluţionarul locotenent Leonte au fost aduse la cunoştinţa NKVD sau a comisarului politic Terleţki, însă n-am observat să fi avut repercusiuni în viaţa mea de prizonier, doar poate în aceea că, organizându-se plecarea unui lot de prizonieri înaintea alegerilor din noiembrie 1946, n-am fost selecţionat.

Printre prizonierii din lagăr se aflau şi doi colegi de liceu, sublocotenenţii Livius Moldovan din Sibiu şi Ilie Rusu din Şieuţ, judeţul Bistriţa-Năsăud. Cu ei făceam adeseori plimbări pe aleile lagărului şi evocam amintiri din anii de şcoală sau din timpul războiului. Ambii erau prizonieri vechi, dinainte de 1944, suferiseră regimul aspru şi scăpaseră de tifosul exantematic. Livius Moldovan căzuse prizonier în încercuirea de la Stalingrad şi îmi povestea cum mureau prizonierii de tifos şi din cauza mizeriei şi a foamei, vecinii de

pat cu cel decedat nu-l declarau însă câteva zile, pentru a putea să primească şi mâncarea acestuia, în felul acesta astâmpărându-şi foamea. Colegul Moldovan făcea parte din echipa de transportare a morţilor la groapa comună; propriu-zis îi târa legaţi cu o frânghie mai subţire. Morţii erau aşezaţi în rânduri ca sardelele, peste ei se turna var, iar apoi se aşeza altă serie acoperită cu var şi apoi groapa şi se astupa cu pământ. Aceasta era odihna asigurată eroilor morţi în captivitate, răpuşi de boală sau de inaniţie. Livius nu s-a înscris în mişcarea antifascistă pentru că prea văzuse multe şi nu putea să uite sau să ierte. Din lagăr plecaseră două serii de prizonieri, în completare de la divizia „Tudor Vladimirescu" sau în cadrul diviziei „Horia, Cloşca şi Crişan". Eram de acuma în vara lui 1946 şi zvonurile de plecarea unui nou lot în ţară circulau intens prin lagăr. Într-una din zilele acestei veri, mă plimbam cu Livius pe aleea principală a lagărului şi, din vorbă în vorbă, am ajuns şi la problema plecării acasă. Noi doi eram prieteni foarte apropiaţi, mama lui îl cunoscuse pe tatăl meu, eram nu numai colegi de clasă la Târgu Mureş, dar şi vecini; el locuia în Sibiu pe strada Eroilor nr. 8 iar eu în Cristianul Sibiului, la numai 20 de minute de călătorie cu autobuzul sau cu trenul. Mi-am permis atunci să deschid o discuţie cu el, sfătuindu-l să se înscrie şi el în mişcare, căci eu apreciam că în cadrul lotului de repatriere ce va urma, s-ar putea ca eu să plec şi el să rămână mai departe în lagăr şi, mă întrebam eu, ce o să-i spun mamei lui despre atitudinea rigidă luată, încadrându-se într-o minoritate? El m-a ascultat răbdător şi apoi mi-a replicat: „Ascultă-mă, Ioane, eu îi cunosc mai bine pe ruşi decât îi cunoşti tu, am suferit mai multe de la ei şi eu alături de ei nu lupt. Tu du-te sănătos dacă vrei, dar la mine să nu mai vii cu astfel de vorbe". N-am mai insistat şi am mai făcut multe plimbări împreună după aceea, dar nu prea multe totuşi, abordând alte probleme sau evenimente. Am spus nu prea multe plimbări împreună, pentru că în octombrie 1946 s-a organizat lotul de propagandă în vederea alegerilor din noiembrie şi în acest lot s-au selecţionat mai mulţi prizonieri vechi de la Don şi Stalingrad şi neînscrişi în mişcarea prizonierilor. Astfel Livius a plecat şi eu am rămas mai departe în lagăr. Cu Livius glumeam uneori când ne întâlneam şi îl întrebam: „Cum poţi tu trăi cu amărâta aia de soldă de sublocotenent?" El avea doar gradul de sublocotenent, căci era deja prizonier când s-au făcut avansările promoţiei 1940, iar eu eram locotenent. Ironia soartei a făcut ca el să plece mai întâi şi eu să rămân, iar în vara lui 1948, când ne-am întâlnit la Sibiu, el avea gradul de căpitan, iar eu locotenent deblocat din armată, cu data de 1 iulie. De fapt întrebarea în replică, de cum mă pot eu descurca atunci cu solda amărâtă de locotenent nu mai avea logică sau sens, căci fiind trecut în rezervă nu mai primeam niciun fel de soldă, eram şomer sadea. În această situaţie am fost până

în 15 octombrie 1948, când aveam să fiu reîncadrat în armată, iniţial ca ofiţer de rezervă şi abia în anul următor, fiindu-mi situaţia normalizată, redevenind ofiţer activ.

Mă întorc însă în lagărul în care mai aveam de stat şi de petrecut multe. Continuam cu lecţiile de engleză şi o practicam cu maiorul neamţ, abonat „din oficiu" la porţia mea de caşa de soia.

Nu mă împăcăm cu faptul că bărbieritul în lagăr era asigurat numai o dată pe săptămână, sâmbăta de regulă, dar cu timpul am obţinut şi lame de ras de la prizonierii germani sosiţi mai recent, lame care nu erau chiar noi, dar în orice caz mai puţin uzate decât cea pe care am avut-o eu în maşina de bărbierit la plecarea de la navă şi pe care am mai folosit-o multă vreme, ascuţind-o în interiorul unui pahar. Mai obţineam câte un bărbierit suplimentar contra cost, plata făcându-se în ţigări sau pâine. Soldaţii germani care erau frizeri preferau pâinea.

În vara anului 1946, înainte de plecarea lotului de propagandă pentru alegeri, o parte din ofiţerii care nu erau înscrişi în mişcare au declanşat o grevă. Printre ei se aflau mai mulţi ofiţeri de cavalerie, dar şi un ofiţer de marină, locotenentul Mihai Chiriţă. El a fost de la bun început împotriva înscrierii în mişcarea antifascistă şi a rămas consecvent acestei atitudini. Relaţiile dintre noi erau însă normale, cu respectul cuvenit pe care îl datoram, fiind mai tânăr ca promoţie. Îl admiram pentru că era foarte serios şi studios, depunând stăruinţă în perfecţionarea limbilor străine, germana, italiana şi engleza, folosindu-se de prezenţa în lagăr a prizonierilor germani şi italieni. Îmi aduc aminte de o situaţie penibilă când, la sugestia sovieticilor, prin organizaţia voluntarilor români, am semnat declaraţie de condamnare a ofiţerilor care făceau grevă, semnătura fiind dată la o masă, afară, lângă un bordei. Locotenentul Chiriţă, vizat şi el, stătea la o parte şi se uita la noi compătimitor. Acest incident nu ne-a împiedicat să avem relaţii normale în continuare şi mai târziu, în Bucureşti, să menţinem legătura şi să colaborăm. Mărturie a acestora sunt relatările sale în legătură cu monitorul „Brătianu" pe care mi-a permis să le includ în rezumat, aşa cum cred eu, în cele ce mi-au propus să dezvălui despre evenimentele din 1944. Activitatea locotenentului Chiriţă avea să fie rodnică şi după întoarcerea în ţară, atât ca angajat în Ministerul Transporturilor cât şi ca ofiţer profesor la Institutul de Marină din Constanţa; dar, prin politica de cadre a partidului comunist, la fel ca multe alte elemente de valoare din marină, avea să fie trecut în rezervă. Pensionar fiind, va deveni un cercetător pasionat, lucrând la monografia comunei Bistreţu, unde s-a născut, pe lângă alte preocupări intelectuale care îi fac cinste.

Din cele relatate până acum s-a văzut cum sovieticii au căutat să-i atragă pe ofiţeri în politică, să-i transforme în viitori politruci pe care

să-i folosească în ţară şi chiar ca spioni sau unelte ale lor în toate ramurile, inclusiv în armată, pentru ofiţerii activi. Pentru aceasta se foloseau de comisarii politici, de un blid de caşa în plus şi de slăbiciunea de caracter a multora dintre ofiţerii de rezervă.

Din auzite de la prizonierii mai vechi, am aflat despre începuturile „democraţiei" printre prizonierii români, începând chiar din 1941. Unul din primele lagăre cunoscute de prizonierii români era cel de la Ela Buga. Cei dintâi prizonieri aparţinând Marinei au fost cei din Batalionul de Infanterie Marină aflaţi pe poziţie la Chilia Veche sau luaţi în luptă pentru ocuparea oraşului Chilia Nouă, precum şi nişte marinari civili capturaţi pe nişte şlepuri pe Dunăre.

Iarna se aşterne repede în Uniunea Sovietică şi militarii noştri erau îmbrăcaţi în ţinuta de vară, cu pantaloni şi vestoane din pânză de doc, aşa că pentru supravieţuire foloseau pătura pusă peste umeri. Într-o zi de prin noiembrie 1941, când zăpada era aşternută peste tot, comisarul politic a ordonat adunarea prizonierilor români în sala de mese. Cei câţiva ofiţeri prezenţi în lagăr, protejaţi cu pături, s-au aşezat în ultimul rând de bănci. Comisarul a ţinut o cuvântare, străduindu-se să ducă muncă de lămurire, folosind un traducător, adresându-se tuturor, dar mai ales ofiţerilor, spunându-le că este cazul să se înscrie în mişcarea antifascistă şi alcătuind unităţi militare să plece pe front pentru izgonirea nemţilor din ţară. Ofiţerii nu trebuie şi nu pot sta cu mâinile încrucişate, căci ei sunt intelectuali şi pot înţelege mai uşor necesitatea luptei pentru eliberarea ţării de sub nazişti. Cuvântarea nu prea a impresionat auditoriul şi, la întrebarea comisarului dacă are cineva ceva de spus, s-a ridicat cu greu din fundul sălii un ofiţer. Comisarul a luat o mină satisfăcută că, în sfârşit, n-a vorbit în zadar şi i-a dat cuvântul. Ofiţerul a întrebat însă: „Când ni se dă zahărul, că de o săptămână n-am mai primit raţia cuvenită?" Comisarul s-a înroşit la faţă şi i-a strigat să stea jos, proliferând apoi nişte înjurături de zile mari şi, luându-şi avânt, a pornit din nou la politizarea luptei împotriva fiarei fasciste. A urmat apoi o altă întrebare şi o tăcere deplină drept răspuns.

S-a ridicat atunci un sergent oltean, isteţ şi a început să pledeze el cauza comisarului şi în final, nemaigăsind argumente în sprijinul intrării în luptă a încheiat: „Domnilor ofiţeri, trebuie să vă hotărâţi, să mergem cu toţii să-i dăm pe nemţi afară din ţară, că ei ne mănâncă pita noastră albă şi noi mâncăm pământul ăstora… tu-le pământul mamii lor". Într-adevăr, la vremea aceea, pâinea sovieticilor era neagră ca pământul. În continuarea şedinţei, s-a ridicat să spună câteva cuvinte convingătoare şi un marinar de pe şlep, care a început vorbirea poetic, amintindu-şi de când naviga el pe Dunăre şi înfrunta valurile de pe Cotul Pisicii, în aval de Galaţi şi până la urmă a arătat şi el că „trebuie să mergem să-i dăm pe nemţi afară din ţară, că nu

vedeţi că ăştia nu-s în stare să-i dea afară nici de la ei?”. Aşa s-au format viitorii activişti politici din armata noastră, obţinând grade multe, salarii şi pensii frumoase. Unul dintre aceştia a fost şi sergentul marinar Mihalache Drăghici, servantul tunului de 20 mm de la Vedeta fluvială nr. 4, care s-a întors din captivitate în 1945, şi, la înapoierea mea în anul 1948, aveam să-l găsesc cu gradul de căpitan în aparatul politic din marină, fiind încadrat atunci în Casa Armatei din Constanţa. În calitatea sa de sergent tunar la vedetă îl apreciam, fiind inteligent, bun ochitor şi disciplinat şi nu mi-a părut rău să-l găsesc mai mare în grad ca mine, eu fiind la ora repatrierii tot locotenent; abia în următorii ani, cât am mai fost menţinut în marină – 10 ani – aveam să reuşesc să-l depăşesc în grad.

Înainte de a încheia cu şederea mea în lagărul 74, mai consemnez două fapte diverse şi un vis semnificativ. În lagăr fusese adus separat de lotul mare de marinari locotenentul Dumitru Mehedinţi, care reuşise să evadeze după ce fusese luat prizonier şi, intenţionând să treacă Dunărea înot undeva, se amestecase într-o şatră de ţigani nomazi, dar fusese în cele din urmă depistat din cauză că era blond şi cu ochii albaştri, în contrast cu ceilalţi din ceată, bruneţi. A sosit până la urmă la noi în lagăr şi a avut surpriza să se întâlnească câtva timp cu un ofiţer neamţ pe care nava lui îl făcuse prizonier în perioada în care monitoarele acţionau pe Dunăre, înainte de a primi ordin să intre în subordinea sovieticilor. Ofiţerul neamţ fusese mai mult timp cu serviciul în regiunea Ploieşti şi avea amintiri plăcute din România, în special în domeniul culinar. Învăţase puţin româneşte, mai mult înţelegea decât vorbea. Într-o zi, întrebându-l cam ce părere ar avea de o mămăligă cu brânză, ofiţerul a oftat şi a spus: „Ah, die gute mămăligă”.

O întâmplare ieşită din comun, senzaţională chiar, a constituit-o o evadare reuşită a unui ofiţer farmacist ungur, reuşită în sensul că a putut să treacă prin cele patru rânduri de sârmă ghimpată, folosind şi foişorul din colţul stâng al lagărului, întrucât nu mai era ocupat de la un timp cu santinele, probabil tot din motive de economie în schemă, după război. A stat în libertate doar două zile, căci haita de urmăritori, însoţiţi de câini-lup, i-au luat urma şi a treia zi la prânz ofiţerul a fost adus în lagăr. În afară de bătaia luată în momentul prinderii şi mai apoi la anchetă, a primit pedeapsa prevăzută de regulament de 10 zile de carceră.

Este interesant însă de spus că ofiţerul respectiv plănuise evadarea cu un an în urmă şi, în acest scop, a început să-şi înveţe organismul cu o hrană bizară, mânca iarbă spunând că are vitamine, mânca gândaci, râme, în paralel cu mâncare obişnuită din lagăr, încât îl credeam nebun. El ştia însă că de la sovietici nu putea primi hrană după evadare şi de aceea a început această pregătire originală de

supravieţuire în libertate, pe timpul apropierii de ţară, aflată la peste 2.000 de kilometri. După ce şi-a terminat pedeapsa a intrat în regimul normal de hrană, fiind şi înfometat şi slăbit şi convins că trebuie să supravieţuiască în lagăr până la repatriere.

Visul semnificativ despre care am amintit anterior l-am avut eu. Am fost fericit să-mi visez soţia şi mai ales fetiţa, pe care n-o cunoşteam nici măcar din fotografie. În vis, fetiţa era mai mare decât în realitate, arătând că ar avea 4–5 ani. Rulând în memorie mereu şi mereu visul, mi-a trecut la un moment dat ideea că s-ar putea să-mi văd copila abia când va avea vârsta cu care mi-a apărut în vis. Ideea m-a răscolit şi a ţinut mult. A trebuit să treacă timp până să alung gândul, spunându-mi că visele n-au nimic de-a face cu viaţa în viitor, şi mai degrabă sunt o reflecţie a vieţii care s-a scurs. Dar, împotriva logicii mele, visul s-a adeverit şi am cunoscut-o abia când avea 3 ani, 8 luni şi 10 zile.

Ulterior aveam să am un vis semnificativ, prevestitor al unei cotituri în viaţa mea, în luna mai 1948, înainte cu câteva zile de a fi anunţat că sunt trecut în rezervă, în cadrul unei masive reduceri de efective în cadrul armatei. Eram pe atunci în plină şi rodnică activitate, având funcţia de lector superior la Facultatea de Marină din Academia Militară, fiind foarte mult apreciat pe linie profesională. Am avut ocazia să-mi văd foaia calificativă cerută şefului meu direct, comandorul Bălineanu, dar a învins dosarul, în care avea prioritate conţinutul notelor informative anexate. Una din aceste note, pe care am putut-o citi în grabă, în timp ce mi se întocmea livretul militar la comandamentul militar al sectorului 2 din Bucureşti, era redactată de un coleg mai tânăr din Statul-Major al Comandamentului Marinei Militare, în care relata că a auzit că… Nu-i menţionez numele, el şi-a primit răsplata demult, găsindu-şi sfârşitul în WC-ul unui vagon ce se afla în drum de la Moscova la Bucureşti, ca urmare a consumului unei cantităţi de votcă, principalul obicei deprins pe timpul studiilor la sovietici. De aici se vede că sovieticii foloseau metoda „ciripitului”, infiltrând-o nu numai prizonierilor ci şi celor care făceau studiile la ei.

Încetul cu încetul, m-am apropiat de sfârşitul etapei trăite în primul lagăr organizat, terminată la 15 ianuarie 1947, când a intervenit o mutaţie în viaţa mea de „prizonier activ” în loc de „ofiţer activ” cum de fapt şi de drept încă eram. Dar, înainte de a porni la drum, cam prin toamna 1946, după plecarea ultimului mare lot, am fost chemat la comisarul politic Terleţki, unde se afla şi un maior NKVD. În faţa acestuia, a început un interogatoriu, comisarul făcând pe interpretul între maior şi mine. Numele, prenumele, numele tatălui, data naşterii, locul naşterii, profesia, familia, apartenenţa politică, studii, avere, rude etc., exact ca datele ce-mi vor fi cerute ulterior în ţară de atâtea ori. Şi nu aveam să scap de acest pomelnic nici în

Statele Unite, căci, cerând să fiu luat în evidenţă la ambasadă că cetăţean român cu domiciliul în străinătate, va trebui să completez nişte formulare tot atât de amănunţite ca în prizonierat şi în ţară.

Toate au fost bune şi acceptate de maiorul NKVD până la profesia tatălui meu, când a sărit în sus şi a spus că este o minciună, căci copiii de ţăran nu puteau ajunge ofiţeri în România. Comisarul Terleţki a dus multă muncă de lămurire cu maiorul până să reuşească să-l convingă că tatăl meu a fost într-adevăr ţăran şi eu, dacă am avut rezultate bune la învăţătură, am ajuns să fiu ofiţer de marină. În final am fost întrebat dacă doresc să plec la o şcoală, unde să aflu mai multe despre Uniunea Sovietică şi realităţile ei, şcoala fiind undeva lângă Moscova.

Schimbarea de decor, părăsind pădurea nesfârşită de brazi şi mesteceni, pârâul şi cătunul Mânăstârca din faţa lagărului, precum şi dealurile opuse, unde către culme se întrezărea mănăstirea Oranki, unde funcţiona secţia principală a lagărului 74, era binevenită, apropierea de Moscova îmi surâdea, unde oricum puteam spera la o civilizaţie şi mă apropia cu puţin şi de ţară. Am acceptat, maiorul a spus „ladna" şi un „haraşo" şi am fost liber să mă întorc în Corpus 10. În aceeaşi zi, au fost chemaţi la interogatoriu mai mulţi ofiţeri, apoi maiorul a plecat şi s-a făcut linişte.

Eu îmi îndeplineam conştiincios munca la cântăritul porţiilor de pâine, zahăr şi unt. După întâmplarea neplăcută din prima zi când mâncasem cu lăcomie şi nu mă simţisem bine, am păstrat cumpătarea cuvenită şi mi-am propus ca şi la întoarcerea acasă să fiu prudent în privinţa schimbării alimentaţiei.

De altfel, fericirea ca întotdeauna este de scurtă durată. Am fost anunţat că plec în alt lagăr şi am reintrat în regimul alimentar normal, uitând de toate bunătăţile de care am avut parte câteva luni, ca o compensaţie pentru starea de amărăciune provocată de plecarea lotului mare de prizonieri în ţară în anul 1946, compensaţie venită dintr-o pură întâmplare şi nu din partea binefăcătorilor noştri, care ne făceau să lâncezim *sine die*, la marginea unei păduri de brad şi de mesteacăn.

Înainte de a părăsi scena lagărului 74, secţia Mânăstârca, trebuie să mai amintesc că sovieticii, după Conferinţa de la Yalta, au căutat să se încadreze în cele ce se stabiliseră acolo şi, în general, în prevederile legislaţiei internaţionale cu privire la prizonierii de război. Printre altele, ofiţerii prizonieri aveau dreptul la o soldă lunară, care în cazul Uniunii Sovietice era mai mult simbolică, 10 ruble pe lună. Cu ocazia plecării din lagăr trebuia să ni se achite soldele la zi, astfel că în ajunul plecării am primit peste 100 de ruble, cu care am plecat la drum. Am mai primit şi hrană rece pentru două zile, constând din pâine albă şi neagră, zahăr, unt şi conserve de carne în cutii. În cursul verii 1946 primiserăm în raţia zilnică omletă făcută din praf de ouă american şi o

conservă de porc, de asemenea primită de la americani, cum nu mai mâncasem niciodată una asemănător de bună.

Iată-mă gata de plecare, cu bagajul făcut, încăput cu uşurinţă în valiza cu care plecasem de la navă. Mi-am luat rămas bun de la pădurea ce ne-a adăpostit la marginea ei, oferindu-ne aer curat în permanenţă, umbră pe timpul puţinelor luni călduroase de vară, când eram înhămaţi la căruţele cu lemne, sau adăpost de vânt şi ger pe timpul iernilor când eram înhămaţi la sănii. Este curios, dar intrând în pădure pe timpul iernii aveai impresia că intrai în casă, nu mai simţeai tăişul ascuţit al vântului şi parcă nici pişcătura gerului de la câmp. Dacă am avut vreun prieten, singurul din anii 1944–1947, acela a fost pădurea, asemănătoare celor din ţară, oferindu-ne adăpost, peisaj prietenos şi lemnul acela de mesteacăn care ardea cu o flacără alb-albăstruie şi ne încălzea când afară erau –44 de grade, iar în suflete deznădejde, dor şi întristare. Din coaja lemnului de mesteacăn, un prizonier român a izbutit ca prin distilare să obţină o cremă de ghete, ajungând ca după doi ani de zile să ne lustruim încălţămintea. Am trimis un gând prietenos pădurii aceleia, pârului mic şi liniştit, caselor sărăcăcioase din cătunul Mânăstârca şi bietelor femei care, ca şi noi, prizonierii, în primăvara 1945 trăgeau înhămate la plug, imagine care îţi amintea de celebra pictură „Edecarii de pe Volga”. Ce vor mai fi din toate astea? Locurile, spre deosebire de oameni, ne-au fost prieteni.

Calvarul însă nu s-a terminat, astfel că firul povestirii continuă pe altă latitudine.

4. Al treilea lagăr din orăşelul Krasnogorsk

În dimineaţa zilei de 15 ianuarie 1947, am plecat din lagărul 74, cu un camion acoperit cu prelată, 25 de ofiţeri activi şi de rezervă, cei care fuseserăm selecţionaţi pentru a urma o şcoală politică, undeva lângă Moscova. Camionul trebuia să ne ducă până în gara Gorki (Nijni Novgorod), unde în jur de ora 13:00 trecea un tren spre Moscova. Era iarnă, frig, zăpadă mare şi aveam de făcut vreo 70 de kilometri. Normal, chiar în condiţii de iarnă puteam ajunge în timp util ca să luăm trenul. Eram însoţiţi de un singur subofiţer tânăr, înarmat cu un revolver simplu.

Cum căzuse cam multă zăpadă în prima jumătate a lui ianuarie şi drumul pe care mergeam nu era prea circulat, camionul înainta cam greu şi, pe deasupra, a mai făcut şi o pană de motor, care a fost totuşi rezolvată în aproximativ 30 de minute. Ne-am urmat drumul până ce ne-a apărut în faţă un deal cu o pantă ceva mai pronunţată, care ne-a creat probleme şi la un moment dat maşina n-a mai putut înainta. Am coborât toţi din camion şi am împins din părţi şi din spate ca să-l urnim din loc, ceea ce am reuşit. Din prudenţă n-am mai urcat şi am

făcut câţiva kilometri pe lângă el, până ce terenul a devenit plan şi drumul nu a mai fost troienit ca în porţiunea dinaintea pantei.

Cum n-am avut însă o rezervă de timp pentru peripeţii prelungite, am ajuns în gara Gorki după plecarea trenului de Moscova, acesta trecând doar o dată pe zi.

Am intrat în clădirea gării, destul de veche, dar mare şi aspectuoasă. Plutonierul ne-a instalat în camera destinată mamei şi copilului, care avea câteva scaune pe lături şi nici un alt mobilier. El ne-a sfătuit să ocupăm un colţ şi să ne baricadăm cu bagajele avute astfel încât să nu poată pătrunde la noi răufăcătorii, în special hoţii, care erau foarte îndemânatici.

Ne-am retras deci într-un colţ şi ne-am aşezat bagajele într-un sector de cerc, având în spate doi pereţi care formau un unghi drept. Era şi timpul să mâncăm deoarece se făcuse ora 16. Eu, ca fost distribuitor de zahăr, unt şi pâine în lagăr am intrat imediat în acţiune, făcând porţiile de data aceasta din ochi. Eram la un moment dat în faţă cu un calup de unt de 2 kilograme (raţia pe două zile pentru 25 de ofiţeri) şi alcătuiam porţiile, când a apărut un individ, probabil muncitor la calea ferată, uitându-se foarte duşmănos la mine. Eram în interiorul „redutei", dar îngrădirea cu bagaje era mai mult simbolică, trecerea putând fi forţată cu uşurinţă. Norocul a fost că plutonierul care ne însoţea tocmai venise să vadă cum ne-am instalat şi observând privirea duşmănoasă a individului, s-a îndreptat spre el şi l-a apostrofat cu un ton mai ridicat: „Ce te uiţi aşa, cetăţene?" Acesta i-a răspuns că se uită şi nu pricepe cum aceşti nemţi, care au cotropit Uniunea Sovietică, sunt hrăniţi cu pâine albă, unt, zahăr şi conserve, în timp ce el abia are o bucată de pâine neagră. Plutonierul, cu acelaşi ton ridicat, i-a spus că ceea ce mâncăm noi este raţia stabilită de tovarăşul Stalin şi dumnealui să părăsească imediat sala de aşteptare, altfel o păţeşte. La ameninţarea cu tătucul Stalin cetăţeanul a spus „no ladna" şi a plecat imediat.

Plutonierul ne-a atras atenţia încă o dată să fim atenţi şi că dacă am fi avut nevoie de el, îl găseam alături în restaurantul gării. Rămaşi singuri, am început să explorăm celelalte încăperi ale gării, ne-am orientat după miros unde este WC-ul şi am descoperit şi un bufet cu o cetăţeană sovietică mai arătoasă în serviciu. Tot atunci, după trei ani şi mai bine am pus în gură pentru prima oară o băutură alcoolică, un fel de lichior dulceag numit „Moskovskaia", care costa 100 de ruble litrul. Am cerut prima dată 100 de grame, am gustat băutura şi mi-a plăcut, dar mi-a fost teamă să beau, pentru că organismul îmi era slăbit şi dezobişnuit de băuturi alcoolice. După un timp m-am dus din nou la bufet şi n-a mai fost nevoie să comand „sto gram" ci să ridic doar un deget şi am fost servit. La data respectivă „prinsesem" ruseşte prea puţin, aşa că mi s-a părut că sunt insultat de bufetieră când am

auzit-o spunând unui cetăţean ce tocmai intrase în bufet „eto haroşâi mujik”, eu înţelegând că m-a făcut mojic, când de fapt ar fi trebuit să fiu măgulit că ea spunea deoarece sunt bărbat frumos, nu mojic.

Am stat deci în gara Gorki 21 de ore, dormind pe podea doar câteva ore, iepureşte. A doua zi la ora 13 ne-am îmbarcat în acceleratul de Moscova şi de data aceasta am dormit o noapte în tren. A doua zi am coborât în gara Krasnogorsk, care era a orăşelului cu acelaşi nume. Distanţa de la gară până la lagărul 27/11 era de vreo 400 metri şi am parcurs-o cu uşurinţă pe jos. Primul drum după intrarea în lagăr a fost la baie, binevenită pentru că ne-a înviorat după două nopţi obositoare şi pentru că era mai civilizată decât baia din lagărul de la Mânăstârca.

Lagărul era situat la marginea de est a orăşelului şi consta din mai multe barăci cu o capacitate de 100 de persoane fiecare, dar existau şi altele mai mici, mai intime, un club cu sala de spectacole, grupul alimentar, un grup sanitar, ateliere de cizmărie şi croitorie, spălătorie şi baie şi o curte mare cultivată cu garoafe, care durau până în octombrie, când cădea prima zăpadă peste ele, aflate încă în floare. Acesta garoafe nu erau cultivate doar de dragul prizonierilor, ci erau comercializate la Moscova.

Am fost repartizaţi într-o baracă în care erau cazaţi vreo 65 de soldaţi şi 10 ofiţeri români, regula fiind aici ca prizonierii să fie grupaţi, pe cât posibil, pe colective naţionale. Interesantă era însă aici prezenţa a o mie de prizonieri japonezi, aduşi din Manciuria.

Baraca în care am fost repartizaţi era situată lângă gardul triplu de sârmă ghimpată, care ne despărţea de altă baracă similară cu a noastră, dar în afara sârmelor ghimpate, în oraş adică, locuită de nişte muncitoare, compartimentată însă puţin diferit. Baraca noastră era construită dintr-o singură încăpere dreptunghiulară, în care erau 100 de prizonieri, în paturi suprapuse, ofiţerii fiind grupaţi la un capăt, cu un culoar între ei şi restul paturilor pentru soldaţi. Spre deosebire de lagărul 74, aici serveam masa în baracă, ofiţerii având o masă dreptunghiulară, în colţul dinspre paturile lor, cu două bănci de lemn, de care ne serveam pe rând.

Am fost luaţi în primire de ofiţerii români aflaţi aici, care ne-au explicat în amănunt viaţa din acest lagăr şi am înţeles că ei fuseseră aduşi mai înainte în acelaşi scop ca şi noi, să urmeze o şcoală, dar că din anumite motive sau criterii n-au mai urmat-o. Ei au fost antrenaţi în anumite munci exterioare, ajutând în acest fel la munca de reconstrucţie a Uniunii Sovietice, simţindu-se oarecum obligaţi la aceasta din cauză că şi armata noastră a contribuit la distrugerile războiului.

Lagărul Krasnogorsk avea secţii distanţate una de alta, în cealaltă secţie pe care n-am văzut-o niciodată aflându-se conducerea, iar

printre prizonierii de acolo aflându-se şi doi ofiţeri români care absolviseră şcoala într-o serie anterioară şi care acum locuiau la redacţia ziarului „Graiul Liber”. Acolo se mai afla şi o fată din Bacău, pescuită de sovietici dintr-o gară şi urcată cu forţa într-un tren cu prizonieri, întrucât le lipsea unul la număr. Ea era repartizată să lucreze la spălătorie.

Prizonierii ofiţeri români găsiţi în lagăr, prin şeful grupului de români – sublocotenentul de rezervă Ionică –, ne-au sfătuit să răspundem afirmativ la solicitarea de a fi folosiţi la lucru, aceasta constituind şi o notă bună pentru noi, care aşteptam să fim trimişi la şcoală. În această idee, am apreciat că nu va fi mare lucru dacă dăm şi noi o mână de ajutor un timp oarecare, până la începerea cursurilor.

Prima muncă pe care am făcut-o a fost o muncă de noapte, între orele 23 şi 6 dimineaţa şi a constat în trasul la ham, mutând nişte lăzi enorme prevăzute cu tălpi de sănii, de lângă rampa de cale ferată până la o distanţă de circa 50 de metri, aşezându-le ordonat, de unde să poată fi transportate când li se va hotărî destinaţia mai târziu. Lăzile proveneau din Germania, constituind pradă de război şi conţineau lentile „Zeiss” pentru tot felul de instrumente şi aparatură optică. Calitatea lentilelor Zeiss era şi a rămas cunoscută şi apreciată în toată lumea. La jaful organizat pe scară largă de sovietici, s-a adăugat unul la scară mai mică, întrucât fiecare prizonier participant la operaţia de mutare a lăzilor îşi procura, la discreţie, lentile de diferite mărimi, folosite ulterior mai puţin pentru mărit şi mai mult pentru a le transforma în brichete solare, ţigările putând fi uşor aprinse prin concentrarea focarului pe ţigară. Munca de noapte în luna ianuarie era foarte grea, dar o făceam aproape fără pauze pentru că era frig şi muncind necontenit ne încălzeam.

Nesiguranţa şi îngrijorarea au început totuşi să se manifeste destul de repede deoarece noi ne aşteptam ca în urma selecţionării făcute în lagărul 74, să fim puşi la învăţătură şi nu la muncă fizică şi de durată, ba încă şi de noapte. Se vede treaba că asta era un fel de „piatră de încercare” a devotamentului şi sincerităţii cu care noi trebuia să păşim pe calea îndoctrinării, cum mai târziu, sosind în ţară, aveam să aud că piatra de încercare ar fi prietenia cu Uniunea Sovietică.

Nu mai ţin bine minte cam cât a durat până să vină în lagăr cineva care să stea de vorbă cu noi în legătură cu şcoala; cam după vreo trei săptămâni parcă, şi-a făcut apariţia un „profesor”, în persoana tovarăşului Spiru, evreu din Basarabia, fugit din Uniunea Sovietică prin 1924, când cu răscoala de la Tatar Bunar. Acesta făcea o selecţionare mai amănunţită, pe baza unui dosar întocmit pentru fiecare candidat prizonier.

Am fost chemat deci şi eu în faţa acestui personaj, într-o cameră anume, prevăzută cu o masă şi două scaune aşezate la masă faţă în

faţă. După ce am dat „bună ziua”, în loc de răspuns şi invitaţia de a lua loc pe scaun, tovarăşul Spiru mi s-a adresat cu: „Ce sunt zorzoanele alea pe umerii dumitale?” Contrariat, am luat o mină care, fără să vreau anume, exprima surprinderea şi supărarea şi i-am răspuns că nu sunt zorzoane, ci gradul meu de locotenent de marină. Eram îmbrăcat cu trenciul bleumarin, pe umerii căruia erau epoleţii cu două trese aurii şi ochiul lui Nelson. El mi-a răspuns că a crezut că mi le-am pus eu în lagăr. După acest schimb de cuvinte, m-a invitat să şed. S-a aşezat şi el de cealaltă parte a mesei şi a scos din servietă dosarul meu pe care l-a deschis şi, într-o fracţiune de secundă, am văzut pe lângă fişa mea cu fotografie, diploma de bacalaureat şi actul de naştere, acte pe care le avusesem la navă, le luasem cu mine la plecare, dar îmi fuseseră confiscate la intrarea în lagărul din portul Odessa.

Profesorul Spiru, dacă era într-adevăr profesor, a repetat întrebările cu privire la datele personale, studii, părinţi, avere, apartenenţă politică etc. Şi în acest timp s-a oprit asupra diplomei de bacalaureat, în care erau trecute pe verso notele din ultimii patru ani de liceu. A făcut remarca maliţioasă că notele de 10 pe care le-am avut la religie nu se împacă deloc cu ceea ce voi învăţa acum la şcoală. M-a întrebat apoi dacă am citit ceva în prizonierat şi i-am citat din cărţile politice găsite în lagărul 74, ceea ce mi s-a părut că l-a satisfăcut. Mi-a mai pus şi o întrebare „cheie”, de 20 de puncte cum avea să se spună mai târziu la noi în cadrul unor concursuri publice, anume dacă ştiu de ce Mihai Viteazul n-a reuşit să menţină realizarea unirii tuturor românilor. I-am răspuns că a fost trădat şi ucis mişeleşte de generalul Basta. Răspunsul meu l-a mulţumit şi mi-a răspuns că el nu s-a putut menţine ca domn al tuturor românilor din cauză că prin aşa-zisul „Legământ al lui Mihai” i-a legat pe şerbi de pământ, evitând în acest fel fuga lor de pe moşiile boierilor. Cu un aer de superioritate mi-a răspuns că nu se aştepta să cunosc adevăratul motiv, dar nu-i nimic, o să învăţ eu tot ce trebuie la şcoală. Mi-a spus apoi că sunt liber şi că ne vom revedea probabil peste două săptămâni.

Noi am terminat munca de stivuire a lăzilor cu lentile ale fabricii „Zeiss” după ce făcusem şi unele schimburi de zi. Am schimbat-o cu alta constând din descărcarea unor vagoane platformă ce conţineau cărbune îngheţat şi apoi încărcarea cărbunelui în camioane, care aparţineau unei fabrici de textile. Pentru a putea fi descărcată masa compactă de cărbune îngheţat, foloseam în prealabil nişte răngi de fier numite „lom” pentru fărâmiţare după care acţionam cu lopeţile. Cărbunele era trecut de fapt de două ori prin lopată, prima oară la descărcare şi apoi la încărcarea în camion. A fost o perioadă în care am muncit mult, am făcut muşchi dar am şi slăbit foarte mult, ajungând la numai 53 de kilograme.

Între timp, tovarăşul Spiru a plecat probabil în ţară să verifice situaţia celor 25 de candidaţi la şcoală. S-a acţionat foarte repede şi probabil că au plecat şi alţi delegaţi în ţară pentru verificarea dosarelor, pentru că într-adevăr după două săptămâni Spiru a venit în lagăr şi a luat cu el doar 4 din cei 25 de candidaţi, consideraţi a fi corespunzători. Printre cei aleşi era un ofiţer activ, ceilalţi trei fiind ofiţeri de rezervă.

Despre motivul pentru care nu am fost selecţionat aveam să pot afla abia în vara anului 1948, în ţară, la părinţii mei din Cristianul Sibiului, aşa încât anticipez acum cursul povestirii.

Acolo aveam să primesc în una din zile vizita unui coleg de şcoală primară, un timp prim-secretar de partid la Iaşi; printre altele m-a întrebat de ce am avut discuţii cu tovarăşul Spiru care ştia despre mine că sunt fecior de fabricant şi nu de agricultor. Abia atunci aveam să încep să desluşesc lucrurile şi să-mi explic totul.

Mama mea murise la 24 februarie 1920, când aveam trei ani şi după un an tatăl meu se recăsătorise cu o femeie din Poiana Sibiului, care avea un atelier de făcut lumânări, pe care îl adusese la Cristian şi lucrase în continuare până în 1940. Am povestit despre asta chiar în ziua plecării din lagărul 74, pe timpul transportului cu camionul sau când mersesem câţiva kilometri pe jos din cauza pantei pronunţate a drumului. Unul dintre cei 25 trăsese cu urechea la ce povesteam şi când ajunsese în lagăr vorbise acolo unde trebuia, adică la NKVD, fiind sigur că voi fi eliminat şi va avea un concurent mai puţin. Spiru a verificat informaţia în ţară şi a aflat despre atelierul de făcut lumânări, dar a dat amploare faptului şi în acest fel am fost declarat „fecior de fabricant" şi eliminat cu uşurinţă.

Că s-a mers până în ţară pentru informaţii am avut confirmarea din întâmplarea căpitanului de rezervă Ioan Popescu, profesor de desen, selecţionat şi el pentru şcoală. La întrevederea cu Spiru, a fost întrebat ce politică a făcut în ţară. Răspunzând negativ a fost întrebat din nou şi acesta a menţinut negaţia. Atunci Spiru a scos din servietă o fotografie a ofiţerului îmbrăcat în cămaşa neagră de cuzist şi cu centură cu diagonală. Bineînţeles că a trebuit să recunoască şi în acest fel a fost şi el respins.

După această paranteză cam mare revin la perioada când m-am trezit pe neştiute în rândurile prizonierilor care ajutau prin muncă la reconstrucţia Uniunii Sovietice.

Mă aflam deci zilnic pe rampa căii ferate din gara Krasnogorsk acţionând cu îndemânare lomul sau lopata şi încărcând camioanele cu cărbuni pentru fabrica de ciorapi aflată aproape de Moscova. Cărbunii erau folosiţi la cazanele care furnizau aburul necesar procesului de fabricaţie a fibrelor sintetice pentru ciorapi. Formasem o „brigadă" de ofiţeri români condusă de căpitanul Postescu, din infanterie. Se

organizase chiar o întrecere între brigăzile de lucru şi se afişau rezultatele obţinute pe un panou mare, la intrarea în lagăr. Brigada Postescu a fost mereu prima, cu un procentaj de peste 250%, obţinut prin efortul stahanovist depus de noi, căci nu putea fi vorba de o organizare mai bună a muncii sau folosirea unor noi metode, ori a unei tehnologii înaintate, ci pur şi simplu de acţionare cu mai multă forţă musculară a lopeţilor şi scurtarea pauzelor orare admise. N-am avut niciun avantaj în afară de gloria primului loc în întreceri, fortificarea musculaturii braţelor şi obţinerea unor siluete, dar nu de invidiat. A fost perioada de timp care a trecut cel mai repede, fără gânduri, transformaţi într-un fel de roboţi umani, care munceau opt ore în aer liber, consumau raţia de alimente de 1.800 calorii şi cădeau morţi de oboseală după servirea caşei de seara şi depunerea la camera de uscare a pâslarilor, în care foloseam obiele în loc de ciorapi.

Această muncă a durat trei luni – februarie, martie şi aprilie – astfel a trecut şi ultima parte de iarnă rusească. Temperatura cea mai scăzută acolo, lângă Moscova, era de –30 de grade Celsius, temperatură la care nu se mai lucra în aer liber. Pe timpul iernii, regimul de lucru afară era de 45 de minute, cu 15 minute pauză în cameră încălzită, la fiecare oră. Pe rampa căii ferate foloseam pentru încălzire cabina unei femei acar, binevoitoare, cu care mă împrietenisem doar din ochi; în luna din zile a făcut un gest mărinimos, oferindu-mi o bucată din plăcinta ei cu varză.

Eram păziţi pe timpul lucrului de o femeie încotoşmănată într-o manta militară, cu o căciulă trasă pe urechi şi nişte pâslari în picioare. Avea o puşcă veche, pe care o purta mai mult de formă. Ca vârstă nu părea să fie bătrână, dar încotoşmănată cum era, noi i-am spus babuşca, la care a ripostat cu vehemenţă, spunând că nu este babuşca pentru noi ci „tiotea” – mătuşă.

La ora 12 ni se aducea mâncarea din lagăr la locul de muncă, iar la ora 17 intram în lagăr. A doua zi dimineaţa la ora 8 porneam din nou la lucru.

O altă variantă de muncă în această perioadă a fost însoţirea camionului cu cărbune până în fabrică şi descărcarea lui acolo, după care reveneam pentru o nouă cursă şi făceam cam 4–5 curse în timpul celor 8 ore afectate pentru muncă. În această situaţie luam masa de prânz la cantina fabricii, mâncarea fiind uşor îmbunătăţită faţă de raţia de prizonier. Cea mai nefericită variantă de muncă pentru fabrică a fost în una din zilele lui aprilie 1947, când brigada noastră a primit sarcina să scoată sterilul de cărbune ce arsese la cazane, dintr-o încăpere de formă dreptunghiulară, trecându-l în trei etape la lopată până afară în curte, unde avea un loc destinat pentru depozitare. A fost o zi chinuitoare lucrând într-o încăpere lipsită de aerisire, cu un steril de cărbune incomplet ars, emanând oxid de carbon şi

provocându-ne ameţeli şi greţuri. Protestul nostru la conducerea fabricii că nu avem asigurată protecţia muncii nu a avut niciun efect. Efectul l-am simţit abia a doua zi, când nu am mai fost trimişi la fabrică, la o asemenea muncă.

Dormeam neîntors, în rândul de jos al paturilor suprapuse, lipit de un perete dinspre curtea lagărului şi aveam vecin de pat în acea perioadă un soldat artilerist, şocat în urma unei explozii de obuz sovietic, care-l îngropase aproape complet. Din această cauză avea aproape în fiecare noapte coşmaruri şi scâncea progresiv până ce se trezea de ţipătul propriu şi bineînţeles că mă trezeam şi eu, dar noroc cu oboseala care mă adormea imediat. În primăvară am avut însă o surpriză, când am constatat că peretele din dreptul patului meu avea o gaură mai mare decât pumnul şi era astupată doar cu o bucată de carton bătută în cuie şi vopsită alb ca să nu se mai observe. Efectul avea să apară mai târziu în ţară, prin manifestarea unor dureri în regiunea lombară, care coborau şi pe nervul sciatic al piciorului drept. Împachetările cu nămol şi băile sărate de la Ocna Sibiului aveau să facă minuni.

Iarna 1946–1947 n-a fost aşa de grea ca la Mânăstârca, dar ca durată era asemănătoare. Îmi amintesc că prima zăpadă care s-a aşternut şi al cărui alb nu a mai dispărut până în primăvară a căzut în 1947, pe la 10 octombrie, peste miile de garoafe încă în floare aflate în curtea lagărului. În felul acesta a dispărut şi un venit pentru lagăr, lipsindu-i pe moscoviţi de frumuseţea garoafelor de Krasnogorsk. Ultima zăpadă din primăvara 1947 am văzut-o la 10 mai, când îmi spălasem nişte rufe şi le uscam pe iarbă, la marginea dinspre câmp a lagărului, iar la vreo 300 metri distanţă am putut zări pe o viroagă zăpada rămasă încă netopită. Afară era însă cald şi zăpada de pe viroagă a dispărut până a doua zi. Caracteristic acestei regiuni a Moscovei este faptul că primăvara este foarte scurtă, vegetaţia se trezeşte la viaţă de sub zăpadă şi se dezvoltă brusc şi impetuos, trecând repede la vară şi la maturitate.

Revin însă la munca noastră din gara Krasnogorsk, cu care ne obişnuisem şi lucram ca nişte roboţi. „Tiotea” noastră cu puşca era şi prietenoasă şi, cu timpul, ne-a povestit că avea o fată frumoasă; era însă supărată că a cumpărat un ceasornic garantat pe 6 luni şi i-a stat numai după două luni.

Munca pe rampa gării Krasnogorsk ne oferea zilnic şi un divertisment, la trecerea prin gară a acceleratului Riga-Moscova, care avea un aspect mai civilizat, iar pasagerii, şi mai ales pasagerele, ne atrăgeau atenţia prin ţinuta lor care ni se părea mai elegantă şi uneori reţineam şi câte o figură zâmbitoare, plăcută ori chiar frumoasă, care ne purta cu gândul la lumea din care plecasem. La trecerea trenului ne opream din lucru şi stăteam rezemaţi în lopeţi, savurând şi câte o

ţigară „Kazbek” sau uneori o ţigară din mahorcă, răsucită de noi în foiţa prizonierului, tăiată din „Izvestia” sau „Graiul Liber”.

Au trecut ani şi întâmplarea a făcut să mai trec o dată prin gara Krasnogorsk, de data asta aflându-mă în acceleratul Riga-Moscova şi nu singur, ci cu soţia şi grupul de turişti români în vizită prin U.R.S.S., pe ruta Bucureşti – Kiev – Leningrad – Riga – Moscova. Am rămas surprins să trec prin această gară după câţiva ani şi să fiu uimit de progresul făcut de orăşelul Krasnogorsk, care avea acum o mulţime de blocuri de locuinţe, încât am fost iniţial îndemnat să cred că am ajuns la periferia Moscovei. Gara era tot mică, iar pe peron şi pe rampă nu mai erau prizonieri, ci plecaseră acasă în 1948 şi treceau acum prin gară în 1970. Firul amintirilor a început din nou să se depene. În această gară am mai făcut şi alte munci, cum ar fi, de exemplu, descărcarea unor vagoane cu butuci şi rădăcini de copaci din care se aduceau şi la noi în lagăr; ne căzneam să despicăm totul pentru a avea combustibil preţios, atât la încălzit cât şi la gătitul mâncării.

Într-una din zile a sosit un vagon încărcat cu var în vrac. Cine puteau fi folosiţi la descărcat dacă nu prizonierii? Pe lângă faptul că se pierdea foarte mult var, vărsat în vagon, ca şi când ar fi fost nisip, era şi periculos de manevrat descoperit, cu lopata, din vagon în camion.

Trebuie să amintesc că orice sosea în gară – buturugi, rădăcini, var, cartofi – era supus vămuirii de către populaţie, care îşi făcea provizii în acest fel la adăpostul întunericului. Exista parcă un acord tacit între autorităţi şi populaţie pentru a nu se descărca vagoanele decât a doua zi după sosire. Pedepsele pentru furtul din avutul obştesc erau foarte severe şi cine era prins asupra faptului făcea cunoştinţă cu gulagul sovietic.

În perioada de lucru la fabrică, am făcut cunoştinţă cu un tânăr sergent japonez, în timp ce fumam o ţigară în pauza de lucru. Se numea K. Ishimaru, era absolvent de liceu şi vorbea engleza, ceea ce ne-a permis să ne înţelegem. Am continuat relaţia şi în lagăr, înţelegându-ne destul de bine în engleza noastră, a mea cu accent dâmboviţean şi a lui cu accent de Osaka. I-am spus că doresc să învăţ japoneza şi să începem cu alfabetul. M-a descurajat spunându-mi că este foarte dificil scrisul, că în afară de alfabetul propriu-zis mai au încă vreo 8.000 de semne care reprezintă silabe sau cuvinte scurte, pe care nici el nu le-a învăţat pe toate, iar cifrele sunt unele de uz curent, mai simple, iar altele mai sofisticate, întrebuinţate în acte, nefiind uşor de falsificat. Am învăţat totuşi câteva cuvinte sau expresii uzuale pe care le mai ţin minte şi acum: bună ziua, bună seara, la revedere, mulţumesc şi ce mai faci.

Spre deosebire de lagărul de la Mânăstârca, aici erau circa 1.000 de prizonieri japonezi, aduşi imediat după capitularea Japoniei; îşi făceau şi ei stagiul ca şi noi, românii, la reconstrucţia Uniunii

Sovietice. Am remarcat în primul rând o disciplină desăvârşită, o organizare bazată pe structura interioară, ofiţerii erau respectaţi şi ascultaţi în continuare, iar soldaţii nu respectau nimic din ordinele sau dispoziţiile sovieticilor decât dacă erau transmise prin ofiţerii lor. A fost odată un mare haz când, fiind duşi la lucru şi dându-li-se ordin să lucreze de către un „nacialnic", ei aprobau mereu dând din cap că au înţeles, sau spunând „da" cu nişte feţe zâmbitoare, dar nu se urneau din loc. A fost apoi un spectacol şi mai grozav când „nacialnicul" a fost o femeie. Când ea a dat dispoziţia de lucru, „executanţii" au început să râdă, ţinându-se cu mâinile de burtă, deoarece la ei femeia la vremea aceea era altfel considerată şi nu putea să conducă bărbaţii. Lămurindu-se cu situaţia, sovieticii au luat-o cu binişorul şi au stat de vorbă cu ofiţerii, transmiţând apoi ordinele şi dispoziţiile numai prin intermediul lor. Lucrurile au început să meargă bine, mai ales că japonezii erau foarte harnici şi pricepuţi.

Succesul mare s-a datorat şi faptului că pentru japonezi s-a repartizat o comisară politică tânără, foarte frumoasă, cu ochii puţin oblici, sprâncene arcuite, părul negru lucios şi buze cărnoase, sub un nas mic şi puţin cârn, cu zâmbetul mereu pe buze. Era o femeie foarte instruită şi, bineînţeles, că vorbea japoneza bine. Ea a ştiut cum să-i „convingă" pe ofiţeri şi munca a mers strună, iar după un timp prizonierii porneau la muncă din poarta lagărului în pas cadenţat şi intonând „Internaţionala", fiind poate singurii în lume la ora aceea care o mai cântau. La întoarcerea în lagăr veneau în pas alergător şi rosteau repetat „hăi sea" ceea ce la ei însemna „hei rup".

În lagăr aveau un careu al lor, încadrat de barăci, cu un fel de curte interioară pe care o măturau zilnic, dimineaţa, înşirându-se „în trăgători" cu mături în mână, cam 100 de prizonieri şi în cinci minute curtea era curată.

Am remarcat de asemenea că dintre toţi militarii angajaţi în cel de-al doilea război mondial, soldaţii japonezi aveau cel mai bun şi cel mai complet echipament de îmbrăcăminte. Lor li s-a creat în lagăr un regim alimentar special, cu pâine mai puţină, cartofi aproape deloc, în schimb cu mult orez şi peşte.

Datorită muncii de lămurire şi propagandă dusă de sovietici prin comisara politică, la 1 mai 1947, pe una din barăcile ocupate de japonezi a ajuns să fie afişată pe o pancartă mare inscripţia „Jos împăratul". Propaganda sovieticilor n-a avut succes.

Împăratul Hirohito avea să moară la adânci bătrâneţi, având succesor pe fiul său Akihito, iar Japonia, deşi învinsă, avea să redevină o ţară cu o economie înfloritoare.

În una din zilele de şedere la Krasnogorsk am primit o misiune deosebită de care m-am bucurat în mod special. Împreună cu încă trei camarazi ofiţeri am plecat cu şoferul Vania în port, la Moscova, să

încărcăm camionul cu sare în vrac şi s-o aducem la magazia din apropierea lagărului. Drumul a fost plăcut, pe şosea asfaltată, iar timpul favorabil. În port, am dat de nişte munţi de sare de provenienţă marină şi am început încărcarea. Contactul cu apa şi cu instalaţiile portuare m-au înviorat, eram în elementul meu, dar mi-a răscolit şi amintirile de cu câţiva ani înainte, când străbăteam cu vedeta Delta noastră şi îmi aminteam de Sulina. Portul Moscova este port la râul Moscova, îndiguit şi amenajat corespunzător pe teritoriul capitalei sovietice.

Problema încărcării camionului cu sare era uşoară şi am sfârşit-o repede. Am aşternut peste sare o prelată şi noi ne-am aşezat deasupra. Ajunşi la magazie am avut de aşteptat la rând pentru descărcare. Stând pe încărcătura de sare cu spatele la magazie şi cu faţa spre şosea, am observat o maşină care era pe atunci ultimul tip de limuzină sovietică, marca „Pobeda". Şoferul Vania era lângă camion şi fuma o ţigară. I-am atras atenţia că pe şosea trece o „Pobeda" şi ne aşteptam să-l vedem încântat şi mândru de această realizare sovietică. Am rămas însă surprinşi dar şi plăcut impresionaţi de reacţia sinceră a şoferului. „Pobeda? Niet. Opeli".

Odată cu venirea primăverii a sosit în lagăr şi un ordin cu privire la munca prizonierilor, în sensul că, afară de germani, toţi ceilalţi ofiţeri prizonieri nu sunt obligaţi să muncească decât dacă doresc să o facă, atestând dorinţa lor printr-o declaraţie scrisă. Ordinul acesta a fost pentru mine salvator, căci slăbisem foarte mult şi de la 68 de kilograme cât aveam în ţară, ajunsesem după cum am mai amintit doar la 53. Bineînţeles că n-am dat o asemenea declaraţie şi oficial nu mi s-a spus nimic, dar a început o muncă de lămurire din partea camarazilor români căci, spuneau ei, „Uniunea Sovietică ne-a eliberat ţara de fascişti", urmată de o altă gamă de argumente auzite de atunci şi până în anul 1988, când aveam să plec din ţară. Cine ne îndemna să mergem la muncă? Cei care aveau nişte posturi de muncă uşoare şi cu avantaje, cum erau: şeful grupului de prizonieri români, şeful magaziei de alimente, ajutorul de contabil care devenise prietenul unei funcţionare sovietice, cu care lucra în birou şi un ofiţer care lucra la bucătărie. Această muncă de lămurire din interiorul grupului de ofiţeri români a fost urmată mai târziu de presiuni şi represalii din partea conducerii lagărului.

Prin conducătorul grupului de români – sublocotenentul Ionică – am fost înştiinţaţi că pentru a crea condiţii mai bune pentru prizonierii care muncesc, noi suntem mutaţi în altă baracă împreună cu nişte ofiţeri unguri şi austrieci, care de asemenea nu muncesc. Conducerea conta probabil pe o neînţelegere între români şi unguri şi pe amărăciunea de a fi izolaţi de grupul etnic român, cerând până la urmă să muncim ca să putem fi iarăşi împreună. Presupunerea făcută

de sovietici a fost greşită, noi ne-am simţit foarte bine pentru că eram într-o clădire mai mică, fostă infirmerie şi eram acum numai între ofiţeri, fără soldaţii noştri care munceau greu şi când reveneau în lagăr n-aveau posibilităţi să se spele temeinic şi să se schimbe de îmbrăcăminte. Atmosfera era dominant intelectuală şi preferabilă promiscuităţii din dormitorul de 100 de paturi suprapuse.

În această perioadă am avut timp liber suficient pentru a mai şi citi, păcat însă că bruma de cărţi de la bibliotecă nu era satisfăcătoare. Am repetat lectura în limba franceză a „Mizerabililor" lui Victor Hugo, până la a reţine pasaje pe dinafară, astfel că într-o carte poştală din 13 septembrie 1947 îi scriam soţiei citând din *Les Misérables:* „Le souvenir d'un être absent s'allume dans les ténèbres du coeur; plus il a disparu, plus il rayonne; l'âme désespérée et obscure voit cette lumière a son horizon, l'étoile de la nuit intérieure. Acest «être absent» eşti tu, forma este a lui Victor Hugo din *Les Misérables* şi exprimă o realitate pe care o trăiesc".

Între timp am mai găsit o preocupare. Şeful atelierului de cizmărie a lagărului era un prizonier român din Oraviţa, un tânăr înalt, brunet, cu ochii verzi şi o mustăcioară ca a actorului american John Gilbert. Era pantofar bun, dovadă stând faptul că a „încălţat" toată familia comandantului lagărului, care era un maior. Se pare că a fost încântată soţia acestuia, care purta încălţăminte „made în Romania". Prizonierul avea libertatea să circule în oraş după „materiale" pentru atelier, chipurile, ceea ce şi făcea în principal, dar în secundar a cunoscut o tânără şi frumoasă dornică de îmbrăţişări, care locuia vizavi de lagăr, într-un bloc de patru etaje, având şi avantajul că ferestrele apartamentului erau orientate spre lagăr şi îndrăgostiţii puteau să se zărească uneori de la distanţă.

Acest tânăr a venit într-o zi la mine şi m-a rugat să-i predau cunoştinţe de engleză, căci spunea că pe la el pe la Oraviţa vin vara şi vizitatori străini şi va putea să-i aibă mai uşor de clienţi, cunoscând şi puţină engleză pe lângă limbile maghiară şi germană. Am fost de acord şi am început „cursul" cu alfabetul, pronunţia diferită şi scrierea, urmând ca treptat să înveţe şi expresii uzuale. Nu făcea prea mari progrese, pentru că nu avea timp suficient, profesia şi dragostea îi acaparau mai tot timpul. Oricum avea multă bunăvoinţă şi căuta să facă faţă acestei noi preocupări.

Unele lecţii le făceam la mine în pat, unde puteam şedea şi scrie. Aici, lângă Moscova şi în anul 1947 se mai puteau procura caiete şi creioane. Alte lecţii de conversaţie le făceam în timpul unor plimbări pe înserat, pe aleile lagărului, care erau îmbietoare, mai ales pe acelea în care puteam profita şi de parfumul plăcut al garoafelor, care luau apoi calea Moscovei. Pantofarul a promis că pentru osteneala mea mă va răsplăti şi n-a întârziat să o facă. În una din seri, plimbându-ne pe

una din aleile mai lăturalnice, el mi-a dat două ouă fierte. Vă puteţi închipui ce au însemnat pentru mine aceste două ouă, după trei ani în care nici măcar nu mai văzusem un ou, darămite să mai şi mănânc. Plimbându-ne, le-am mâncat pe amândouă, evitând să fiu văzut în baracă de vreun prizonier şi să fiu chestionat mai târziu la NKVD despre provenienţa ouălor. Le-am mâncat cu lacrimi în ochi.

În altă „lecţie" nocturnă desfăşurată pe alei, în loc de ouă am primit o bucată frumuşică de brânză telemea, care nu se ştie dacă nu provenea chiar din România. Alte emoţii, alte lacrimi şi mâncam pe ascuns. În altă împrejurare mi-a fost dat să nu mor departe de familie şi de ţară ca să mai simt şi gustul laptelui, dar tot cu sufletul mişcat şi cu „conspirativitate".

Proverbul românesc care spune că „ulciorul nu merge de prea multe ori la apă şi se sparge" s-a adeverit însă şi la mii de kilometri distanţă de ţară. În Uniunea Sovietică, precum şi mai apoi la noi în ţară, individul, oricât de mic sau mare ar fi el, ca vârstă sau ca funcţie în societate, este supravegheat îndeaproape de mai multe canale şi nu poate face ceva să nu se ştie, bine sau rău, dar mai ales rău. Comandantul lagărului cunoştea foarte bine aceste principii şi n-a lăsat întinsă prea mult coarda peste cât a socotit el că era permis, aşa că văzându-şi „încălţările" asigurate pentru o bună bucată de timp, a căutat să îndepărteze ispita de lângă el şi, cum obiceiul se practica destul de des, l-a propus pe pantofar să intre într-un lot de prizonieri destinat altui lagăr.

Fiind înştiinţat despre plecare cu o zi înainte, bietul pantofar a făcut un şoc de disperare. I s-a retras biletul de liberă circulaţie pe neaşteptate; adio dragoste, adio condiţii avantajoase de trai, n-a mai putut să-şi îmbrăţişeze încă o dată iubita, de despărţire, şi acest lucru l-a durut cel mai mult. Plecarea lui m-a afectat şi pe mine, căci un asemenea „elev" valoros pentru lecţiile de engleză predate într-un lagăr sovietic nu se mai putea găsi uşor.

Pentru că au intervenit aceste amintiri din lagăr ca şi despre figura maiorului comandant al lagărului, trebuie să spun că nu profita el numai de încălţăminte frumoasă, elegantă şi gratuită, inclusiv „tovarăşa", care era procuror la o unitate din Moscova. El avea la dispoziţie şi magazia de alimente a lagărului din care se înfrupta cu carne, pâine albă, zahăr, unt şi peşte, care-i parveneau „la scară", tot prin intermediul unui prizonier român care era şeful magaziei de alimente şi care de asemenea avea bilet de voie permanent pentru nevoile de aprovizionare ale lagărului şi „întâmplător" şi ale familiei comandantului.

Acest de al doilea prizonier era tot brunet, înalt, cu mustăcioară, student în nu mai ştiu care an la Academia Comercială, originar din Ploieşti. Era inteligent, prietenos şi, bănuiesc, mai cinstit decât

„ciripitorii” de diferite categorii dintre prizonierii români. Având aspect fizic plăcut şi făcând vizite foarte dese la locuinţa comandantului, încărcat cu bunătăţi, tovarăşa „procuror” a devenit destul de uşor „prietena” prietenului nostru. Fiind tânăr şi cum se spunea „ochi alunecos”, el a mai făcut o cucerire în persoana unui fel de „colegă”, o tânără ceva mai coaptă, care era şefa magaziei de materiale la o fabrică, unde sublocotenentul nostru făcea şi pe pontatorul efectivului de prizonieri trimişi la lucru acolo. Aceasta îi aducea la fiecare întâlnire din magazia de la subsol câte o plăcintă de varză şi câteva înghiţituri de vodcă, pentru menţinerea condiţiei fizice.

În final, completez cartea de vizită a comandantului cu o întâmplare măruntă, dar semnificativă. Era într-o dimineaţă de iarnă geroasă şi l-am zărit pe comandant de la distanţă. Avea o ţinută impunătoare, îmbrăcat în manta, cizme bine lustruite şi cu o căciulă de astrahan, păşind drept ca un brad. Mărturisesc că am avut o clipă de admiraţie la apariţia lui, dar impresia s-a şters repede prin gestul care a urmat. Şi-a scos mănuşa din mâna dreaptă pentru a-şi sufla nasul cu ea, astupându-şi pe rând câte o nară şi suflând. Gestul a vorbit de la sine şi ultima impresie a rămas.

Ca şi în lagărul 74, prizonierii din acest lagăr proveneau din toate armatele care luptaseră împotriva Uniunii Sovietice, mai puţin italienii şi spaniolii, dar în schimb fiind reprezentaţi masiv japonezii. Sovieticii puneau mare preţ pe munca de propagandă printre prizonieri, destinând pentru fiecare grup câte un comisar politic, care putea fi uneori o femeie, cum a fost cazul la japonezi şi la români, în acest nou lagăr.

Comisara noastră era o femeie în jur de 50 de ani, brunetă, de talie mijlocie, fire liniştită şi tăcută, nepotrivită parcă pentru această funcţie. Nu ştia româneşte şi cum nici noi nu prea ştiam ruseşte, contactele noastre erau mai rare şi mai scurte.

Evenimentele mai importante erau sărbătorite la clubul lagărului, care consta dintr-o sală amenajată cu scaune, ca într-o sală de teatru sau de cinematograf şi cu o scenă. Capacitatea sălii era destul de redusă, de aproximativ 200 de persoane. Mi-a rămas bine întipărită în memorie sărbătorirea zilei de 1 mai 1947, când, în sala clubului s-au prezentat scurte spectacole date de echipele diferitelor naţionalităţi din lagăr, printre care şi echipa românilor, din care am făcut şi eu parte, dansând o „învârtită” şi o „haţegană”, avându-l drept „parteneră” pe caporalul Stan, travestit în costum de femeie de pe la Săliştea Sibiului.

O altă întâlnire sărbătorească la club a fost ocazionată de ziua de 7 noiembrie 1947, despre care s-a scris în ziarul prizonierilor români „Graiul Liber”, de către un sublocotenent de rezervă, că „veneau prizonierii grupuri, grupuri, discutând cu entuziasm despre

semnificaţia zilei", ceea ce se întâmpla numai în fantezia lui de fals reporter. Era prizonierul despre care am amintit că lucra într-un birou administrativ al lagărului şi era „prieten" cu colega lui sovietică.

În ajunul Crăciunului 1947 ne-am întrunit din nou la club, la un pom de Crăciun la care s-au cântat colinde. Am avut atunci ca oaspeţi pe câţiva prizonieri români de la cealaltă secţie a lagărului din Krasnogorsk, printre care şi romînca noastră furată din gara Bacău, care se împrietenise cu un ofiţer de la noi şi schimbau, pare-se, bileţele.

În toate încăperile din lagăr existau difuzoare, la care ascultam muzică şi ştiri începând de la 6 dimineaţa şi până la orele 24. Cu ocazia proclamării republicii la noi ni s-a instalat un difuzor special, de mare capacitate, când am putut asculta pentru prima oară muzică populară românească transmisă de Radio Bucureşti. Ne-a impresionat muzica, dar nu şi evenimentul, bănuind că demisia Regelui a fost impusă de sovietici şi comuniştii români. Doar un sas din Braşov vroia să fie entuziast şi a exclamat „trăiască cea de-a 16-a republică a Uniunii Sovietice". Ticălosul credea că va fi răsplătit imediat cu plecarea acasă, însă la 28 aprilie 1948, când s-a citit lista prizonierilor români care urmau să plece a doua zi, sasul lipsea de pe listă. Aceasta i-a fost răsplata.

O ultimă întâmplare din sala clubului o voi povesti mai târziu.

Din perioada când am refuzat să mai muncesc, amintesc un fenomen meteorologic deosebit şi anume o ninsoare cu fulgi mari şi deşi, ca prin decembrie şi ianuarie la noi, care a avut loc în ziua de 4 iunie 1947 şi a ţinut câteva ore, realizând un strat de zăpadă compact, care nu s-a topit decât până a doua zi către amiază.

Ca să nu stau totuşi chiar degeaba, am fost invitaţi uneori să mergem la pădure şi să culegem urzici, îmbunătăţind astfel supele care erau numai de varză. Înarmaţi cu nişte saci şi mănuşi, am pornit spre pădure însoţiţi de un singur soldat şi urmăriţi pe trotuare de copii curioşi, pentru care toţi prizonierii erau „friţi", dar nu mai erau duşmănoşi ca în 1944, unii adresându-nise cu „deadia" – unchiule. Pe lângă urzici am mai găsit şi tufe de mure, trufandale pe care nu le mai găsisem şi nu le mai gustasem din ţară.

O altă solicitare a constat în aducerea de alimente de la nişte depozite din Moscova, în principal munca noastră reducându-se la încărcarea unor saci cu zahăr şi fainã. Am acceptat cu plăcere această muncă benevolă, pentru că ne oferea o călătorie turistică până la Moscova şi prin Moscova anului 1947, an în care oraşul împlinea 800 de ani de existenţă documentară şi se pregătea de aniversare zugrăvind de zor clădirile, care nu mai văzuseră bidinelele dinainte de revoluţia din 1917. Ne-au impresionat bulevardele largi, clădirile monumentale de pe timpul ţarilor, dar şi cele noi, disciplina

cetăţenilor în folosirea mijloacelor de transport în comun – autobuze şi tramvaie – care circulau des, ceea ce explica poate aşteptarea liniştită a cetăţenilor în staţii şi urcarea fără înghesuială, după numărul strict al locurilor disponibile din interior.

Năcealnicul care ne conducea ne-a oprit la un bazar întâlnit în drum şi ne-a lăsat liberi să cumpărăm câte ceva. Am ales cam toţi cutii de cafea sau cacao amestecate cu zahăr, pe care le pregăteam apoi cu apă caldă sau le întindeam pe felii de pâine unse cu unt sau margarină, mâncându-le ca pe nişte prăjituri. Bani nu prea aveam, căci „solda" de 10 ruble pe lună era foarte mică în raport cu preţurile, iar rublele câştigate pe timpul cât am muncit la lopată se isprăviseră destul de repede la bufetul din interiorul lagărului, unde puteam procura articole de toaletă – săpun, pastă de dinţi, lame de ras, apă de colonie. Când, după trei ani de nefolosire, mi-am dat pe faţă cu apă de colonie, nu mă mai puteam sătura de a inhala mirosul, ce-i drept cam tare, al produselor ruseşti, repetând mereu în gând cuvântul civilizaţie. Munca de încărcare a făinii şi zahărului a fost uşoară şi răsplata printr-o excursie la Moscova a fost binevenită.

În cadrul acestor munci cu adevărat benevole s-a situat şi aceea dintr-o zi a toamnei anului 1947, când ne-am deplasat la un depozit de conserve de iarnă – varză, pătlăgele verzi şi castraveţi – pe care urma să le încărcăm în vase de lemn aduse din lagăr. Am trecut în drum spre un astfel de depozit al unui colhoz din orăşelul Istra, orăşel făcut una cu pământul de nemţi, în retragerea lor de pe frontul Moscovei, în iarna lui 1941. Rămăsese în picioare o singură clădire, în care funcţionase comandamentul german; sub presiunea sovieticilor nu mai avuseseră timp să arunce clădirea în aer, iar la margine mai exista şi acest depozit semi-îngropat al colhozului. Am remarcat că multe din fostele clădiri mai aveau nedistruse doar coşurile de fum care se înălţau printre dărâmături.

În aceeaşi toamnă 1947 am mai făcut un drum la alt colhoz pentru aprovizionarea cu cartofi a lagărului. Până să ne vină rândul la cântărit şi încărcat sacii în camion, am studiat terenul înconjurător şi am găsit în afară de cartofi rămaşi împrăştiaţi pe teren şi ceva morcovi, din care ne-am cam înfruptat cu lăcomie, punând stomacul la grea încercare. Încărcarea cartofilor pentru lagăr se făcea într-o magazie în sacii goi aduşi cu noi, care erau trecuţi pe cântar şi notaţi de către un reprezentant al colhozului şi altul de la lagăr, apoi îi treceam în camion. Unul dintre camarazii prezenţi, prizonier vechi şi prieten cu şeful magaziei de alimente din lagăr – sublocotenentul de cavalerie Kiriţescu – s-a gândit să creeze un surplus în magazie, din care să se poată înfrupta şi el. Gândul l-a transpus în faptă şi, profitând de neatenţia celor care supravegheau cântărirea şi încărcarea, au reuşit să strecoare în camion doi saci necântăriţi. Împreună cu noi

erau şi doi soldaţi prizonieri români, care lucrau permanent la magazia de alimente a lagărului. Unul din ei, sau poate amândoi au „ciripit” unde trebuia, la NKVD sau la conducerea administrativă a lagărului. Ca urmare, sublocotenentul a fost anchetat sub stare de arest la carceră, a fost apoi judecat în lagăr şi condamnat la 17 ani de închisoare pentru furt din avutul obştesc. Nu a efectuat pedeapsa în întregime, fiind graţiat prin anul 1950 şi repatriat.

Am amintit anterior de munca stahanovistă a brigăzii de ofiţeri români condusă de căpitanul Postescu, un om deosebit, bun camarad, muncind în rând cu noi, deşi era mic de statură şi slab, dar cu suflet mare, având o comportare demnă. Din cauza sistemului generalizat de supraveghere a oamenilor aplicat şi prizonierilor, unul din zecile de mii de informatori formaţi în lagăre, pentru un blid de caşa în plus, a declarat că acest căpitan, care comandase o baterie de tunuri antitanc, ar fi distrus un sat sovietic cu tunurile sale. La un moment dat, căpitanul a dispărut dintre noi, fiind dus la confruntare în satul respectiv, pentru a fi recunoscut de către localnici. Dintre cei zece cetăţeni aduşi la confruntare, nouă au declarat că nu recunosc pe căpitan în persoana căpitanului Postescu. Unul singur a spus că parcă ar semăna cu cel care comandase unitatea de tunuri, care a făcut distrugeri în sat. Acest „parcă” a fost luat drept sigur şi a fost suficient pentru ca după un timp de la întoarcerea în lagăr ofiţerul să fie dus la carceră şi să i se comunice condamnarea la 20 de ani de închisoare pentru crime de război.

Printre achiziţiile făcute de mine în lagăr era şi o pereche de bocanci de ski italieneşti, cumpărată de la un prizonier neamţ pentru cinci „dimineţi”, ceea ce însemna 20 de grame de unt, 40 de grame de zahăr şi 300 de grame de pâine albă în cinci zile consecutive de post pentru mine. Serviciul era justificat, căci bocancii erau foarte puţin purtaţi, căptuşiţi cu piele şi aveau talpa dublată cu cauciuc, ceea ce îi făcea foarte potriviţi pentru iernile ruseşti. Căpitanul Postescu a fost condamnat în luna martie 1948 şi, de la carcera unde era reţinut, m-a rugat prin paznicul său, care era un soldat român, să-i dau bocancii mei în schimbul cizmuliţelor de femeie pe care le avea el, cu carâmb scurt şi talpă subţire. Am fost de acord să-l ajut prin acest schimb de încălţăminte, ştiind ce-l aşteaptă de acum înainte. Cizmuliţele mă cam strângeau, dar în lagăr umblam în mod obişnuit cu nişte „catroşi” – papuci cu talpă de lemn, având doar o chingă de piele sau de pânză groasă în care intra laba piciorului, un fel de papuci de plajă de la noi. Purtarea acestora m-a ajutat să scap de bătăturile dobândite prin purtarea pantofilor foarte eleganţi, dar nu şi comozi la purtat, confecţionaţi de vestitul pantofar Frunză, din Constanţa.

Eu am reuşit să ajung cu cizmuliţele căpitanului Postescu în ţară, iar el a ajuns cu bocancii mai italieneşti până la Stalingrad

(Volgograd), unde a muncit în construcţii, dar fiind trimis şi el, înainte de termenul condamnării, în ţară, prin anul 1950. L-am întâlnit o singură dată în Bucureşti şi mi-a povestit că la Stalingrad a dus-o mult mai bine decât în lagăr, fiind lăsat liber în rând cu muncitorii, iar de muncă nu s-a speriat, ceea ce i-a adus şi eliberarea mult mai curând.

În lagărul de la Krasnogorsk am închegat câteva prietenii cu camarazi de diferite grade şi vârste pe care regret că nu le-am continuat şi după repatriere, cu excepţia a două dintre ele.

Mai în vârstă decât mine şi prizonier mai vechi era căpitanul Scarlete, ofiţer activ, căsătorit cu fiica generalului Ciupercă, o femeie foarte frumoasă şi inteligentă, care lucra la Ambasada Americană din Bucureşti. Din această pricină el a avut de suferit, deoarece sovieticii au încercat s-o facă spioană în favoarea lor, scontând că ea va accepta în schimbul promisiunii de a-i elibera soţul din captivitate. Cum ea a refuzat, căpitanul Scarlete nu va fi eliberat nici măcar în 1948, când majoritatea ofiţerilor prizonieri români au fost repatriaţi din mai toate lagărele sovietice. El a primit la un moment dat sugestia din partea comisarului NKVD al lagărului – tovarăşul Birman – să scrie soţiei că este bine tratat şi că speră să se revadă în curând. Scrisoarea lui a plecat cu un curier special, dar cum soţia n-a înţeles să-şi revadă soţul în schimbul „serviciilor" cerute de către sovietici, lucru pe care căpitanul l-a intuit, el a rămas mai departe în lagăr. Când eu am plecat spre ţară, în aprilie 1948, el mi-a dat verigheta rugându-mă să o dau soţiei şi să-i comunic să nu întreprindă nimic nedemn. Am vizitat-o pe doamna Scarlete în apartamentul situat în unul din blocurile tip de pe strada Cobălcescu şi i-am predat verigheta şi mesajul soţului. Ea a luat cunoştinţă de viaţa pe care o ducea soţul ei în lagăr, iar eu am aflat de încercările făcute de sovietici pentru a o transforma în spioana lor, fără a reuşi. Mai târziu, cred că tot prin 1950, l-am întâlnit pe căpitanul Scarlete în Bucureşti, trecut în rezervă şi rămas fără soţie, căci ea nu mai putuse să-l aştepte atâţia ani. De fapt, cazul ei nu constituia o excepţie, ci mai degrabă o regulă, căci prizonieratul prelungit a fost motiv pentru destrămarea a foarte multe căsnicii. Francezii spun şi în asemenea situaţii: „C'est la vie."

O altă prietenie a fost legată cu locotenentul de cavalerie Aurel Dumitru cu acelaşi nume, fiul generalului Malamuceanu, care luptase cu Regimentul 32 Mircea la Mărăşeşti. Locotenentul făcuse şi cursul de observatori aerieni şi căzuse prizonier în Basarabia, avionul lui fiind doborât de sovietici, la începutul războiului, în 1941. Prietenia cu el a durat din momentul intrării noastre în lagărul de la Krasnogorsk şi avea să dureze peste timp şi în ţară, devenind rude prin alianţă, în urma căsătoriei lui cu o verişoară a soţiei mele. Cam fără motiv, legătura noastră continuată prin scrisori după 1988, s-a stins în 1991.

Sublocotenentul de vânători de munte Ioan Dima şi inginerul silvic

Firică-Virgil Marinescu completau cercul prietenilor din lagăr, constituind o uşurare şi un tonic pentru viaţa monotonă de prizonier. Am încheiat legătura de zi cu zi în Bucureşti, după sosirea în Gara de Nord, în ziua de 4 mai 1948, poposind pentru câteva clipe la o masă a restaurantului hotelului, Dinu închinând câte o halbă de bere rece înainte de despărţire. Dintre aceştia, Firică ne-a părăsit pentru totdeauna prin anul 1987, dar îl mai întâlneam periodic pe la câte o „coadă"; pe sublocotenentul Dima nu l-am mai văzut niciodată, dar ştiam că trăieşte tot în Bucureşti.

Tot o prietenie de lagăr aş putea denumi relaţia pe care am avut-o cu sublocotenentul de rezervă Ilie Bâtea, profesor de matematică din Cluj. Era un om foarte studios şi datorită lui am început să învăţ limba spaniolă în inima Rusiei. L-am văzut într-o zi cu o revistă în mână şi l-am întrebat ce revistă este. Mi-a dat-o să-i văd titlul. Era „Literatura Sovietică", revistă în limba spaniolă publicată la Moscova, care ca toate revistele lor avea conţinut de propagandă. Am frunzărit-o puţin şi am constatat că înţeleg mult din texte, spaniola având multe asemănări cu italiana şi româna. Profesorul mi-a spus că a găsit-o la bibliotecă, fiind unicul exemplar, iar pentru că a constatat şi el marea asemănare cu limbile romanice, a început să o studieze, făcând un fel de reconstituire a ei, aşa cum făcuse Champollion în Egipt în timpul expediţiei lui Napoleon. Văzând că litera y se repetă foarte des şi stă mereu între două cuvinte a dedus că este conjuncţie; a observat apoi că adjectivele stau înaintea substantivelor. Încetul cu încetul şi-a constituit un mic vocabular şi nişte reguli gramaticale. M-am alăturat lui în această muncă de cercetare lingvistică şi am reuşit în vara 1947 să traducem întreaga revistă. Întors în ţară am continuat studiul, cumpărând cărţi editate în Uniunea Sovietică şi vândute foarte ieftin la librăria din pasajul Creţulescu. Am reuşit să-mi însuşesc limba mulţumitor, astfel că prin anii '60 am dat examen şi am obţinut certificatul de traducător din limba spaniolă în limba română, fiind un timp colaborator extern la Institutul de Documentare Tehnică (IDT), având certificate de traducător şi pentru limbile franceză, italiană şi engleză.

Profesorul Bâtea era un om hotărât, dârz, deschis, spunându-şi părerile în mod curajos, un intelectual care n-a încetat un moment să gândească şi să-şi menţină spiritul mereu treaz prin lectură, cercetare şi discuţii. Pe deasupra el devenise şi un mare specialist în conserve de iarnă, preocupare prin care a fericit în afară de camarazii prizonieri şi pe unii moscoviţi, întrucât el a fost folosit de către conducerea lagărului la punerea de murat a verzei, a pătlăgelelor verzi şi a castraveţilor, în cadrul unei mari unităţi de aprovizionare, care avea construite nişte vase imense din lemn semi-îngropate în pământ, în care se cobora cu scara. Profesorul nostru cunoştea dozajul de apă cu

sare şi cantitatea de mărar uscat necesară pentru aroma deosebită a murăturilor.

Părerile sale exprimate deschis despre sovhozurile şi colhozurile sovietice au ajuns cu uşurinţă la urechea comisarului Birman, acesta având o reţea bogată de informatori printre prizonieri. Aşa s-a făcut că într-o bună zi am fost chemat de comisarul NKVD Birman şi solicitat să îi spun ce a spus sublocotenentul Bâtea despre colhozurile şi sovhozurile sovietice în ziua de… la masa de prânz. I-am răspuns că nu ştiu nimic despre o discuţie în acest sens, n-am auzit nimic. Comisarul s-a răstit la mine spunându-mi că nu vreau să-l ajut, căci acesta s-a pronunţat de faţă cu mine când luam masa de prânz. Am negat că aş fi auzit ceva, explicându-i că fizic sunt în general în lagăr, dar psihic sunt adeseori absent din cauza gândurilor care mă frământă în legătură cu soarta familiei, în special cu a fetiţei care s-a născut pe când eram încă în ţară, dar pe care nu am reuşit s-o văd şi în plus nici nu am veşti mai dese sau mai recente, deşi eu scriu lunar câte o carte poştală cu răspuns. M-a concediat, nemulţumit că nu a putut obţine o mărturie în plus, pe care să o adauge la dosarul Ilie Bâtea.

În altă împrejurare comisarul Birman m-a chemat să mă întrebe despre acţiunea distrugătoarelor noastre în escortarea unor vase comerciale de la Bosfor. Mi-am dat seama că el cunoştea situaţia din surse anterioare sigure şi i-am spus că văd că este foarte bine informat, iar eu, care am făcut războiul pe navele fluviale, n-aş putea să-i furnizez date suplimentare. Discuţia avea loc într-o cameră anume destinată „interviurilor”, cu dosarul meu deschis pe masă, în care am putut să văd imediat diploma mea de bacalaureat, confiscată la intrarea în lagărul de la Odessa şi revăzută la întâlnirea cu tovarăşul Spiru. Ţinând-o în mână, comisarul mi-a spus că îmi va fi înapoiată la plecarea din lagăr şi că voi avea nevoie de ea pentru a studia ceva, pentru că în privinţa carierei militare nu mai pot avea speranţe. La acea dată tratatul de pace era încheiat şi prin el se limita numărul militarilor şi armamentul pe care îl mai putea avea România.

Printre prizonierii din acest lagăr ar mai trebui evidenţiat sublocotenentul de rezervă Păucescu, student la fizico-chimice, adus în lagăr din ţară. El luptase pe Frontul de Vest împotriva nemţilor şi căzuse prizonier la aceştia. Când Germania a capitulat, sublocotenentul a plecat din lagăr pe cont propriu şi a folosit orice mijloc de transport a întâlnit în drum care duce spre est – trenuri, camioane, căruţe şi chiar un camion militar sovietic, însă ghinion, sovieticii l-au dus într-un lagăr de-al lor, situat la Satu Mare. Protestele lui au fost zadarnice, dar i s-a promis că va fi expediat la Bucureşti ca însoţitor într-un vagon cu materiale, după care va fi liber. După câteva zile a fost urcat într-un vagon de marfă cu ceva materiale în el şi trenul s-a pus în mişcare. Vagonul fusese închis pe dinafară. Era foarte

atent să vadă prin ce gări trece şi după câtva timp a observat că direcţia trenului nu era spre sud, ci spre est. Şi-a dat seama de capcană şi a pornit la o acţiune îndrăzneaţă de evadare prin podeaua de scândură a vagonului. Cu ajutorul unei scoabe şi al unui drug de fier găsite printre materialele din vagon, a început să spargă două scânduri din podea, atât cât să se poată strecura în jos. Efortul său era mare şi greu de realizat, dar în asemenea împrejurări disperate omul căpătă puteri uriaşe şi, cu mult chin şi sudoare, a reuşit să realizeze o spărtură suficientă. A aşteptat apoi o situaţie favorabilă în care trenul a încetinit atât de mult, încât a putut să se strecoare în jos şi în final să aterizeze pe burtă sub vagon fără a fi lovit. A rămas aşa lipit de terasamentul căii ferate până ce trenul s-a îndepărtat şi apoi s-a ridicat şi a părăsit linia ferată, căutând un drum şi posibilităţi de orientare. Norocul lui a fost că încă nu părăsise teritoriul ţării şi cu mare atenţie s-a îndepărtat de locurile unde ar fi putut fi militari sovietici. A doua zi a reuşit să ajungă la Cluj, unde s-a prezentat la o unitate română, arătând peripeţiile prin care a trecut. I-au făcut forme legale şi a fost trimis la Bucureşti, la părinţi.

El avea însă o soră la Tulcea şi păcatul l-a împins să se ducă să o vadă înainte de începerea cursurilor la universitate. Desigur că el i-a povestit cele ce a păţit după eliberarea din prizonieratul german, iar sora lui a mai povestit şi altora prin ce a trecut fratele ei şi, din nefericire, păţania a ajuns la urechile chestorului poliţiei locale, care se pare că încercase o aventură cu sora eroului nostru, dar fusese respins şi, drept răzbunare, l-a arestat pe sublocotenent şi l-a predat sovieticilor.

În loc de a frecventa cursurile facultăţii de chimie, s-a văzut condus în lagărul de prizonieri de la Focşani şi de acolo într-un lagăr de pedeapsă, la tăiat lemne într-o pădure din nord. La expirarea termenului de pedeapsă, în vara 1947, el a fost adus în lagărul de la Krasnogorsk, probabil în vederea repatrierii, dar despre care la acea dată nu se pomenea nimic. Indignat peste măsură de această soartă a lui şi fiind şi o fire impulsivă, nu înceta să-i blesteme pe sovietici şi pe colaboratorii lor români. Deşi a dat dovadă de mult curaj în tot ceea ce a întreprins, era gata să leşine la vederea acului unei seringi, când trebuia să facă preventiv anumite injecţii în lagăr. Refuzul de a face injecţii l-a costat multe zile de carceră, ca până la urmă, înfometat, să se supună sorei nemiloase care-l înţepa. Serviciul sanitar al lagărului era condus de o doctoriţă tânără, roşcată, poate evreică, pe care o chema Olga.

Îmi aduc aminte de vizitele lunare pe care ea ni le făcea dezbrăcaţi în pielea goală, pentru a constata starea noastră fizică, rezervele pe care le mai avea corpul nostru. Procedeul era rudimentar, nu se folosea cântarul sau vreo altă aparatură medicală: se aplica ciupitul de

fund şi de burtă, pentru a constata cantitatea de grăsime rămasă sub piele şi, funcţie de aceasta, eram clasificaţi la categoria 1 – pervaia, 2 – vtaraia, 3 – tertia şi 4 – distrofici. Olga ne privea întâi din faţă ciupindu-ne de burtă, apoi din spate ciupindu-ne de fund şi apoi dădea verdictul, clasificându-ne în una din cele patru categorii. Eu mă menţineam constant la categoria a treia, care era destinată pentru munci mai uşoare, dar eram atât de slab încât deveniseră proeminente oasele şoldurilor, iar lateral aveam două pete vinete, pe care noi le numeam petele mizeriei. Când făceam baie ne priveam cu milă unii pe alţii, văzând cum, cu trecerea timpului, deveneam tot mai scheletici.

Am semnalat doctoriţei Olga petele vinete şi solzoase pe care le aveam şi la încheieturile mâinilor, care denotau lipsa de vitamine din organism, cerând să mă ajute cu ceva, dar n-am obţinut decât un „nicevo”.

Amintirile se înlănţuie şi vin să-şi ceară rândul la ieşirea din anonimat, la lumină. Cam în acelaşi timp cu Păucescu sosise în lagăr şi un sergent major sanitar, care se declarase la început sublocotenent pentru a putea primi raţia de hrană de ofiţer, mult mai bună decât a soldaţilor. Era basarabean, cunoscător al limbii ruse şi îşi avea şi el o poveste interesantă. Făcut prizonier, fusese dus din lagăr în lagăr până undeva aproape de Munţii Ural. Cunoaşterea limbii ruse îl avantajase şi până la urmă fusese lăsat să plece din cazarmă şi să locuiască la o văduvă de război, sau oricum cu bărbatul plecat de acasă demult şi de care nu mai ştia nimic. Situaţia lui era de invidiat, căci avea nu numai mai multă libertate după orele de muncă, iar pe deasupra şi o femeie tânără şi frumoasă, dornică de dragoste. Mai avea apoi avantajul că se potrivea ca măsură cu soţul ei şi îi purta hainele. Dar omul când se satură de bine caută altceva nou, mai bun. Lui îi venise dorul de casă şi având strânse câteva ruble şi haine de asemenea, îşi părăsise iubita, plecând cu trenul spre Moscova. Acolo schimbase trenul spre Kiev, de unde avea legătura spre Basarabia. Ajuns cu bine până la Moscova, intrase în restaurantul gării şi mâncase o supă, precedată de o vodcă, urmând să-i vină şi friptura. Aşteptând cam mult felul doi, mai servise o vodcă. S-a făcut că felul doi nu mai venea iar la difuzor auzise că sosea în staţie trenul pentru Kiev. Sărise speriat, lăsând nişte bani pe masă şi fugise pe peronul anunţat, dorind să se urce în vagon. N-avea însă biletul cumpărat şi în vagon nu se putuse urca din cauza însoţitorului de vagon, un moşneguţ cu mustăţi mari albe, care îl oprise. Speriat că pleacă trenul până să mai poată cumpăra biletul, căutase să forţeze intrarea în vagon, până la urmă bruscându-l pe însoţitor. Moşneguţul, simţindu-se insultat în timpul serviciului, nu a mai stat pe gânduri şi a solicitat ajutorul miliţiei gării care, foarte promptă, l-a arestat pe infractor şi l-a condus la închisoare. Cu acest incident se încheie evadarea lui, riscând să primească vreo câţiva ani

buni de închisoare, dar când cei din arestul preventiv au aflat că este prizonier, l-au sfătuit să declare aceasta spre a fi dus înapoi într-un lagăr, fără a mai fi condamnat la închisoare, ceea ce el a şi făcut. Ca urmare a fost scos de la arest şi trimis într-un lagăr de pedeapsă, folosit un timp la tăiat pădurea şi apoi trimis în lagărul obişnuit de la Krasnogorsk. Cum minciuna n-are picioare lungi, s-a descoperit că nu este ofiţer şi a fost trecut la raţia de alimente pentru soldaţi.

Un alt caz mai deosebit l-a constituit căpitanul Tudor Dojnat, în Divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu", unul din „morţii de la Stalingrad" care au defilat la Bucureşti în ziua de 2 septembrie 1944, ştire anunţată la radio Londra BBC, la ora 14. N-am putut afla niciodată secretul trimiterii înapoi în lagăr a căpitanului Djonat şi nu am insistat să dezvăluie un secret care-l privea numai pe el. Am fost în relaţii cu dânsul şi după repatriere, făcându-i o vizită la Iaşi, unde avea o soră profesoară la universitate, care a fost o gazdă perfectă. Aveam să-l reîntâlnesc în august 1968 în Piaţa Palatului din Bucureşti, când Ceauşescu avea să ţină discursul acuzator împotriva invadării Cehoslovaciei de către Uniunea Sovietică şi trupele celorlalte ţări „frăţeşti" în afară de România.

Căpitanul Dojnat m-a ajutat în vara anului 1947, traducându-mi în limba rusă memoriul adresat lui Stalin, prin care denunţam capturarea mea împreună cu a altor ofiţeri de la navele Diviziei de Dunăre, din ziua de 2 septembrie 1944, la 9 zile după încetarea ostilităţilor împotriva forţelor aliate, solicitând repatrierea grabnică, invocând suplimentar şi motivul că nu mi-am văzut încă fetiţa născută la 19 august 1944. Memoriul l-am predat comisarei politice care ne avea în atenţie, o femeie blândă şi receptivă la doleanţele mele şi ale prizonierilor români în general, care nu avea nicio putere de salvare a noastră, dar manifesta bunăvoinţă şi ne încuraja cu veşnicul „skoro damoi" – curând acasă. Neprimind răspuns nici după trecerea a două luni de la depunerea memoriului, m-am prezentat la dânsa cu o revenire. Pentru a mă linişti, a tras sertarul biroului şi a răsfoit printre nişte hârtii, alegând una care avea un conţinut de maximum 10 rânduri, prin care, susţinea dânsa, se comunica repatrierea mea împreună cu primul lot de prizonieri români, curând – adică „skoro". Învăţat cu scrisul şi cititul în limba rusă, dintr-o aruncătură de ochi mi-am dat seama că mă minte, că o face din amabilitate şi milă poate; era o minciună convenţională, dar fiind femeie, mi-a fost jenă să-i spun că minte şi m-am retras, mulţumindu-i.

Vara anului 1947 a trecut mai uşor datorită diferitelor ieşiri voluntare la munci uşoare în afara lagărului, ceea ce ne punea în contact cu populaţia civilă devenită mai binevoitoare, în majoritate femei, şi ne primea să ne mai înfruptăm din recolta de legume – cartofi, morcovi şi varză – completându-ne raţia regulamentară, pe

care sovieticii o respectau ca număr de calorii, dar nu şi ca sortimente.

În una din zilele frumoase de iunie, ne aflam pe tarlaua unui colhoz de unde trebuia să încărcăm nişte camioane cu material de construcţie – nisip şi pietriş – pentru lagăr. Nacealnicul care era cu noi a oprit pe şosea un camion care circula gol: conform regulilor în vigoare la acea dată, putea fi oprit şi încărcat cu orice, contra cost bineînţeles, dacă transportul se făcea în direcţia lui de mers. Aşa ne-am pomenit cu o camionetă cu şoferul ei şi două tinere fete în jur de 16–17 ani, adusă de nacealnic la încărcat. Atât şoferul cât şi fetele manifestau nervozitate, pentru că le-am întrerupt drumul lor normal. Şoferul mai ales ne tot îndemna să încărcăm maşina mai repede şi nemulţumit de ritmul nostru, la un moment dat a luat o lopată şi a început să încarce cu un ritm foarte grăbit, spunându-ne: „vot tac" – iată aşa. Noi însă ştiind că prizonieratul este lung şi n-avem nicio grabă, ne-am menţinut ritmul cu care puteam să facem faţă celor opt ore de muncă zilnică, suportând nişte înjurături şi distrându-ne de enervarea fetişcanelor, care crezându-ne nişte nemţi necunoscători ai limbii ruse şi-au exprimat şi ele nemulţumirea. Una, foarte încruntată la figură i-a spus celeilalte: „Eu pe ăştia i-aş spânzura de sex", la care a primit imediat riposta celeilalte, care i-a spus: „Taci, fa curvo, că ar fi mai bine să-şi rupă sexul în tine". Limbaj vulgar al unor neprihănite sovietice tinere!

În lagăr aveam şi ofiţeri talentaţi, care pictau sau sculptau, într-un atelier aprobat de conducerea lagărului. Printre aceştia activau doi pictori, sublocotenentul Aurel Haiduc, originar din Maramureş, şi căpitanul Ioan Popescu, căruia nu ştiu de ce toţi îi spuneau „Nea Costică" şi despre care am amintit anterior, când tovarăşul profesor Spira descoperise că a fost puţin cuzist. Al treilea talent era reprezentat de sublocotenentul Marius Butunoiu care sculpta mereu, având talent deosebit. Întors în ţară a angajat mai multe lucrări reuşite, printre care şi statuie Eroilor din faţa Academiei Militare, care are defectul prezentării luptătorilor – infanterist, marinar şi aviator în uniforme sovietice, consecinţă a epocii în care ţara noastră era sub influenţa venită numai de la răsărit.

Zilele frumoase şi călduroase chiar, ale scurtei veri ruseşti, erau înfrumuseţate şi de multitudinea garoafelor din curtea lagărului, care ne încântau mai întâi ochii noştri şi numai după aceea pe ai moscoviţilor.

Tot pe atunci am mai avut un mic divertisment. Am amintit că locuiam în barăci, foste locuinţe muncitoreşti, dar, din care una, aflată mai excentric decât toate celelalte, a rămas în afara sârmelor ghimpate ale lagărului, continuând să fie locuinţă. Prin mutarea noastră, a celor care acceptasem să muncim pe bază de declaraţie scrisă, într-o baracă împreună cu ungurii, s-a nimerit ca în câmpul meu vizual să am

baraca muncitoarelor de dincolo de sârmele ghimpate şi o intrare a acestei barăci cu o marchiză cu două trepte de coborât în stradă. Când uşa marchizei era deschisă, vedeam înăuntru în fund altă uşă, iar în prim-plan un scaun cu un lighean pe el. Fără să vreau, asistam dimineaţa şi seara la ieşirea din baracă a unei tinere care arunca câte o privire rapidă în dreapta şi în stânga, după care se aşeza în dreapta celor două trepte, îşi ridica fustele şi din poziţia pe vine, îşi făcea nevoia mică, după care dispărea grăbită în casă. Dimineaţa, acest prim spectacol era urmat de cel al spălatului la lighean în ţinută foarte sumară, numai la chiloţi, mereu aceeaşi, de culoare verde în cele câteva luni de observaţie, altminteri conştiincioasă, la spălatul până la brâu, inclusiv sânii opulenţi, care fiind unicii pe care îi vedeam, păreau chiar frumoşi.

Cum însă nimic nu este etern pe lumea aceasta, spectacolul acesta a fost întrerupt de încă o mutare al ofiţerilor români care au refuzat lucrul cu semnătură, într-o baracă mai în interiorul curţii, ocupată de soldaţi germani. Era o măsură punitivă tacită, care însă nu ne-a afectat, ci dimpotrivă, ne-a avantajat. Soldaţii plecau de dimineaţă la muncă şi reveneau abia la ora 17, timp în care rămâneam într-o linişte desăvârşită, putând citi, studia sau juca şah, table sau cărţi confecţionate din placaj subţire. Eram mai aproape şi de barăcile japonezilor şi mă vedeam mai des cu sergentul Ishimaru, prietenul meu de care m-am despărţit în aprilie 1948. Îmi dăduse adresa lui din Osaka, dar nu i-am scris niciodată, date fiind condiţiile de ocupaţie sovietică şi continuate de cele ale comuniştilor autohtoni.

Cu venirea timpului rece, a iernii grăbite ruseşti, timpul trecea din ce în ce mai greu şi nu găseam nicio justificare plauzibilă a menţinerii noastre mai departe în captivitate, mai ales că nu produceam nimic şi ne revenea în minte latinescul: „qui prodest?” – cui foloseşte. Soldaţii au fost însă folosiţi la munci grele şi prin bunurile aduse din toate ţările ocupate până la Oder, Uniunea Sovietică se refăcea treptat ajutând la supravieţuirea sistemului ideologic şi economic sovietic [6].

Legătura noastră cu ţara, cu familiile, se ţinea sporadic, lipsa scrisorilor făcea parte din sistemul bine pus la punct de intimidare, frică şi măcinare a nervilor, pentru a racola şi folosi ulterior pe cei mai slabi în scopuri proprii, inclusiv pentru spionaj. Munca prizonierilor era sursă de venit pentru lagăr, pentru că administraţia primea bani de la fabricile în care erau folosiţi prizonieri şi din aceşti bani se acopereau cheltuielile de întreţinere, apăreau nişte beneficii şi se dădea şi prizonierilor un bacşiş de 100 de ruble pe lună.

În privinţa corespondenţei mele am de remarcat, pe bază de date precise – număr de scrisori trimise şi primite – cele ce urmează. Am scris 47 de cărţi poştale duble, la care puteam primi răspunsul pe dublură şi cu adresa scrisă de mâna mea, pentru înapoiere. Acest

număr este de fapt minim pentru că în lagărul de la Krasnogorsk mai primeam prin comisara politică, suplimentar, atât cărţi poştale cât şi scrisori. Din aceste 47 de cărţi poştale, 44 le-am scris soţiei, două părinţilor şi una unei mătuşi. Soţiei i-am mai scris şi cinci scrisori, din care două permise de către conducerea lagărului, una prin bunăvoinţa unui ofiţer sovietic şi două sub formă de bileţele scrise mărunt şi cu dimensiuni reduse, date unor prizonieri mai norocoşi decât mine, care s-au repatriat în 1946, cu lotul propagandistic trimis înaintea alegerilor, ultimele alegeri „libere" până în 1990, şi acestea cu rezultat măsluit. Deşi am început să scriu în luna octombrie 1944, soţia a primit prima carte poştală de la mine purtând data de 25 martie 1946. În total ea a primit 20 de cărţi poştale – din 44 – şi 5 scrisori, două fiind de fapt bileţele. Eu am primit de la soţie 8 cărţi poştale şi 2 scrisori, în care era şi câte o fotografie a fetiţei. Mi-am cunoscut fetiţa din fotografie abia în anul 1947 şi în realitate la 5 mai 1948. De la părinţi am primit două cărţi poştale şi de la mătuşă, una.

Primirea unei scrisori însemna o sărbătoare pentru mine, ca şi pentru ceilalţi prizonieri de altfel. Din cele 1.340 de zile de captivitate, am avut deci doar 13 sărbători.

Dacă fizic am rezistat mai uşor datorită constituţiei sănătoase a organismului, psihic am suportat cu mult mai greu condamnarea aceasta la atâtea zile de lipsă de libertate. Este de mirare că sistemul meu nervos a rezistat peste ani, mai ales că bucuria de a reveni în sânul familiei a fost umbrită de greutăţi neaşteptate sau nebănuite, printre care şi trecerea în rezervă, intrând în categoria „şomerilor", la 1 iulie 1948. Psihic am fost totuşi influenţat, devenind bănuitor, neîncrezător, temător, ceea ce mi-a folosit în viaţa ulterioară, dus în mediul creat de ideologia sovietică şi de comuniştii români, şi găsindu-mă călit pentru relaţiile apărute în societatea în care aveam să intru în anul 1948.

Dovadă despre sistemul de presiune psihică exercitat de sovietici asupra mea l-a constituit şi faptul că scrisoarea din 1946 în care era şi o fotografie a fetiţei mi-a fost predată abia în anul 1947, în vară, în urma unei cărţi poştale scrisă în limba franceză şi adresată Crucii Roşii Internaţionale din Geneva, în care reclamam lipsa de legătură cu familia şi solicitam ajutor în acest sens. Scrisoarea mi-a fost predată la trei zile după ce mă adresasem Crucii Roşii, deci ea stătea demult la conducerea lagărului şi nu sosise „întâmplător" tocmai atunci.

Timpul trecea foarte greu, moralul nostru era foarte scăzut; în afară de comisara politică ne mai adresam şi altei femei, apărută în vizită în lagăr. Era o evreică românca trimisă de la Moscova, care vorbea limba noastră şi căuta să ne încurajeze. Îmi amintesc că se semnase primul tratat de prietenie, colaborare şi ajutor reciproc între Uniunea Sovietică şi România, eveniment ce ne-a dus la exasperare,

pentru că nu puteam înţelege cum o ţară prietenă mai poate deţine în captivitate cetăţeni ai celeilalte. De data aceasta tovarăşa Cuşnir[7] n-a scăpat uşor de întrebările şi de exasperarea noastră, la care nu găsea răspuns mulţumitor, dar a răspuns că ea este într-o situaţie şi mai disperată decât noi, căci este de foarte mulţi ani în Uniunea Sovietică şi aşteaptă tot atât de mult ca noi, dacă nu cumva mai mult, întoarcerea în ţară, care va putea avea loc numai după repatrierea noastră. Mult mai târziu, în ţară, i-am întâlnit numele ei într-o broşură privind unele probleme de marxism, apărută în Editura Politică.

A trecut deci a doua iarnă lângă Moscova, a patra în Uniunea Sovietică şi speranţele noastre creşteau, fiind convinşi că repatrierea nu mai putea întârzia prea mult după tratat, mai ales că tovarăşa Cuşnir ne spusese că Ana Pauker intervenise pe lângă Stalin să aprobe înapoierea masivă a prizonierilor români.

Nu ştiu din ce motive conducerea lagărului a hotărât ca românii să fie din nou în aceeaşi baracă, aşa că „rebelii”[8] au revenit la grupul celor mulţi încă din luna noiembrie 1947. În această situaţie ne aflasem la 15 aprilie 1948 când, seara, înainte de culcare, a venit un ofiţer cu o listă mare în care erau trecute numele celor care a doua zi dimineaţa trebuiau să se prezinte la club împreună cu bagajele personale, în vederea plecării în ţară. Au fost doar câţiva netrecuţi pe listă, printre care căpitanul Scarlete şi sasul din Braşov care, la auzul proclamării Republicii Populare Române, strigase să „trăiască a 16-a republică a Uniunii Sovietice”. Republicile aveau să rămână însă tot 15 până la dezintegrarea în anul 1991, iar sasul nostru avea să mai stea în ţara pe care „o îndrăgea” atât de mult.

Desigur că somnul a dispărut şi am adormit mult după miezul nopţii, făcând fel de fel de presupuneri despre plecarea din lagăr, călătoria cu trenul şi primirea noastră în ţară. A doua zi, după gustarea de dimineaţă, ne-am luat bagajele, lăsând celor ce rămâneau parte din obiectele de îmbrăcăminte şi toaletă. Lăsasem căpitanului Scarlete o forfecuţă de unghii, obiect unic în grupul de prizonieri români, care fusese folosit în comun până atunci.

Din momentul în care am ajuns la club am fost izolaţi total de restul prizonierilor, fiind interzisă orice legătură între noi şi cei care rămâneau. Eram singurul prizonier care posedam un geamantan, dar în el nu mai rămăsese aproape nimic, căci hainele avute se uzaseră şi rupseseră, din trenciul bleumarin îmi făcusem o pereche de pantaloni, în locul vestonului aveam altul, de vânător alpin, de culoare albastră, iar în locul trenciului aveam un raglan kaki. Transformările sau completările în ţinută le făcusem în acest de-al doilea lagăr, cu plata croitorului – un neamţ priceput – cu câteva „dimineţi”, constând din porţiile mele de zahăr, unt şi pâine albă. În geamantan aveam şi tabloul soţiei mele de dimensiune 24×30 cm., încadrată într-o ramă

aurie. De acest tablou şi de verigheta pe care o pusesem la degetul inelar la 21 mai 1940, nu m-am despărţit niciodată, în cele 1.340 de zile de prizonierat, mă însoţesc şi acum, când scriu, şi aşa va fi până la ultima clipă.

Clubul avea scaunele aşezate către scenă ca la spectacole sau adunări, iar pe scenă se instalaseră acum comisarul NKVD Birman, comisara politică şi un ofiţer din conducerea lagărului. Eram chemaţi pe rând în faţa acestora şi ne controlau conţinutul bagajului. Comisara îmi cunoştea povestea şi durerea mea şi la vederea tabloului soţiei, care era învelit cu grijă într-o cămaşă, a zâmbit şi mi-a spus „krasivaia" – frumoasă – dându-mi apoi liber. Au urmat apoi alţi prizonieri la control şi printre ei şi căpitanul Tudor Djonat, care avea şi el un tablou, dar era cu Lenin. Cartonul din spatele tabloului nu era lipit de ramă, ci era prins doar cu câteva cuişoare bătute în ramă. Ofiţerul care controla bagajul a întors tabloul şi curios, l-a desprins din cuişoare, ca să se vadă dacă era ceva între carton şi fotografie; din păcate erau câteva bileţele primite de căpitan de la prizoniera noastră băcăoană din cealaltă secţie a lagărului Krasnogorsk, cu conţinut nevinovat, dar totuşi suspect din cauză că fuseseră ascunse. Ofiţerul a spus căpitanului să treacă deoparte şi că nu va mai pleca până nu se lămureşte conţinutul biletelor. Căpitanul a început să plângă şi să-şi ceară iertare.

În momentul când s-a descoperit ceva ascuns în spatele tabloului lui Lenin, m-am uitat spre scenă şi am observat ochii comisarei îndreptaţi spre mine. Automat am luat tabloul soţiei şi m-am prezentat la ea pe scenă, oferindu-l să desprindă cartonul pentru a verifica şi a nu mai avea remuşcări că nu m-a controlat mai atentă. Ea şi-a dat seama că la mine nu poate fi aşa ceva ascuns şi mi-a înapoiat tabloul spunându-mi „ne nada", nu trebuie.

Controlul se terminase demult şi maşina nu sosise încă. Nerăbdarea a început să se manifeste, teama să se strecoare în suflete. Târziu, după-amiază a sosit un autocamion fără prelată, în care am încăput cu toţii. Ni s-a permis să luăm cu noi drapelul tricolor, care în mers flutura, ca altădată la paradă.

Începea drumul de întoarcere tot într-un autocamion ca cel cu care pornisem în noaptea de 2 septembrie 1944 de la Ismail. În suflete se cuibărise bucuria, dar şi nerăbdarea de a zbura mai repede spre casă. Nu ştiam ce va urma, ştiam doar vag că ne vom îmbarca într-un tren la Moscova. Distanţa Krasnogorsk – Moscova era mică, am parcurs-o în mai puţin de o oră, dar destinaţia nu era o garnitură de tren, ci un alt lagăr de la periferiile Moscovei, unde convergeau toţi prizonierii români destinaţi repatrierii, dintr-o regiune mai apropiată de Moscova. Era aproape de aeroportul de la Tuşino, unde se făceau uneori serbări aviatice. Dacă cineva ne-ar fi explicat că trebuie să mai avem răbdare

până se face concentrarea tuturor prizonierilor şi că se va forma garnitura de tren necesară transportului, dând eventual o dată anume, un termen limită, ne-ar fi fost mai uşor, dar nimeni nu ne-a spus o vorbă. După toate ce păţisem până atunci nu puteam fi optimişti, iar îndoiala şi nerăbdarea ne-au condus la o stare psihică deprimantă. Lagărul de la Tuşino nu era atât de bine amenajat ca şi cel de la Krasnogorsk şi am început să regretăm plecarea de la o viaţă mai organizată. Noroc că spre sfârşit de aprilie timpul era frumos şi razele soarelui pătrundeau în sufletele noastre, înviorându-ne.

Adunarea a durat până la 27 aprilie, când a sosit garnitura. Aceasta nu însemna şi plecarea; vagoanele de marfă trebuiau amenajate totuşi pentru transportul de oameni, adăugându-le nişte scânduri pentru construirea unor paturi colective în stânga şi în dreapta uşii vagonului, pe care s-au pus pături, asigurându-se şi altele pentru învelit. În exterior, vagoanele au fost „pavoazate" cu crenguţe de brad şi stejar şi mici steguleţe tricolore şi roşii, făcând şi din amărâta noastră de plecare, după atâţia ani de lagăr, un mijloc de propagandă. Oricum, vagoanele au sosit la limita răbdării noastre, dar de-acum ne apropiam de viaţa de oameni liberi din care fuseserăm smulşi în 1944.

5. Drumul de întoarcere şi popas în lagărul de la Focşani

Îmi amintesc de acea zi de 27 aprilie 1948 ca fiind marţi din Săptămâna Mare, cu un soare călduţ care ne încălzea trupurile, dar ne lumina şi sufletele, în momentul în care am auzit ultimul „davai" şi am pornit spre garnitura de tren trasă lângă lagăr. Ne-am instalat destul de comod şi priveam prin uşa vagonului rămasă deschisă până la plecare şi chiar după aceea, nemaiavând niciun Andrei care să ne păzească în permanenţă.

Trenul s-a pus în mişcare şi, după ce a părăsit linia de centură a Moscovei, a luat viteză. Oprea foarte rar în câte o gară, aşteptând cale liberă pentru o altă etapă de drum. N-am mai reţinut nume de gări importante, dar mi-au rămas în memorie imaginea pădurilor imense din Bielorusia, în unele locuri aflate încă sub apă, probabil în urma topirii zăpezilor abundente. Ne minunam de viteza mare cu care parcă zburam spre casă.

Au urmat apoi câmpiile Ucrainei, cu ogoarele înverzite timid şi impresionante prin întinderea lor. Şi la ducere, şi la întoarcere ne-am minunat de câtă întindere de pământ dispunea această ţară uriaşă care era Uniunea Sovietică şi ne întrebam de ce a mai căutat să ia în stăpânire încă atâtea pământuri după cel de-al doilea război mondial, când sovieticii nu erau în stare să-l cultive complet nici pe cel pe care-l aveau.

„Goana" a durat trei zile şi trei nopţi, aproape fură întrerupere,

până, în Vinerea Mare, 30 aprilie dimineaţa, când am ajuns la Nistru. Era o zi însorită, parcă anume pregătită pentru a trece Nistrul pe la Soroca, şi a parcurge apoi domol pământul Basarabiei, sub ocupaţie sovietică, pământ ca o grădină în floare, cu ogoarele proaspăt semănate, ici-colo cu ţărani la muncă, sate înşirate de-a lungul liniei ferate, cu căsuţe modeste, dar curate, cu pomi roditori prin curţi şi grădini. Ne simţeam de acum ca acasă.

Am oprit doar în câteva gări pentru scurt timp şi am stat de vorbă cu fraţii noştri basarabeni. O oprire mai importantă a fost la Bălţi, apoi iar mers aproape continuu până la Ungheni. Am fost anunţaţi că la graniţă vom opri şi un doctor ne va vizita. Am ajuns acolo în plină noapte şi vizita a fost o simplă formalitate, doctorul deschizând doar puţin uşa vagonului şi închizând-o imediat, lăsându-ne să dormim, până am ajuns în gara Socola.

Sâmbătă 1 mai, către ora 8 dimineaţa, ne-am făcut intrarea în gara Iaşi, unde ne aşteptau nişte ofiţeri români care să ne conducă la garnitura de tren de persoane, gata de plecare. Am avut surpriza să fiu întâmpinat de căpitanul de marină Paul Ignat, fost comandant de monitor, care mi-a urat bun venit şi s-a interesat de soarta marinarilor care se mai aflau încă în captivitate.

Am pornit deci la drum în Sâmbăta Mare, într-un tren de persoane, cu mers de tren personal, străbătând Moldova noastră care prezenta acelaşi peisaj primăvăratic, cu gări vesele, în care uneori ne aşteptau femei cu flori, gustări şi ţigări, primul gest prin care s-a arătat grija pentru soarta noastră, după aproape patru ani de zile. A fost tardiv, dar l-am primit cu emoţie, pentru că era prima manifestare omenească ce ni s-a arătat, din păcate neurmată de altele. Nimeni nu ne-a acordat ulterior atenţie şi nu ne-a întrebat măcar dacă ne-a fost greu şi dacă am avea nevoie de ceva.

Primirea noastră ar fi putut fi organizată în oraşul Iaşi, scutindu-ne de neplăcerea de a petrece încă trei zile şi încă cele ale Paştelui, într-un lagăr sovietic pe pământul ţării noastre. Ceea ce s-a făcut la Focşani se putea face şi la Iaşi din partea comandamentului militar local, adică acordarea unor foi de drum şi o sumă oarecare pentru primele cheltuieli. N-a fost să fie aşa şi a trebuit să fim duşi în lagărul sovietic din Focşani şi să sărbătorim Paştele acolo, la atei.

Cu noi se aflau câţiva absolvenţi ai şcolii de îndoctrinare de lângă Moscova, care au fost vizitaţi a doua zi de nişte tovarăşi de la partid şi scoşi imediat din lagăr. Era o primă recompensă, urmată ulterior de altele, cum au fost corespondent la ziarul „Scânteia” sau profesor de marxism la Academia de Studii Economice (ASE), însă niciunul nu s-a ridicat mai mult de atât.

Noi, vulgul, am urmat calea normală, mai bine zis anormală, dar deprinsă de la sovietici, păşind spre libertate în dimineaţa de 4 mai

1948, cu destinaţia Comenduirea Garnizoanei Focşani. Acolo am primit o foaie de drum pentru călătoria cu trenul până la Constanţa, un ordin de serviciu şi suma de 1.000 lei. Acestea s-au petrecut în prima oră de libertate, după consumarea celor 1.340 de zile în lagărele sovietice.

EPILOG

Liberi, cu o identitate stabilită prin biletul de voie şi cu o mie de lei în buzunar, am păşit pe poarta Comenduirii Garnizoanei Focşani şi ne-am îndreptat spre gară, grijulii să nu pierdem trenul. Mai aveam însă ceva timp şi atunci noi, careul Malamuceanu, Marinescu, Matei şi Dima, nedespărţiţi în lagărul de la Krasnogorsk, ne-am aşezat la o masă a restaurantului gării şi am comandat un litru de vin. În aşteptarea sosirii trenului l-am băut cu timiditate, cu prudenţă, căci de aproape patru ani nu mai băusem vin, iar locotenentul Malamuceanu, prizonier din anul 1941, nu-l mai gustase de atunci. N-am păţit nimic, ne-am simţit foarte bine şi ne-am urcat fericiţi în acceleratul de Bucureşti care intra în gară.

Trenul era foarte aglomerat şi n-am avut loc de stat decât pe culoar, dar distanţa Focşani – Bucureşti mi s-a părut infim de mică în raport cu cea parcursă din stepele ruseşti. Era tot soare, soare de mai, blând şi luminos, care ne făcea drumul de întors acasă încântător, dând peisajului parcurs în goană culoare, lumină şi farmec. Eram pe aproape de casă, mai aveam foarte puţin până să-mi cunosc fetiţa, crescută în gând 3 ani 8 luni şi 10 zile.

Am sosit în Gara de Nord către ora 17. Era încă soare şi cald şi pentru despărţire era foarte nimerită o halbă cu bere la restaurantul hotelului Dinu, cu mese întinse afară. Trei din cei patru nedespărţiţi erau bucureşteni şi peste o oră erau în sânul familiilor lor. Eu mai aveam de parcurs o noapte cu trenul până la Constanţa.

Trenul pleca târziu către miezul nopţii. Am în imagine masa la care ne-am aşezat cei patru – Malamuceanu, Marinescu, Matei şi Dima – şi gulerul de general al halbelor aduse de chelner şi că după ce le-am băut, ne-am despărţit. Nu ştiu de ce nu-mi aduc aminte deloc cum mi-am petrecut eu timpul până la miezul nopţii când pleca trenul. Desigur că nu a fost nimic impresionant şi din acest motiv nu mi-a rămas nimic în memorie. În schimb îmi amintesc foarte bine de aspectul jalnic în care se prezentau vagoanele noastre pe atunci, având multe geamuri sparte, fiind prost luminate şi murdare. Comparativ cu călătoriile mele prin Uniunea Sovietică, mai mult cu vagoane de marfa decât pentru călători, trenul de Constanţa era totuşi o realizare. Având în vedere condiţiile de viaţă precare din ultimii ani, pretenţiile mele erau foarte modeste şi gândul că în curând îmi voi îmbrăţişa soţia şi fetiţa mă

făcea să fiu îngăduitor cu tot ce vedeam în jur.

Biruit de oboseală şi emoţii am adormit şi m-am trezit la oprirea trenului în gara Constanţa, unde n-am găsit nimic schimbat. Am trecut peste câteva linii şi am ieşit la capătul străzii Ştefan Mihăileanu, de unde nu mai aveam decât vreo 400 de metri până la capătul fericirii mele. Am urcat cu emoţie treptele scării în spirală până la primul etaj, am sunat, am aşteptat şi mi-a deschis uşa mama soţiei. Ne-am îmbrăţişat în antreu şi am păşit în holul care despărţea sufrageria de cele două dormitoare dinspre stradă. Mama soacră a dispărut doar o clipă şi a revenit cu fetiţa în braţe. În sfârşit îmi vedeam şi eu fetiţa în realitate, care arăta aşa cum o văzusem eu în vis cu aproape trei ani înainte. Ea a întins braţele spre mine, m-a prins cu ele după gât într-o îmbrăţişare caldă, spunând „tati al meu”. Mi-au dat lacrimile, ca şi acum când scriu, când evoc acest eveniment fericit; erau lacrimi de fericire, care înecau tot amarul suferinţelor zilelor de captivitate. Din dormitor a apărut şi soţia, ne-am îmbrăţişat şi astfel s-a terminat visul urât al celor 1.340 de zile şi nopţi petrecute mereu între sârme ghimpate.

„Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri”… Am iertat, dar n-am uitat şi acum, după mărturisirea făcută oamenilor, mă simt uşurat ca după o spovedanie.

S-a întâmplat ca să termin povestirea întâmplărilor petrecute cu 47 de ani în urmă tocmai când Uniunea Sovietică s-a dezintegrat şi comunismul aducător de suferinţe, foame şi ruină a fost suspendat chiar în ţara din care el a pornit şi de unde s-a extins ca o caracatiţă pe tot globul.

Adevărul triumfă şi popoarele nu pot fi înşelate mai mult.

Mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a îngăduit să trăiesc aceste zile şi nădăjduiesc că voi vedea înfăptuită într-un viitor apropiat şi unirea, de fapt reunirea tuturor românilor în ceea ce a fost şi va fi, ţara noastră dragă ROMÂNIA REÎNTREGITĂ.

PARTEA a III-a
DIN NOU ÎN LIBERTATE

Fericirea a fost de scurtă durată, dar am gustat-o din plin şi a răsplătit parţial anii de aşteptare şi speranţe petrecuţi departe de adevărata viaţă.

A fost nevoie să mă prezint la comandamentul Marinei la Bucureşti pentru a îndeplini formalitatea raportării împrejurărilor în care am fost făcut prizonier şi repunerea în libertate. A fost într-adevăr o formalitate, deoarece m-am prezentat locţiitorului politic al comandantului marinei militare, care nu era altul decât căpitanul de rangul II Nicolae Stoenescu, făcut prizonier în acelaşi timp şi în aceleaşi împrejurări ca şi mine, dar părăsind repede din lagărul 74 de la Mânăstârca, după şapte luni de captivitate, fiind inclus în a doua divizie de voluntari români „Horia, Cloşca şi Crişan", care n-a mai apucat să intre în lupte, căci războiul se sfârşise.

A fost interesantă ţinuta în care m-am prezentat la comandament. Din garderoba mea bogată, avută la avansarea la gradul de aspirant de marină în 31 martie 1940, acasă nu mai aveam decât costumul numit diner, care se purta doar în anumite ocazii speciale ca baluri sau serate, vizite. N-am avut încotro şi l-am îmbrăcat, alte haine de uniformă nu aveam.

După întoarcerea de la Bucureşti, am fost pus în drepturi la Comandamentul Apărării Litoralului Maritim, primind solda gradului de locotenent şi drepturile de alimente care se dădeau în natură în cadrul numitului Ordin nr. 50, constând dintr-o pâine pe zi, carne, zahăr, ulei, orez, cartofi şi zarzavaturi, ceea ce era nu numai satisfăcător, ci chiar un mare ajutor în acea perioadă de lipsuri. De remarcat era faptul că raţia de zahăr lunară era mai mică decât cea pe care o primisem în prizonierat.

Nu am fost încadrat la un anume serviciu, spunându-mi-se să aştept acasă comunicarea prin ordin scris. Aveam atunci grijă ca în afară de primirea alimentelor să mă interesez şi de reluarea serviciului. Când m-am prezentat la comandament, am lăsat şi un raport scris prin care solicitam reîncadrarea în serviciul militar activ. Având situaţia materială oarecum asigurată am aşteptat liniştit un timp, dar, intrând în a doua lună de aşteptare, au reînceput să apară îndoiala, neîncrederea, îngrijorarea de care fusesem stăpânit în anii de prizonierat.

Primul semnal de răspuns l-am avut la 4 iulie 1948 când,

prezentându-mă la punctul de distribuţie a pâinii, mi s-a răspuns că nu mai sunt prevăzut în situaţia de aprovizionare. A doua zi am primit înştiinţarea scrisă că am fost trecut în rezervă la data de 1 iulie 1948, cu drept de pensie la împlinirea vârstei de 47 de ani, prevăzută ca vârstă de pensionare pentru gradul de locotenent.

Fericirea a încetat după mai puţin de două luni. După experienţa prizonieratului începea aceea a şomajului. Eram buimăcit, dezorientat, nepregătit pentru lupta cu viaţa în societatea din care lipsisem aproape patru ani. Nenorocirea era că nu eram singur, aveam de întreţinut soţia şi fetiţa. La sosirea mea pensia pe care o avea soţia, ca văduvă de război, fusese sistată.

De a doua zi am început lupta în noile condiţii. Mai întâi aceea pentru a primi pâinea cea de toate zilele, care se dădea pe cartelă; eu nu aveam aşa ceva şi nici membrii familiei şi trebuia să găsesc undeva pâine la „liber". Mă sculam foarte de dimineaţă şi urcam pe terasa locuinţei mele cu un etaj, adulmecam de unde vine miros de pâine caldă şi porneam în direcţia aceea, pentru a fi printre primii care vor primi câte o pâine. Au fost destule zile în care metoda folosită n-a dat rezultate şi în loc de pâine mâncam mămăligă prăjită.

Trebuia să găsesc ceva de lucru şi prin puţinele cunoştinţe ce le aveam în Constanţa am aflat vreo două adrese utile, dar m-am lovit de un obstacol „referinţele de la partid" pe care nu le puteam avea, nefiind membru de partid. Mi-a venit în gând să apelez la marinari şi m-am adresat locotenent-comandorului Enea Popovici, fost comandant al monitorului „Lahovary", care în 1948 era comandantul Căpităniei Portului Constanţa. L-am rugat să-mi dea un permis de intrare liberă în port, în ideea că voi putea găsi ceva de lucru. M-a întrebat dacă mai eram ofiţer activ şi i-am răspuns, desigur, că nu mai sunt, astfel că la răspunsul meu negativ tot aşa a fost şi al lui, scuzându-se că nu poate încălca nişte reguli ale siguranţei portului. S-a oferit însă să mă ajute altfel, dând un telefon la o cunoştinţă, directorul societăţii mixte „Sovromlemn", care se numea Schwartz, spunându-i că mă trimite la el pentru a mă ajuta.

De la căpitănie m-am dus direct la Schwartz, care m-a primit cu amabilitate, dar auzind că solicit un post la „Sovromlemn" s-a scuzat că nu are deocamdată niciun post liber în schemă, dar dacă se va ivi ceva mai târziu, mă va servi cu dragă inimă.

O întâlnire întâmplătoare cu locotenentul Gheorghe Rusu, cu un an mai vechi ca promoţie decât mine şi fost coleg de cabină la monitorul „Catargiu" în 1940, mi-a spulberat altă speranţă. Pe atunci el nu mai era ofiţer activ ci „căpitan de poştă" de hamali în portul Constanţa, care lucrau prin rotaţie, negăsind de lucru în fiecare zi. El era deci un hamal mai „elevat", dar pe mine nu mă putea ajuta, neavând permanent de lucru nici pentru ortacii săi hamali.

Într-una din zile mi-a ieşit în cale un maistru de marină, cunoscut de la Galaţi. Era şi el şomer, dar cu oarecare experienţă şi mai „ciupea” câte o zi de lucru de la magaziile din port. Când l-am întâlnit mi-a spus că tocmai trebuia să se ducă a doua zi în port, unde trebuia să aranjeze nişte geamuri ambalate în cutii de scânduri, la una din magazii. Spunea că treaba este destul de uşoară, mai ales făcută în doi şi plata este bună.

N-a fost totuşi să fie să trec în palmaresul activităţilor mele şi aceea de hamal. A doua zi dimineaţa, m-am întâlnit cu maistrul în Piaţa Ovidiu, eu îmbrăcat în uniformă cu gradul de locotenent, la pantalon bleumarin şi bluză albă, ţinută în care am intrat în port fără piedici. Aveam într-o servietă, cea care mă însoţise şi în prizonierat, o bluză kaki din uniforma nemţească cu care mă întorsesem în ţară, pe care intenţionam s-o pun la lucru, păstrând bluza albă pentru întoarcerea acasă. Ne-am prezentat la o magazie situată la o dană dinspre poarta nr. 2. Maistrul a căutat pe şeful magaziei ca să-l anunţe că a sosit cu forţe sporite şi că suntem gata de lucru. Deziluzie însă, căci acesta i-a comunicat că nu putem lucra în acea zi acolo, deoarece din moment în moment trebuie să sosească motonava „Transilvania” din cursă şi acostează la dana cu magazia, unde va descărca probabil ceva. Mai târziu, va veni şi rândul geamurilor ambalate în cutii.

Între timp, banii se terminau şi aveam nevoie şi pentru mâncare, şi pentru plata chiriei. Am inventariat ce am putea vinde din casă. O primă încercare am făcut-o cu o brăţară de aur a soţiei, lucrată frumos şi cântărind în jur de 10 grame, pentru care apreciam că vom primi cam 10.000 de lei. Ni s-a oferit de către un bijutier care avea prăvălia în faţa fostei gări din Constanţa, pe atunci în centru, doar 400 de lei. Am refuzat. Gândul ne-a dus la covoarele persane din care mai aveam pe atunci vreo zece, de diferite dimensiuni, dar toate lucrate manual. O vecină farmacistă care avea farmacia chiar lângă colţul de lângă noi ne-a oferit pe o carpetă mare 4.000 de lei şi am acceptat, salvând situaţia pentru o lună de zile. Am renunţat să-mi mai încerc norocul ca hamal în port.

Între timp se apropia 23 august, însoţit de zvonuri care aveau la bază sosirea în portul Constanţa a unui mare număr de nave dragoare sovietice. Se vorbea în şoaptă şi cu îngrijorare că la 23 august vom deveni a 16-a republică sovietică, aşa cum se exprimase sasul nostru din Braşov, la aflarea veştii de proclamare a Republicii Populare Române. În situaţia nesigură în care mă aflam ca stare materială şi cu perspectiva împlinirii acestui zvon, am hotărât să-mi iau familia şi bagajele şi să plec la părinţii mei din Cristianul Sibiului, unde aveam şi alte rude şi cunoştinţe cu care m-aş fi putut ajuta mult mai bine.

Aveam încă dreptul la foi de drum gratuite pentru transportul bagajelor într-un vagon şi transportul membrilor familiei. Eram de

patru luni în ţară, scrisesem părinţilor, dar nu mă dusesem să-i văd, în primul rând că nu-mi permiteau banii şi în al doilea rând pentru că îmi era greu că atâta timp nu îi putusem ajuta cu nimic şi că nici după întoarcere nu puteam să-i ajut. Erau amândoi în pragul a 70 de ani de viaţă şi consideram că aveau neapărată nevoie de ajutor.

Am pornit deci la drum şi am sosit cu bine în sânul familiei, la Cristian. Mare mi-a fost mirarea când am văzut pusă pe masă pâinea mare, rotundă, ardelenească, făcută de mama şi coaptă în cuptorul nostru de pâine. Pe atunci toţi consătenii mei mâncau un asemenea fel de pâine de casă şi nu din cea dată după venirea comuniştilor la putere la chioşcul de pâine înfiinţat în sat, cu coadă şi fără a asigura pe toată lumea cu raţia de 250 de grame. Situaţia părinţilor nu era chiar atât de grea cum dăinuia în gândurile mele.

Au urmat două luni de destindere şi de viaţă în aer liber, în care îl ajutam pe tata la muncă. Nu-mi dispărea din minte obligaţia de a găsi un serviciu şi în această idee, cu ajutorul surorii mele vitrege, Ana Vlăduţă – care pe atunci era şeful oficiului telefonic din Tălmaciu, judeţul Sibiu – am participat la un concurs pentru a fi angajat ca funcţionar la fabrica de mătase „Românofir" din Tălmaciu. Am reuşit, mai ales că la concurs am început cu o probă politică; cum veneam din „ţara socialismului biruitor" eram „doctor" în ale politicii, fără a mai fi urmat cursul de îndoctrinare de la Moscova. Am primit comunicarea scrisă să mă prezint la serviciu la data de 1 octombrie 1948. Pe când făceam pregătirile de plecare pentru a intra în viaţa civilă ca locuitor al comunei Tălmaciu, am primit a doua comunicare de la Ministerul Apărării Naţionale să mă prezint la Bucureşti la data de 6 octombrie, fiind concentrat în vederea activării în Marină. Desigur că am fost bucuros să revin în cadrul Marinei, în meseria pentru care eram pregătit şi o iubeam.

Au urmat zile şi ani mai buni, în care am fost reintegrat în cadrele active ale Marinei (februarie 1949), am fost trimis la studii la Academia Militară (1949–1951), am lucrat în Statul Major al Marinei (1951–1955), al Regiunii a II-a Militare (1955–1956) şi ca lector superior la catedra de marină a Academiei Militare (1955–1958).

La 28 mai 1958 am avut un şoc, fiind trecut în rezervă cu gradul de căpitan de rangul II şi o pensie de serviciu echivalentă cu 44% din solda avută la trecerea în rezervă.

Vara anului 1958 a fost similară celei cu 10 ani în urmă, cu deosebirea că nu mai eram şomer, aveam totuşi un venit redus, care împreună cu salariul soţiei constituia baza de susţinere a familiei, în care se integrase pe lângă fetiţă şi mama soţiei. Am suferit şi material, dar moral şi mai mult. Eram în plină maturitate şi cu un nivel de pregătire profesională care dădea randament maxim în învăţământul militar, dar din motive de ordin politic – nu eram membru de partid –

şi din tendinţa de a îndepărta ofiţerii vechi din armată, n-a contat valoarea profesională şi am fost îndepărtat.

La 15 octombrie 1958 m-am angajat ca tehnician la o unitate a Comitetului de Stat al Apelor, care în timp a suferit diferite transformări şi subordonări, iar eu am reuşit să ocup postul de inginer, pe care mi-l acorda legea. N-am părăsit unitatea decât la 1 ianuarie 1981, la vârsta de 64 de ani, când m-am pensionat şi din viaţa civilă.

Povestirea calvarului anilor 1944–1948, şi a secvenţelor din următorii 10 ani, ca şi privirea retrospectivă aruncată peste viaţa mea civilă mi-au adus uşurare şi linişte sufletească. Cum s-ar putea spune: „Dixi et salvavi animam meam”

Portland, Oregon-U.S.A., decembrie 1991.

ANEXE

EXTRAS
din Memoriul alăturat scrisorii Regelui Mihai I către preşedintele Roosevelt, la data de 24 ianuarie 1945

I. […]

II. Considerând că România duce război împotriva Germaniei şi Ungariei de partea Naţiunilor Unite, o chestiune importantă o constituie situaţia prizonierilor români de război, încă deţinuţi în U.R.S.S., care sunt extrem de necesari pentru a completa locurile rămase libere în posturile de comandă şi în rândurile armatei române care luptă pe front şi a căror eliberare ar ridica moralul trupelor române şi al poporului român, sporind astfel efortul lor de război.

Încercările făcute de comandamentele româneşti pentru a obţine de la înaltul Comandament Sovietic eliberarea prizonierilor români sau, în cele din urmă, aprobarea pentru un schimb, au eşuat.

Cazul prizonierilor români de război capturaţi după 24 august 1944 este şi mai grav. De fapt, deşi atunci ostilităţile încetaseră pe frontul româno-sovietic, la 24 august 1944, nu mai puţin de 6.000 de ofiţeri, 6.000 de subofiţeri şi mai mult de 150.000 de soldaţi au fost reţinuţi, internaţi în lagăre şi trimişi peste Prut de către înaltul Comandament Sovietic. Nu s-a mai auzit niciodată nimic despre ei.

În ciuda promisiunilor făcute de plenipotenţiarii sovietici la Conferinţa pentru armistiţiu care s-a ţinut la Moscova, în ciuda insistenţelor şi repetatelor intervenţii ale Guvernului Român şi ale autorităţilor militare pentru eliberarea mai sus-numiţilor prizonieri de război, luaţi în mod ilegal şi al căror loc potrivit este pe câmpul de luptă de partea camarazilor lor de arme români şi sovietici, aceşti prizonieri sunt încă deţinuţi de către U.R.S.S. Comisia aliată de control nici nu a explicat, nici nu a justificat raţiunea unor asemenea măsuri.

La cele de mai sus trebuie de asemenea să adăugăm că un mare număr de români, locuitori ai Transilvaniei de Nord, incluşi cu forţa în armata ungară şi ulterior luaţi prizonieri de armata sovietică, în loc să fie lăsaţi liberi şi astfel să fie îndreptăţiţi să ducă război de partea trupelor române – în modul în care autorităţile sovietice au procedat cu prizonierii de origine iugoslavă aflaţi în aceeaşi situaţie – aceşti prizonieri continuă să fie trataţi ca prizonieri de război şi să fie internaţi în lagăre de autoritatea sovietică.

(Extras din cartea *Convorbiri cu Mihai I al României*, autor M. Ciobanu)

———————

COMANDAMENTUL APĂRĂRII LITORALULUI MARITIM
Serviciul de informaţii
Nr. 475
16 iulie 1948

DOVADA

Se adevereşte prin prezenta că Locotenentul Matei Ioan a fost prizonier în Uniunea Sovietică de la data de 2 septembrie 1944 la 4 mai 1948, când a revenit în ţară.

ŞEFUL SERVICIULUI DE INFORMAŢII AL C. A. L. M.
Căpitan
Brucker Constantin

COPIE
de pe Ordinul de zi nr. 45 din 26 septembrie 1943

Având în vedere raportul nr. 3806/1943 al Detaşamentului Maritim Sulina,

Ordon:

Citarea prin ordin de zi a Aspirantului Matei Ioan – Comandantul Vedetei Fluviale nr. 4 pentru zelul, priceperea şi munca depusă pentru salvarea Bacului German nr. 592, pus pe uscat în noaptea de 17 spre 18 septembrie 1943, în Baia de Nord a Sulinei.

În portul Sulina se mai găseau şi alte bacuri germane, care ar fi putut veni în ajutor, dar care au refuzat din cauza timpului prea rău.

Aspirantul Matei Ioan, în calitate de Comandant al Vedetei nr. 4, primind ordin şi încercând salvarea acestui bac, îşi îndeplineşte misiunea cu promptitudine şi pricepere deosebită, reuşind a salva bacul german în timpul când marea era agitată şi nava pe care o comanda se manevra foarte greu.

Prezentul ordin de zi se va trimite în copie la toate navele şi formaţiunile de serviciu ale Forţelor Fluviale, pentru a fi aduse la cunoştinţa ofiţerilor, maiştrilor, subofiţerilor şi trupei.

Comandantul Forţelor Fluviale
(ss) Comandor
Al. Stoianovici

Siluetele câtorva tipuri de nave

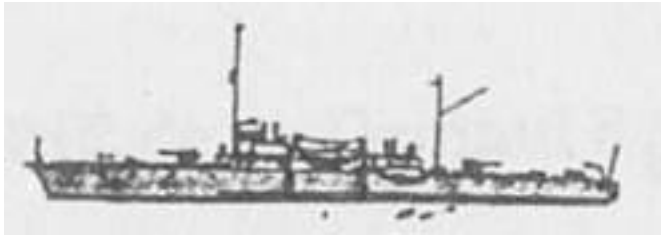

Lt. Lepri Remus (class 4)

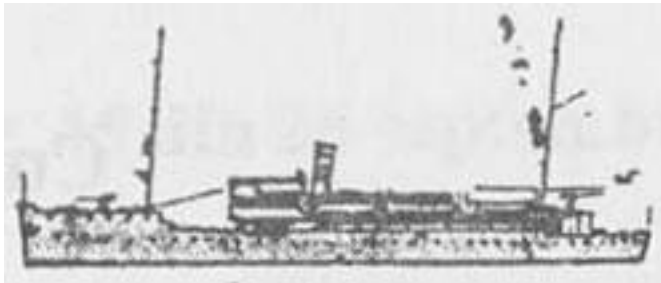

Constanţa

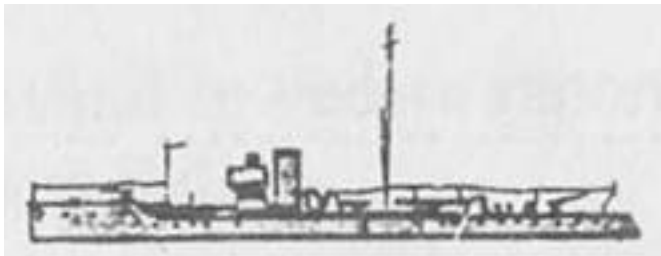

Sborul

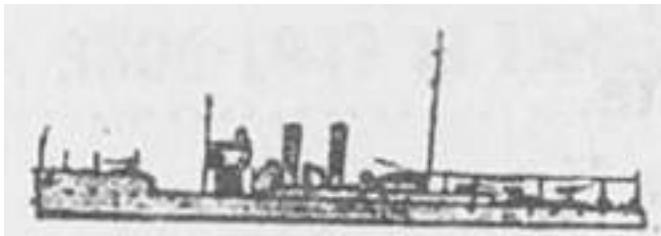

Năluca, Smeul

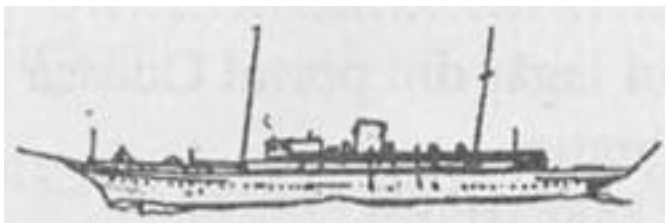

Luceafărul

Regele Ferdinand, Regina Maria

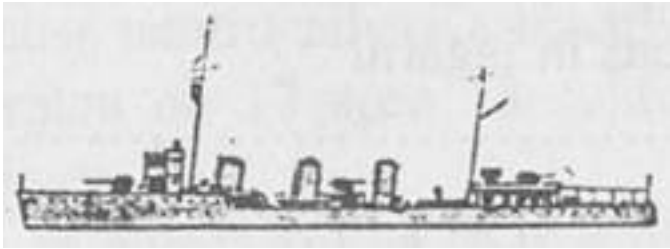

Mărăşti, Mărăşeşti

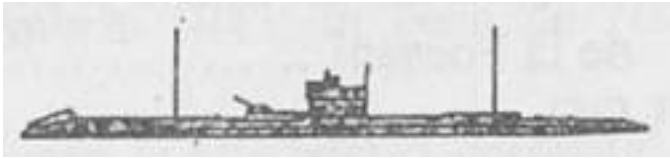

Delfinul

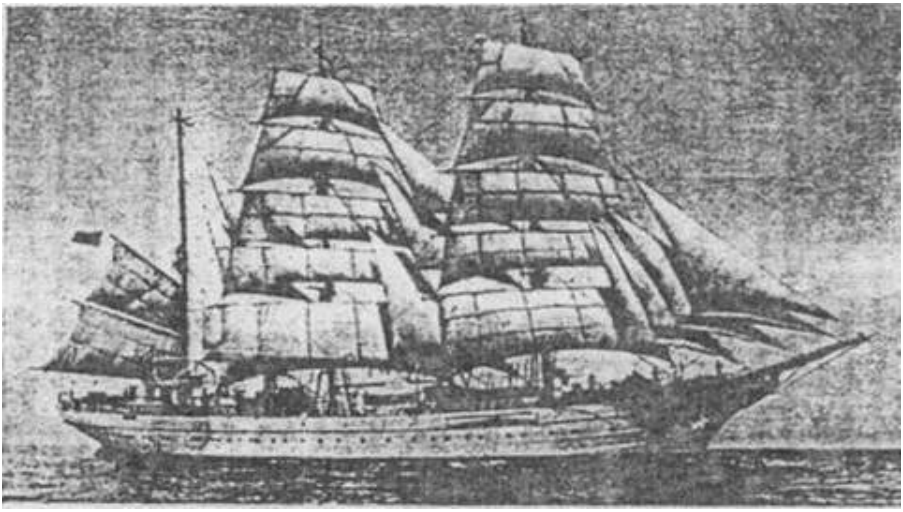

Nava Şcoală Mircea

1943 – Comandant al Vedetei Fluviale nr. 4

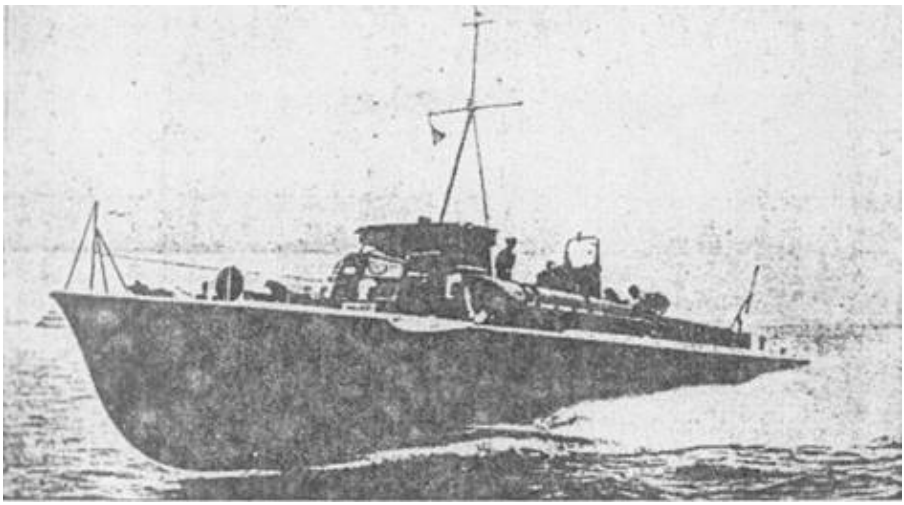

Vedete Torpiloare tip Vosper

[1] Locotenentul Mihail Chiriţă care se afla în acelaşi lot de marinari precizează că „vagonul marinarilor” a cuprins 30 de ofiţeri de marină, restul fiind ofiţeri ai armatei de uscat, printre care patru colonei, un locotenent-colonel şi doi maiori. Pe lângă vagonul cu prizonieri germani au mai făcut parte din tren şi alte nouă vagoane cu români luaţi prizonieri în Moldova.

[2] Acelaşi locotenent de marină Mihai Chiriţă face precizarea că în noul lagăr de la Oranki au sosit trei zile mai târziu, după 11 octombrie, un alt lot de 700 prizonieri români de la Iaşi, totalul prizonierilor capturaţi după 23 august 1944 ridicându-se la 1.100. Ca „marinari” în lagăr s-au găsit 2 locotenenţi comandori, 5 căpitani, 7 locotenenţi, 10 aspiranţi, 4 sublocotenenţi de echipaje, 2 sublocotenenţi de geniu marină şi un tehnician TFF, cu totul 31.

[3] A depins şi de comandamentele M.U. (marile unităţi) sovietice.

[4] 4 Februarie 1945.

[5] Conform relatărilor locotenentului M. Chiriţă, înscrierea marinarilor în divizia HCC se făcuse în urma „tratativelor” purtate de doi reprezentanţi, căpitanul Nicolae Stoenescu şi locotenent comandorul Florin Bădulescu, ambii foşti în comandamentul Forţei Fluviale. Cei care nu au cerut sau au refuzat au rămas în lagăr. În ţară, ofiţerii veniţi cu divizia HCC aveau să fie folosiţi iniţial în aparatul politic al Armatei (serviciul E.C.P. – Educaţie, cultură, propagandă). Au existat şi ofiţeri de marină retraşi din mişcarea voluntară, doi locotenenţi comandori şi doi sublocotenenţi de echipaje.

[6] „Contribuţia” ţărilor foste aliate Germaniei a ajutat refacerea din anii ’50–’60; apoi sistemul a intrat într-o fază de stagnare urmată de declin. Numai înarmarea a continuat intens.

[7] A fost vorba de Clara Cuşnir Mihailovici. Avea să scrie lucrarea „Mişcarea muncitorească din România 1917–1929. Crearea PCR”, Editura Politică, Bucureşti, 1961.

[8] Colegul de lagăr Mihai Chiriţă precizează că până în februarie 1948 au avut loc câteva greve ale lucrului la care au participat sute de ofiţeri români; în februarie 1948 a avut loc însă o mare grevă a Foamei, cu participarea a 1.200–1.500 de „ofiţeri nevoluntari”, justificată de menţinerea în prizonierat nu numai la un an după semnarea tratatului de pace (10 februarie 1947) dar şi după semnarea unui „tratat de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală” între R. P. România şi Uniunea Sovietică (4 februarie 1948).